ZBORNÍK TLMOČNÍCKEHO ÚSTAVU
FILOZOFICKEJ FAKULTY UNIVERZITY KOMENSKÉHO

Zuzana Guldanová (ed.)

KONTEXTY SÚDNEHO PREKLADU A TLMOČENIA VI.

2017
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2017

Editorka: PhDr. Zuzana Guldanová, PhD.

Vedeckí recenzenti: prof. PhDr. Daniela Müglová, CSc.
doc. PhDr. Magdaléna Bilá, PhD.

Požiadavky na výmenu adresujte:
All correspondence and Exchange requests should be addressed to:

Filozofická fakulta
Univerzity Komenského v Bratislav
Ústredná knižnica
Gondova 2
818 01 Bratislava
SLOVAKIA

Faculty of Arts
Comenius University in Bratislava
Central library
Gondova St. 2
818 01 Bratislava
SLOVAKIA

ISBN 978-80-223-4399-2

OBSAH

Zuzana Guldanová: Úvod.....5

Margita Gáborová, Katarína Motyková: Trestné konanie a trestné stíhanie – a ich preklad do švédčiny 7

Zuzana Guldanová: Tlmočník/prekladateľ = znalec. Vízia alebo ilúzia?.....30

Michal Homola: Kompenzačné technológie a postupy nevidiacich prekladateľov a tlmočníkov 40

Peter Kopecký: K niektorým problémom prekladu slovenskej trestnoprávnej terminológie do francúzštiny a rumunčiny.....52

Panagiotis G. Krimpas: Terminological preciseness or translational and legal effectiveness? Terminology of *commodatum* in no > el language pair 66

Erika Mayerová: Zum Konjunktionssystem in den mittelalterlichen deutschsprachigen Handschriften 85

Stanislava Moyšová: Špecifiká výučby právneho prekladu v jazykovej kombinácii francúzština-slovenčina 96

Elena Nikolajová Kupferschmidtová: Legal translation in the eu context: a brief introduction to the practical consequences of the multilingual regime of the eu 106

Jarmila Opalková: Dynamika noriem (nielen) súdneho prekladu 125

Lenka Poľaková: Slovník ustálených slovných spojení pre súdnych tlmočníkov 144

Anna Schneiderová, Róbert Jáger: Špecifiká právneho prekladu právneho textu zo staroslovienčiny 154

Tomáš Sovinec: Besteht ein Unterschied zwischen der Praxeologie des Gerichtsdolmetschens und Konferenzdolmetschens? 181

Jaroslav Stahl: Verbale Gewalt beim Übersetzen und Dolmetschen 193

Silga Svike, Solvita Štekerhofa: Der Terminus *līgums* (deutsch: Vertrag) und seine Ableitungen: Vergleichende Analyse im Lettischen und in den größten Kontaktsprachen des Lettischen 203

Jana Štefaňáková: Azylové konanie a vybrané pojmy azylového práva v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku v komparácii 223

Slavomíra Tomášiková: Eine deutsch-slowakische Rechtsvergleichung 247

ÚVOD

Šiesty ročník periodicky vychádzajúceho zborníka vďaka riešeniu projektu TRANSIUS – Od konvencií k normám prekladu v právnom diskurze, podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja, prináša odbornej verejnosti okrem príspevkov domácich translatológov z rôznych fakúlt Univerzity Komenského v Bratislave a iných akademických pracovísk z celého Slovenska aj texty zahraničných kolegov z Grécka a z Lotyšska. Kontinuálne pokračujeme v reflexii najrôznejších aspektov súdneho resp. právneho prekladu a tlmočenia. Tematický záber príspevkov je široký – siahajú od otázok viacjazyčnosti EÚ, cez terminologické otázky, problematiku vývinu jazyka, kontrastívne zamerané texty alebo otázky násilia pri preklade a tlmočení až po príspevky orientované na konkrétne praxeologické otázky našej problematiky, napríklad aj v súvislosti s úskaliami pri výkone tlmočníckej a prekladateľskej činnosti nevidiacimi tlmočníkmi a prekladateľmi.

Nazdávame sa, že široký diapazón pertraktovaných problémov i kvalitné autorské zázemie príspevkov sú predpokladom na to, aby aj tento ročník zborníka našiel odozvu v ďalšom translatologickom diskurze.

Zuzana Guldanová

TRESTNÉ KONANIE A TRESTNÉ STÍHANIE – A ICH PREKLAD DO ŠVÉDČINY[1]

Margita Gáborová, Katarína Motyková

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Katedra germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky
margita.gaborova@uniba.sk; katarina.motykova@uniba.sk

Abstract
Taking into account the requirements in place by the Slovak governmental authorities, within translations to the Swedish language certified translators are often confronted with the issue of translating expressions "trestné konanie" (penal proceedings) and "trestné stíhanie" (criminal prosecution). The current paper offers possible approaches to the translation of the a.m. terms in authentic texts in which they occur. It aims at reaching acceptable translation solutions through the comparison of the legal systems and cultural particularities of Slovakia and Sweden.

ÚVOD

Kým v európskych inštitúciách prekladatelia zásadne prekladajú z cudzieho do materinského jazyka, súdni prekladatelia na Sloven-

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

sku dostávajú zákazky od štátnych orgánov s požiadavkou na preklad jedným aj druhým smerom. Zo skúseností s tzv. malým jazykom – švédčinou – však vidíme, že prevažujú preklady do cudzieho jazyka. Poveruje nás tým najmä polícia, prokuratúra a súdy. Pri mnohých sa objavuje problematika trestného stíhania a s ním spojených pojmov a termínov, ktoré musí prekladateľ adekvátne preložiť do cieľového jazyka. Korpus tohto článku tvorí výber zo živých textov vytvorených slovenskými štátnymi orgánmi, ktoré prekladateľky dostali od zadávateľov v období cca od roku 2004 do súčasnosti so žiadosťou o preklad do švédskeho jazyka.

Príspevok sa zameriava na prekladateľské problémy a výzvy, ktoré uvedené texty otvárajú, pričom v prvom rade rieši denotatívnu ekvivalenciu a jej problémy, ktoré vyplývajú z porovnania oboch systémov a hľadania funkčného ekvivalentu. Ďalšie problémy súvisia s tým, že tieto termíny sú súčasťou vetných celkov a celých textov, v našom prípade formálnych listov, akými sú žiadosti o právnu pomoc v trestných veciach. Treba vziať do úvahy, že pôsobia vo svojich vnútrotextových kontextoch, t. j. v bezprostrednom jazykovom okolí. Prekladateľ ich neprekladá izolovane, ale prekladá celé ko-texty, pričom zohľadňuje mimotextový kontext cieľovej kultúry a cieľového jazyka.

Termíny *trestné stíhanie* a *trestné konanie* a porovnanie právnych systémov

Samotný výber témy vyplýva zo skutočnosti, že termíny *trestné konanie* a *trestné stíhanie* v tej podobe, akú poznáme na Slovensku, sú v preklade do švédskeho jazyka problém. Prvý krok, ktorý je potrebné pri prekladaní daných výrazov urobiť, je ujasniť si miesto daného termínu v právnom systéme východiskového jazyka a zistiť možnosti riešenia jeho prekladu v právnom systéme cieľového jazyka, keďže, ako pripomína Škrlantová, „[p]rávna terminológia v každom štáte pomenúva iné právne skutočnosti a právnu štruktúru“ (Škrlantová, 2005, s. 32). Tento fakt teda zo strany prekladateľa predpokladá aj istú odbornú kompetenciu v oblasti právnych systémov. Prekladateľ môže na vykonanie potrebnej komparácie využiť

postupy medzinárodného porovnávacieho práva, resp. aplikovať tzv. tabuľku zhody, ktorá sa síce používa pri určovaní rozdielov medzi právnymi predpismi EÚ a národnej legislatívy, metodicky však vychádza z porovnania založeného na stanovení rozdielov v predmete daných predpisov a vo význame jednotlivých pojmov, pričom sa porovnávajú definície termínov (tamže, s. 31). Z toho vyplýva, že tento prístup je použiteľný aj v prípade porovnania dvoch národných legislatív. Až keď je ujasnené toto porovnanie, môže prekladateľ pristúpiť k hľadaniu funkčného ekvivalentu, prípadne náhradných prekladateľských riešení.

Problematiku prekladu termínov trestné konanie a trestné stíhanie do švédčiny sme preto začali komparatívnou analýzou právnych systémov, vychádzajúcou zo znenia slovenského zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok a švédskeho zákonníka Rättegångsbalken č. 740/1942. Tieto legislatívy riešia úkony, postupy a kroky, ktoré sa v oboch systémoch realizujú v súvislosti s vyšetrovaním, procesom objasňovania trestných činov, pričom v jednotlivých paragrafoch ponúkajú aj definície použitých termínov. Na základe ich znenia sme dospeli k nasledovnej tabuľke, ktorá v prehľadnej podobe približuje systém pertraktovanej problematiky v oboch krajinách (Slovensko/Švédsko).

<table>
<tr><td colspan="6">Trestné konanie</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Slovensko</td><td colspan="3">Predsúdne konanie</td><td rowspan="3">Podanie obžaloby</td><td>Súdne konanie</td></tr>
<tr><td>Postup pred začatím trestného stíhania</td><td colspan="2">Prípravné konanie</td><td></td></tr>
<tr><td>Podanie trestného oznámenia</td><td>Začatie prípravného konania = začatie trestného stíhania</td><td>Vyšetrovanie; vyhľadávanie</td><td>Vznesenie obvinenia</td><td>Predbežné prejednanie obžaloby</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td colspan="3">Trestné stíhanie</td><td></td></tr>
</table>

Podľa Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z.

Slovenský Trestný poriadok člení podľa tejto tabuľky trestné konanie na predsúdne konanie a súdne konanie. Predsúdne konanie sa delí na dva ďalšie samostatné úseky, a to postup pred začatím trestného stíhania a prípravné konanie. Postup pred začatím trestného stíhania zahŕňa úkony polície, prípadne prokuratúry po podaní trestného oznámenia, ktoré vyústia alebo nevyústia do začatia trestného stíhania. Ak sa trestné stíhanie začne, nastupujú jednotlivé fázy prípravného konania. Prípravné konanie vykladá Trestný poriadok ako „úsek od začatia trestného stíhania do podania obžaloby" (Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z., § 10, ods. 15). Prípravné konanie má tri fázy: samotné začatie trestného konania, t. j. začatie trestného stíhania. Táto fáza je spojená s vydaním uznesenia o začatí trestného stíhania policajtom, upovedomením oznamovateľa o začatí trestného stíhania a doručením uznesenia prokurátorovi (Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z., § 199, ods. 1). Samotné trestné stíhanie definuje Trestný poriadok v § 10 Výklad pojmov ako „úsek od začatia trestného stíhania až do právoplatnosti rozsudku, prípadne iného rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu vo veci samej" (Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z., § 10, ods. 15). Ako vidíme, termín trestné stíhanie zahŕňa celý predsúdny aj súdny proces a je akýmsi strešným pojmom postupu všetkých orgánov zapojených do riešenia prípadu.

Ak sa vrátime do prípravného konania, tak jeho druhou fázou je vyšetrovanie, resp. skrátené vyšetrovanie. Tretiu fázu prípravného konania uzatvára rozhodnutie v podobe vznesenia obvinenia a ak nejde o trestný čin, tak postúpenie inému orgánu na priestupkové konanie a pod. O vznesení obvinenia hovorí Trestný poriadok nasledovné: „Ak je na podklade trestného oznámenia alebo zistených skutočností odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, policajt bez meškania vydá uznesenie o vznesení obvinenia" (Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z., § 206, ods. 1). Akési *rozhranie* medzi predsúdnym a súdnym konaním tvorí podanie obžaloby.

Trestný zákon hovorí v súvislosti s podaním obžaloby nasledovné: „Ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd, prokurátor podá

obžalobu príslušnému súdu“ (Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z., § 234, ods. 1).

					Att väcka åtal	Rättegång
Švédsko						I domstolen
	Angivelse	Förundersökning				
	Utredningsåtgärder, förhör, § 3, kap. 23	Förundersökning inleds	Utredning	Stämningsansökan		

Podľa Rättegångsbalken (1942:740).

Štruktúra švédskeho zákonodarstva je úplne iná ako štruktúra slovenského. Zákonník Rättegångsbalken č. 740 z r. 1942 je vlastne švédsky zákon o trestnom procese a zahŕňa procesné zákony tak občianskeho, ako aj trestného práva. Pozostáva zo siedmich častí, tzv. oddielov (O súdnictve, O procesnom poriadku všeobecne, O dokazovaní, O procesnom práve prvostupňových súdov, O procesnom práve Dvorného súdu, O procesnom práve Najvyššieho súdu, O rôznych právnych prostriedkoch). Tento zákonník, resp. zákon má spolu 59 kapitol, ktoré obsahujú rôzne množstvo paragrafov podľa rozsahu problematiky. Prvý oddiel *O súdnictve* obsahuje v kapitole 23 s názvom *Om förundersökning* (dosl. o predbežnom vyšetrovaní) paragrafy, ktorých obsah možno čiastočne použiť na komparáciu so slovenským predsúdnym konaním. Aj vo Švédsku po oznámení nejakého činu polícia rozhodne o tom, či ide o trestný čin a či je dôvod na začatie trestnoprávneho konania alebo či si charakter spáchaného činu nevyžaduje predbežné vyšetrovanie. Táto časť vyšetrovania sa završuje rozhodnutím, ktoré, podľa závažnosti činu, vydá polícia alebo prokurátor. Ak sa začne *förundersökning* (predbežné vyšetrovanie), tak prebieha podobne ako slovenské prípravné konanie, t. j. výsluchom svedkov a ostatnými vyšetrovacími opatreniami (Juridik för tolkar, 1998, s. 128 – 129).V porovnaní so slovenskou

legislatívou však absentuje inštitút obvineného, existuje iba inštitút podozrivého (*misstänkt*). Po ukončení predbežného vyšetrovania sa písomne oznámi rozhodnutie o podaní obžaloby na súd (*stämningsansökan*). Až po jej podaní sa osoba stáva obžalovaným (åtalad/tilltalad).

Fáza, ktorá sa vo Švédsku nazýva *förundersökning*, spĺňa však iba čiastočne obsah pojmu, ktorý slovenská legislatíva označuje ako trestné stíhanie. Kryje sa skôr s pojmom prípravné konanie. Tam, kde slovenský text používa termín *trestné konanie* v súvislosti s fázou vyšetrovania v prípravnom konaní, je možné klasifikovať a použiť švédsky termín *förundersökning* ako funkčný ekvivalent. Avšak tam, kde sa pojem trestné stíhanie používa tak, ako ho definuje slovenský Trestný poriadok, teda v zmysle od začatia trestného stíhania až po vynesenie rozsudku, t. j. spájajúc predsúdne a súdne konanie, preklad výrazom *förundersökning* neobstojí a je potrebné preň hľadať náhradné prekladateľské riešenia.

Z uvedeného porovnania vyplýva, že pre prekladateľa sú rozhodujúce súvislosti konkrétneho východiskového textu (ko-textu) a tu na neho číhajú často nečakané výzvy. Vzhľadom na túto skutočnosť sme z nášho korpusu vyexcerpovali časti textov, v ktorých sa objavujú termíny: trestné stíhanie, prípravné konanie, trestné konanie, orgány činné v trestnom konaní atď. Zároveň sme si všímali slovné spojenia, v ktorých sa tieto termíny vyskytujú, napr. trestné stíhanie bolo začaté, prerušiť trestné stíhanie, zastaviť trestné stíhanie a pod.

Prekladateľ do švédčiny si musí ujasniť, či ide o trestné stíhanie prináležiace fáze prípravného konania alebo o inú fázu trestného stíhania, resp. o trestné stíhanie ako súhrnný termín pre trestné konanie (t. j. všetky fázy, predsúdne aj súdne konanie).

A) Trestné stíhanie (v prípravnom konaní) ≈ förundersökning (ako funkčný ekvivalent)

Ukazuje sa, že veľké množstvo textov, s ktorými sme sa v praxi stretli a ktoré používajú termín trestné stíhanie a s ním spojené vý-

razy, sú texty spojené s opisom postupu policajných orgánov v prípravnom konaní. Ich zadávateľmi na preklad sú väčšinou prokuratúra alebo polícia a väčšinou ide o žiadosti o právnu pomoc do Švédskeho kráľovstva. V takomto prípade je vhodný preklad funkčným ekvivalentom *förundersökning*, ako to ilustrujú nasledovné príklady z autentických textov:

A1) Policajný orgán z Úradu justičnej a kriminálnej polície, Okresného riaditeľstva policajného zboru; pre Bratislavu V, Oddelenia skráteného vyšetrovania XX uznesením spisová značka XX v zmysle § 199
odsek 1 Trestného poriadku **začal trestné stíhanie** pre prečin krádeže podľa § 212 odsek 1 Trestného zákona na tom skutkovom základe, že neznámy páchateľ […].

Návrhy na preklad do švédčiny:
policajný orgán začal trestné stíhanie – polisen inledde förundersökning

A2) Uznesením vyšetrovateľa Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Bratislave, odbor kriminálnej polície, 2. Oddelenie vyšetrovania pod ČVS XX zo dňa XX **bolo** podľa § 199 ods. 1 TZ **začaté trestné stíhanie** vo veci obzvlášť závažného zločinu legalizácie príjmu z trestnej činnosti […].

Návrhy na preklad do švédčiny:
trestné stíhanie bolo začaté – förundersökning inleddes

A3) Vec: Uznesenie o prerušení **trestného stíhania** – zaslanie.
V prílohe Vám zasielam **uznesenie o prerušení trestného stíhania**, vydané povereným príslušníkom Obvodného oddelenia policajného zboru v Brezne, pod ČVS: ORP...../Číslo vyšetrovacieho spisu: Okresné riaditeľstvo polície – XXX Brezno-Brezno/dňa XX 2013.

UZNESENIE

Podľa § 228 odsek 1 Trestného poriadku **trestné stíhanie, ktoré bolo začaté** za prečin „Krádež“ podľa § 212 odsek 2, písmena a/ Trestného zákona v jednočinnom súbehu s prečinom „Porušovanie domovej slobody“ podľa § 194 odsek 1 Trestného zákona, ktorých sa dopustil doposiaľ neznámy páchateľ tým, že v čase od 17.00 hodiny dňa XX.XX.2013 do 09.00 hodiny dňa vykonal vlámanie do chaty slúžiacej na ubytovanie hostí s popisným číslom XX patriacej k Horskej chate XX v rekreačnej oblasti Chopok – Juh tak, že nezisteným spôsobom otvoril vchodové dvere na chate opatrené z vonkajšej strany guľou, následne vošiel do chaty, odkiaľ z predchodbičky ukradol XX párov lyží s viazaním, a to poškodenému XX, narodenému XX bytom XX, ulica XX, Švédsko, občanovi Švédskeho kráľovstva 1 pár lyží XX, bielej farby s červeným textom, dĺžky 100 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €, poškodenej XX narodenej XX, bytom XX, ulica XX, občianke Švédskeho kráľovstva 1 pár lyží značky XX, modro-bielej farby, dĺžky 150 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €, 1 pár lyží značky XX, oranžovo-bielej farby, dĺžky 160 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX € a poškodenému XX, narodenému XX, bytom XX, ulica XX, občanovi Švédskeho kráľovstva, 1 pár lyží značky XX bielo-červenej farby, dĺžky 160 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €, uvedeným skutkom vznikla celková škoda vo výške XX €, **prerušujem**, lebo sa nepodarilo zistiť skutočnosti oprávňujúce **vykonať trestné stíhanie** voči určitej osobe.

ODÔVODNENIE

Povereným príslušníkom Obvodného oddelenia Policajného zboru XX **bolo** dňa XX **začaté trestné stíhanie** za prečin „Krádež“ podľa § 212 odsek 2, písmena a/ Trestného zákona v jednočinnom súbehu s prečinom „Porušovanie domovej slobody“ podľa § 194 odsek 1 Trestného zákona, ktorých sa dopustil doposiaľ neznámy páchateľ tým [...] Nakoľko skráteným vyšetrovaním neboli zistené skutočnosti, oprávňujúce **vykonať trestné stíhanie** proti určitej osobe, postup podľa § 228 odsek 1 Trestného poriadku je odôvodnený.

Návrhy na preklad do švédčiny:
Uznesenie o prerušení trestného stíhania – beslut om förundersökningens avbrytande; beslut om att förundersökningen avbrutits
trestné stíhanie, ktoré bolo začaté, prerušujem – härmed avbryter jag den inledda förundersökningen
vykonať trestné stíhanie – att genomföra förundersökning
trestné stíhanie bolo začaté – förundersökning inleddes

A4) ...uznesenie o prerušení trestného stíhania, vydané povereným príslušníkom Obvodného oddelenia policajného zboru v XX pod č.

Návrhy na preklad do švédčiny:
uznesenie o prerušení trestného stíhania – beslut om förundersökningens avbrytande; beslut att förundersökningen avbrutits

A5) Vyšetrovateľ Odboru kriminálnej polície OR PZ v XX dňa XX podľa § 228 ods. 5/ Trestného poriadku pokračoval **v trestnom stíhaní** vedenom na OKP OR PZ XX pod sp. zn. XX, lebo pominul dôvod na **prerušenie trestného stíhania**, nakoľko je potrebné rozhodnúť o zaistenej karosérii osobného motorového vozidla.

Návrhy na preklad do švédčiny:
pokračovať v trestnom stíhaní – att fortsätta i förundersökningen
prerušenie trestného stíhania – förundersökningens avbrytande; förundersökningen avbryts

A6) Dňa XX predložil poverený príslušník PZ na tunajšiu prokuratúru spisový materiál, spolu s návrhom na **zastavenie trestného stíhania** podľa § 215 ods. 1 písm. c Tr. por.

Návrhy na preklad do švédčiny:
zastavenie trestného stíhania – förundersökning läggs ner, att lägga ner förundersökning

V uvedených príkladoch výrazy *vykonať trestné stíhanie*, *bolo začaté trestné stíhanie*, *prerušiť a zastaviť trestné stíhanie* súvisia s prípravným konaním v kompetencii polície, vďaka čomu prekladateľ mohol pristúpiť k použitiu funkčného ekvivalentu zo švédčiny, ktorým je výraz *förundersökning*.

B) Prípravné konanie ≈ förundersökning (funkčný ekvivalent)

V prípadoch, kde text explicitne uvádza termín *prípravné konanie* (pozri nasledovné príklady), je jednoduchšie si uvedomiť, že tento termín zodpovedá švédskemu *förundersökning*, čomu napovedá aj význam tohto kompozita, dosl. pred-vyšetrovanie.

B1) § 36 Nutná obhajoba
(4) Ak sa vykonáva konanie o trestnom čine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica prevyšuje päť rokov, musí mať obvinený obhajcu už **v prípravnom konaní**.

Návrhy na preklad do švédčiny:
v prípravnom konaní – i förundersökningen

B2) Z výsledkov dokazovania vykonaného **v prípravnom konaní** vyplýva, že uvedené peňažné prostriedky nepatria majiteľovi účtu XX, nakoľko jeho prostriedky boli na účet prevedené podvodným konaním a XX ako súčasný vlastník peňažných prostriedkov si uplatnil nárok na ich vrátenie.

Návrhy na preklad do švédčiny:
Z dokazovania vykonaného v prípravnom konaní vyplýva – det framgår av bevisupptagningen som utfördes inom förundersökningen

C) Trestné stíhanie ≈ åtal, åtalad

Pokiaľ termín *trestné stíhanie* v skúmaných textoch odkazuje na iné fázy trestného stíhania než na prípravné konanie, musí prekladateľ zvoliť iné riešenie než funkčný ekvivalent *förundersökning*. Pre identifikáciu tohto faktu je rozhodujúci práve ko-text, z ktorého vyplynie, že podozrivá osoba je už obvinená. Upozorňujeme, že vo švédčine pre výrazy *obvinený* a *obžalovaný* existuje iba jeden spoločný termín **åtalad** (resp. *tilltalad*). Ak výraz *trestné stíhanie*, *trestne stíhaný*, *stíham* **a pod.**, ako vidíme na nasledovných príkladoch, odkazuje na fázu trestného stíhania, v ktorej **už** bolo vznesené obvinenie, navrhujeme používať švédsky termín **åtala***,* **åtalad***, att väcka åtal*.

C1) …si Vás dovoľujem požiadať o poskytnutie právnej pomoci v trestnej veci obvineného **stíhaného** pre trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 215 odseku 1 písmeno a) Trestného zákona…

Návrhy na preklad do švédčiny:
stíhaného pre trestný čin – åtalad för brott

C2) § 122 Trestný čin a spôsoby jeho spáchania, odsek 13
Ak obvinený pokračuje v konaní, pre ktoré je **stíhaný**, aj po oznámení vznesenia obvinenia, posudzuje sa takéto konanie od tohto procesného úkonu ako nový skutok…

Návrhy na preklad do švédčiny:
Ak obvinený pokračuje v konaní, pre ktoré je stíhaný – om den åtalade fortsätter att begå brott...

C3) S odvolaním sa na článok 1 odsek 1 Európskeho dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach, dojednaného dňa [...] si Vás dovoľujem požiadať o poskytnutie právnej pomoci v trestnej veci obvineného XX **stíhaného** pre trestný čin týrania blízkej osoby

a zverenej osoby podľa § 215 odseku 1 písmeno a) Trestného zákona účinného v čase spáchania skutku vedenej na Odbore kriminálnej polície, Okresného riaditeľstva Policajného zboru XX pod číslom XX ORP na tom skutkovom základe, že [...]

Návrhy na preklad do švédčiny:
v trestnej veci obvineného XX stíhaného pre trestný čin – i brottmål av den tilltalade/åtalade XX för grov misshandel...

C4) Nakoľko skráteným vyšetrovaním neboli zistené skutočnosti, oprávňujúce **vykonať trestné stíhanie** proti určitej osobe, postup podľa § 228 odsek 1 Trestného poriadku je odôvodnený.

Návrhy na preklad do švédčiny:
vykonať trestné stíhanie proti určitej osobe – att väcka åtal mot en viss person

C5) § 345 Krivé obvinenie
/1/ Kto iného lživo obviní z trestného činu v úmysle **privodiť jeho trestné stíhanie**, potrestá sa odňatím slobody na jeden až päť rokov.

Návrhy na preklad do švédčiny:
v úmysle privodiť trestné stíhanie – med syfte att han/hon åtalas

D) Trestné stíhanie ≈ åtal/förundersökning

Termín *trestné stíhanie* môže **v** tom istom **texte** odkazovať na **viaceré fázy** v rámci trestného stíhania a prekladateľ tak použije ako výraz *förundersökning*, tak aj åtal.

D1) S odvolaním sa na článok 1, článok 3 a článok 7 Európskeho dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach dojednaného dňa 20. apríla 1959 v Štrasburgu podávam žiadosť o poskytnutie práv-

nej pomoci. Krajská prokuratúra v XX pod spisovou značkou XX vykonáva dozor nad dodržiavaním zákonnosti **v trestnom stíhaní** obvinených XX a XX, ktorí sú toho času **stíhaní** vyšetrovateľom Krajského riaditeľstva Policajného zboru, Úradu justičnej a kriminálnej polície Slovenskej republiky v XX pod spisovou značkou XX. V predmetnej veci vyšetrovateľ krajského úradu vyšetrovania Policajného zboru Slovenskej republiky v XX uzneseniami zo dňa XX a XX pod spisovou značkou XX podľa § 160 odsek 1 Trestného poriadku **začal trestné stíhanie** vo veci a podľa § 163 odsek 1 Trestného poriadku vzniesol obvinenie…

Návrhy na preklad do švédčiny:
Prokuratúra vykonáva dozor nad dodržiavaním zákonnosti v trestnom stíhaní obvinených, ktorí sú toho času stíhaní políciou – åklagaren har tillsyn över lagenlighet i mål mot de åtalade som undersöks av polisen
Vyšetrovateľ začal trestné stíhanie... – Utredaren inledde förundersökning...

D2) Podľa § 215 odsek 1 písmeno c Trestného poriadku **zastavujem trestné stíhanie** obvineného XX, ktorý je **trestne stíhaný** pre trestný čin Krádež podľa § 212 odsek 1 Trestného zákona číslo 300/2005 Zbierky zákonov v znení zákona číslo 334/2012 Zbierky zákonov […].

Návrhy na preklad do švédčiny:
zastavujem trestné stíhane – jag lägger ner förundersökningen
trestne stíhaný – åtalad

D3) Podľa § 160 ods. 1 Tr. por. **začínam trestné stíhanie** a súčasne podľa § 163 ods. 1 Tr. por. **stíham ako obvinených** a to…

Návrhy na preklad do švédčiny:
začínam trestné stíhanie – jag inleder förundersökning
stíham ako obvinených – jag väcker åtal mot XX

E) Trestné stíhanie vo veci (trestného činu) ≈ utredning i brottmål

Ďalšou výzvou pre prekladateľa je hľadanie riešenia prekladu termínu trestné stíhanie v kolokácii *trestné stíhanie vo veci trestného činu*. V prvom z nasledovných príkladov v dole uvedenom autentickom texte (*trestné stíhanie vo veci trestného činu podvodu*) ide o rozvitie termínu *trestné stíhanie* o nezhodný prívlastok *vo veci trestného činu*, pričom aj termín *trestný čin* je rozvitý o nezhodný prívlastok *podvod*. Tento príklad je vhodné v preklade do švédskeho jazyka zjednodušiť a riešiť slovným spojením *utredning i brottmål angående brottet bedrägeri*, dosl. vyšetrovanie v trestnej veci týkajúce sa trestného činu podvod. V druhom príklade (*o poskytnutie právnej pomoci vo veci trestného stíhania za trestný čin podvodu*) sa termín *trestné stíhanie* nachádza zabudovaný v nasledovnej konštrukcii: *poskytnutie* (čoho?) *právnej pomoci* (akej?) *vo veci trestného stíhania* (za čo?) *za trestný čin podvodu*. Pri preklade do švédčiny je preto potrebné túto konštrukciu ešte viac zjednodušiť, vynechať termín *trestné stíhanie* (v predchádzajúcom príklade preložený ako *utredning*) a preložiť ju ako *rättslig hjälp i brottm*ål *angående brottet bedrägeri* (dosl. právna pomoc v trestnej veci týkajúcej sa trestného činu podvod).

Vec: **Trestné stíhanie vo veci trestného činu podvodu** podľa § 250 odsek 1,3 Trestného zákona, účinného do 31. 12. 2005 – žiadosť o právnu pomoc

Okresný prokurátor v XX si dovoľuje požiadať Vás podľa článku 3 Európskeho dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach podpísaného dňa 20. apríla 1959 v Štrasburgu, o poskytnutie právnej pomoci vo veci trestného stíhania za trestný čin podvodu podľa § 250 odsek 1,3 Trestného zákona, účinného do 31. 12. 2005. Vyšetrovateľ Okresného riaditeľstva Policajného zboru, Úradu justičnej a kriminálnej polície, oddelenia vyšetrovania v XX uznesením spisová značka XX zo dňa XX podľa § 199 odsek 1 Trestného poriadku **začal trestné stíhanie za trestný čin podvodu** podľa § 250 odsek 1,3 Trestného zákona, účinného do 31. 12. 2005 na tom skutkovom základe, že v dedičskom konaní […].

Návrhy na preklad do švédčiny:
trestné stíhanie – utredning i brottmål angående brottet bedrägeri
...o poskytnutie právnej pomoci vo veci trestného stíhania za trestný čin podvodu – rättslig hjälp i brottmål angående brottet bedrägeri
začať trestné stíhanie – att inleda förundersökning

F) Trestné konanie ≈ utredning i brottmål, kriminalprocess

V prípade, že termín trestné konanie v texte použijú orgány činné v trestnom konaní a súd, dá sa usudzovať, že ide o celé predsúdne aj súdne konanie, a navrhujeme použiť slovné spojenie *utredning i brottmål* (dosl. vyšetrovanie a súdne konanie v trestnej veci).

F1) **Obvinení v prebiehajúcom trestnom konaní** neboli ku dnešnému dňu k veci vypočutí. Uznesenie o vznesení obvinenia nemajú prevzaté. Doposiaľ vykonanými vyšetrovacími úkonmi bolo dostatočne preukázané, že obaja obvinení sa dopustili konania tak, ako je to vyššie popísané. Ustanovenia Trestného zákona, podľa ktorého sú menovaní **stíhaní**, znejú takto: § 250 Podvod…

Návrhy na preklad do švédčiny:
obvinení v prebiehajúcom trestnom konaní – åtalade i pågående utredning i brottmål
byť stíhaný – att vara åtalad

F2) Ak to nebráni Vašim právnym predpisom, prosím, aby boli XX a XX vypočutí v postavení obvineného s poučením v zmysle **ustanovení** Trestného poriadku Slovenskej republiky a Trestného zákona Slovenskej republiky upravujúcich postavenie obvineného **v trestnom konaní**, ktorých znenie je prílohou žiadosti o právnu pomoc.

Návrhy na preklad do švédčiny:
ustanovenia upravujúce postavenie obvineného v trestnom konaní – bestämmelser som reglerar den åtalades ställning i utredning i brottmål

G) Orgány činné v trestnom konaní (a súd) ≈ polisorgan och åklagarmyndighet (och domstol)

Slovné spojenie trestné konanie je súčasťou termínu *orgány činné v trestnom konaní* **(§ 10 ods. 1, 8, 9 a 10 Trestného poriadku č. 301/2005 Z.z.).** Obsahovo tento termín zahŕňa políciu **a prokuratúru, t.** j. vo švédčine *polis och åklagarmyndighet*. Do 1. 1. 2006 medzi orgány činné v trestnom konaní patrili súd, prokurátor **a vyšetrovacie orgány** (zákon o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) č. 141/1961 Zb. podľa § 12, odsek 1).

Pokiaľ ide o výraz *ett organ*, tento má vo švédčine podobne ako v slovenčine dva významy, t. j. telesný orgán a orgán ako inštitúcia. V zmysle termínu *orgán činný v trestnom konaní* sa však používa najmä v **kompozite** *polisorgan* (polícia + orgán). Pri kalkovaní termínu *orgány činné v trestnom konaní* do švédčiny si treba uvedomiť konotatívne nevhodné použitie výrazu *orgán*, pokiaľ nie je použité v kompozite s výrazom *polis*. Preto navrhujeme namiesto výrazu *organ* v tomto prípade použiť výraz *myndighet*, ktorý znamená inštitúcia, úrad. Prekladateľ má viaceré možnosti, napr. **môže vytvoriť** kalk *myndigheter i* **utredning** *i brottmål* (dosl. inštitúcie v rámci vyšetrovania a súdneho konania v trestnej veci) alebo vymenova**ť jednotlivé** inštitúcie *polis* (polícia) a/alebo **åklagarmyndighet** (prokuratúra). Prekladateľ si pri poslednom uvedenom riešení musí uvedomiť, či termín *orgán činný v trestnom konaní* odkazuje v konkrétnom texte na políciu, prokuratúru alebo na obe inštitúcie, resp. pri starších východiskových textoch aj na súd.

G1) § 127 Povinnosť svedčiť
/1/ Každý je povinný dostaviť sa na predvolanie **orgánov činných v trestnom konaní a súdu** a vypovedať ako svedok o tom, čo mu je známe o trestnom čine a o páchateľovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie.

Návrhy na preklad do švédčiny:
orgány činné v trestnom konaní a súd – polis, åklagarmyndighet (och domstol)

G2) Keďže XX nebola k dispozícii **orgánom činným v trestnom konaní** a jej pobyt nebol známy, konalo sa proti nej ako proti ušlej. […]

Návrhy na preklad do švédčiny:
orgány činné v trestnom konaní a súd – polis, åklagarmyndighet (och domstol)

Preklad ko-textu termínov *trestné stíhanie* a *trestné konanie*

Štýlová rovina

Okrem hľadania riešení na úrovni termínu je prekladateľ právnych textov často konfrontovaný s riešením štýlu. Súčasťou skúmaného korpusu textov zameraných na trestné stíhanie a konanie bol spravidla opis, ako sa skutok stal. Tu sa prelína administratívny štýl s hovorovým štýlom, ako to vidíme v nasledovnom príklade:

Doposiaľ neznámy páchateľ sa v presne nezistenú dobu v mesiaci marec roku XX, v rodinnom dome v meste XX na ulici XX, číslo XX, po predchádzajúcom fyzickom napadnutí vyhrážal poškodenej XX, narodenej XX, trvale bytom XX, ulica XX, so slovami, že ju zabije a tiež so slovami, že či má dosť peňazí na plastiku, lebo že ju doreže britvou a odhryzne nos, čím takto uvedeným konaním doposiaľ neznámy páchateľ vzbudil u poškodenej XX dôvodnú obavu o jej život a zdravie, že svoje vyhrážky naplní. Z trestného oznámenia poškodenej bolo zistené, že o týchto vyhrážkach mal vedomosť XX narodený XX, trvale bytom XX, ulica XX, pričom pri niektorých mal byť aj osobne prítomný. Nakoľko bolo cestou medzinárodnej policajnej spolupráce zistené, že osoba XX, narodený XX, trvale bytom XX, ulica XX je momentálne zadržaný v meste XX vo Švédskom kráľovstve, a to na adrese XX, XX […] Nakoľko sa osoba XX zdržiava na území Švédskeho kráľovstva, pričom toho času je na území Švédskeho kráľovstva aj zadržaný, a tohto je potrebné v trestnom konaní vypočuť z dôvodu potreby posúdenia všetkých

rozhodujúcich skutočností dôležitých pre trestné konanie, je nevyhnutné vykonať niektoré dôkazy aj na území Švédskeho kráľovstva.

Expresívnosť a hovorovosť je v uvedenom príklade vyjadrená na lexikálnej úrovni výrazmi ako *zabiť*, *dorezať britvou*, *odhryznúť nos* a na syntaktickej úrovni vedľajšími vetami so spojkou že a že či. Tým text žiadosti o právnu pomoc približuje výpoveď poškodenej, ktorá je parafrázou reči páchateľa. Tieto štýlové vlastnosti musí prekladateľ preniesť aj do cieľového textu.

Administratívny štýl v skúmanom korpuse právnych textov sa vyznačuje neúmerne dlhými vetami. Napr. nasledovný príklad ilustruje, ako opis skutku vo forme vsuvky rozbíja hlavnú vetu, ktorá má štruktúru: príslovkové určenie + predmet + vsuvka (opis udalosti na niekoľko riadkov) + prísudok. Nakopenie informácií na strane pred prísudkom, t. j. na ľavej strane vety, je typickým prvkom administratívneho štýlu a písomného styku, v tomto prípade však prekračuje hranicu zrozumiteľnosti, keďže nie je možné si zapamätať, na čo sa prísudok odvoláva, čo ešte viac sťažuje recipovanie textu.

Vec: Uznesenie o prerušení trestného stíhania – zaslanie.

V prílohe Vám zasielam uznesenie o prerušení trestného stíhania, vydané povereným príslušníkom Obvodného oddelenie policajného zboru v XX, pod ČVS: ORP...../Číslo vyšetrovacieho spisu: Okresné riaditeľstvo polície – XXX XX-XX/dňa XX 2013.

UZNESENIE

Podľa § 228 odsek 1 Trestného poriadku **trestné stíhanie, ktoré bolo začaté** za prečin „Krádež“ podľa § 212 odsek 2, písmena a/ Trestného zákona v jednočinnom súbehu s prečinom „Porušovanie domovej slobody“ podľa § 194 odsek 1 Trestného zákona, ktorých sa dopustil doposiaľ neznámy páchateľ tým, že v čase od 17.00 hodiny dňa XX.XX. XXXX do XX hodiny dňa vykonal vlámanie do chaty slúžiacej na

ubytovanie hostí s popisným číslom XX patriacej k Horskej chate XX v rekreačnej oblasti XX tak, že nezisteným spôsobom otvoril vchodové dvere na chate opatrené z vonkajšej strany guľou, následne vošiel do chaty, odkiaľ z predchodbičky ukradol XX párov lyží s viazaním, a to poškodenému XX, narodenému XX bytom XX, ulica XX, Švédsko, občanovi Švédskeho kráľovstva 1 pár lyží XX, XX farby s červeným textom, dĺžky 100 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €, poškodenej XX narodenej XX, bytom XX, ulica XX, občianke Švédskeho kráľovstva 1 pár lyží značky XX, modro-bielej farby, dĺžky XX centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €, 1 pár lyží značky XX, oranžovo-bielej farby, dĺžky 160 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX € a poškodenému XX, narodenému XX, bytom XX, ulica XX, občanovi Švédskeho kráľovstva, 1 pár lyží značky XX bielo-červenej farby, dĺžky 160 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €, uvedeným skutkom vznikla celková škoda vo výške XX €, **prerušujem**, lebo sa nepodarilo zistiť skutočnosti oprávňujúce vykonať trestné stíhanie voči určitej osobe.

Keďže je štruktúra uvedenej vety pre čitateľa ťažko uchopiteľná, vo švédčine navrhujeme odsek rozdeliť na viacero zrozumiteľných viet, aby sme sa čo najviac priblížili princípu zrozumiteľného jazyka, tzv. *klarspråk* (dosl. jasný, zrozumiteľný jazyk). Ako uvádza švédska jazyková rada Inštitút pre jazyk a ľudovú pamäť (Institutet för språk och folkminnen), zámerom je dosiahnuť zrozumiteľný jazyk inštitúcií (Institutet för språk och folkminnen, 2017, preklad autorky):

Klarspråk är myndighetstexter skrivna på ett vårdat, enkelt och begripligt språk. Det handlar ytterst om demokrati: att alla ska ha tillgång till och rätt att förstå vad som står i texter som skrivs av myndigheterna. Språkrådet arbetar med att främja klarspråk på myndigheter, kommuner, landsting, universitet, organisationer och företag.

Princíp *klarspråk* znamená snahu o kultivovaný, jednoduchý a zrozumiteľný jazyk. V podstate ide o princíp demokracie: všetci majú mať prístup k textom štátnych a verejných inštitúcií a právo porozumieť

im. Švédska jazyková rada podporuje princíp zrozumiteľného jazyka na úrovni štátnych a verejných inštitúcií, obcí, krajov, univerzít, iných organizácií a firiem.

Pri zohľadnení tohto princípu by prekladateľ pracoval s textom nasledovne:

Podľa § 228 odsek 1 Trestného poriadku prerušujem trestné stíhanie, ktoré bolo začaté za prečin „Krádež“ podľa § 212 odsek 2, písmena a/ Trestného zákona v jednočinnom súbehu s prečinom „Porušovanie domovej slobody“ podľa § 194 odsek 1 Trestného zákona.

Týchto prečinov sa doposiaľ neznámy páchateľ dopustil tým, že v čase od XX hodiny dňa XX.XX.XXXX do XX hodiny dňa vykonal vlámanie do chaty, ktorá slúžila na ubytovanie hostí s popisným číslom XX patriacej k Horskej chate XX v rekreačnej oblasti XX.

Páchateľ tieto činy vykonal tak, že nezisteným spôsobom otvoril vchodové dvere na chate opatrené z vonkajšej strany guľou.

Následne vošiel do chaty. Tu z predchodbičky ukradol XX párov lyží s viazaním.

Poškodenému A, narodenému XX bytom XX, ulica XX, Švédsko, občanovi Švédskeho kráľovstva ukradol pár lyží XX, XX farby s červeným textom, dĺžky 100 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €.

Poškodenej B narodenej XX, bytom XX, ulica XX, občianke Švédskeho kráľovstva 1 pár lyží značky XX, modro-bielej farby, dĺžky XX centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX € a 1 pár lyží značky XX, oranžovo-bielej farby, dĺžky 160 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €.

poškodenému XX, narodenému XX, bytom XX, ulica XX, občanovi Švédskeho kráľovstva, 1 pár lyží značky XX bielo-červenej farby, dĺž-

ky 160 centimetrov, zakúpené v roku XX v hodnote XX €, uvedeným skutkom vznikla celková škoda vo výške XX .

Trestné stíhanie prerušujem, lebo sa nepodarilo zistiť skutočnosti oprávňujúce vykonať trestné stíhanie voči určitej osobe.

Vyššie uvedený príklad ilustruje úpravu východiskového textu na syntaktickej rovine, t. j. základné zjednodušenie na tejto úrovni. Prekladateľ do švédčiny sa pri podobnom type textu nemôže vyhnúť takejto *medzifáze* translácie.

Kultúrno-špecifické javy

Skúmané východiskové texty sa vyznačujú aj kultúrno-špecifickými javmi, ktoré sa v cieľovom jazyku v obdobných textoch vôbec nevyskytujú alebo sa vyskytujú v inej podobe. Ide najmä o zdvorilostné frázy, akými sú pozdravy, oslovenia, použitie zdvorilostných častíc ako *prosím* a ďakujem. Už v označení adresáta sa v skúmanom korpuse vyskytla napr. nasledovná formulácia *príslušnému kompetentnému úradu Švédskeho kráľovstva*. V takomto prípade je možné postupovať tak, že sa výrazy *príslušný* a *kompetentný* substituujú zodpovedajúcim výrazom *vederbörande*. Pri preklade oficiálneho názvu krajiny Švédske kráľovstvo (Konungariket Sverige) je vhodné uprednostniť názov *Sverige* zaužívaný vo švédskych úradných a právnych textoch.

Nasledovný príklad odkazuje aj na ďalšie dva problémy. Prvým je oslovenie *Vážené dámy, vážení páni!* a druhým vyjadrenie zdvorilosti priamo v úvode žiadosti o právnu pomoc *má tu česť požiadať Vás*. Oslovenie tohto typu vo švédčine v úradnom písomnom styku celkom absentuje. Riešením je vynechanie oslovenia, resp. je možnosť nahradiť toto oslovenie neutrálnejším *Bästa kollegor/kolleger* (vážení kolegovia). Patetické slovné oslovenie *mám tú česť požiadať Vás* sa môže substituovať konjunktívnou konštrukciou *jag skulle vilja be om* (dosl. chcel by som poprosiť o...). Zároveň odporúčaná konštrukcia sčasti nahrádza zdvorilostnú časticu *prosím*,

ktorú švédčina nemá v tej forme, ako ju pozná slovenčina. Prekladateľ sa ňou nepriamo vyhne aj zaužívanému tykaniu vo švédčine, ktoré sa od druhej polovice 20. storočia rozšírilo do všetkých spoločenských sfér okrem kontaktu s inštitúciou kráľa. Ak sa tomu nedá vyhnúť, je namieste použiť vykanie (*niande*) a nie použitie tretej osoby jednotného čísla s titulom alebo menom, ako to bolo bežné vo Švédsku pred tzv. tykacou reformou (tzv. *du-reformen*). Tým prekladateľ uskutočňuje kalkovanie, napriek tomu, že si to často ani neuvedomuje.

Príslušnému kompetentnému úradu
Švédskeho kráľovstva

Vážené dámy, vážení páni!

Odvolávajúc sa na články 4 odsek 1 Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach [...].

Okresný prokurátor v XX **má tú česť** požiadať **Vás** podľa článku 1 odsek 1, článku 3 odsek 3 a článku 7 odsek 1, odsek 2 Európskeho dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach dojednaného 20. apríla 1959 v Štrasburgu o poskytnutie právnej pomoci v trestnej veci vedenej na Okresnom riaditeľstve Policajného zboru, odbore kriminálnej polície v XX pod číslom XX proti obvinenej XX stíhanej za prečin zanedbania povinnej výživy podľa § 207 odsek 1, odsek 3 písmeno b) Trestného zákona, ktorého sa mala dopustiť na tom skutkovom základe, že…

Poďakovania v záverečnej časti žiadosti o právnu pomoc bývajú väčšinou veľmi formálne, napr. *vyslovujem poďakovanie* namiesto prostého ďakujem, a pre švédskeho adresáta neprimerane rozvité a prehnane úctivé.

Za poskytnutie právnej pomoci podľa tejto žiadosti Vám vopred vyslovujem poďakovanie.
Jag tackar i förväg för rättslig hjälp.

Vopred ďakujem za preukázanú pomoc v trestnej veci.
Jag tackar i förväg för rättslig hjälp i brottmål.

V takýchto prípadoch je pre adekvátnosť prekladu potrebné zjednodušiť formuláciu a prispôsobiť cieľový text švédskemu úzu. Záver žiadostí o právnu pomoc sa môže končiť formuláciou *S pozdravom*, nezriedka sa však vyskytujú veľmi úctivé formulácie, ako napr. *S pozdravom a vyjadrením úcty*, *Za porozumenie a skoré vybavenie Vám vopred ďakujem a ostávam s úctou*, *Za spoluprácu ďakujem. S* úctou. Pre všetky uvedené varianty je možné uplatniť zaužívaný ekvivalent vo švédčine *Med vänlig hälsning* (dosl. *S priateľským pozdravom*).

POUŽITÁ LITERATÚRA

ŠKRLANTOVÁ, M. (2005): *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava: AnaPress Bratislava, 2005.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok. Zákony II/2015. Zborník úplných znení zákonov a súvisiacich predpisov k 1. 1. 2015 z oblasti obchodného a občianskeho práva. Poradca, s. r. o. Žilina.

Rättegångsbalken 1942: 740. Dostupné na: https://lagen.nu/1942:740.

Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet (1998): *Juridik för tolkar*. Stockholm: Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet, 1998.

Institutet för språk och folkminnen (2017) (Inštitút pre jazyk a ľudovú pamäť): *Klarspråk* (Zrozumiteľný jazyk). [cit. 14. 6. 2017]. Dostupné na: http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/klarsprak.html.

Práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

TLMOČNÍK/PREKLADATEĽ = ZNALEC. VÍZIA ALEBO ILÚZIA?

Zuzana Guldanová

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Katedra germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky
zuzana.guldanova@uniba.sk

Abstract
In the submitted contribution, I discuss the content and formal differences between the expert and translation / translation activities regulated by the same law. There is no one in the list of expert departments of the Ministry of Justice of the Slovak Republic, which would at least be on the translation or translation output side. I am trying to find an answer to the question of who, in the event of such a need, will be able to produce an expert opinion on the quality of the interpretation or translation. Does the legislature automatically mean that every interpreter / translator registered with the Ministry of Justice of the SR will be able to comment on the professional interpretation of the interpretation / translation at issue? Is there currently a need to create a translation expertise / translation experience / translation output assessment? What role can interpretation interpreters play on this issue?

Znaleckú, tlmočnícku a prekladateľskú činnosť upravuje Zákon č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďa-

lej len ZoZTP), ktorý však tento stav, paradoxne, skôr rozdeľuje, než spája. Neoficiálne sa občas konštatuje, že neporovnateľne početnejší znalecký stav považuje „hŕstku“ tlmočníkov a prekladateľov za príťaž, kým tlmočníci a prekladatelia zasa majú ťažké srdce na znalcov, ktorí sa vzhľadom na početnú prevahu a tradičnejšiu zakotvenosť znaleckých ústavov vedia v legislatívnom procese lepšie a účinnejšie presadiť.

Pred niekoľkými rokmi vzišiel z prostredia Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky nápad automaticky zmeniť tlmočníkov/prekladateľov na znalcov, pričom odborom znaleckej činnosti by bol jazyk, v ktorom sú zapísaní v zozname. Okolnosťami vzniku tejto myšlienky, jej motiváciou ani dôvodmi, pre ktoré sa nerealizovala, sa nemienim zaoberať, ani ich nebudem hodnotiť. Napriek mnohým výhradám by úvaha o tlmočníkovi/prekladateľovi v postavení znalca za istých okolností mala mať miesto v translatologickom diskurze.

V znaleckej, tlmočníckej a prekladateľskej činnosti sa vyskytujú zásadné rozdiely, ale aj spoločné prieniky. Znalec i tlmočník, resp. prekladateľ sa sporadicky objavujú už aj v legislatíve predchádzajúcich štátnych útvarov, napríklad počas 1. Československej republiky.[1] Tradícia spájania týchto činností sa zrejme začína v zákone č. 167/1949 Sb.[2], pokračuje v zákone 47/1959[3] a v zákone 36/1967[4], ktorý v Slovenskej republike platil do 31. 8. 2004 a v Českej republike platí dodnes. V súčasnosti platný ZoZTP navyše rozčlenil výkon translačných činností a k tlmočníkom pridal prekladateľov. Spoločné zákony pre znalcov a tlmočníkov majú aj susedné štáty, napr. Rakúsko a Česko.

ZoZTP v § 20 pri tlmočníkoch, resp. v § 21 pri prekladateľoch definuje, že ide o špecializovanú odbornú činnosť, pričom „úkonom

[1] Porov. Guldanová (2016)

[2] Zákon ze dne 16.6.1949 o stálých přísežných znalcích a tlumočnících

[3] Zákon o úprave právnych pomerov znalcov a tlmočníkov z 8. júla 1959

[4] Zákon o znalcoch a tlmočníkoch zo 6. apríla 1967

tlmočníckej činnosti je ***najmä*** tlmočenie“, resp. „úkonom prekladateľskej činnosti je ***najmä*** preklad“. Čo sú ostatné úkony alebo činnosti vychádzajúce nad rámec toho ***najmä***, zákon nedefinuje. Môžeme teda len usudzovať, že tlmočník/prekladateľ môže v rámci svojej funkcie vykonať aj iné úkony, a to napríklad poskytnúť odborné stanovisko alebo odborné vyjadrenie, alebo aj vypracovať znalecký posudok. Tieto činnosti však zákon v § 16 definuje už ako úkony znaleckej činnosti. Podľa Dankovčíka a Rajničovej Knapíkovej (2014, s. 127) „*z povahy (účelu) znaleckej činnosti je zrejmé, že znalec je osobou povolanou na zodpovedanie otázok spadajúcich mimo „právnu vedu“ s výnimkou odboru právne vzťahy k cudzine... Znalec má pritom povinnosť vysporiadať sa dostatočným spôsobom len s položenými otázkami.*“ Zjednodušene azda možno konštatovať, že znalec formuluje na základe vlastných odborných poznatkov a skúseností odborný názor, ktorý môže pomôcť pri rozhodovaní súdu alebo iného orgánu. Naopak, hlavnou úlohou tlmočníka/prekladateľa je „iba“ umožniť alebo sprostredkovať komunikáciu účastníkom konania, ktorí neovládajú jazyk konania. Pritom nie je nezvyčajné, že v rámci svojej činnosti tlmočí alebo prekladá aj posudky znalcov z najrôznejších odborov. Attlmayer (2013, s. 8) v súvislosti s využitím translátora ako znalca uvádza: „*Sprachkundige können im Verfahren als Sachverständige ebenso wie auch als Dolmetscher eingesetzt werden. So kann es nötig sein, der Behörde die erforderlichen Kenntnisse zum Verständnis einer fremden Sprache zu verschaffen. Gerade bei Rechtsfragen, die sich aus der ursprünglichen Bedeutung eines fremden Wortes ergeben, ist die Aufnahme eines Sachverständigenbeweises nötig.“*[5]

Ak vôbec máme uvažovať o zmysluplnosti zmeny postavenia tlmočníka/prekladateľa s cieľom dosiahnuť status znalca, natíska

[5] „*Osoby ovládajúce jazyk možno v konaní využiť ako znalcov i ako tlmočníkov. Môže sa napríklad vyskytnúť situácia, keď je potrebné orgánu sprostredkovať isté poznatky nato, aby porozumel cudziemu jazyku. Pribratie znalca je potrebné najmä pri riešení právnych problémov, ktoré vyplývajú z pôvodného významu slova v cudzom jazyku*“ (na účel tejto práce preložila ZG).

sa, samozrejme, otázka, kto a na aký účel by mohol od tlmočníka/prekladateľa potrebovať, resp. požadovať vypracovanie znaleckého úkonu.

Ministerstvo spravodlivosti SR má podľa ZoZTP povinnosť vykonávať dohľad nad znaleckou, tlmočníckou a prekladateľskou činnosťou, posudzovať priestupky a iné správne delikty, reagovať na sťažnosti zadávateľov znaleckých, tlmočníckych a prekladateľských úkonov a v rámci toho zisťovať, či sa znalec, tlmočník alebo prekladateľ nedopustil „závažných nedostatkov odbornej povahy" (§ 27 odsek 5). Ak predpokladáme, že personál ministerstva nemá translačné kompetencie na náležité posúdenie sťažností, najmä v nie celkom „bežných" jazykoch, vypracovanie odborného stanoviska či posúdenie si musí vyžiadať z externého prostredia. Sankcie podľa § 27 ZoZTP za nedostatky prekladateľského úkonu siahajú od peňažných pokút až po vyčiarknutie zo zoznamu, preto je viac než potrebné, aby každý tlmočník/prekladateľ zapísaný v zozname mal istotu, že v prípade sťažnosti bude jeho produkt hodnotiť erudovaný odborník. Rovnakú istotu, že sťažnosť bola adekvátne posúdená, však musí mať aj každý sťažovateľ, resp. zadávateľ prekladateľského či tlmočníckeho úkonu.

Počas existencie tlmočníckeho ústavu v rámci Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave sme boli niekoľkokrát vyzvaní Ministerstvom spravodlivosti SR, aby sme poskytli „*jednoznačné stanovisko, či uvedený preklad spĺňa predpísané formálne a metodické náležitosti a či uvedený prekladateľ pochybil a v akom rozsahu*".[6] Vždy šlo o sťažnosť na výkon prekladateľa zvonka, ktorú ministerstvo riešilo. Výsledkom našej činnosti bolo vypracovanie expertného stanoviska na úrovni znaleckého posudku.

Súdy rôznych stupňov zasa musia riešiť sťažnosti na tlmočnícke a prekladateľské úkony poskytnuté v rámci konania – keď niektorá zo strán namieta nekvalitné, neúplné, nesprávne pretlmočenie či

[6] Z korešpondencie Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky a Tlmočníckeho ústavu Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

preklad. Súdy riešia túto situáciu väčšinou vypracovaním „kontrolného“ prekladu, pričom sa akosi automaticky predpokladá, že druhý preklad je správny alebo minimálne správnejší len zato, že ho vypracoval iný prekladateľ. Na posúdenie opodstatnenosti sťažnosti by však bolo potrebné podrobiť preklad kritickej reflexii, analýze, evaluovať ho. Nazdávam sa, že takáto činnosť presahuje rámec praktickej prekladateľskej činnosti, keď terminologickej, obsahovej, jazykovej a štylistickej analýze podrobuje nielen východiskový, ale aj cieľový text, a získané výsledky musí následne vyhodnotiť a syntetizovať. Posudzovateľ sa musí vedieť vyjadriť k adekvátnosti prekladu vzhľadom na definované zadanie. Napokon sa pri každom kroku musí opierať o relevantné poznatky translatológie ako vedy o preklade a tlmočení. Tomu, aké náročné je definovať kvalitu pri tlmočení a preklade, sa venujú viacerí autori. Rakšányiová (2010, s. 24) považuje hodnotenie translačného výstupu za normatívnu aktivitu. Evaluáciou prekladateľských výstupov sa zaoberá predovšetkým v pedagogickom procese, teda pri nácviku translačných zručností, ale otázky, ktoré si v súvislosti s inventarizáciou a kvantifikáciou evaluačných kritérií kladie, majú univerzálnu povahu: „*Evaluovať len kvalitu výstupu (hotového prekladu) bez zosúvsťaženia* s vlastnosťami originálu a metódami prekladu by bol zúžený prístup“ (tamže). V súvislosti s hodnotením tlmočníckeho výkonu zasa Stahl (2012, s. 115 – 116) píše: „*Hlavný rozpor vzniká medzi perspektívou translatológa* v zajatí lingvistických kritérií utvárajúcich niekoľkorozmerný obraz kvality a perspektívou zákazníka, sústredeného na konkrétny produkt – pretlmočený v danom čase na danom mieste a za danú cenu. Prienikom medzi oboma perspektívami má byť teoreticky práve reálny pohľad na kvalitu – text pretlmočený pri dodržaní *translatologických kritérií kvality, s ohľadom na aktuálne požiadavky konkrétneho platiaceho zákazníka*.“

Pred niekoľkými rokmi sme sa v prieskume opýtali sudcov bratislavských okresných súdov, akú úlohu v konaní plní tlmočník, resp. prekladateľ. Väčšina sudcov vtedy odpovedala, že plní úlohu znalca v odbore cudzieho jazyka.

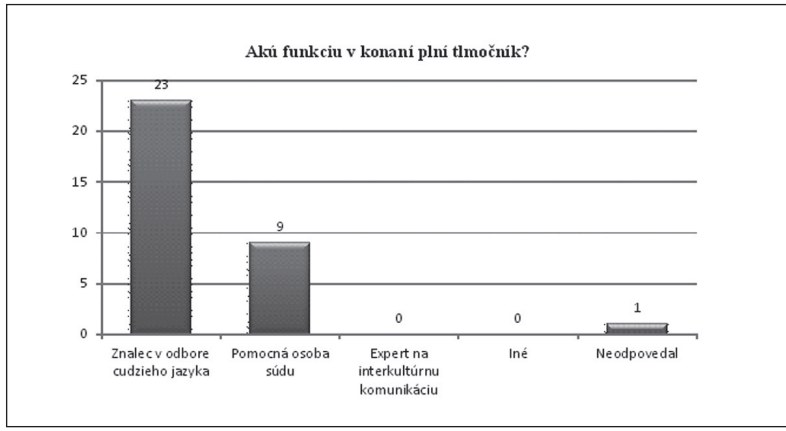

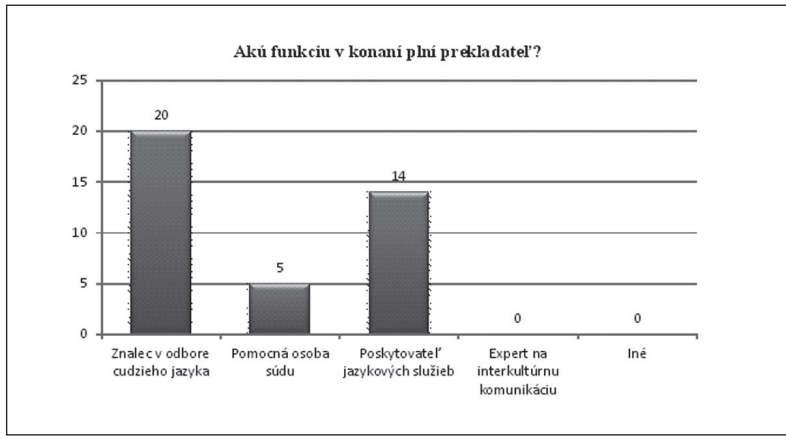

Zároveň niektorí uviedli, že prekladateľ sa má vedieť odborne vyjadriť k cudzojazyčnému textu. To značí, že sa reálne stretávajú aj s potrebou vypracovať odborný posudok k textu v cudzom jazyku. Pritom nemusí ísť len o posúdenie prekladu, ale aj o vyjadrenie k iným otázkam v súvislosti s cudzojazyčným textom. V prípade „exotickejších" jazykov, teda asi skôr tých, ktoré nemajú korene v európskej či západnej civilizácii, môže ísť aj o podanie vysvetlenia ku kultúrnemu kontextu, k zvykom, k spôsobu komunikácie

príslušníka konkrétneho jazyka, k hodnoteniu toho, čo je v istej kultúre obvyklé a podobne. Tlmočník/prekladateľ sa teda dostáva do pozície experta, ktorý odpovedá na otázky sudcu ku konkrétnemu textu presne tak, ako to robí znalec v konaní, ktorý vždy odpovedá výhradne na otázky zadané sudcom, nevyjadruje sa svojvoľne. Takéto očakávanie, prirodzene, kladie mimoriadne nároky na odbornú erudíciu prekladateľa.

Je reálne očakávať, že každý tlmočník/prekladateľ zapísaný v zozname je zároveň aj expertom schopným vypracovať odborne relevantné a metodicky spoľahlivé stanovisko, vyjadrenie či posudok k prekladu inej osoby? Že je znalcom kultúry, geografie, ekonomiky a iných špecifík týkajúcich sa prostredia, v ktorom je ukotvený jazyk, v ktorom tlmočí/prekladá, a príslušníkov tohto jazyka? Nazdávam sa, že nie. V súčasnosti je totiž *odborom* zápisu iba príslušný cudzí jazyk (teda nie jazyk a kultúra ani interkultúrna komunikácia v príslušnom jazyku). Aj predmetom odbornej skúšky sú v súčasnosti iba čisto jazykové kompetencie adepta. Neskúmajú sa translačné kompetencie a zručnosti, schopnosť adekvátne metodicky uchopiť translát, ani ovládanie aspoň základných teoretických východísk, o otázkach kontextualizácie či rôznych aspektoch ekvivalencie nehovoriac. Takto koncipovaná odborná skúška nie je zárukou ani toho, že úspešný adept bude vždy schopný kvalitne vykonávať činnosť, o ktorú sa uchádza, teda v praxi prekladať alebo tlmočiť. Ak niekto nejakú činnosť prakticky vykonáva, neznamená to, že je schopný sa k nej a k jej výsledku, ale najmä k výstupom práce niekoho iného, vyjadriť na adekvátnej odbornej úrovni. Ku kvalite literárneho diela sa pravdepodobne kvalifikovanejšie vyjadrí literárny vedec než iný spisovateľ. Ďalším problémom je sústavné vzdelávanie, ktoré je síce v zákone zakotvené ako podmienka výkonu činnosti aj pre tlmočníkov a prekladateľov (§ 30), ale vzdelávanie pod gesciou Ministerstva spravodlivosti SR prebieha a kontroluje sa len u znalcov. Dovolím si vyjadriť pochybnosť o tom, že sa všetci tlmočníci a prekladatelia zapísaní v zozname ďalej vzdelávajú, resp. že sa ďalej vzdelávajú v dostatočnom rozsahu a na dostatočnej úrovni. Vzdelávanie tlmočníkov/prekladateľov nefunguje. Príčiny,

pre ktoré systematické vzdelávanie tlmočníkov a prekladateľov zapísaných v zozname Ministerstva spravodlivosti SR prakticky neexistuje, resp. prebieha viac-menej náhodne a iba v najrozšírenejších jazykoch, by sa mali stať predmetom serióznej odbornej diskusie. Navyše ak úplne absentuje aj vzdelávanie v oblasti legislatívnych zmien a právneho prostredia, v ktorom sa tlmočníci a prekladatelia pri výkone činnosti bežne pohybujú.

Zoznam znaleckých odborov a odvetví Ministerstva spravodlivosti SR tvorí Prílohu 3 k Inštrukcii 12/2005, pričom sa podľa potreby aktualizuje. Obsahuje desiatky odborov a stovky odvetví od dopravy, energetiky, ekonomiky, cez strojárstvo, klenoty, šperky, robotiku, filatéliu, geodéziu, keramiku, archeológiu, numizmatiku, potravinárstvo, právne vzťahy, psychológiu, šport až po odbory humánnej a veterinárnej medicíny alebo kriminalistické odbory, ale nič, čo by sa čo i len náznakom týkalo interkultúrnej komunikácie alebo vôbec komunikácie či kultúrneho transferu, teda nič, čo by malo dočinenia s tlmočením, tlmočníckou činnosťou a výsledkom tlmočníckej činnosti – a to isté platí pre prekladateľskú činnosť. Pre úplnosť treba dodať, že v odbore *Kriminalistika* je pod číslom 490900 definovaný odbor s názvom *Jazyková expertíza*, v ktorom však nie je zapísaný žiadny znalec. Predpokladám, že aj keby bol, náplňou jeho činnosti by nebol metatext, akým je preklad, ani transfer medzi kultúrami.

Podobnú Prílohu 4 tvorí zoznam jazykov, v ktorých sú zapísaní tlmočníci a prekladatelia v Zozname ministerstva spravodlivosti SR.

Znalecké posudky smú podávať len osoby zapísané v zozname MS SR ako znalci v príslušnom odbore. Ak znalecký odbor v súvislosti s tlmočením/prekladom nejestvuje, nemôžu byť ani znalci v ňom zapísaní. Podľa súčasného stavu legislatívy by tlmočník/prekladateľ musel takýto úkon vykonať len podľa § 15 ako osoba nezapísaná v zozname. Právomoc pribrať do konania osoby nezapísané v zozname však má len súd alebo iným orgán verejnej moci. Súkromná osoba na súkromné účely si teda v súčasnosti nemôže dať vypracovať posudok na posúdenie translačného výstupu na úrovni znaleckého posudku.

Nazdávam sa, že kým sa expertné kvality uchádzača merajú len čisto jazykovými kritériami, bolo by nenáležité mechanicky zmeniť status T/P už zapísaných v zozname alebo novo zapisovaných uchádzačov na znalcov.

Naopak, považujem za zmysluplné začať uvažovať o vytvorení znaleckého odboru zameraného na špecifiká translácie ako súčasti interkultúrnej alebo transkultúrnej komunikácie. Toto je nepochybne jedna z úloh akademického prostredia, ktoré disponuje dostatočným odborným zázemím. V tejto súvislosti vidím do budúcnosti aj pozíciu tlmočníckych ústavov, ktoré sú rovnako ako znalecké ústavy ukotvené na akademickej pôde, hoci náplň ich činnosti zatiaľ ešte nie je v tomto zmysle definovaná.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ATTLMAYER, M. (2013): *Der/die Sachverständige im Verwaltungsverfahren.* Klagenfurt: Kärntner Verwaltungsakademie, 2013.

DANKOVČÍK, J. – RAJNIČOVÁ KNAPÍKOVÁ, A.: *Zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014.

GULDANOVÁ, Z. (2013): *Tlmočenie a preklad v konaní pred súdmi a inými orgánmi verejnej moci: dizertačná práca*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, 2013.

GULDANOVÁ, Z. (2016): Zástoj právnických osobností pri konštituovaní slovenskej právnej terminológie po vzniku 1. Československej republiky. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia V*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 61 – 74.

RAKŠÁNYIOVÁ, J. (2010): Ako objektívne evaluovať preklad alebo Hľadanie kritérií hodnotenia prekladu. In: Stahl, J. (ed.): *Translatologické reflexie 2010*. Bratislava: IRIS, 2010, s. 23 – 32.

STAHL, J. (2012): Kvalita tlmočenia v teórii a praxi. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia V*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2012, s. 112 – 121.

Zákon č. 36/1967. [cit. 28. 6. 2017] Dostupné na: http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/30964/1/2
Zákon č. 382/2004. [cit. 28. 6. 2017] Dostupné na: http://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-382
Zákon č. 167/1949. [cit. 28. 6. 2017] Dostupné na: http://www.zakonypreludi.sk/zz/1949-167
Zákon č. 47/1959. [cit. 28. 6. 2017] Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1959/47/
Práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

KOMPENZAČNÉ TECHNOLÓGIE A POSTUPY NEVIDIACICH PREKLADATEĽOV A TLMOČNÍKOV

Michal Homola

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Katedra germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky
michal.homola55@gmail.com

Abstract
In this paper we try to describe and classify the most significant problems of visually impaired translators and interpreters, which have been researched in our master thesis. The research is especially focused on concrete assistive technologies, which compensate the absence of the visual controle during the process of translating or interpreting and by the preparation. We discuss also the topic of deficient accessibility of some language technologies for blind and partially sighted translators or interpreters. We analyse the accessibility on the basis of available materials and of own questionnaire filled in by 16 visually impaired translators and interpreters.

ÚVOD

Ľudia so zrakovým postihnutím mali dlhé roky na trhu práce len veľmi obmedzené možnosti uplatnenia sa a vykonávali zväčša jednoduché manuálne zamestnania. Štúdium nevidiaceho či slabozrakého

študenta na vysokej škole bolo dlho veľkou vzácnosťou. Prelom priniesol nástup informačných technológií, ktorý umožnil aj tejto znevýhodnenej skupine ľudí prístup k významným zdrojom informácií. Dnes sa nevidiaci venujú oveľa širšiemu spektru profesií a mnohí z nich vykonávajú aj prácu profesionálneho prekladateľa či tlmočníka. U nás by sa zatiaľ zrakovo postihnutí absolventi štúdia prekladateľstva a tlmočníctva dali zrátať na prstoch jednej ruky, no v zahraničí tvoria už pomerne početnú komunitu. Zrakovo postihnutí prekladatelia a tlmočníci sú však konfrontovaní so špecifickými problémami, spojenými s absenciou vizuálneho vnímania. Tie je možné do veľkej miery kompenzovať využitím špeciálnych pomocných technológií.

Výskum problémov zrakovo postihnutých prekladateľov a tlmočníkov a kompenzačných technológií sa v ostatných rokoch posunul výrazne vpred. Tejto oblasti sa venuje značná pozornosť na niektorých európskych univerzitách, predovšetkým v Germersheime, Terste, Ríme, Dubline či Varšave. Podstatnou otázkou je tiež vzdelávanie zrakovo postihnutých študentov prekladateľstva a tlmočníctva. Napríklad v Germersheime už niekoľko rokov funguje projekt zmiešaných skupín vidiacich a nevidiacich študentov. Tamojšie skúsenosti ukazujú, že inkluzívne vzdelávanie môže mať pozitívny vplyv na obe skupiny.[1]Podobné skúsenosti majú aj na univerzite v Terste.[2] U nás sa problematike zrakovo postihnutých prekladateľov a tlmočníkov doposiaľ nevenovala takmer žiadna pozornosť. Veríme, že publikovaním výsledkov nášho výskumu prispejeme k zmene tohto stavu.

1. O VÝSKUME

V tomto článku ponúkame zhrnutie výsledkov nášho výskumu realizovaného v rámci diplomovej práce. V nej sme analyzovali základné problémy zrakovo postihnutých prekladateľov a tlmočníkov

[1] Pre viac informácií pozri Hagemann (2016).
[2] Pozri Kellett Bidoli (2003).

a využiteľnosť špeciálnych pomôcok a technológií pri ich riešení. Vychádzali sme pri tom z dostupných materiálov o danej problematike, či už vedeckého, alebo nevedeckého charakteru. Väčšinou išlo o materiály, ktorých autormi sú nevidiaci a slabozrakí prekladatelia, tlmočníci alebo študenti, prípadne ich vyučujúci na vysokých školách. Zostavili sme však aj vlastný dotazník, ktorý vyplnilo 16 prekladateľov a tlmočníkov spĺňajúcich kritériá profesionality a zrakového postihnutia. Dotazník sme rozdelili na 3 časti, pričom prvá obsahovala všeobecné otázky, týkajúce sa profilu respondentov a vplyvu ich zrakového postihnutia na prácu. Druhá časť bola zameraná na ich skúsenosti s jednotlivými typmi problémov spojených s absenciou zraku. V tretej časti odpovedali respondenti na otázky týkajúce sa využívania konkrétnych druhov pomôcok pri ich práci.

2. KOMPENZAČNÉ TECHNOLÓGIE

Nevidiaci a slabozrakí ľudia používajú na prácu s výpočtovou technikou rôzne asistenčné technológie. Pomocou nich dokážu pracovať s bežnými stolovými alebo prenosnými počítačmi a s takmer všetkými bežnými softvérmi. Slabozrakí používatelia s dostatočnými zvyškami zraku môžu využiť tzv. zväčšovače obrazovky. Nevidiaci a prakticky nevidiaci najčastejšie pracujú s čítačmi obrazovky. Ide o softvér, ktorý beží na pozadí operačného systému počítača a jeho úlohou je sprostredkovávať používateľovi dianie na obrazovke prostredníctvom hlasového výstupu. Akustickú informáciu si nevidiaci používateľ môže doplniť o využitie taktilného kanálu. Braillovský riadok je zariadenie, ktoré prostredníctvom špeciálneho hmatového displeja sprostredkúva informácie v Braillovom písme. Okrem hmatového displeja má toto zariadenie aj integrovanú braillovskú klávesnicu, prostredníctvom ktorej je možné zadávať text. Braillovský riadok je možné pripojiť k počítaču, ale niektoré typy dokážu pracovať aj samostatne.

Nie všetky softvéry sú pre používateľov čítačov obrazovky či braillovských riadkov plne prístupné. Čítače obrazovky nedokážu

pracovať s grafickou informáciou, pokiaľ nie je správne doplnená o textový popis. Vývojári niektorých softvérov využívajú neštandardné grafické elementy, ktoré čítač obrazovky nerozpozná, čím sa softvér stáva pre nevidiaceho človeka nepoužiteľným. Medzi neprístupné softvéry môžeme, žiaľ, zaradiť aj mnohé jazykové a prekladateľské technológie. V tomto článku sa budeme bližšie venovať prístupnosti CAT-nástrojov.

3. NAJZÁVAŽNEJŠIE PROBLÉMY

Problémy spôsobené absenciou zraku u prekladateľov a tlmočníkov môžeme pre lepšiu orientáciu rozdeliť do troch skupín:

- Do prvej kategórie zaraďujeme všeobecné problémy, s ktorými sú konfrontované obe skupiny (prekladatelia i tlmočníci). Do tejto kategórie patrí napríklad neprístupná forma textov. V prípade, že má nevidiaci prekladateľ či tlmočník k dispozícii text iba v papierovej forme, musí ho spracovať do elektronickej podoby. Významnou pomocou v tomto smere je tzv. OCR-technológia, ktorá umožňuje naskenované texty rozpoznať a transformovať do bežných textových formátov.
- Druhým závažným problémom je práca so slovníkmi. Nevidiaci prekladatelia a tlmočníci nedokážu pracovať s papierovými slovníkmi, ale aj mnohé elektronické slovníky sú pre nich neprístupné. Online slovníky sú pre nevidiacich pravdepodobne najprístupnejšou formou. Do druhej kategórie zaraďujeme problémy týkajúce sa výlučne zrakovo postihnutých prekladateľov. Do popredia tu vystupuje nedostatočná prístupnosť CAT-nástrojov pre používateľov čítačov obrazovky.
- S treťou skupinou problémov sú konfrontovaní zrakovo postihnutí tlmočníci. Za kľúčovú tu považujeme problematiku tlmočníckeho zápisu a tiež kompenzáciu vizuálnej podpory pri tlmočení.

Na ilustráciu pripájame tabuľku zostavenú na základe odpovedí respondentov nášho dotazníka na otázky o vplyve jednotlivých problémov na ich prácu:[3]

Druh problému	Nemám skúsenosti s daným problémom	Problém nemá vážny vplyv na moju prácu	Problém má vážny vplyv na moju prácu, ale poznám efektívne riešenie	Problém má vážny vplyv na moju prácu a nepoznám efektívne riešenie
Neprístupné formy textov	0	4	7	5
Neprístupné elektronické slovníky	2	8	6	0
Problémy s vyhľadávaním dodatočných informácií (problematická práca so zdrojmi)	3	7	6	0
Nedostatočná prístupnosť CAT-nástrojov	5	2	5	4
Neprístupnosť jazykových nástrojov (napr. terminologických databáz, korpusov)	9	3	3	1
Problémy s tlmočníckym zápisom	5	4	4	3
Absencia vizuálnej podpory pri tlmočení	6	6	2	2

[3] Pre úplnosť treba spomenúť, že niektorí respondenti sa profesionálne venujú výlučne prekladu alebo výlučne tlmočeniu, takže problémy patriace do druhej a tretej kategórie neboli pre všetkých relevantné.

4. PRÍSTUPNOSŤ CAT-NÁSTROJOV

Rozvoj modernej techniky na jednej strane otvoril zrakovo postihnutým prekladateľom prístup k širokému spektru jazykových technológií, no zároveň so sebou priniesol problémy s ich prístupnosťou. Asi najviac sa to prejavilo v práci s Computer Assisted Translation (CAT). V súčasnosti sa ovládanie práce s CAT-nástrojmi stáva jedným z najdôležitejších kritérií pri zadávaní prekladov prekladateľskými agentúrami. Výhody práce s CAT sú nesporné a na tomto mieste ich nie je potrebné vymenúvať. Na základe nášho výskumu však môžeme skonštatovať, že u nás najpoužívanejšie CAT-nástroje sú poväčšine pre nevidiacich prekladateľov čiastočne alebo úplne neprístupné. Tým sa výrazne znižuje ich konkurencieschopnosť na trhu voči vidiacim prekladateľom. Výsledkom je, že mnohí, najmä začínajúci zrakovo postihnutí prekladatelia sa nedokážu presadiť a sú nútení hľadať si iné zdroje príjmu. Snaha o vyriešenie problémov s prístupnosťou zo strany nevidiacich prekladateľov sa doposiaľ nestretla s veľkým pochopením väčšiny vývojárov CAT-nástrojov. Pritom vzájomná komunikácia a spolupráca sa zdá byť jediným možným riešením vzniknutej situácie.

4.1 SDL Trados

SDL TradosStudio nesporne patrí na našom trhu k najčastejšie využívaným CAT-nástrojom. Staršie verzie tohto softvéru (Trados 2007 a Trados 7) ponúkali možnosť práce v používateľskom rozhraní MS-Wordu prostredníctvom funkcie Trados toolbar. Vzhľadom na to, že samotné používateľské prostredie SDL Trados bolo už v tom čase pre používateľov čítačov obrazovky značne neprístupné, pre nevidiacich prekladateľov predstavovala práca priamo v okne textového editora jedinú možnosť na prácu s týmto CAT-nástrojom. Počnúc verziou 2009 táto funkcia zanikla, čo pre nevidiacich používateľov znamenalo výrazné obmedzenie dostupných funkcií. Prístupnosť používateľského prostredia SDL Trados Studia sa výrazne nezlepšila ani v novších verziách 2011 a 2014.

Nevidiaci používatelia sú pri práci s počítačom do veľkej miery odkázaní na používanie klávesových skratiek a myš takmer nevyužívajú. Niektoré funkcie v SDL Trados Studiu sa však dajú ovládať len pomocou myši. Neprístupné je aj okno, v ktorom sa nastavujú klávesové skratky, čo pre nevidiacich predstavuje tiež značnú prekážku. Aj orientácia na hlavnej obrazovke Trados Studia je bez vizuálnej podpory veľmi sťažená.[4]

4.2 Iné CAT-nástroje

Odpovede z dotazníka a analýzy prístupnosti ďalších CAT-nástrojov, zverejnené na blogu theblindtranslator.wordpress.com, naznačujú, že medzi ostatnými CAT-nástrojmi sa dajú nájsť také, ktorých prístupnosť pre nevidiacich používateľov je prakticky nulová, ale aj takmer plne prístupné softvéry. Medzi najmenej prístupné patrí napríklad na našom trhu často využívaný nástroj MemoQ. V ňom sa bez vizuálnej podpory nedajú ovládať ani základné funkcie.

Jedným z najprístupnejších je naopak u nás prakticky neznámy FluencyNow od firmy Western Standard. Tento CAT-nástroj má podľa skúseností nevidiacich prekladateľov prístupné používateľské prostredie a väčšina dôležitých funkcií sa dá jednoducho ovládať pomocou klávesových skratiek. Negatívom však je, že FluencyNow využíva len minimum prekladateľských agentúr, čo potvrdzujú tiež výsledky štúdie Silvie Rodríguez Vázquez a Fiorenzy Mileto (2016). Z ich prieskumu, ktorého sa zúčastnilo 22 zrakovo postihnutých prekladateľov, vyplynulo, že najviac z nich naďalej využíva Trados Studio 2007 aj napriek tomu, že je to už staršia verzia. Až na druhom mieste sa umiestnil Fluency Now a pomerne rozšírený je tiež Wordfast, ktorý by podľa našich neoverených informácií mal byť do veľkej miery prístupný. Výsledky spomenutej štúdie sa zhodujú aj z odpoveďami našich respondentov z dotazníka.

[4] Pre viac informácií o prístupnosti jednotlivých verzií pozri Rodriguez Vázquez – Mileto (2016).

5. PROBLÉMY NEVIDIACICH TLMOČNÍKOV

Ako sme už spomenuli, medzi najzávažnejšie problémy nevidiacich a slabozrakých tlmočníkov patrí zvládnutie tlmočníckeho zápisu a absencia vizuálnych informácií počas procesu tlmočenia. Zatiaľ čo prvý z nich dokáže vyriešiť tlmočník sám, ak si osvojí špeciálne techniky zápisu navrhnuté pre nevidiacich tlmočníkov, vyriešenie druhého z problémov výrazne závisí od vzájomnej spolupráce organizátorov a tlmočníka.

5.1 Tlmočnícky zápis

Absencia zraku bráni nevidiacim tlmočníkom vo využívaní bežných techník tlmočníckej notácie. Papierový blok tak nahrádzajú inými technickými pomôckami a zaobísť sa musia aj bez prehľadného priestorového štruktúrovania poznámok (vertikalizmus, posun, využitie ľavého okraja a pod.). Používanie grafických symbolov je tiež výrazne obmedzené možnosťami klávesnice a čítača obrazovky.

Nevidiaci tlmočníci využívajú vo všeobecnosti dve základné techniky zápisu: auditívnu a taktilnú. Pri auditívnej technike nahrádzajú zrakové vnímanie svojich poznámok sluchom a pri taktilnej hmatom. Auditívna technika notácie pozostáva väčšinou zo zápisu prostredníctvom klávesnice počítača a následnej percepcie poznámok prostredníctvom čítača obrazovky cez slúchadlá. Väčšina ľudí, ktorí stratili zrak v mladšom veku, veľmi dobre ovláda prstoklad a na klávesnici dokáže písať dosť rýchlo. To môže zvádzať k takmer doslovnému zápisu originálu, čo však môže mať výrazne negatívny vplyv na analýzu a následnú rekonštrukciu textu. V tomto sa prikláňame k názoru, že tlmočnícky zápis by mal byť iba podporou pamäti, bez ohľadu na to, či ide o vidiaceho alebo nevidiaceho tlmočníka.[5]

Na základe postrehov skúsených nevidiacich tlmočníkov a aj vlastných skúseností odporúčame robiť zápis v textovom editore do

[5] Pozri Nolan (2005, s. 288), Jones (2002, s. 39) a Matyssek (2012, s. 57).

riadkov pod seba, pričom počet znakov na jednom riadku by nemal presiahnuť 25. Prečítanie textu čítačom obrazovky totiž zaberie istý čas a pokiaľ tlmočník nedokáže simultánne počúvať čítač obrazovky a tlmočiť, vznikajú v jeho prejave rušivé pauzy. Čím je počet slov/znakov v jednom riadku vyšší, tým sa pauzy viac predlžujú. Pre lepšiu zrozumiteľnosť čítača obrazovky odporúčame, aby nevidiaci tlmočníci využívali zápis celých slov alebo dostatočne rozvitých skratiek. Napríklad pre cestovný poriadok je lepšie použiť „cestpor“ ako „cp“, pretože druhý variant by tlmočník nemusel zachytiť správne.

Taktilná technika notácie obvykle pozostáva z robenia zápisu prostredníctvom klávesnice počítača alebo braillovského riadku a percepcie prostredníctvom taktilného displeja braillovského riadku. Využitie tejto techniky je podmienené vynikajúcou zručnosťou v čítaní Braillovho písma. Tá už v súčasnosti nie je u nevidiacich a slabozrakých ľudí samozrejmosťou. Nespornou výhodou taktilnej techniky zápisu je absencia problémov s nesprávnym porozumením čítača obrazovky (napr. v prípade skratiek). Tlmočník číta prstami iba to, čo reálne napísal. Tlmočník tiež nemusí mať v ušiach pri čítaní svojich poznámok slúchadlá a nie je nútený robiť pauzy. Nevýhodou je vyššia cenová náročnosť. Ceny braillovských riadkov sa pohybujú nad hranicou 3000 eur.

Nevidiaci tlmočník by si mal každopádne vyskúšať obe techniky zápisu a sám by si mal vybrať, ktorá z nich viac vyhovuje jeho potrebám.

5.2 Absencia vizuálnych informácií

Do tejto kategórie spadá viacero druhov problémov, s ktorými sú nevidiaci a slabozrakí tlmočníci konfrontovaní. Prvým z nich sú rôzne sprievodné materiály dostupné výlučne v papierovej forme. Môžu to byť napríklad glosáre, zoznamy rečníkov či program podujatia. V mnohých prípadoch je potrebné tlmočiť z listu či zhrnúť obsah písaného komunikátu. Tlmočník dostane takéto materiály často

priamo na mieste, krátko pred začiatkom tlmočenia. Pre nevidiaceho tlmočníka to už býva zväčša neskoro na to, aby si spomenuté materiály spracoval do prístupnej formy. Najlepším riešením je osloviť organizátorov podujatia a vyžiadať si materiály vopred. Vzájomná komunikácia môže tento problém minimalizovať.

Platí to aj o simultánnom tlmočení s textom. Nevidiaci tlmočník je síce odkázaný výlučne na akustickú formu komunikátu, no pokiaľ má k dispozícii vopred aj písanú predlohu prejavu, dokáže sa lepšie pripraviť. Gile (2009) však poukazuje na fakt, že absencia písanej predlohy môže mať, najmä na menej skúseného tlmočníka, tiež pozitívny vplyv. Ak sa totiž písaná predloha takmer úplne zhoduje s hovoreným komunikátom, môže mať tlmočník tendenciu začať doslovne tlmočiť z listu, najmä ak nestíha s tempom rečníka. Ak sa naopak rečník výrazne odkloní od písaného textu, tlmočník držiaci sa predlohy to môže postrehnúť príliš neskoro. Nevidiaci tlmočník sa pridŕža výlučne hovoreného prejavu, čo môže mať v konečnom dôsledku pozitívny efekt (Gile, 2009, s. 198).

Podobným problémom je absencia vizuálnej podpory vo forme powerpointových prezentácií. Ako uvádza Šveda (2015, s. 73), vizuálne prezentácie pomáhajú tlmočníkovi nielen analyzovať východiskový text, ale v prípade simultánneho tlmočenia aj lepšie anticipovať argumentáciu rečníka.

Nevidiaci tlmočník môže absenciu vizuálnej podpory kompenzovať pozorným vnímaním a pohotovou analýzou hovoreného textu. Zrakovo postihnutí ľudia prijímajú celý život informácie v akustickej forme a vedia sa vyrovnať s absenciou tých vizuálnych. Dôkazom sú nevidiaci tlmočníci pôsobiaci v štátnych či európskych inštitúciách. Veríme, že k nim v budúcnosti pribudnú aj zrakovo postihnutí kolegovia zo Slovenska.

ZÁVER

Z odpovedí respondentov z nášho dotazníka vyplýva, že väčšina z nich sa buď venuje výlučne prekladu, alebo kombinuje preklad

s tlmočením. Len traja zo šestnástich respondentov pracujú výlučne ako tlmočníci. Neprístupnosť najpoužívanejších CAT-nástrojov však výrazne skomplikovala pozíciu nevidiacich a slabozrakých prekladateľov na trhu, preto práve v tlmočení vidíme značný priestor na ich uplatnenie sa. Zdá sa, že najväčší potenciál majú zrakovo postihnutí tlmočníci v oblasti simultánneho tlmočenia, ktoré však na slovenskom trhu za konzekutívnym tlmočením v súčasnosti zaostáva v objeme zadaní. Veľký potenciál pre nevidiacich tlmočníkov vnímame aj v oblasti komunitného tlmočenia, na čo chceme upriamiť pozornosť v ďalšom výskume.

V segmente odborného prekladu považujeme za mimoriadne dôležité, aby nevidiaci prekladatelia intenzívne komunikovali s vývojármi CAT-nástrojov a iných rozvíjajúcich sa technológií a požadovali od nich sprístupnenie ich produktov aj pre používateľov čítačov obrazovky. Vnímame pozitívne signály zo strany niektorých producentov, ktorí začínajú byť ochotní so zrakovo postihnutými prekladateľmi spolupracovať. Veríme, že sa to prejaví aj v praxi.

Cieľom tohto článku nebolo pokryť celé spektrum problémov nevidiacich prekladateľov a tlmočníkov ani navrhnúť všetky dostupné riešenia. Chceli sme odbornej verejnosti sprostredkovať základný obraz o problematike tejto špecifickej skupiny, ktorej príslušníci majú napriek prekážkam potenciál byť konkurencieschopnými na slovenskom i medzinárodnom trhu s prekladateľskými a tlmočníckymi službami. Náš výskum sa môže stať zdrojom základných informácií pre vyučujúcich prekladateľstva a tlmočníctva, ktorí sa na svojich predmetoch stretnú so zrakovo postihnutým študentom. Považujeme za veľmi prospešné, ak dostanú hneď na začiatku do ruky materiál, ktorý ich uvedie do danej problematiky.

POUŽITÁ LITERATÚRA

GILE, D. (2009): *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins B. V., 2009.

HAGEMANN, S. (2016): Teaching Translation to Mixed Groups of Blind and Sighted Students. In. *The Journal of Translator Education and Translation Studies*, č. 1., 2016, s. 78 – 93.

JONES, R. (2002): *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002.

KELLETT BIDOLI, C. J. (2003): The Training of Blind Students at the SSLMIT Trieste. In: *The Interpreters' Newsletter*, č. 12, 2003, s. 189 – 199.

MATYSSEK, H. (2012): *Handbuch der Notizentechnik für Dolmetscher. Ein Wegzursprachunabhängigen Notation*. Tübingen: Julius Groos Verlag Brigitte, 2012.

NOLAN, J. (2005): *Interpretation: Techniques and Exercises (Professional Interpreting in the Real World)*. Houston: Multilingual Matters, 2005.

RODRÍGUEZ VÁZQUEZ, S. – MILETO, F. (2016): On the Lookout for Accessible Translation Aids: Current Scenario And New Horizons for Blind Translation Students and Professionals. In: *The Journal of Translator Education and Translation Studies*, č. 2, 2016, s. 115 – 135.

ŠVEDA, Pavol: *Vybrané kapitoly z didaktiky simultánneho tlmočenia*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2016.

Autor tohto článku je sám nevidiaci absolvent štúdia prekladateľstva a tlmočníctva v jazykovej kombinácii holandčina, nemčina na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Vo svojej diplomovej práci sa venoval využitiu špeciálnych technológií pre zrakovo postihnutých prekladateľov a tlmočníkov.

K NIEKTORÝM PROBLÉMOM PREKLADU SLOVENSKEJ TRESTNOPRÁVNEJ TERMINOLÓGIE DO FRANCÚZŠTINY A RUMUNČINY

(AKO SÚČASŤ PREKLADATEĽSKÉHO POSTUPU A ANALÝZY PRÁVNEHO TEXTU)

Peter Kopecký

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre,
Filozofická fakulta, Katedra translatológie
pkopecky@ukf.sk

Abstract
The study focuses on the translation of legal content from Slovak into French and Romanian - the subject that is a crossroads between humanities and social sciences, namely linguistics, translatology and legal science (legal terminology). In particular, the study focuses on the complex semantic and stylistic phenomena the translator should be prepared to deal with. The translation of legal content is understood in the study as a special phenomenon of intercultural communication.

CHARAKTERISTIKA PRÁVNEJ LEXIKOLÓGIE

Skúmaná problematika prekladu odborných právnych a čiastočne i právnických textov zo slovenčiny (SJ) do francúzštiny (FJ)

a rumunčiny (RJ) je priesečníkom medzi humanitnými a sociálnymi vedami, konkrétne medzi jazykovedou, translatológiou a právnou vedou (právna terminológia). Svojou povahou obsahuje ľudsko-právnu dimenziu a je zároveň špeciálnym fenoménom interkultúrnej komunikácie.

Teoretické východiská pri preklade slovenskej trestnoprávnej terminológie do FJ a RJ:

1. **Analýza francúzsko-kanadskej školy Vinayho a Derbelneta zameraná na porovnávaciu právnu lexiku a štylistiku** (Tomášek, 2003, s. 24 a nasl.).
   A. postupy priameho prekladu — doslovný preklad, kalkovanie, transkripcia, vhodný prenos vnútornej štruktúry viet právneho textu do cieľového jazyka, výpožička. (FJ→RJ)
   B. postupy nepriameho prekladu — ekvivalencia, transpozícia, čiže čo najväčšie zachovanie významovej stránky textu za cenu zmien výrazovej stránky, adaptácia a modulácia, čiže zachovanie zmyslu právneho textu za pomoci primeraných výrazových prostriedkov. (SJ→FJ, RJ)
2. **Podľa deskriptivistu Gideona Touryho sa** ľudské **konanie prispôsobuje normám**, po zmenách v spoločenskom a politickom živote sa norma môže stať pravidlom alebo začne platiť v inom priestore (Toury, 2012, s. 46).

HISTÓRIA ODBORU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

História odboru v SR je veľmi krátka; prvou publikáciou tohto druhu boli Francúzske texty pre právnikov z r. 1970 s rozšíreným glosárom (Prokain, 1970).

Súdna prekladateľská prax do r. 1989 nebola výrazne regulovaná ani odborne komentovaná, zákon ani vyhlášky do roku 2004 nerozlišovali pojem tlmočník a prekladateľ.

SÚČASNÝ STAV SKÚMANIA PROBLEMATIKY

Za najvýznamnejších francúzskych (frankofónnych) a rumunských lingvistov, analytikov a komparatistov právnych textov považujeme Cornuho, Gémara, Sacca, Bulaia, Chivulesca, Stoichitoia... V SR je veľmi dobre pokryté skúmanie právnej angličtiny, nemčiny, holandčiny i ruštiny, vrátane metodiky prekladu; spomeňme zborník TÚ pri FiF UK v Bratislave *Kontexty súdneho prekladu* a periodiká *Jazyk a kultúra* (Prešovská univerzita), *Prekladateľské listy* (UMB). Články a publikácie k právnej francúzštine sú pomerne zriedkavé: Znamenáčková, *Français juridique*, 1998; Kopecký, *K ekvivalentácii francúzskej právnickej a politologickej terminológie v slovenčine*, 2005; Badíková a kol., *Francúzsko-slovenský a slovensko-francúzsky právnický slovník*, 2005. V ČR sa problematike dôsledne venujú Michal Tomášek (2003) a Markéta Larišová (2006; 2008). Právna čeština spôsobuje mnohým slovenským študentom závažné problémy, ktoré sa potenciovali po r. 1992.

PROBLEMATIKA ODBORU

Preklad právnych textov nie je priamo v centre pozornosti translatológie, pretože translatológiu zaujíma najmä preklad základného zmyslu a prekladateľské postupy.

Základnou úlohou prekladateľa je rozpoznať právny a právnický zmysel, ktorý má špecifický kontext, zásady, kritériá a vnútornú dynamiku. Cooray v tejto súvislosti tvrdí, že „*problémy súvisiace s prekladom právnych textov sa nevynárajú pri prekladoch z iných oblastí*“ (Cooray apud Gémar, 1985, s. 69).

Ideálny preklad právneho textu nie je možný, dá sa však dosiahnuť kongeniálny, duchovne rovnocenný. Detailnejšie skúmanie odboru si vyžaduje aj súčasná doba, aj keď štát začína klásť zvýšené legislatívne a vedomostné nároky na kvalitnú a komplexnú prácu súdneho prekladateľa.

Situácia je ešte zložitejšia, pretože v reláciách SJ/FJ, SJ/RJ absentujú terminologické analýzy a komentované preklady trestnoprávnej terminológie, existuje len minimum odbornej literatúry a spoľahlivých slovníkov, chýba tvorivá interakcia medzi slovenskými prekladateľmi zo štruktúr EÚ a domácimi prekladateľmi.

Pritom 80 % prekladov na Slovensku je odborných a len 45 % prekladateľov odborných textov má odborné jazykové vzdelanie (Kraviarová apud Djovčoš, 2014, s. 67). K predchádzajúcej vete neodmysliteľne patrí aj relevantný názor odborníka: odborný preklad má pomerne silný interdisciplinárny charakter (Rakšányiová, 2007, s. 187).

Poukazujeme aj na ďalšie príčiny, objektívne či subjektívne:

– nárast trestnej činnosti v EÚ: prevádzačstvo, medzinárodné daňové podvody...
– Medzinárodný odbor GP SR registruje každoročne vrátené úradné preklady v RJ a FJ zo zahraničia pre nezrozumiteľnosť; tieto dokumenty nie sú verejnosti prístupné, preto v tejto oblasti neexistuje verejná prekladateľská kritika;
– prekladateľ zápasí s viacerými právnymi systémami s tým istým jazykom: Francúzsko, Belgicko, Luxembursko, Švajčiarsko, respektíve Rumunsko a Moldavská republika;
– odborné preklady sú často nedoceňované (Hrdlička, 2007, s. 65), pretože v nich údajne nemusí byť bezpodmienečná interpretácia významu;
– na kvalitu prekladu a tlmočenia vplývajú aj extratextové okolnosti.

CHARAKTERISTIKA TRESTNOPRÁVNEJ TERMINOLÓGIE V SJ, FJ, RJ

Základnými lexémami trestného práva vo všetkých uvedených jazykoch, ktoré však *ab ovo* v oboch cudzích jazykoch poskytujú **viacnásobnú sémantickú interpretáciu**, sú trestný čin a trest *infraction/infracție a peine/pedeapsa*.

Aj kvalitné francúzsko-české slovníky (Vlasák, 1997, s. 342) uvádzajú zväčša len prvý význam slova *infraction*: priestupok, porušenie disciplíny.

Sémantické vetvenie francúzskeho slova *peine* – trest je ešte bohatšie ako v prípade *infraction*: trest, trápenie, utrpenie, mučenie (v útrpnom práve) atď. vrátane v Európe už, našťastie, neaktuálnych pojmov *peine capitale*, *peine de mort ...pedeapsa capitala.*

V RJ zasa narážame na bohatú modalitu prekladov prídavného mena trestný:

trestná činnosť – *activitate infracțională*
trestné stíhanie – *urmărire penală*
trestný *register (*register trestov) – *cazier judiciar*

Rumunčina, okrem množstva prebratých slov z francúzštiny (*infracție, penal*), pôvodne *čerpala* svoju represívnu terminológiu zo staroslovienčiny alebo z cirkevnej slovančiny, výnimočne z gréčtiny. Ešte začiatkom 19. st. mal páchateľ ekvivalent ***rău-făcător*** – kalk slova **zlo**-činec. V polovici 20. st. sa ešte používal termín ťažký žalár *temnița grea*, dnes ho nahradilo väzenie so sprísneným režimom *închisoare cu regimul înăsprit*; to isté platilo o výživnom *hran*ă, ale v 20. st. ho nahradil francúzsky transliterovaný výraz *pensie alimentar*ă.

Produktívne a živé sú aj ďalšie lexémy slovanského pôvodu: vinný, vina, nevina – *vinovat*, *vina*, *nevinovăție* alebo zaužívané dvojslovné spojenia, pričom každé slovo je iného pôvodu: *prezumpție de nevinovăție* – prezumpcia neviny, *execuție silnică* – nútená dražba. Podplácanie nesie tiež starší slovanský vplyv: dávanie úplatku, branie úplatku – *dare de mită, luare de mită*.

Slovo trest – *pedeapsa*, *pedepsi atď.* vošlo do rumunčiny z gréčtiny za panovania grécko-tureckých fanariotov v *18.* st.

Z tureckého panovania nezostali v RJ významné právne termíny, lež ironické výrazy: *bacșiș* – bakšiš, drobný úplatok, *ciubuc* – prepitné, nekalý zárobok, *capcană* – pasca (slovná, právnická).

PRAKTICKÁ ČASŤ

1. Tézovité porovnanie právnych systémov v SR, vo Francúzsku a Rumunsku

Inhibítory začínajú pri odlišných tradíciách a historických podmienkach. Francúzsko má odlišný systém súdov, vyšetrovania, aktérov procesných úkonov, napríklad vyšetrovacieho sudcu *juge d´instruction*, do r. 2012 dva druhy advokátov *avocat* a *avoué*, rozlišuje sa žalobca a odporca na prvostupňovom súde a odvolacom súde *demandeur* verzus *défendeur*, *appellant* verzus *intimé* atď. Najdôležitejším rozdielom je fakt, že tak vo Francúzsku, ako aj v Rumunsku existuje štátne zastupiteľstvo *ministère public*, *minister public*, inak aj *parquet*/*parchet*.

Občiansky zákonník *Code civil* (1804) a Trestný zákon *Code pénal*, prijaté v r. 1810, boli novelizované až v r. 1994!

Do r. 1969 platil v Rumunsku Trestný zákon z r. 1856, podľa francúzskeho vzoru, nový bol prijatý až v r. 2014 (samozrejme, medzitým bol viackrát novelizovaný). Rumunská právna terminológia nesie oproti francúzskej nánosy viacerých starších jazykových a kultúrnych vplyvov.

2. Bariéra komplexných sémantických a štylistických javov, zradné lexikálne prvky, diachrónia a synchrónia

A. Paronymia – faux amis je nebezpečná najmä pre začínajúceho prekladateľa:
prokurátor – *procureur*; obstarávateľ, prokurista – *procurateur*
sudca na prokuratúre – *magistrat*; súdna rada – *magistrature*
ilegálny – *clandestin*; protizákonný, nezákonný – *illégal*
priekupník omamných látok – *trafiquant*; trafikant – *buraliste*
exekúcia (aj zabavenie) – *saisie;* vykonanie, poprava – *exécution*

B. opačná vnútorná hodnota tých istých pojmov

sanction 1. sankcia; 2. oficiálne nariadenie
dépister 1. vystopovať, odhaliť; 2. zviesť zo správnej cesty
démentir 1. dementovať; 2. *démentir un témoin* usvedčiť svedka z klamstva

C. Galicizmy ako idiómy, ktorých znalosť je pre správny preklad nevyhnutná

un non-lieu
– zastavenie trestného stíhania, opisne: niet dôvodu na trestné stíhanie
un non-recevoir
– odmietnutie pojednávať vo veci (pre závažné formálne nedostatky)

Galicizmy sú inhibítormi prekladu, kladú nároky na správny ekvivalent alebo deskripciu, predlžujú preklad do slovenčiny, skracujú preklad do francúzštiny:
pri zaisťovaní ďalších dôkazov; v priebehu ďalšieho vyšetrovania: *dans la foulée*

Nasledujúci dlhý a takmer nepochopiteľný slovenský termín sa preloží galicizmom, konkrétne dvojslovným pomenovaním:
„žaloba ‚z titulu' zodpovednosti za skryté ‚vady' z iných dôvodov ako odstúpenie od kúpnej zmluvy pre skryté ‚vady'" (Badíková a kol., 2005, s. 199) – *action estimatoire.*

Podobný príklad z rumunčiny: podmienky týkajúce sa hmotného a procesného práva – *condiții de fond și formă.*

E. Polysémia

Aj v trestno-právnej terminológii platí, že polysémia je priamo úmerná veku slova a frekvencii jeho používania. Polysémia je vlastne reakcia jazyka na rýchly nárast pojmov, ktorým nezodpovedá

existujúca slovná zásoba. Najmä vo francúzštine polysémia často núti prekladateľa pristúpiť k etymologickej a sémantickej analýze:

Substantívum *parquet (s)* znamenalo v 13. st. malý park, neskôr miestnosť s drevenou podlahou, kde sa pojednávalo. Dnes v sg. prokuratúra, v pl. parkety. Podobne synchronicky a diachronicky by sme mohli analyzovať aj slovo *bureau.* V širšej konotácii porovnajme s maďarským *b*író. Prax nás presvedča, že polysémii podliehajú najmä slovesá:

casser 1. rozbiť; 2. zrušiť rozsudok Kasačným súdom
acccuser q 1. obžalovať, obviniť niekoho; 2. - *la réception* potvrdiť príjem

Aj jeden slovenský výraz môže mať vo FJ viaceré ekvivalenty, pretože vzťah medzi slovom a konceptom nie je ten istý vo všetkých jazykoch:

- podvod 1. *fraude* (finančný); 2. *escroquerie* (vylákanie peňazí); 3. *triche* (napr. pri emisných softvéroch)
- odpor 1. klásť odpor pri zatýkaní *opposer résistance lors de son arrestation*; 2. podať odpor voči trestnému alebo platobnému rozkazu *faire opposition à une ordonnance pénale/injonction de payer* (bokom nechávame odpor elektrický, vojenský, fyzický, psychický...)

Súd má vo francúzštine, podľa kontextu, tiež minimálne štyri ekvivalenty: *tribunal*, *cour*, *conseil*, *juridiction.*

F. štylistické rozdiely v uvedených jazykoch

a) zväčša dlhšie vetné konštrukcie vo francúzskom preklade (dostaneme sa k nim v osobitnej podkapitole)
b) rumunskú trestnoprávnu terminológiu charakterizujú časté prechodníky
c) nesprávna či nespisovná formulácia v slovenskom zadaní: vyviniť sa; svedok, ktorý svedok; máme za to, že...
d) paradox identifikovaný v niektorých minulých a budúcich časoch:

Právny jazyk má svoje znaky, ale aj jazyk ako taký môže mať svoje skryté špecifiká:
il aura été condamné (zložený budúci čas) – bude odsúdený

V kontexte však vyjadruje pravdepodobnosť v bezprostrednej minulosti: asi už bol odsúdený, pravdepodobne je už (v tejto chvíli) odsúdený.

V rumunčine je podobný slovesný jav s pochybnosťou v minulosti: *o fi fost condamnat?* – že by už bol odsúdený?

Na základe dlhoročnej praxe a permanentnej analýzy právnych textov si dovolíme tvrdiť, že dobrý prekladateľ musí byť aj dobrý lingvista. Práve toto možno subjektívne konštatovanie potvrdzuje *raison d´être* translatológie.

G. Rozdielna dĺžka originálu a prekladu

Náš testovací originál v slovenčine (Čas procesných úkonov) a preklad *Délais* vo francúzštine sa odlišovali počtom znakov. V našom prípade bol francúzsky preklad dlhší ako slovenský originál o 40 %! Vysvetlenie podľa nás spočíva minimálne v dvoch rovinách:

a) prekladateľ chce prekladať čo najdôslednejšie a čo najpresnejšie; intuitívne hľadá vhodné slová a ak ich nenájde, má tendenciu termín odborne popísať;
b) objektívna medzijazyková skutočnosť: jednej slovenskej lexikálnej jednotke nezriedkavo zodpovedá v právnickej francúzštine viacslovné pomenovanie. V našom prípade: dvojaký – *de deux sortes*; zákonný – *d´origine légale*.

H. vznik nových termínov v SJ, staré termíny, termíny neexistujúce v SJ, preklady a transkripcia krajín/lokalít

Po r. 1992, resp. 2004 pribudlo veľa nových termínov, zároveň však v starších slovenských úradných dokladoch existujú dobové socialistické termíny. Preto dochádza pri preklade do FJ/RJ a naopak k nasledovným problémom:

– ako prekladať francúzske/rumunské termíny neexistujúce v slovenčine? Navrhujeme skôr opisne, *huissier* – súdny vykonávateľ;
– ako prekladať terminológiu socialistického práva a vtedajších inštitúcií do FJ? Doslovne, zachovávajúc kolorit doby: socialistická zákonnosť – *légalité socialiste*, Miestny národný výbor MNV – *le Comité National Local*;
– iná tradícia štátnosti a právneho štátu spôsobuje buď posuny významu alebo absenciu ekvivalentov: adjektívu „štátny" zodpovedá vo FJ vo väčšine prípadov *national*; termín „štátna príslušnosť" preložíme ako *nationalité.*
– v SR je iba jeden generálny prokurátor, vo Francúzsku je *procureur général* pri každom odvolacom a kasačnom súde, týmto prokurátorom je nadriadený minister spravodlivosti; *procureur de la République* „prokurátor Republiky" je na prvostupňových súdoch a je podriadený vo veci voči *procureur général*;
– v rozsudkoch a zápisniciach v SJ sa vždy vyskytuje Rumunská republika. Správne má byť: Rumunsko (*România*); na druhej strane rumunská diplomacia slovenský ekvivalent mesta *Timişoara* Temešvár neuznáva, považuje ho za „nevydarenú maďarskú transliteráciu".

3. Mimojazykové, extra-textové faktory súvisiace s kvalitou úradného prekladu

1. Súdom určený termín dodania prekladu, stres
2. Náročné kritériá na formát súboru
3. Deontológia, humánne hľadiská, cena práce
4. Množia sa požiadavky na úradné preklady z FJ do RJ a opačne z podnikateľského prostredia a EULITA

Možno zaznie otázka: načo analýzy, keď sú internetové zdroje a databázy? Hlavne preto, lebo EUR-lex, prekladateľské softvéry, terminologické databázy MV SR a MS SR atď. nevystihujú ani po-

licajný, ani súdny štýl, ucelené trestno-právne texty vo FJ a RJ sú raritou, listiny z vypočúvania a úradné preklady sa nezverejňujú.

ZÁVER

Kľúčová reflexia v našom prípade spočíva v tom, že východiskový text prekladateľ síce prekladá „len“ do iného jazyka, ale zároveň musí oba právne systémy relatívne dobre poznať. V súvislosti s našou reflexiou potvrdzujeme názor prof. Rakšányiovej: posuny v preklade sa pokladajú skôr za dôsledky kultúrnych, sociálnych a historických okolností než za výsledok individuálneho vnímania prekladateľa (Rakšányiová, 2005, s. 56). Ak však hovoríme o individualite prekladateľa, zabúdame často na individuálnu schopnosť prekladateľa zžiť sa s prostredím, v ktorom sa prekladaný dej odohráva. Z nej vyplýva presnosť a vernosť originálu pomocou prostriedkov cieľového jazyka, ktoré vedú k zachovaniu obsahu i formy. Z oboch kategórií trpí pri zlom preklade častejšie forma než obsah.

Na základe existujúcich poznatkov (Campbell, Štefková), empírie a uvedených inhibítorov môžeme uviesť kľúčové body adekvátnej stratégie prekladateľa (slovenčina, francúzština, rumunčina) právnych textov, ktorými sú:

– analýza lexikálnej jednotky i textu, ad hoc aj analýza etymologická;
– komparácia právnych systémov, sémantiky a lexiky/lexikografie ako conditio sine qua non;
– rešpektovanie translatologických aspektov právnej komunikácie (Štefková, 2013, s. 92).

Týchto bodov sme sa intuitívne vždy držali, hoci po hlbšom štúdiu teórie konštatujeme, že sú vlastne metodickým postupom Campbella (1998, s. 3). Podotýkame, že ho aplikuje práve na odborný preklad.

Na záver dodajme, že otázka kvality odborných prekladov, vrátane prekladu trestnoprávnej terminológie zostáva naďalej otvorená, pretože:

- neexistuje tímová spolupráca a kontinuálne vzdelávanie prekladateľov;
- absentuje ucelená teória prekladu právnych textov so zameraním na slovenčinu ako východiskový jazyk (Ďuricová, 2014);
- veľmi vzácne sú práce o porovnávaní terminologických systémov, existujúce slovníky nie sú úplne spoľahlivé a vyčerpávajúce;
- potrebné je zjednocovanie prekladateľských riešení;
- budúcnosť majú skúsení prekladatelia so širším filologickým vzdelaním a/alebo úzka kooperácia odborníka a prekladateľa;
- počítačom podporovaný preklad má/bude mať zrejme zmysel len pri typizovaných úradných dokumentoch;
- hlbší výskum kolokácií = širších slovných spojení a ich koncentrácia do databáz uľahčujú výber ekvivalentu v cieľovom jazyku, sú kontextuálne zasadené a sémanticky bližšie k špecifikovaným termínom (Wrede, 2016, s. 59).

POUŽITÁ LITERATÚRA

ANTONIU, G. – BULAI, C. – CHIVULESCU, Gh. (1976): *Dicţionar juridic penal*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, 288 s.

BADÍKOVÁ a kol. (2005): *Francúzsko-slovenský a slovensko-francúzsky právnický slovník. Lexique juridique français-slovaque et slovaque-français*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2005. 208 s.

CAMPBEL, S. (1998): *Translation into the Second Language*. New York: Addison Wesley Longman, 1998, 208 s.

COORAY, L. J. M. (1985): *Changing the Language of the Law. The Sri Lanka Experience*. Québec: Presses de l'Université Laval, 1985, 183 s.

CORNU, G. (1987): *Vocabulaire juridique*. Paris: PUF, 1987, 842 s.

DEKANOVÁ, E. (ed.) (2010): *Nová koncepcia univerzitného vzdelávania prekladateľov a tlmočníkov*. Nitra: UKF, 2010, 208 s.

DJOVČOŠ, M. (2012): *Kto, čo, ako a za akých podmienok prekladá – prekladateľ v kontexte doby*. Banská Bystrica: FHV, 2012, 134 s.

ĎURICOVÁ, A. (2014): Preklad právnych textov. Dáva translatológia dostatok odpovedí? Projekt Transius APVV-0226-12. Dostupné na:

https://fphil.uniba.sk/.../Alena_Duricova_Preklad_pravnych_textov._BB_2.4.2014.pp

GÉMAR, J.-C. (1998): Ecole de traduction et d'interprétation, Université de Genève. Les enjeux de la traduction juridique. Principes et nuances. Dostupné na:www.tradulex.com/Bern1998/Gemar.pdf

GILE, D. (2011): *La traduction. La comprendre, l´apprendre*. Paris: PUF, 2011, 278 s.

GROMOVÁ, E. – HRDLI**Č**KA, M. – VILÍMEK, V. (2007): *Antologie teorie odborného překladu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, 243 s.

GULDANOVÁ, Z. (ed.) (2013): *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia.* Zborník TÚ FF UK v Bratislave, Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2013.

HREHORČÍK, T. (2006): *Prekladateľské minimum*. Bratislava: Iris, 2006, 113 s.

KRAVIAROVÁ, Z. (2014): Integrovaná výučba odborného prekladu. In Kozáková, L. – Machová, L. (eds.): *Prekladateľské listy 3: teória, kritika, prax prekladu*. Bratislava: UK, 2014. Dostupné na: www.academia.edu/8423295/Prekladateľské_listy_3_Translation_Letters_3_ed.

LARIŠOVÁ, M. O. (2008): *Francouzsko-český a* česko-francouzský *právnický slovník*. Praha: Aleš Čeněk, 2008, 320 s.

LARIŠOVÁ, M. O. (2006): *Le français pour les juristes*. 2. vydanie. Praha: Karolinum, 2006, 296 s.

LE DOCTE (1997): *Štvorjazyčný právnický slovník*. (Prel. M. Tomáška a I. Siranková) Bratislava: IURA EDITION, 1997, 627 s.

MÜGLOVÁ, D. (2009): *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Bratislava: Enigma publishing, s.r.o., 2009, 323 s.

PAĽOVÁ, M. – FRANKO, Š. (2013): *Naučiť (sa) prekladať odborný text*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika., 2013.

PROKAIN, V. (1970): *Francúzske texty pre právnikov*. Bratislava: PF UK, 1970, 186 s.

RADINA, O. (1978): *Zrádná slova ve francouzštine*. Praha: SPN, 1978, 214 s.

RAKŠÁNYIOVÁ, J. (2007): Niektoré otázky odborného prekladu z interdisciplinárneho hľadiska. In: Gromová, E. – Hrdlička, M. – Vilímek, V. (eds.): *Antologie odborného překladu*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s.186 – 190.

SACCO, R. (1987): La traduction juridique. Un point de vue italien. In: *Les Cahiers de droit*, roč. 28, č. 4, 1987, s. 845 – 859. Dostupné na: https://www.erudit.org/revue/cd/1987/v28/n4/042844ar.pdf

STECOVÁ, A. (2010): FF PU: Prekladateľské postupy a ich moduly. In: *Jazyk a kultúra*, č. 1, 2010, s. 1 – 5. Dostupné na: www.ff.unipo.sk/jak/1_2010/stecova.pdf

ŠKRLANTOVÁ, M. (ed.) (2005): *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava: Anapress, 2005, 174 s.

ŠTEFKOVÁ, M. (2013): *Právny text v preklade: translatologické aspekty právnej komunikácie v kombináciách málo rozšírených jazykov*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2013, 222 s.

THOMPSON, A. W. (1960): Vinay (J.-P.) et Darbelnet (J.). Stylistique comparée du français et de l´anglais. Méthode de traduction. Paris: Didier, Montréal: Beauchemin, 1958, 331 pp. (recenzia). In: *Revue belge de philologie et d´histoire*. 1960, roč. 38, č. 2, s. 451 – 452. Dostupné na: www.persee.fr/doc/rbph_0035-0818_1960_num_38_2_2317_t1_0451_0000_1

TOURY, G. (2012): *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2012, 311 s.

TOMÁŠEK, M. (2003): *Překlad v právní praxi*. 2. vydanie. Praha: Linde, 2003, 143 s.

VARGA, C. (2013): Teoria traducerii a lui Coşeriu. In: *Limba română*, č. 5 – 6, anul XXIII, 2013. Dostupné na: www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2287

VLASÁK, V. (1997): *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník.* 2 časti. Praha: SPN, 1997.

WREDE, O. (2016): Právny text z pohľadu didaktiky odborného prekladu. In: *XLinguae Journal*, roč. 9, č. 1, 2016, s. 59 – 63.

ZNAMENÁČKOVÁ, K. (1998): *Français juridique*, Bratislava: Vydavateľské oddelenie PF UK, 1998, 160 s.

TERMINOLOGICAL PRECISENESS OR TRANSLATIONAL AND LEGAL EFFECTIVENESS? TERMINOLOGY OF COMMODATUM IN NO > EL LANGUAGE PAIR

Panagiotis G. Krimpas

Democritus University of Thrace, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
pkrimpas@bscc.duth.gr

Abstract

This is a case study based on Bocquet's (2000, p. 17) concept of 'inflection of the signified' during the translation process. In particular, 'inflection of the significant' (instead of the signified) is here advocated in case of context-related peculiarities of TL legal terminology rather than of non-equivalence between source and target legal institutions. Possible Modern Greek renderings of the Norwegian (bokmål) terms utlåner, låntaker and bruk in a loan-for-use contract are examined, taking into account the respective terminology of Articles 810 – 821 of the Greek Civil Code, in contexts where the asset's use is explicitly mentioned. There follows that, even in cases of identical source and target legal institutions, translation of the relevant terminology may pose lexical pseudo-cohesion problems that call for 'bold' solutions on the translator's part, especially in receiver-oriented semi-legal texts (Biel, 2011, p. 168), in 'document' translations ('traduction-document') and in 'non-circulating' translations ('traduction non-circulante') (Monjean-Decaudin, 2014, p. 91 – 95).

1. INTRODUCTION

Legal translation is usually assigned a special status (Bocquet, 2000, p. 17; Garzone, 2000, p. 395 – 408) in comparison to (other kinds of) LSP translation. However, there are scholars who generally consider it as a sort of LSP translation (Šarčević, 1997, p. 9) or technical translation (Venuti, 1995, p. 41); accordingly, legal language is often viewed as a sort of technical language (Cao, 2007, p. 18, 53). On the one hand, those who argue for its special status often claim that not only is legal translation not 'just' a sort of technical translation, but is the exact antipode of the latter (Bocquet, 2000, p. 17). On the other hand, those who argue against its special status claim that "*it is difficult to pinpoint particular features which in practice make legal translation substantially different from other types of special-purpose translation*" (Harvey, 2002, p. 180). More moderate or intermediate views have also been expressed, according which "*What differentiates legal translation from translation proper is, on the one hand, the fact that the text to be translated is a legal norm, a court judgement or a legal act that have intentional and expectable legal effects and, on the other hand, the fact that the language in which a text to-be-translated is written is -whether one admits it or not- a technical language, even if this is sometimes hardly noticeable, and thus it takes a certain know-how to master it*" (Herbots, 1987, p. 814). Another relevant view has been expressed by Valeontis & Krimpas (2014, p. 21), who apply to legal language Newmark's (1988, p. 44, 151) well-known distinction between technical and institutional texts and translation; they namely accept that legal language is an institutional language for special purposes, much like religious or political language. In any case, what is for sure in this connection is that such questions take no true/false answer. Rather, there are many sorts of legal translation and legal language, and sometimes *sensu stricto* legal texts are not even involved in the whole process. Indeed, a legal translator may sometimes have more difficulties with e.g. administration texts containing legalese, such as instructions to a foreign citizen on a state authority's website,

than with 'true' legal texts (statutes, court judgements etc.). Such administrative legalese-containing texts, some of which may be classified as primarily descriptive in Šarčević's (1997, p. 11) terms or -at least in part- as semi-legal in Biel's (2011, p. 168) terms, are mostly receiver-oriented, which often allows for special solutions on the translator's part in case a translation issue arises. The respective translation often produces a *traduction document* and a *traduction non circulante* in Monjean-Decaudin's terms (2014, p. 91 – 95). As a matter of facts, terminology is "*one of the major sources of difficulty in translating legal documents*" (Cao, 2007, p. 53), whether this is due to non-equivalence of legal concepts between source legal system (SLS) and target legal system (TLS) (Cao, 2007, p. 54 – 60), to other forms of dependence on a given legal system (Cao, 2007, p. 61 – 67), to register-bound incompatibility (ordinary vs. legal meaning) and synonymy (Cao, 2007, p. 67 – 73), or to linguistic uncertainty (vagueness/ambiguity) (Cao, 2007, p. 73 – 81). However, legal terminological choices are often inextricably connected with legal comprehension and interpretation, which explains why legal translators must be competent in both translation and law (Šarčević, 1994, p. 3).

2. BOCQUET'S 'INFLECTION OF THE SIGNIFIED'

Claude Bocquet is a famous supporter of the special status of legal translation as against LSP translation. In this connection he is renowned, *inter alia*, for his 2000 article entitled "Traduction juridique et appropriation par le traducteur: L'affaire Zachariae, Aubry et Rau", where he introduces the jurilinguistic concept of "*inflexion du signifié*" by arguing that "*[…] legal translation lies at the antipodes of technical translation; the latter is […] the passage from a linguistic significant to another linguistic significant, whereof the content, the signified is strictly the same – or at least purported to be the same. By contrast, the main feature of legal translation is that it requires the 'inflection' of the signified at the moment of*

translation, given that the former [sc. the signified] is fluctuant because of the very nature of institutional differences; this is the main problem of legal translation" (Bocquet, 2000, p. 17).

This 'inflection' of the signified at the moment of translation, which, in our opinion, in its extreme application overlaps with Didier's (1991, p. 9) '*transposition juridique*', is not always the case in legal translation[1], because quite often institutions are indeed the same in both legal systems. Besides, even when institutions are not the same, which is the main -but not the only- difficulty in legal translation, such inflection of the signified is not restricted to the legal field, but it arises any time a term is used to express a concept for the first time in a given language. Even when this new concept is rendered by a neologism, the *ad hoc* creation of the signified at the very moment when this neologism is used for the first time is again the case. As soon as the receiver, who may be the translator, the end user or someone else, uses said term as a 'portal' into a given new concept, he/she has to learn the relationship between significant and signified from the start (Krimpas, 2015, p. 22).

3. INFLECTION OF THE SIGNIFICANT AS AN INDEPENDENT LEGAL TERMINOLOGICAL ISSUE IN TRANSLATION: A CASE-STUDY

Motivated by Bocquet's (2000, p. 17) 'inflection of the signified' and Cao's (2007, p. 53 – 82) major legal terminological issues in translation, we attempt here to illustrate the reverse case, where neither of those scholars includes in their respective works; namely a case, where the SLS and the TLS share the same legal institution but an *inflection of the significant* is needed during the translation process due to interlinguistic peculiarities of TL legal terminology,

[1] Note that Bocquet (2008, p. 80) himself distinguishes the very concept of 'legal translation (*traduction juridique*)' to the abovementioned '*transposition juridique*'.

which call for a special solution within a given context. In such cases an inflection of the *significant*, i.e. of the legal term, seems sometimes preferable to the usual inflection of the *signified*, which may cause ambiguity in specific contexts.

An adequate model case involving inflection of the significant is a passage from a Norwegian (*bokmål*) ST we were assigned in the framework of a contract with a well-known Baltic-based language service provider some years ago (2013). In particular, that language service provider needed a Modern Greek translation of a Norwegian text that, although not a *sensu stricto* legal text, contained many legal terms related to the so-called loan-for-use contract, in other words the *commodatum* of Roman law and the *commodate* of civil and Scots law.[2] In order to showcase the terminological and translational issues that arose in connection with that project, let us make a simulation of the whole process for the purposes of this discussion.

3.1. The Norwegian original text with an English translation

The Norwegian ST used here as a model case is an abstract from a former version[3] of an online text in the Norwegian Customs Service's (Tollvesenet) website (toll.no), containing instructions for use of a borrowed car with foreign plates in Norway. It is followed by an English translation for reference purposes:

[2] All those terms are here used interchangeably.

[3] This version was older than the most recent update of the relevant webpage (27 November 2015). Now archived in http://www.archive-no-2014.com/no/t/2014-09-13_4552111_67/Statusendring-av-kj-248-ret-248-y-s-248-knad/ with original link path: /no/bil-og-bat/bruke-utenlandsk-bil/utenlandsregistrert-bil/bruke-utenlandsk-lanebil-i-norge/ (accessed 11 June 2017). For space reasons, original paragraphs of the text have been merged when no heading or bulleting were originally present. All *commodatum*-related terminology has been italicised.

Bruke utenlandsk *lånebil* i Norge

Har du fast oppholdssted i Norge, kan du innføre og *bruke* et privat*lånt* utenlandsregistrert kjøretøy her i landet i inntil 25 dager i løpet av en periode på 12 måneder. Du kan dele opp perioden på inntil 25 dager. Du skal melde *bruken* av *låne*bilen til Tollvesenet før du innfører den til Norge. Vær oppmerksom på at *Låntaker* er selv ansvarlig for at kjøretøyet har godkjent forsikring.

Melding av *bruken*

Før lånebilen innføres til Norge må du fylle ut skjemaet "Melding om *bruk* av utenlandsregistrert *låne*bil." Gå til skjema for *bruk* av utenlandsregistrert *låne*bil. Meldingen skal inneholde

- ditt navn
- ditt fødselsnummer eller D nummer
- din kontaktinformasjon
- *låne*bilens kjennemerke
- *utlåners* navn, adresse, land og telefonnummer
- tidsperiode for *bruken* av kjøretøyet

Du kan også henvende deg til Tollvesenet på grensen som vil være behjelpelig med registreringen.

Use of a *borrowed* foreign-registered car in Norway

If you have a permanent residence in Norway, you can apply and *use* a privately-*borrowed* foreign-registered vehicle in Norway for up to 25 days over a period of 12 months. You can divide the period up to 25 days. You must report use of the vehicle to the Customs Service [Tollvesenet] before you introduce it to Norway. Please note that the *Borrower* is responsible for ensuring that the vehicle has an approved insurance.

Notification of *use*

Before the borrowed vehicle is introduced to Norway, fill in the form "Notification of *use* of a foreign-registered *borrowed* vehicle." Go to the form on use of a foreign-registered *borrowed* vehicle. The message must include

- your name
- your birth number or ID number
- your contact information
- registration number of the vehicle
- *lender's* name, address, country and telephone number
- time period for *use* of the vehicle

You can also contact the Customs Service [Tollvesenet] on the border to get assistance with registration.

3.2. Establishing institutional (conceptual) equivalence

According to Cao (2007, p. 55), legal concepts are three dimensional, comprising a linguistic, a referential and a conceptual dimension. The latter could, in our opinion, be also called the 'institutional' dimension of a legal concept, and thus the translational equivalence pursued in such cases can then be labelled 'institutional equivalence'. Indeed, before checking for terminological equivalents between Norwegian and Greek, one has first to examine the conceptual dimension of the legal concept under discussion, i.e. whether the legal institution of loan-for-use or commodate is the same in the respective legal systems (Lane, 1982, p. 224). To this end, one has to compare the respective jurisdictions with respect to the legal components of this kind of contract. Adequate sources for such a comparison are either the respective legal provisions or legal encyclopaedic dictionaries and thesauri for the relevant legal systems/ languages. The linguistic or non-linguistic aspect is here taken into account only with respect to legal concepts rather than

to any phase of the translation itself, since we tend to agree with Monjean-Decaudin's (2013, p. 5) remark that "*One should ask themselves whether, after all, law in general and comparative law in particular are involved in the whole legal translation process, since the whole process is immersed, at the same time, in law systems and languages, either source or target ones, in view of a transfer of sense in both law and language*."

Starting from the SLS, the Norwegian definition of loan-for-use under the Norwegian legal system is as follows (italics added): "*Ved lån til bruk overlater långiveren en ting (fast eiendom eller løsøre) til en annen og har krav på å få samme ting tilbake. For lån til bruk betales det ikke vederlag, for da er det leie og ikke lån. […] Rettsforholdet mellom långiver og låntaker fremgår av avtalen mellom dem. For lån til bruk gjelder fortsatt en bestemmelse i NL-5-8-1 om at tingen skal tilbakeleveres i samme stand som da man lånte den. […]*" (Gisle, 2005, p. 178) or, in English: "*In a loan-for-use contract the lender cedes an asset (whether immovable or movable) to another and has a claim to get back the same asset. No consideration is paid for a loan-for-use, because otherwise this would be a lease rather than a loan. [...] The legal relationship between lender and borrower arises from the agreement between the same. Loan-for-use is further governed by a provision of NL-5-8-1 that stipulates for the asset to be returned in the same condition as when it was lent. […]*".

According to this defintion, the legal components of commodate according to the Norwegian law are a lender [*långiver*], also called an *utlåner* in other Norwegian legal or legally relevant texts, a borrower [*låntaker*], an asset [*ting*], which may be immovable or movable [*fast eiendom* or *løsøre*], an agreement or contract [*avtale*] between them, a period of use [*bruk*] of the asset, and a claim for the asset to be returned [*krav på å få samme ting tilbake*] in the same condition [*i samme stand*] as when it was lent, and a lack of payment [*det betales ikke vederlag*].

As of the TLS, Article 810 of the Greek Civil Code defines a loan-for-use as follows (italics added): "*Με τη σύμβαση του χρησιδανείου*

ο ένας από τους συμβαλλομένους (χρήστης) παραχωρεί στον άλλο τη χρήση πράγματος χωρίς αντάλλαγμα και αυτός (χρησάμενος) έχει υποχρέωση να αποδώσει το πράγμα μετά τη λήξη της σύμβασης." or, in English: "*By the loan-for-use contract one contracting party (lender) cedes to the other use of an asset for no consideration and the latter (borrower) is obliged to return the asset upon expiry of the contract.*" As of the lender's claim (and the borrower's obligation) to get the asset back in the same condition, Article 814 of the Greek Civil Code provides for as follows: "*Ο χρησάμενος δεν ευθύνεται για φθορά ή μεταβολές του πράγματος, που προέρχονται από τη συμφωνημένη χρήση*." or, in English: "*The borrower cannot be held liable for wearing down of the asset induced by the use agreed upon.*" This implies that the borrower can be held liable for other damage to the asset. Moreover, Article 817 of the Greek Civil Code stipulates, *inter alia*, that "*Ο χρήστης έχει δικαίωμα να απαιτήσει το πράγμα και πριν από τη λήξη της σύμβασης, αν ο χρησάμενος το χρησιμοποιεί αντίθετα προς τους όρους της σύμβασης, ή αν το χειροτερεύει, ή αν το παραχώρησε χωρίς δικαίωμα σε τρίτον, ή αν ο ίδιος ο χρήστης χρειάστηκε επειγόντως το πράγμα και δεν μπορούσε να προβλέψει αυτή την ανάγκη*." or, in English: "*The lender has the right to claim back the asset even before expiry of the contract in cases when the borrower uses it contrary to the terms and conditions of the contract, or deteriorates it, or […]*." This implies that the borrower has no right to deteriorate the asset and can be held liable for such deterioration.

It is obvious that the legal components are the same in both jurisdictions. A slight difference could exist as of the interpretation of the Norwegian and Greek provisions on non-deterioration of the asset, i.e. whether both allow for normal use-induced wearing down or not. However, this has no influence either to the substantively identicalness of the two institutions or to the issue of translatability. As a matter of facts, the two legal systems can be said to share the same legal institution.

3.3. Establishing terminological (linguistic) equivalence

Let us now examine the loan-for-use and its main components in the respective two jurisdictions from a purely linguistic point of view. Since the language used in a specific subject field such as law mainly consists of terms, this kind of equivalence can be also labelled 'terminological equivalence'. As of the loan-for-use itself, the Norwegian terms are *lån til bruk/ brukslån/ utlån/ innlån* and the Modern Greek equivalent is *χρησιδάνειο* /xrisiˈðanio/. As of the lender, the Norwegian terms are *långiver/ utlåner* and the Modern Greek equivalent is *χρήστης* /ˈxristis/, a *nomen agentis* that literally means 'user' in all contexts -including legal contexts- that do not relate to loan-for-use. As of the borrower, the Norwegian terms are *låntaker/ innlåner* and the Modern Greek equivalent is *χρησάμενος* /xriˈsamenos/, an archaic aorist middle-voice deponent participle that literally means 'one having used *sthg*'. As of the use (of the asset), both Norwegian and Greek use the general language word *bruk* and *χρήση* /ˈxrisi/, respectively.

Both languages have terminological equivalents to denote the basic concepts that relate to the loan-for-use contract. This means that, also in this connection, there are no translatability issues.

3.4. Establishing pragmatic (referential) equivalence

The abovementioned Modern Greek terminology is used throughout the Articles 810 – 821 of the Greek Civil Code, which govern loan-for-use. In a strictly legal context, especially in settings of communication between experts, one can justifiably assume that there is also referential equivalence, since the relevant terms of both legal systems and languages do refer to the same kind of contract. This kind of equivalence can also be labelled 'pragmatic equivalence', since it refers to actual language usage in a given context.

3.5. An 'expected' Modern Greek translation of the original

A terminologically, institutionally and, at first glance, also pragmatically equivalent Modern Greek TT appears below. In this translation the regular Modern Greek *commodatum*-related legal terminology has been used, as it appears in Articles 810 – 821 of the Greek Civil Code and expected legal usage.

***Χρήση* αλλοδαπού *δανεικού* οχήματος στη Νορβηγία**

Αν έχετε μόνιμη κατοικία στην Νορβηγία, μπορείτε να εισκομίσετε και να *χρησιμοποιήσετε* σε αυτή τη χώρα όχημα που έχει περιέλθει στην κατοχή σας με ιδιωτικό *χρησιδάνειο* και έχει ταξινομηθεί στην αλλοδαπή μέχρι και 25 ημέρες στο πλαίσιο χρονικού διαστήματος 12 μηνών. Μπορείτε να διαιρέσετε την περίοδο σε 25 ημέρες το μέγιστο. Θα πρέπει να αναφέρετε τη *χρήση* του *δανεικού* οχήματος στο τελωνείο προτού το εισκομίσετε στη Νορβηγία. Προσοχή: Ο *χρησάμενος* είναι υπεύθυνος για την έγκυρη ασφάλιση του οχήματος.

Δήλωση *χρήσης*

Προτού το *δανεικό* όχημα εισκομισθεί στη Νορβηγία πρέπει να συμπληρώσετε τη φόρμα «Δήλωση χρήσης *δανεικού* οχήματος ταξινομημένου στην αλλοδαπή». Μεταβείτε στη φόρμα που αφορά τη *χρήση δανεικού* οχήματος ταξινομημένου στην αλλοδαπή. Η δήλωση πρέπει να περιλαμβάνει

- το όνομά σας
- τον αριθμό της ληξιαρχικής πράξης γέννησής σας ή τον αριθμό του δελτίου αστυνομικής σας ταυτότητας
- πληροφορίες για την επικοινωνία μαζί σας
- τον αριθμό κυκλοφορίας του *δανεικού* οχήματος
- το όνομα, τη διεύθυνση, τη χώρα και το τηλέφωνο του *χρήστη*
- το χρονικό διάστημα *χρήσης* του *οχήματος*

Μπορείτε επίσης να επικοινωνήσετε με τις τελωνειακές αρχές στα σύνορα οι οποίες θα σας βοηθήσουν στην εγγραφή.

3.6. What an average Greek-speaker *really* learns from the above translation

As already mentioned, the above Greek translation is a terminologically, institutionally and, at first glance, also pragmatically equivalent one –at least among lawyers. However, our model text is a semi-legal one, which means *inter alia* that it is not intended for lawyers but for the average foreign citizen who want to use in Norway a borrowed foreign-registered vehicle. At this point we remind of what we said of Greek terminology in 3.3 above:

> ***Use* of a *borrowed* foreign-registered car in Norway**
>
> If you have a permanent residence in Norway, you can apply and *use* a privately-*borrowed* foreign-registered vehicle in Norway for up to 25 days over a period of 12 months. You can divide the period up to 25 days. You must report use of the vehicle to the Customs Service [Tollvesenet] before you introduce it to Norway. Please note that the *Borrower* is responsible for ensuring that the vehicle has an approved insurance.
>
> **Notification of *use***
>
> Before the borrowed vehicle is introduced to Norway, fill in the form "Notification of *use* of a foreign-registered *borrowed* vehicle." Go to the form on use of a foreign-registered *borrowed* vehicle. The message must include
> - your name
> - your birth number or ID number
> - your contact information
> - registration number of the vehicle
> - *user's* [sc. lender] name, address, country and telephone number
> - time period for *use* of the vehicle
>
> You can also contact the Customs Service [Tollvesenet] on the border to get assistance with registration.

Whose name, address, country and telephone number are required by the Norwegian Customs Service? In an 'ordinary' -from a lawyer's point of view- Greek translation the answer is: the *user's*. And who is that *user*? A terminologically-aware lawyer would probably guess right: this is the *lender*, who is literally called 'a user' in Greek legalese. However, any average Greek-speaker would guess that this is the one who can apply and *use* a privately-borrowed foreign-registered vehicle in Norway and who should fill in the form "Notification of *use* of foreign-registered borrowed vehicle." In other words, a lexical pseudo-cohesion is -or may be- created in this text among the multiple derivatives and compounds of the Ancient Greek verb *χρῆσθαι* /ˈkʰrɛ:stʰai/, which means 'to use; exert; govern; test; acquire' –just to mention some of its meanings. The particular derivatives and compounds used in our model text are *χρησιμοποιώ* /xrisimopiˈo/ (= to use), appearing once in the Greek translation (in plural II person), *χρησιδάνειο* /xrisimopiˈo/ (= a loan-for-use), *χρήση* /ˈxrisi/ (= use), *χρησάμενος* /xriˈsamenos/ (= one having used *sthg*; a borrower, in loan-for-use contexts) and *χρήστης* /ˈxristis/ (= a user; a lender, in loan-for-use contexts). It seems strange that Modern Greek calls a 'user' the lender rather than the borrower, although it is the latter who actually 'uses' the asset for the contractual period. This because in Ancient Greek *χρήστης* /ˈkʰrɛ:stɛ:s/ could mean lender *or* borrower, depending on the historical period.[4] The Modern Greek legislator's choice could be due to unawareness of this fact, combined with a wish to stress who the regular user of the asset is rather than who will temporarily use it under the contract.

Given that Greek Law, as well as its terminology, is mainly based on German and French Law, it would be interesting to examine whether this Greek terminological peculiarity stems from those languages and legal systems. At the same time, a comparison with Polish is included, as a random additional parameter. As of the loan-for-use itself, the respective German and French equivalents

[4] See e.g. Dormparakis (1989, p. 896).

are *Leihe* and *prêt à usage* (or, until 2009[5], *commodat*). As of the lender, the respective German and French equivalents are *Entleiher* and *prêteur*. As of the borrower, the respective German and French equivalents are *Verleiher* and *emprunteur*. Finally, as of the use (of the asset), both German and French use the respective general language words, namely *Gebrauch* and *usage*. Polish uses *umowa użyczenia* for 'loan-for-use', *użyczający* for 'lender', *biorący* (literally 'taker') for 'borrower' and *używanie* for 'use'. It seems that the respective Modern Greek terminology is indeed peculiar.

3.8. What is a translator supposed to do in such cases?

As we see, if the 'normal' legal term is used in our model case, ambiguity might arise with respect to both the person whose data are required in the instruction and the person who is supposed to use the vehicle in Norway. What is needed in such cases is a translation solution that avoids ambiguity, which could arise from the fact that the Greek legal term for 'lender' (in a loan-for-use) is actually the *nomen agentis* of Greek legal term for 'use', which is used both in the loan-for-use terminology and in general language). In other words: the receiver of the instructions given by the Norwegian Customs Service should not infer that the 'user' of the borrowed asset is the 'lender', who is literally called a 'user' in Greek. It is obvious that, in such cases, a translation that involves either a different, *ad hoc* equivalent for 'lender' or a different, *ad hoc* equivalent for 'use' could be preferable.

Although this is neither a case of neology intended to cover a terminological gap for a newly invented or introduced concept, nor a case of choosing between existing terminological synonyms, ISO 704:2009 term-formation methods (p. 51 – 55), i.e. creating neoterms, using existing forms and translingual borrowing, and

[5] LOI n° 2009-526 du 12 mai 2009 de simplification et de clarification du droit et d'allègement des procédures.

principles (p. 38 – 41), i.e. transparency, consistency, appropriateness, linguistic economy, derivability and compoundability, linguistic correctness, preference for native language, already theoretically tested on concepts and terms of demanding subject fields such as law (Krimpas, 2013) and finance (Krimpas, 2017), can be used in order to create neologisms or to choose other existing forms to be used as acceptable synonymous terms for 'problematic' standard terms in a given subject field. Such *ad hoc* equivalents for 'lender' could be *χρησιδανείζων* /xrisiðaˈnizon/ (= one who lends for use, lender-for-use; this is the obsolete present active participle of the verb *χρησιδανείζω* (= to lend for use), more consistent and more transparent with the term *χρησιδάνειο* /xrisiðaˈnizon/ than the standard term. Another choice could be *χρησιδανειστής* /xrisiðaniˈstis/, which has the same advantages, indeed two more of them, namely that it has no archaic declension (as is the case with *χρησιδανείζων*) and is consistent with the general standard legal term for creditor: *δανειστής* /ðaniˈstis/, (= lender, in any kind of loan contract; creditor, in any contract; this is a *nomen agentis* of *δανείζω* /ðaˈnizo/ = to lend; in legal contexts: to lend money or other replaceable assets, possibly with interest). This latter *nomen agentis* could be also used ad hoc as an absolutely transparent hyperonym, yet not a generalisable one, since its verb of origin refers to a different contract under Greek law. Any remaining lexical pseudo-cohesion could be further eliminated with an alternative translation also of the term for borrower by using *χρησιδανειζόμενος* /xrisiðaniˈzomenos/ (= one who borrows for use), the obsolete present mediopassive participle of the verb *χρησιδανείζω* (= to lend for use), or by creating a neologism such as *χρησιοφειλέτης* /xrisiofiˈletis/, which is the counterpart of *οφειλέτης* /ofiˈletis/ (= debitor, in any kind of contract), a *nomen agentis* of *οφείλω* /oˈfilo/ (= to owe, to be indebted to sb). Such a term would complete the terminological family, allowing for an array of at least acceptable terminological synonyms to be used instead of the standard ones in special cases like the one discussed here.

Another solution could be to create an *ad hoc* equivalent neologism to replace *χρήση* /ˈxrisi/ (= use). However, this would

break the desired cohesion between all other terms, on the one hand, and/ or the aforementioned verb *χρησιμοποιώ* (= to use), on the other hand, which could give rise to new ambiguity. At any rate, if a translator preferred to break lexical pseudo-cohesion by replacing the term for 'use' rather any other term, complex terms such as *περίοδος χρησιδανείου* /peˈrioðos xrisiðaˈniu/ (= 'loan-for-use period') or *περίοδος χρησιδανεισμού* /peˈrioðos xrisiðaˈnizmu/ (= of same meaning, but with another derivational suffix than *χρησιδάνειο*) could be a possible choice.

Finally, any remaining ambiguity in the text could further be avoided by explicitly stating the agent in the last bullet, i.e. instead of το χρονικό διάστημα *χρήσης* του οχήματος the translator may render the ST as το χρονικό διάστημα *χρήσης* του οχήματος *από τον χρησάμενο/ χρησιδανειζόμενο/ χρησιοφειλέτη* /aˈpo to xriˈsameno/ or /aˈpo to xrisiðaniˈzomeno/ or /aˈpo to xrisiofiˈleti/ (= by the borrower). All those methods destroy the lexical pseudo-cohesion possibly arising from the abovementioned peculiarity of the standard legal Greek terminology of loan-for-use. One could have the following objection: Does the non-lawyer end receiver of the TT not still need a lawyer to interpret those instructions, since he/ she will probably not be a lawyer in order to understand what the above alternative terms mean? The answer is simple: It is better to use an LSP-looking term that may lead the end receiver to consult a lawyer, than using a general language-stemming term, the legal meaning of which may go unnoticed by non-lawyers.

4. CONCLUSIONS

The above discussion suggests that, even in case of identical SL and TL legal institutions, translation of the relevant terminology may pose context-related problems that call for 'bold' solutions on the translator's part. Such translation solutions may call for an 'inflection of the significant' (called thus after Bocquet's '*inflexion du signifié*') to safeguard and accelerate a successful interlingual

communication. Recourse to ISO 704:2009 term-formation methods and principles, especially terminological transparency and consistency, are advisable in this respect.

This 'inflexion of the significant' may be a good choice in cases when a 'standard' translation proves to be problematic for context-related reasons such as lexical pseudo-cohesion. Such a solution is suggested mainly in semi-legal texts, since they are often intended for everyone, in 'document' translations, mostly intended for information purposes, as well as in 'non-circulating' translations, mostly intended for information purposes within a given national legal system. It could also prove useful in 'horizontal' translations (Monjean-Decaudin, 2014, p. 91 – 93), because concept and term harmonisation does not allow for any lexical pseudo-cohesion or other instances of ambiguity. In such cases 'formal' equivalence should be a concern only when the legal concept in question can be unambiguously understood by any interested user.

In other words, there are cases, even in the demanding field of law, when terminological preciseness may be of lesser importance than translational and legal effectiveness, since unambiguous comprehension of a given legal concept on the foreign lawyer's, judge's or end receiver's part may have true legal consequences. Indeed, the model case studied here seems to confirm Newmark's (1988, p. 100) view that "*[...], a TL cultural equivalent of an SL cultural term is always more effective than a culturally free functional equivalent but it may be particularly misleading for legal terms, depending on the context*." Paraphrasing the above quote, we may say that a TL standard legal equivalent of an SL standard legal term is always more effective than a non-standard functional equivalent but it may be particularly misleading for legal terms, depending on the context.

LITERATURE

BIEL, Ł. (2011): Professional Realism in the Legal Translation Classroom: Translation Competence and Translator Competence. In: *Meta : journal des traducteurs/ Meta: Translators' Journal*, 2011, Annual No 56:1, p. 162 – 178.

BOCQUET, C. (2000): Traduction juridique et appropriation par le traducteur; l'affaire Zachariae, Aubry et Rau. In: *Actes du Colloque International « La traduction juridique ; histoire, théorie(s) et pratique » (Genève, les 17, 18 et 19 février 2000)*. Eds. Association suisse des traducteurs, terminologues et interprètes. Genève/ Berne: ASTTI/ ETI 2000, p. 15 – 35.

BOCQUET, C. (2008): *La traduction juridique* ; *fondement et méthode*. Bruxelles: De Boeck 2008. 122 p.

CAO, D. (2007): *Translating Law*. Clevedon/ Buffalo/ Toronto: Multilingual Matters Ltd. 2007. 189 p.

DIDIER, E. (1991): La Common Law en français ; étude juridique et linguistique de la common law en français au Canada. In: *Revue internationale de droit comparé*, 1991, Annual No 43:1, p. 7 – 56.

DORMPARAKIS, P.Ch. (1989): *Επίτομον Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης: Ετυμολογικόν – Ερμηνευτικόν*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».

GARZONE, G. (2000): Legal Translation and Functionalist Approaches: A Contradiction inTerms? In: *Actes du Colloque International « La traduction juridique ; histoire, théorie(s) et pratique* » (Genève, les 17, 18 et 19 *février 2000)*. Eds. Association suisse des traducteurs, terminologues et interprètes. Genève/ Berne: ASTTI/ ETI 2000, p. 395 – 414.

GISLE, J. (2005): (ed.) *Jusleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget. 338 p.

HARVEY, M. (2002): What's so Special about Legal Translation? In: *Meta : journal des traducteurs/ Meta: Translators' Journal*, 2002, Annual No 47:2, p. 177 – 185.

HERBOTS, J.H. (1987): La traduction juridique; un point de vue belge. In: *Les Cahiers de droit*, 1987, Annual No 28:4, p. 813 – 844.

ISO 704:2009, Terminology work – Principles and methods.

KRIMPAS, P.G. [ΚΡΙΜΠΑΣ, Π.Γ.] (2013): Η συνδρομή του θεωρητικού της ορολογίας στο έργο του ελληνόφωνου νομικού. In: *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία: Ανακοινώσεις 9ου Συνεδρίου*. Ed. K. Βαλεοντής. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας 2013, p. 247–268.

KRIMPAS, P.G. (2015): Current (2015) Professional Profiles of the Legal Translator in Greece: A Function-oriented Comparison. In: *International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication* [online] 3, 2015 [cit.], p. 20 – 39. Available at:<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/latic/article/viewFile/8713/8965.pdf>.

KRIMPAS, P.G. (2017): ISO 704:2009 and equivalents of English financial terms in lesser-used languages: the case of Greek. In: *Perspectives*, 2017, Annual No 25:3, p. 397 – 416.

LANE, A. (1982): Legal and Administrative Terminology and Translation Problems. In: *Langage du droit et traduction*. Ed. J.-C. Gémar. Montréal: Conseil de la langue francaise 1982, p. 219 – 232.

MONJEAN-DECAUDIN, S. (2013): Réflexion sur l'inflexion du signifié dans la traduction juridique de Claude Bocquet. In: *Parallèles*, Annual No 25, p. 1 – 10.

MONJEAN-DECAUDIN, S. (2014) Théorie et pratique de la traduction juridique ou sur les lieux d'une rencontre. In: *Semiotica*, Annual No 201, p. 81 – 101.

NEWMARK, P. (1988): *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall International Ltd 1988. 292 p.

ŠARČEVIĆ, S. (1994): Translation and the Law: An Interdisciplinary Approach. In: *Translation Studies, An Interdiscipline*. Eds. M. Snell-Hornby – F. Pöchhaker – K. Kaindl. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins 1994, p. 301 – 307.

ŠARČEVIĆ, S. (1997): *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International. 308 p.

VALEONTIS, K.E. – KRIMPAS, P.G. [Βαλεοντής, Κ.Ε. – Κριμπάς, Π.Γ.] (2014): *Νομική γλώσσα, νομική ορολογία: Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη/Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας. 379 p.

VENUTI, L. (1995): *The Translators Invisibility: A history of translation*. London/New York: Routledge, series Translation Studies. 353 p.

ZUM KONJUNKTIONSSYSTEM IN DEN MITTELALTERLICHEN DEUTSCHSPRACHIGEN HANDSCHRIFTEN

Erika Mayerová

Comenius Universität Bratislava, Philosophische Fakultät,
Institut für Germanistik, Niederlandistik und Skandinavistik
Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Katedra germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky
erika.mayerova@uniba.sk

Abstract
The adjustment and change processes during the formation of the New High German were also reflected in the area of New High German syntax. At this time, almost all principles of German syntax which are still valid today were developed. At this time a formal distinction between main and subordinate clauses through certain conjunctions took place. In the present paper, we are deal with the analysis of the conjunctional element in the medieval German handwriting monuments in Slovakia. The selected conjunctions are described separately syntactically-semantically to point to their polyfunctionality and variance.

Die Ausgleichs- und Veränderungsprozesse bei der Herausbildung des Neuhochdeutschen spiegelten sich auch im Bereich der frühneuhochdeutschen Syntax wider. In dieser Zeit entwickelten sich fast alle noch heute gültigen Prinzipien der deutschen Syntax und es ging auch um eine formale Unterscheidung von Haupt- und

Nebensatz durch bestimmte Konjunktionen. Die Weiterentwicklung der Konjunktionen im Frühneuhochdeuschen hatte für die Gestaltung der Gliedsätze große Bedeutung.

In dem vorliegenden Beitrag beschäftigen wir uns mit der Analyse des Konjunktionalbestandes in den mittelalterlichen deutschsprachigen Denkmälern in der Slowakei. Die ausgewählten Konjunktionen werden einzeln syntaktisch- semantisch beschrieben, um auf ihre Polyfunktionalität und Varianz hinzuweisen.

aber

Laut Duden ist das Wort *aber* das als Adverb, Konjunktion und Gesprächspartikel verwendete Wort (mhd. *aber*, ahd. *avur)*. Aus der ursprünglichen Bedeutung „nachher, später" entwickelte sich im Deutschen die Bedeutung „wieder, noch einmal" und später entstand von *aber* der Ausdruck des Gegensatzes (Duden, 1989, S. 16). In dieser Funktion verbindet *aber* sowohl Satzglieder als auch Sätze.

In unserem Material tritt *aber* als Konjunktion in adversativer Funktion auf:

– *so sal ehr den wein am driten tag von der Stadt furen thudt es aber nicht* (StBSm, 14r)
– *vnd daß wasser als denn czü dieser czeit fleüst, seyn fluß haben soll, zo es aber tyffer kompt denn sollen sie sich nach dem als recht ist…richten* (StBSm, 47r)
– *zu irem nutz awffs pest sie konen awff ein Jar, szo sie sich aber weiter besachen konen, miteinander* (StBSm, 71v)
– *er sollte die besten stuffen ausklauben, vnndt zu seynem hauffen tragenn, aber er ist seynem befehlich nicht nach Komenn* (StBSm, 89r)
– *der eine hette seine volkömliche Lehn, der ander aber nicht (*StBSm, 104v)
– *soll nicht verlihen, aber drüber funden* (StBSm,105r)

Aber kommt auch in den syndetischen konditionalen Nebensätzen vor:

– *So aber dasselb kindt Andre vor vogtpern Jaren mit tod abging, So sol dasselbing sein gut ….nochuolgn (*PTbch, 283r)
– *Ob aber sach* wär, das *etwar wurdt* (PTbch, 378r)
– *Das aber Solher mein letzter will also beschehen seÿ, hab ich…* (PTbch, 321v)
– *Ob aber die Parteyen derwegen miteinander für Khämen vndt sich gegeneinander weisung anbietten* (StBSm, 106r)
– *Da er aber der Schulden halben angegrüffen* (StBSm, 107r)

Aber ist auch in der Spitzenstelung und in der additiven Funktion zu belegen:
– *Nue aber hatt sich der hanns Ber der sachenn ihnn Keynem wege* Können *verantwortenn* (StBSm, 89r)
– *Obir dy obgeschrebn clagin begern dÿ püttin gewerken von uns eyn volkomlich recht yn cz thun, Obir paul kricker vnd dÿ hodriczer gewerken noch egintlicher clage vnd antwordwn….*(StBSm, 23r)
– *Was aber antrift das zymentnn wasser habnn sich aüch peide partheyenn…….vortragnn* (StBSm, 78v)
– *Aber ob angeregten Vrsachen halben, ihme keineswegs vergünstiget werden* (StBSm, 107r)
– *Nach dem es aber Enders Sawer Zue Ehren kommen hat* (StBSm, 103v)

Selten kommt *aber* in der Bedeutung *oder* vor, was nach O. Reichmann dem mundartlichen Einfluss zuschreibt (Reichmann, 1989, S. 74):
– *waß sy trewgen aber lufften geheret* (StBSm, 33r)

auch

Das Wort *auch* (ahd. ouh, mhd. ouch) wurde in der Vergangenheit doppelt verwendet, einerseits hinzufügend im Sinne von „ und, auch“, andererseits im Sinne von „denn, nämlich“ (Duden, 1989, S. 51). In unserem Material kommt *auch* als selbständige kopulative

Konjunktion vor, die die Satzglieder verknüpft, und kann durch *und* ersetzt werden:

– *Vermerkht meinen letztn willn So ich maister Nikolasch Grunpekh schneider meines alters halbn mit wolbedachtn muet gethan hab auch von denn genadn gottes* (PTb, 321v)
– *Item mer ist vor vns komen der Erbar man hans lang der mittburger cyu roßenaw, nd hatt sich erclaget wy sich am sein verschreibünh etzlicher maß von der Roßnawer nir werden gehalten, Auch da bey eyn vor schreiben vnd vorwillüng* (StBSm, 31v)
– *...welches Sieÿm mit der tadt, entricht vnndt gebnn habnn Auch hatt obgemelter her Erhartt meidel, vor vns siczenden radt* (StBSm, 77v)
– *Vnd dasselbig geldt, ist damals desselben bemelten Jahrs auch des tages* (StBSm, 108r)

Das Adverb *auch* ist teils aus syntaktischen, teils aus semantischen gründen in einigen Fällen als kopulative Konjunktion anzusehen:

– *der Ersam Her Jurg Hermer auch mit allen seinen gewerken mit wolbedachtem muth* (StBSM, 17r)
– *Item das ist durch dy berckstete beshloshen, vnd ist in alter czeit Auch recht gewesen* (StBSM, 33r)
– *pitt sÿ auch durch gots willn* (PTb, 380r)
– *darnach auch als eynen erlichen man anngehert vnndt gebiret* (StBSM, 90v)
– *zum Andern hat Auch friederich Sawer fuer vnser recht gebracht den Ersamen Hanns wernisch* (StBSM, 100v)
– *welches ihm der Bergmaster von Rechts wegen nicht hat vorhalten können, sondern wieder fahren laßen, vnndt dafür auch seine gerechtigkeüth wie es dem Bergmaster beguret empfangen etc.* (StBSM, 120r)

Auch am Satzanfang dient „zur Einführung eines neuen Inhaltspunktes“ (Reichmann, 1994, S. 296):

– *Auch ist czu wissen, das den ferrysten oertils schechtin, bleibt ir recht* (StBSM, 21r)
– *Aüch haben wir zu den selben Erbstollen vorbemelt erblich czü gesaget vnd getylet* (StBSM, 30v)
– *Auch hatt her Triebell gesagett wo caspar shuster mit Irgent einen was der sachen halben woltt anfangen* (StBSM, 94v)
– *Auch schaf ich welchs kinth mit dem tad ee abgieng* (PTb, 9r)

In verstärkter Funktion ist *auch* bei *und* zu belegen:
– *den gewerkin cyu stewir komem dÿ dÿ Sache gewonnen habin vnd auch durch gnode wille* (StBSM, 23v)
– *bat vns dem vetiglichin dem gotis willin vnd Auch des rechtin; vnd auch kein fruent noch fremder* (StBSM, 36v)

Während die koordinierenden Konjunktionen sich im Frnh. nicht wesentlich verändern, wird das System der subordinierenden Konjunktionen neu gestaltet. F. Hartweg/K. Wegera bezeichnen diesen Prozess als „den sprachgeschichtlich wichtigsten“ Prozess der frühneuhochdeutschen Periode (Hartweg, Wegera, 1989, 139).

Ob

Die Konjunktion *ob* (ahd. ibu, oba, mhd. ob(e)) tritt in unserem Material als Einleitung der Konditionalsätze oder der indirekten Fragesätze. Als Modi sind in den Fragesätzen der Konjunktiv als auch der Indikativ zu belegen:
– *es stet zw her hans ob ers do leyden will das er den hath gutwillig nochgelassen* (StBSM, 32r)
– *Hatt das recht gfraget, do dass vrteil gefelt ist wordn Auff beydn tailn, Ob sy dass recht Liebn Czw Dreyen malln, haben si dass geliht Alss der bergmaister mit* ßeinen *herrn erkanth hath* (StBSM, 50v)
– *vnd vber dass hath sy der erber her der bergmaister mit sambt sienen herrn gfragt vnd dar nebn gsagt Ob sy dass pawen welln, Als ein erb recht ist* (StBSM, 50v)

– *der vorhin gmelte Martinus Moelczer mit Sambt seiner gmehl Salomea dar vber bfragt ist wordn nach vnsers herrns Erbernss rechtns gewonheit drey mall vnd czwen fierdn vber recht ob ess ir Jaworth vnd will ist* (StBSM, 52r)
– *dennoch in Solicher mainung, Ob es sich bgeb dass her weder ercz noch kiss fendt* (StBSM, 54r)
– *Erßam her Sebastian Sawr awf der Schmoelniz vnd petten wordenn kegn peider parthen züredenn ob sich noch peide teyl mochtnn freyntlichnn vortragnn* (StBSM, 74r)
– *ob er solchs erbe pauen welle nach dem der ynhalt der pergrecht vnd erbrecht ausswaise* (StBSM, 84r)
– *ader Stattbuech wegen seiner durch sehen vnndt durch lesen lassen sollen, ob iergwndts ein verschreibung ader Punct darinnen gefunden wurde* (StBSM, 102v)
– *vnd wegen eusersten* höchsten Armut von gemeiner Stadt, ob sie *es gleich gerne thun wollen nicht können noch mögen erbawet werden, derohalben ein Ersamer weiser Rath….abgefertiget* (StBSM, 117r)
– *Ob aber sach* wär, das *etwar wurdt Oder wolt sein, der solichnn testamentarÿs Oder geschafft herrnn wolt widerstandt thuenn* (PTb, 378b)
– *vnd waz sÿ beyde habin, Veber daz obengeschrebne testament, Ab got gebewt daz eyns von den czweynn stoerbe* (StBSM, 39v)
– *als ob er selben dor wer in eigner person dese ob bestimpte gietter von leonhardo donel in aller mas als der kouf geschehn sey* (StBSM, 45v)
– *Ap vor gemelte Anna heckerin des zwitrachts mit wenig oder vielen worten gedencken, oder diesen fort würde* (StBSM, 90r)
– *nach dem Aber Friederich Sawer Auch vns Richter vnndt Ratth Erstlichenn gefraget Ob sich irgents ein Sawer nach Casper Sawers todt fuer einem Erben beÿ vnserm rechten Angezeiget habe* (StBSM, 101r)
– *Ob einer damitt betrotten, erfragtt, oder ihme vber eine Zeitt bey gebracht würde* (StBSM,105v)

damit

Unsere Belege für die Konjunktion *damit* weisen die Funktion der finalen Bedeutung auf. Beispiele für die Bedeutung eines Relativums sind nicht nachzuweisen. Im 16. Jh. kommt es nämlich zur Entwicklung von der relativen zur finalen Funktion von *damit* (Masařík, 1985, S. 170).

– *hab ich…. durch mein gewonlich pettsthier gegeben auch ins stadtbuch der stadt Schmölnitz lassen setzen, do mitt es krafft vnd macht haben solle* (StBSM, 83v)
– *her Sebastian Sawr des herrn laslo seliger gedechtnis hausfrau mit nomen fraw Catharina czu Ainem Elichn gemahel genomen hatt, da mit den armen kindern kain kyrcz geschehn Soll* (StBSM, 86r)
– *Zum sechstenn, das er sich mit sampt seynen Kindern, gegen ieder man meiniglich iung vnndt alt wol verhalte, damit ihm die sach nicht möchtet vorgeworffenn werdenn* (StBSM, 89v)
– *Vnndt durch eine Renovation solchen Verbeßern; Damit also, der Allerhöchste Vnd Allmechtige Gott, durch solche Löbliche Werck Vnndt Thatten möchte Alle Zeitt Hochgerühmet Vnndt gepreyset werden* (StBSM, 101v)
– *das ist vns Zur Warnung geschrieben, damitt wir vns Ahn dieselben Kehren oder Stossen Sollten* (StBSM, 108v)
– *vnd trewlich Einen Ehrsamen ratth gebeten, damitt ein Ehrsamer ratth, dasselbig Akkerlandt Sampt Schewer vnd Schoppen, Vnd Stelle über Antworten sollte* (StBSM, 108r)
– *er ernidrigett vnd erhöhett, damitt wir der wolthathen vnd gaben gottes recht gebrauchen* (StBSM, 110v)
– *Miett großen merklichen Schaden bey euch Ergangen der wegen Solchen vbel vorzue Komen damiett gottes Ere recht vndt gerehtickeydt auh gemane Stadt Nuzt; Damit aber Allen Vnd leden wißent sein wirdt* (StBSM, 114v)
– *das Selbiege Alles vor den neuen jarstag richtieg zue machen vndt ein zuebriengen schuldig Sein damiett also den der Richter vndt Seyne geschwornen In der nacht des neuen Jarstag vor auffgebung Ihres Eydes den 24 Elltesten aus vollkommenen guetten*

rechnung wyssen; … damyt von Alten Richter die Rechnung gemeiner Stadt vor den Eltesten angehortt der gemein vorgetragen werde (StBSM, 115r)
– *geschefft herrn, die ich dar zue beruefft hab vnnd In dreulich beuolhn damit solher mein letzter will gehaltn vnnd Ausgericht wird* (PTB, 320b)

weil (die weil)

Die weil bezeichnet in unseren Handschriften die Gleizeitigkeit:
– *Die weil die czeidt Aÿlendt vndt Schnell vereuffett vnd vergehett vndt wier in diesen Jammrthell nicht ewig czu leben haben* (StBSm, 13r)
– *daß der erbar florian Mahappel der erbarn merten Millerin ir hauß abgekaufft hatt redlich vnd auff richtig, Dy weil aber der erbar herr Caspar Sawer der nagst nachpar dar czu gewesen ist* (StBSm, 79r)

Nach Z. Masařík begann sich die kausale Bedeutung von *die weil(weil)* bereits im 15. Jh. zu entwickeln (Masařík, 1985, S. 181). Unsere Belege sind aber erst aus dem 16. Jh.
– *vndt wollen Eine Ehrbare gemein der Caspar Shuster wiederum in die stelln undt Empter gebrauchen als czu vor beshehen weil er get lab das verstende ist das er einen Erkannen wol dienen* (StBSm, 99r)
– *Weil wir Alle Sterbliche Mentschen Sindt, Vnd leichtlich so woll des guttens als des bösen vergessen, vnd vnser leben auf dieser welt mehr ein Schatten ist* (StBSm, 108v)
– *Noch hatt das Israelische volk, solche grose Strafen, baldt Ihn vergesenheÿtt, gestellett, vnd gottes baldt vergessen, weil von Ihnen dasselbig geschehen* (StBSm, 109r)
– *Weil wir auch vor etlichen Zeÿten glökhafftigen fortgang hatten* (StBSm, 110r)
– *Weil den solchen Stoln vormalß dem Herrn Stößel Merten (propria memoria) zugehorig gelegen* (StBSm, 119v)

als

Als kommt als Vergleichskonjunktion bereits seit dem Spätahd. sowohl bei Satzgliedern als auch bei Sätzen vor:

- *Is sey wo is sey in steten ader dorffern keynsamsgenomen sunder gleycher weyse alz her vormols vor eygestandin hot kegen Gobel frinolt vnd noch hewtiggestags, alz en vnd vns das wisenlich ist* (StBSm , 8r)
- *das czw eynem rechtn das man Tiyzenlen schacht zeyn recht sulde abezihen Als boten vns dy Ersamen puttin gewerkin vmb etczlich gesworn aws vnserm mittel* (StBSm, 22v)
- *dy selbe zeit Richter waß von Roßnaw mit seynen gesworner Als Jacob Czanta vnd Jost Morll* (StBSm,25v)
- *Szo daß durch etzlich berckwerck hindernüß Als wetters halben ader festikeyt halben* (StBSm, 33r)
- *vnndt ihnn durch erliche leut vorbitt ersuchett, als nemlich Teobaldum Leonem, Pfarrher alhier, Sebastian Lang, bey der handlung buchhalder Anndream Starck vnnd hans Sira vonn der Göknitz Rats geschworne* (StBSm, 90r)

Als als temporale Konjunktion tritt in Form eines Vergangenheitstempus (oder auch in Präsens) auf:

- *als er sein peichtvater gewesn ist* (PTb, 6v)
- *als ich In meyner kranckeÿt gelegen pin* (PTb, 10r)
- *als ich ÿr des wol getraw* (PTb,14r)
- *als mein hawswirt hainrich selig ettliche Jar in gotsleichnam Zech ain zechmaister gewesn* (PTb, 206r)
- *als mein bruder Jorg vor schuld wegn mein geschefft wider spricht* (TbStG, 161v)
- *Item Als dy Erber lewte, dy Rehte gemacht haben, als sy mir vorheissn haben* (PTb, 201r)
- *als dy puttin gewerkin begunden ere sachen vnd eren schaden den sÿe habin gehabt* (StBSm, 22r)
- *Als nemlich So palder das erb mit seynen haupschacht verschriben vnd geerbet ist* (StBSm, 84r)

– *als eyn solches der doch schuldhafftig erfunden, vnndt vberziegenn ist wordenn* (StBSm, 89v)
– *Alß von der Christlichen Vndt* Löblichen *Antiquitet ist gestiftet Vnndt Verordnet* (StBSm, 101v)
– *Alß sie aber dieß Bergwerck zimlich maßem auffgericht vnd eine Kunst darauff gesetzt* (StBSm, 106v)
– *als den bey auffgebung Seynes Ambs die Selben SoWwohl Seyne rechnung vndt andere gemeinen Stadt geheynus Dem Neuen Richter bey Sein Edelsten alß bald vbergeben vndt volkomen vberantworten* (StBSm, 116v)

In den formelhaften Arengaformeln tritt *als* in „redesituierender Funktion“ (Masařík, 1985, S. 163) auf:
– *Als her noch geschrebn* (StBSm, 23r)
– *als man czelt* (PTb, 8r)
– *Als hernach stet geschribn* (TbStG, 224r)
– *Als hernach geschribn steet* (PTb, 146r)
– *als es Im Grunttpüch geschribn steet* (PTb,147r)
– *als man hat geschribn* (PTb, 201r)

In einem Beleg leitet die Konjunktion *als* den irrealen Konditionalsatz ein (ohne *ob*):
– *als mit denn* Ländern welche sie *zue besehen nicht vermöglich wehre* (StBSm, 119r)

Am Ende der frühneuhochdeutschen Periode war das Konjugationssystem noch nicht abgeschlossen. Viele Konjunktionen haben sich spezialisiert und haben ihre Polyfunktionalität verloren (Kretterová, 2001, 556).

LITERATURVERZEICHNIS

Originalhandschriften:

Das älteste Stadtbuch von Schmölnitz 1410-1735 – (StBSm)

Das Pressburger Prothocollum Testamentorum 1427-1529 – (PTb)

Das älteste Testamentenbuch von Sankt Georgen 1577-1642 – (TbStG)

DUDEN, (1989): Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache.[Band 7]. Mannheim: Dudenverlag 1989. 839 S.

HARTWEG, F./WEGERA, K.- P. (1989): Frühneuhochdeutsch. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.190 S.

KRETTEROVÁ, Ľ. (2001): Zum Konjugationssystem des Frühneuhochdeutschen. In: Deutsche Sprache in Europa. Geschichte und Gegenwart. Hrsg. von J. Meier und A. Ziegler. Wien: 2001, S. 547- 557.

MASAŘÍK, Z. (1985): Die frühneuhochdeutsche Geschäftssprache in Mähren. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1985. 247 S.

REICHMANN, O. (Bearb.) (1989): Frühneuhochdeutsches Wörterbuch. [Band 1]. Berlin – New York: De Gruyter 1989. 1632 S.

REICHMANN, O. (Bearb.) ((1994): Frühneuhochdeutsches Wörterbuch. [Band 2]. Berlin – New York: De Gruyter 1994. 2051 S.

ŠPECIFIKÁ VÝUČBY PRÁVNEHO PREKLADU V JAZYKOVEJ KOMBINÁCII FRANCÚZŠTINA-SLOVENČINA

Stanislava Moyšová

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Katedra romanistiky
stanislava.moysova@fphil.uniba.sk

Abstract
This article presents the project of a legal translation textbook for students of Master degree (French language). It will answer at several questions as in what extent the translation theory is useful for students, should the students of Faculty of Arts to choose a course of Legal Translation without an obligatory course of general knowledge of Law, and during the course of Legal Translation, should they work with original texts from the real life, or with artificial texts adapted to their level of knowledge of French.

Kurz právneho prekladu v kombinácii francúzsky a slovenský jazyk na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského je pomerne novou tematickou ponukou v študijnom pláne, ktorá odráža aktuálne potreby praxe (väčší objem dokumentov vznikajúcich následkom voľného pohybu osôb, tovaru, kapitálu a služieb v rámci Európskej únie, ale aj následkom globalizačných javov na svetovej úrovni – personálne a iné kontakty s frankofónnou Kanadou či africkými

frankofónnymi krajinami). Je potrebné uviesť, že na Právnickej fakulte má výučba právnickej francúzštiny dlhšiu tradíciu – prvé (a zatiaľ jediné) skriptá z právnej francúzštiny vznikli v roku 1970 (Prokain). Študenti Právnickej fakulty Univerzity Komenského môžu navštevovať kurz právnej francúzštiny, ktorý od roku 1995 viedla Katarína Znamenáčková, autorka vysokoškolskej učebnice *Français juridique*; v súčasnosti ho vedie M. Larišová, autorka Česko-francúzskeho a francúzsko-českého právneho slovník*a*. Tento kurz je koncipovaný pre potreby študentov právnickej fakulty, ktorí veľmi dobre poznajú právne pojmy a právne inštitúty, ktoré sa spomínajú v textoch. Takisto im nie je potrebné vysvetľovať fakt, že následkom historického a spoločenského vývoja v jednotlivých štátoch fungujú odlišné právne systémy. Výuka právnej francúzštiny pre právnikov je zaostrená skôr na analýzu a precvičovanie jazykových javov typických pre právne texty, a nie na vysvetľovanie a komparáciu rôznych právnych systémov: tento kurz doplňuje ich jazykové, nie odborné vzdelanie[1]. Naproti tomu filozofická fakulta má pripravovať budúcich prekladateľov (a teda aj súdnych prekladateľov), avšak v spoločnom translatologickom základe (zatiaľ) neponúka žiaden kurz zameraný na sprostredkovanie základov právnej problematiky pre filológov. Koncepcia, vypracovanie a štruktúra kurzu právneho prekladu, ako aj učebnej pomôcky (skript právneho prekladu) pre poslucháčov filologických smerov teda pred vyučujúceho stavia niekoľko otázok, na ktoré je potrebné odpovedať, ak má byť kurz pre študentov prínosom, ktorý budú môcť zužitkovať vo svojej neskoršej profesnej praxi.

[1] Potreby rôznych cieľových skupín vo výuke právneho jazyka precízne opisuje Schneiderová (2015, s. 70 – 72). Pri charakteristike výuky právneho jazyka pre študentov translatológie uvádza tieto priority: primárna: všeobecná právna terminológia; sekundárna: právna terminológia špecifická pre daný právny systém – na účely komparácie; terciárna: terminológia špecifická pre danú oblasť práva, problematika prekladu a ekvivalencie právnych pojmov, špecifické gramatické štruktúry a lingvistické javy, základné všeobecné platné pravidlá pri preklade právnych textov.

Koncepcia kurzu musí byť predovšetkým prispôsobená cieľovej skupine študentov, ktorým sa kurz ponúka. Na kurze právneho prekladu majú študenti prehĺbiť svoje poznanie francúzskeho a slovenského právneho jazyka, majú sa oboznámiť s právnym systémom frankofónnych krajín a naučiť sa správne narábať s právnou terminológiou[2]. Vo francúzskej sekcii na Katedre romanistiky FiF UK je tento kurz voliteľným predmetom a môžu sa naň prihlásiť študenti tretieho ročníka bakalárskeho stupňa štúdia a študenti na magisterskom stupni. Tento fakt podmieňuje aj ich jazykové kompetencie, no nielen on: pomerne veľké rozdiely možno badať medzi študentmi, ktorí absolvovali francúzske bilingválne gymnázium (na Slovensku ich je päť, jedno pôsobí pod záštitou Belgicka, ostatné štyri pod záštitou Francúzska[3]), a medzi študentmi, ktorí mali francúzštinu na stredoškolskom stupni ako cudzí jazyk. Znalosť francúzštiny v prípade niektorých študentov nie je na takej úrovni, ktorá by im umožňovala pracovať na preklade slovenského právneho dokumentu, so všetkými špecifikami právneho jazyka, do francúzštiny. Preto sa nazdávame, že je vhodnejšie v rámci kurzu pracovať s francúzskymi textami a prekladať ich do slovenčiny.

Ďalšia podstatná otázka je úzko spätá s užitočnosťou kurzu právneho prekladu pre budúce profesionálne uplatnenie študentov. Je pravdepodobné, že budú pracovať ako prekladatelia na voľnej nohe a v rámci poskytovania služieb sa stretnú s prekladom zmluvy – či už sprostredkovane cez prekladateľskú agentúru, alebo priamo v spolupráci s klientmi. Ak sa z nich stanú súdni prekladatelia, v ich praxi sa bude často opakovať preklad výpisu z obchodného registra alebo notárskej zápisnice. Ako tzv. in-house prekladatelia v advokátskej kancelárii alebo v inštitúcii s frankofónnou agendou sa môžu stretnúť s prekladom nejakého súdneho dokumentu – napríklad predvolania. Absolventom filologických smerov sa núka aj kariéra prekladateľa na plný úväzok pre európske inštitúcie, či už pre Európsky parlament, pre Európsku komisiu, alebo pre Dvor

[2] Porov. Cao (2016, s. 37)

[3] Údaje k r. 2017 podľa https://institutfrancais.sk/fr/francais/sections-bilingues/

audítorov (*prekladateľ, jazykový administrátor – administrateur linguistique*; všetky inštitúcie ponúkajú aj stáže pre absolventov a kandidátov na tieto miesta). Požadovaným profilom kandidáta na tieto pozície je práve absolvent filologického smeru, nie absolvent práva, aj keď treba pre úplnosť dodať, že v európskych inštitúciách existuje okrem pozície právnika (*juriste*) aj pozícia *juriste-linguiste*, teda právnik lingvista, v ktorej sa kombinuje jazykové a právne vzdelanie. Na základe vyššie uvedených dôvodov by mal teda kurz obsahovať informácie a nácvik zručností, ktoré sú potrebné na preklad právnych dokumentov frankofónnej proveniencie do slovenčiny, ale aj takých zručností, ktoré sú nevyhnutné pre prekladanie legislatívy EÚ[4].

Ďalšia úvaha, ktorá vyvstala pri reflexii nad koncepciou učebnej pomôcky (skrípt), sa vzťahovala na otázku, aké miesto v nich bude zaujímať teória právneho prekladu. Študenti sa často zvyknú sťažovať na to, že mnoho kurzov a seminárov v spoločnom translatologickom základe má čisto teoretickú povahu. Preto sa nazdávame, že nie je namieste dávať príliš veľa priestoru abstraktnej teórii. Na druhej strane, právny preklad ako každý iný textový preklad (či už umelecký preklad, literárny preklad, preklad titulkov) má svoje špecifiká a študenti by sa mali oboznámiť aspoň so základnými princípmi teórie prekladu právnych textov. Vhodnejšie a zaujímavejšie je opísať isté teoretické princípy tak, že sa v danom momente prepoja s prvkom, ktorý ich dobre demonštruje v praxi, čiže pri preklade určitého textu: napríklad výraz *le juge* je presným ekvivalentom svojho náprotivku v slovenčine (sudca); naproti tomu *le juge d´instruction* ekvivalent v slovenčine nemá. Je potrebné na konkrétnych príkladoch kontinuitne poukazovať na to, že preklad má verne tlmočiť obsah originálu tak, aby boli jasné rozdiely a zhody medzi oboma právnymi systémami, alebo že je potrebné zachovať formálnu stránku originálu v preklade či princíp terminologickej jednoty

[4] Z absolventov magisterského štúdia kombinácie francúzsky jazyk a kultúra a anglický jazyk a kultúra (rok 2015) 10 % absolvovalo prekladateľskú stáž buď v Európskom parlamente, alebo v Európskej komisii.

v texte. S rudimentárnymi princípmi prekladu právneho textu by sa mali študenti zoznamovať postupne a na konkrétnych príkladoch, teda nie prednáškovou formou. V skriptách sa v jednotlivých kapitolách poukazuje na nejaký vybraný jav, ktorý je pomenovaný na teoretickej úrovni a ktorý sa vzťahuje na nejaký segment daného textu, napríklad „adaptácia/naturalizácia“ alebo „exotizácia“, stupeň ekvivalencie, alebo zdôvodnenie tej-ktorej prekladateľskej stratégie translatologickými princípmi (napr. štýl má byť prispôsobený očakávaniam príjemcu textu, preklad musí jasne odzrkadľovať rozdiely a zhody medzi oboma právnymi systémami).

Ďalšou otázkou, vyplývajúcou z predchádzajúcej, bol výber a typológia textov, s ktorými budú študenti pracovať na kurze právneho prekladu. Vyhli sme sa „umelým“ textom, teda definíciám nejakých právnych inštitútov alebo textom opisujúcich a analyzujúcich právne systémy vo frankofónnych krajinách. Je totiž málo pravdepodobné, že sa študenti vo svojej praxi stretnú so zákazkou prekladu nejakého hesla z výkladového právnického slovníka, pravdepodobnejšie je, že sa ako budúci prekladatelia na voľnej nohe stretnú s prekladom pracovnej zmluvy alebo ako súdni prekladatelia s prekladom zápisnice o poistnej udalosti, alebo ako prekladatelia spolupracujúci s nejakou advokátskou kanceláriou, ktorá má veľa frankofónnej agendy, s prekladom nejakého súdneho dokumentu. Do pripravovanej učebnej pomôcky sme teda zaradili texty, s ktorými sme sa stretli v našej praxi súdneho prekladateľa, ale aj texty originálov, ktoré zadala na preklad agentúra, čiže nebolo potrebné úradné overenie. Korpus textov na prekladanie teda tvoria rozsudky, zápisnice či zmluvy. Pre potreby skrípt sme ich však upravili, skrátili sme príliš obsažné originály (stanovili sme limit 5 normostrán) a odstránili sme defekty a chyby vo francúzskych originálach (napr. preklepy, vynechané slová vo vete, pravopisné chyby, defektná syntax). Práca s defektným textom by v tomto prípade ešte viac sťažila interpretáciu textu, s ktorou sa študenti budú musieť popasovať v prvej fáze práce s textom.

Do skrípt sa teda dostali na prvom mieste texty pochádzajúce z frankofónnych krajín EÚ (Francúzsko, Belgicko, Luxembursko a Švajčiarsko). Texty tejto proveniencie tvoria z obsahového hľa-

diska drvivú väčšinu aj preto, lebo je vysoká pravdepodobnosť, že sa študenti neskôr vo svojej profesionálnej praxi stretnú s takýmito geograficky blízkymi textami. Do cvičebnice sme však zaradili aj „exotické" dokumenty z frankofónnych krajín Afriky alebo z iných frankofónnych krajín, ktoré sú v praxi súdneho prekladateľa v súčasnosti ojedinelé. Predstavujú totiž vzácny variant právnej francúzštiny, kde niektoré prvky právneho jazyka poukazujú na to, že prekladateľ musí mať „otvorenú" hlavu, nesmie prekladať prvoplánovo a mal by rozmýšľať aj nad významom pojmov, ktoré sa na prvý pohľad zdajú bezproblémové (napríklad v sobášnom liste z Haiti, ktorý je vypisovaný rukou, sa uvádzajú výrazy *fils* a *fille naturels*: v tomto kontexte označujú pravý opak toho, čo znamenajú v kontinentálnej francúzštine, teda nie *nemanželský syn* a *dcéra,* ale naopak deti, ktoré sa narodili v manželstve; tu môžeme hovoriť o vnútrojazykovej inkongruencii pojmov).

Štruktúra skrípt je nastavená na počet týždňov v semestri, ktorých je dvanásť, učebnica má teda dvanásť kapitol. Predpokladáme, že študenti budú schopní preložiť dve až päť normostrán týždenne popri iných študijných povinnostiach a požiadavkách vyučujúcich z iných kurzov.

Z typologického hľadiska ide o texty týkajúce sa trestno-právneho konania (zápisnica z policajného výsluchu, zápisnica z vypočutia svedka, trestné oznámenie, predvolanie), rodinného práva (rozsudok o rozvode, sobášny list, manželská zmluva), pracovného práva (pracovná zmluva), obchodného práva (výpis z obchodného registra, stanovy, zápisnica o zlúčení spoločností).

Stupeň obtiažnosti textov variuje a závisí od mnohých faktorov: interpretáciu môže skomplikovať charakteristický jazyk právnych textov (napr. archaické a vžité spojenia, ktoré sa vyskytujú napríklad v notárskych listinách; často ide o zaužívané formulky, ktoré prekladateľ ovláda, keď sa s nimi už raz zoznámi – napr. spojenie *dont acte*, ktorým sa končí každá zápisnica), francúzska syntax a napokon reálie, na ktoré neexistuje v slovenčine ekvivalent, či už ide o niektoré právne koncepty v slovenskom právnom systéme, alebo aj v systémoch frankofónnych krajín.

Každá kapitola pripravovanej učebnice má rovnakú štruktúru: originálny text (2 – 5 normostrán), slovníček základných pojmov, časť komentár a komparácia, ďalej opis a analýza niektorých jazykových a štylistických špecifík a napokon kalky a falošné synonymá. Za originálom textu vo francúzštine je pripojený slovníček základných pojmov, pričom pri každom pojme sa uvádza jeho viacero významov (napr. règlement *m* – 1. nariadenie (v kontexte európskej legislatívy); 2. vysporiadanie (sporu); 3. ~ intérieur – vnútorný poriadok). Prirodzene, študenti majú byť vedení k tomu, aby sa naučili pracovať s terminologickými databázami, s paralelnými textami a inými zdrojmi, ako sú napríklad prekladateľské fóra. Slovníková časť tu slúži ako nástroj na ušetrenie času v prípravnej fáze prekladu a sčasti aj supluje právnický slovník, ktorého vydanie v slovenčine je často nedostupné.[5] Slovníček základných pojmov pod textom má teda funkciu „prvej pomoci“, obsahuje len termíny úzko späté s právnym jazykom a tým, že pri každom hesle sa ponúka viacero riešení, podnecuje študentov k aktívnemu rozhodovaniu pri výbere vhodného riešenia.

Lexikálna úroveň je len prvým krokom v analýze prekladaného textu. Keďže základným princípom (nielen) právneho prekladu je, že prekladateľ neprekladá slová, ale hľadá významové ekvivalenty, pri každom texte po časti venovanej základnému slovníku pojmov figuruje aj ďalšia časť – komentár a komparácia. Študenti filologických smerov totiž v drvivej väčšine nemajú žiadne znalosti o slovenskom právnom systéme a už vôbec nepoznajú právne systémy vo frankofónnych krajinách. Preto sa v komentároch nachádzajú vysvetlenia, možno niekedy až príliš triviálne, niektorých základných pojmov právnych systémov a to, ako tieto právne inštitúty pracujú na Slovensku a v krajine, kde bol zhotovený text originálu (napríklad ako vyzerá systém súdnictva vo Francúzsku alebo aké právomoci má prokurátor v Belgicku). Ide o zrkadlové porovnanie, takže

[5] Okrem tohto slovníka, ktorý je dostupný len v knižniciach, zvyknú záujemcovia o právnu francúzštinu a aj súdni prekladatelia používať na trhu stále dostupný a aj obsažnejší francúzsko-český slovník.

pri systéme súdnictva vo Francúzsku či Belgicku sa vždy uvádza aj systém súdnictva na Slovensku.

Po komentári a komparácii, kde sú definované a opísané rôzne reálie a špecifiká právnych systémov vo frankofónnych krajinách a na Slovensku, nasleduje časť nazvaná „jazykové a štylistické špecifiká“, kde sa analyzujú javy, ktoré sa vzťahujú skôr na jazyk (napríklad používanie plurálu majesticus, zdvorilostné zvraty alebo niektoré notárske formulky). V tejto časti sú zaradené aj všeobecnejšie záležitosti, ktoré sú skôr špecifikami typickými pre francúzštinu, teda nie sú charakteristické pre čisto právny text ako taký: možno tu nájsť stať o niektorých toponymických názvoch v iných štátoch, ako sú frankofónne, kde existuje iná podoba tohto názvu v slovenčine a francúzštine, pričom nejde len o rozdiely vo výslovnosti (napr. La Haye – Haag, Aix-la-Chappelle – Aachen a pod.).

V závere celej kapitoly sa nachádza časť „faux amis, kalky a falošné synonymá“. Cieľom tejto časti je študentov upozorniť na niektoré „ľahké“ riešenia, ktoré sa im ponúkajú a často pramenia z neznalosti systému práva vo všeobecnosti. Isté upozornenia sa môžu zdať profesionálovi z praxe úsmevné alebo až triviálne, ale všetky vychádzajú z konkrétnych skúseností, ktoré sme mali so študentami na hodinách (napr. *procureur* nie je prokurista, ale prokurátor; belgická *carte SIS* nie je karta SIS, ale kartička sociálneho poistenia, *žalovaný* nie je *obvinený* a podobne).

Pri práci na tejto cvičebnici konzultujeme naše prekladateľské postupy s profesionálom – s frankofónnym právnikom, čo je veľkým prínosom nielen pre cvičebnicu, ale aj pre našu prax súdneho prekladateľa.

Pri koncipovaní týchto skrípt vyvstala ešte jedna otázka či dilema. Ak táto publikácia má byť užitočná pre tých, ktorí si chcú cvičiť zručnosti právneho prekladu, bolo by užitočné, keby študenti mohli porovnať svoj preklad s prekladom profesionála. Nechali sme sa inšpirovať publikáciou *Súdny preklad a tlmočenie* (Hrehovčík – Bázlik, 2014), ktorá uvádza texty originálov a bezprostredne za nimi slovenský alebo anglický preklad. V našich skriptách sa za korpusom kapitol nachádza časť „kľúč“, kde študenti môžu nájsť

preklady originálov. Skriptá teda fungujú podobne ako matematická cvičebnica, kde sa v kľúči nachádzajú riešenia príkladov alebo zbierka konaní či sporov (justičné kompendium), ktorá sa používa ako pedagogická pomôcka pre študentov práva, kde sa vysvetľujú a opisujú východiská sporu či priebeh konania, pričom v kľúči je uvedený rozsudok a dôvody, na ktorých staval sudca.

Slovenské verzie prekladov teda figurujú v kľúči, ktorý sa bude nachádzať za kapitolami a bude už len na pevnej vôli študenta, či sa do nich pozrie alebo nie.

Prvých šesť kapitol už študenti otestovali (teda analyzovali a preložili texty, pracovali s glosármi aj komentárom). Glosáre aj komentáre im, prirodzene, uľahčujú prácu a šetria čas, ktorý by inak museli vynaložiť v predprípravnej fáze prekladu. Prístup k práci s textom a k prekladaniu však vo veľkej miere závisí od povahy a pracovitosti študenta. Naše skúsenosti sú rôzne – stávalo sa, že napriek tomu, že ten-ktorý pojem bol uvedený v glosári, niektorí študenti ho podľa neho nepreložili a jednoducho dané heslo prehliadli; v iných prípadoch mali problém s nejakým slovom, ktoré sme do glosára nezaradili v domnienke, že ho budú ovládať. Na druhej strane, niektorí študenti si výrazy zo základných slovníčkov prepisovali do vlastných glosárov v excelovských tabuľkách, čo môže len zlepšiť ich automatickú memorizáciu.

Problémy pri interpretácii a pri preklade textov možno rozdeliť do viacerých rovín: primárne ide o sémantickú rovinu, keďže študenti sa snažili predovšetkým pochopiť niektoré právne inštitúty (napr. rozdiel medzi *citation* a *assignation*), sekundárne o syntaktickú a štylistickú rovinu originálu. Problematickou sa ukázala byť najmä zložitá syntax francúzskeho súvetia, ktorej nesprávna interpretácia narušila celkové pochopenie významu vety, a interpretácia archaických spojení a výrazov častých v notárskych listinách. Vyskytli sa aj problémy so slovenčinou, takže na našich hodinách často diskutujeme o stanoviskách jazykovej poradne JÚĽS, napr. o správnom prechyľovaní francúzskych priezvísk a skloňovaní mužských zložených krstných mien, o používaní čiarok a veľkých písmen vo vlastných podstatných menách). Najväčšou výzvou pre študentov je

však hľadanie správnej miery svojej prekladateľskej roly v interpretácii textu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BADÍKOVÁ, J. a kol. (2005): *Francúzsko-slovenský a slovensko-francúzsky právnický slovník*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2005. 208 s.

CAO, D. (2007): *Translating Law*. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters, 2007.

CORNU, G. (2005): *Vocabulaire juridique*. Paríž: Quadrige, 2005. 970 s.

DUDLEY-EVANS, T., – St JOHN, M. (1998): *Developments in ESP: A multidisciplinary approach*. Cambridge: Cambridge University Press,1998.

FORNIS, J. L. (2002): *Le Français du Droit*. Paríž: CLE International, 2002.

HREHOVČÍK, T. – BÁZLIK, M. (2009): *Súdny preklad a tlmočenie*. Bratislava: Wolters Kluwer (Iura Edition), 2009.

LARIŠOVÁ, M. (2008): *Francouzsko-český, česko-francouzský právnický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 312 s.

PROKAIN, V. (1970): *Francúzske texty pre právnikov – Lectures de droit choisies*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1970.

SCHNEIDEROVÁ, A. (2015): Výučba anglickej právnej terminológie s prihliadnutím na cieľovú skupinu. In: Ďuricová, A. (ed.): *Od textu k prekladu X*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 2015, s. 63 – 74.

SOIGNET, M. (2003): *Le Français Juridique: Droit – Administration – Affaires*. Paríž: Hachette, 2003.

ZNAMENÁČKOVÁ, K. (1998): *Français juridique*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1998.

LEGAL TRANSLATION IN THE EU CONTEXT: A BRIEF INTRODUCTION TO THE PRACTICAL CONSEQUENCES OF THE MULTILINGUAL REGIME OF THE EU

Elena Nikolajová Kupferschmidtová

Comenius University Bratislava,
Faculty of Medicine, Institute of Foreign Languages
Univerzita Komenského v Bratislave,
Lekárska fakulta, Ústav cudzích jazykov
nikolajova2@uniba.sk

Abstract

The present article offers a brief introduction to the practical consequences of the multilingual regime of the European Union on translators in the Slovak Republic. The EU legal documents reflected in the national legal documents through translation posses specific features and thus require a specific approach. The primary focus is laid on the document production line in the EU context and the work of lawyer-linguists who are responsible for the documents published in the Official Journal of the EU. The process of corrigenda is introduced, and some practical implications are presented as the possible solution.

INTRODUCTION

Multilingualism of the European Union (hereinafter referred to as, EU‘) tends to become problematic when it is bound up with the

translation of the EU legislative documents. This phenomenon can be viewed from the various perspectives and directly or indirectly influences the work of the translator of EU legislative documents.

The aim of this article is to offer a brief introduction to the practical consequences of the multilingual regime of the European Union legal documents reflected in the national legal documents through translation.

The first part of the article focuses on document production line in the EU context and the obligatory publication of all EU legislative documents in the Official Journal of the European Union in all official languages. Second part of the article examines the use of corrigenda that rectifies mistakes in particular language versions from the EU point of view, as such corrections have their specific features: in some cases change the legal meaning and thus giving rise to misinterpretations as well as adoption of incorrect formulations that are consequently passed to other documents through the translation process. In relation to different language versions of the same legal document, the suggestion to compare the documents in similar languages in a bid to find the most suitable formulations is made. However, the burden of comparing the language versions falling on the translator can provide a possible solution to prevent linguistic disunity caused by application of corrigenda and at the same time allows translators to rely on the wording in their document versions. The third part of the article introduces the work of lawyer-linguists and their impact on the production of legislative documents. As they are the ones responsible for the documents published in the Official Journal of the European Union, the revision of the documents by lawyer-linguists is of particular importance. This issue gives rise to the question of collective drafting as a method used in the EU context. To avoid any misunderstandings and inconsistencies as published documents are transposed into the national systems of the Member States and directly affect the national law, the role of lawyer-linguists is inevitable. The fourth part of the article is aimed at freelance translators who can affect provide an additional dimension to the work of translation services in the EU institutions as they are in direct contact with ´the living language and

culture´ of their own country. The fifth part of the article discusses computerisation in relation to translation within the EU context, and possible advantages of machine translation, in particular, CAT tools, are presented. Finally, implications for translators are presented, and conclusions drafted with the main objective to propose solutions for translators as translation is perceived as a form of regulated transformation and within the EU environment, also has cultural and ideological significance

1. DOCUMENT PRODUCTION LINE IN THE EU CONTEXT

Within the EU context, the legal-linguistic revision takes place in a complex and efficient way. There are three procedures in operation:

A: Classic procedure

The European Commission is responsible for drafting the documents which are then transmitted to the Council of the European Union (the Council) where it is discussed and consequently amended by all parties involved. After that, the content of the document is agreed in one language version and prepared for the adoption in the Council, which is the final stage before the publication in the Official Journal of the European Union.

Before the publication, the documents are revised and corrected in compliance in all language versions. That is the work of lawyers-linguists who are responsible for adjustments to the wording of the document. Since the documents are the products of the negotiation process, the cooperation with the national experts and delegations is often required before the final wording of the document is settled.

B: Co-decision procedure

This procedure requires the European Commission to prepare the document, and then the European Parliament (EP) and the Council

jointly adopt and sign the document. Under Article 289 (1) of the Treaty of the European Union, this is named as *ordinary legislative procedure*, and it is the standard method for enacting EU legislation. The procedural steps are laid down in Article 294 of the Treaty of the EU. Within this procedure, the European Parliament (EP) and the Council are equal partners. The adoption of the legislative documents on an equal footing by the EP and the Council is named *co-decision.* The co-decision procedure consists of up to three readings. The final stage of co-decision is named *conciliation,* which is the third and the final stage of the ordinary legislative procedure. However, the majority of the documents are adopted within the first two readings. The conciliation takes place in case the Council cannot accept all the amendments adopted by the EP. The LEX stage is the final stage of the document before its adoption. This stage is one more time subject to linguistic collaboration between the lawyers-linguists of the two institutions involved in the production of the document.[1]

C: International agreements

The EU is involved in many international projects, programmes and initiatives. As such, it delegates its power to its institutions. The European Commission is the institution responsible for negotiations of international agreements under specific instructions laid down in the treaties. In practice, the draft of the document is submitted by the European Commission to the Council for approval. The process is very similar to the one of the classic procedure. However, the international agreements differ from the EU documents produced within the EU environment as they do not necessarily correspond with the EU models of the documents. Each document is examined and reviewed separately, and the focus is primarily laid on terminological consistency and possible legal effects.

There are, of course, also other variations to these basic scenarios. However, the main feature, which persists and penetrates all of

[1] See http://ec.europa.eu/codecision/index_en.htm

the mentioned documents, is the involvement of several parties starting with the drafting procedure. The document is drafted in one language version, but the draft is the result of opinions, amendments and finally approval from the parties involved. It is also important to mention that drafting takes place in one language version, but it does not necessarily mean that this language was the working language of the parties involved in the negotiations. For example, the Presidency of the Council may draft in French, and the European Commission may choose English translation of the document for negotiations instead. However, in the case of the English language, which is in the majority of cases, the working language in the negotiations, it is usually also the language of drafting. Nevertheless, the fact that the language versions of the same document are to some extent interchangeable is the result of above-mentioned EU procedures.

2. LAWYERS-LINGUISTS

Lawyers–linguists, also known as juristes-linguistes are professionals carrying their work within the EU institutions. They are usually employees of the EU institutions, and they are responsible for creating and editing legislative documents in multiple languages. This position comprises legal and linguistic knowledge of both lawyers and linguists. While the lawyers negotiate and put together document with the national representatives and diplomats, as well as administrative staff, within the EU institutions, the linguists focus primarily on translation of documents into other languages and their publication in the Official Journal of the European Union (hereinafter referred to as ‚OJ') which is currently published in all official languages of the EU and its Member States. However, as the number of languages increased as well as the concerns about the quality of individual language versions, the need for lawyers with language skills became unavoidable. For example, currently, in the Council of European Union (hereinafter referred to as the Council) there are about five or six people working per language.

In the European Commission the lawyer-linguists work as *juristes--réviseurs* and in the other EU institutions, they are usually employed as legal translators. They are recruited by open competitions which are organised by the European Personnel Selection Office (hereinafter referred to as ‚EPSO'). Their work includes creation, editing, revision and translation of documents. In particular, the revision of legal documents also from the linguistic point of view is dependent on the EU legal environment even when compared with the English versions of the document. EU law itself is a unique law which is derived from the law of the Member States and as such represents delegated powers passed down by the Member States as it is laid down in their respective treaties.

The EU is not autonomous; it means that every act must be justified in terms of the powers conferred. The EU is founded in the primary treaties which are establishing the EU. According to the Lisbon Treaty, these are principally the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, as well as the Treaty establishing the European Atomic Energy Community. The pre-existing secondary legislation was constructed in a context of the so-called European Community (previously European Economic Community) and continues in force subject to changes resulting from the Lisbon Treaty which operates accordingly.

The linguistic regime of the EU is set in primary treaties. The EU Treaty is drawn up in 24 languages, and each is declared to be authentic (Article 55 the Treaty of the European Union). When new Member State with a new language joins the EU, the provision is consequently amended. The language rules are set out in Article 342 which provides the language rules for the EU institutions in general. All EU legislation must be drafted in all official languages of the EU. The layout of the particular document is set in internal guidance manuals and interinstitutional agreements regarding the same structure, graphical layout, detailed contents.

Regarding the communication intent and message, each document has to convey the same meaning in all language versions. As these documents share the same readership, the purpose of the

document must be understandable to every single citizen of the EU as they do have the same rights. Thus, the creation of the documents is done collectively. However, the collective drafting is a method that consequently requires revision by lawyer-linguists to avoid any misunderstandings and inconsistencies as they are transposed into the national systems of the Member States and directly affect the national law through transposition. This can cause some problems as the EU legal documents are written in EU legislative dialect, so called Eurospeak.

3. CORRIGENDUM AS THE MEANS OF RECTIFICATION OF THE LEGAL DOCUMENTS

Thus, the work of lawyers-linguists comprises also checking on the meaning of the concepts used within the documents and regarding the multilingualism of the EU, it can be tricky work as it is necessary to compare across language versions. However, it is not about linguistic work only. The lawyers-linguists are usually the drafters of the documents, and as such, they have to be both highly skilled linguists and lawyers. They tackle the question of only one meaning and the course of action in the document on a daily basis, and as legal-linguistic revisers, they are also responsible for the codification procedure. Nevertheless, all legal documents have to be unified regarding terminology and legal effects. With some legal documents being still in force, it is not always an easy job to do. In case, the legal document has to be amended and consequently published in the Official Journal of the EU because of the obvious error regarding the legal effects of the respective act, the correction in the means of corrigenda takes place. For illustration, there were 280 corrigenda from the beginning of the year 2015 until 31 October 2015.[2]

[2] Data provided refer to corrigenda in Slovak language only!
2015: http://eur-lex.europa.eu/Result.do?idReq=16&page=4
2016: http://eur-lex.europa.eu/Result.do?idReq=19&page=1

A corrigendum of a legislative document is thought to be a simple correction of obvious typing mistakes. It is usually carried out after the publication of the legislative document in the Official Journal of the EU. The mistakes are thought to occur within the publication process. The corrigenda can be minor, but sometimes, considerable rewriting of the document already published in the OJ is required. However, the corrigenda in the EU context is quite a specific issue since it can be purely formal or meaning changing. The latter is of particular importance for the purpose of the present article as it affects the translation.

The meaning changing corrigenda are of particular importance as they noteworthy change the content of the published document. The scope of these corrigenda is wide. These corrigenda are not the consequence of a typing, misprint or linguistic errors. They do not deal with the parts of the document that are not understandable either. They are typically the results of incorrect translation that may have unexpected legal consequences. However, there are several issues that have to be taken into consideration while talking about the corrections within the EU context. Unlike in the national systems, there is no one original document against which correction could be carried out since the document is published in all of the 24 official languages at the same time. Usually, the language version in which the document was negotiated is picked up, but as a compromised document it is not open to re-negotiation process. After its publication, the document becomes a specimen for the translators while translating the documents from the respective area of interest. While engaged in the translation act, the translators are taking over the formulations which can later be the subject of the corrigenda. It is after the new translation is done that a process of corrigenda starts, therefore, the incorrect formulation already entering new documents. The use of corrigenda in the EU context is considered to be „[...] ex-post catching up on translation work which should have been done at the drafting stage." (Bobek 2009: 12) Figure 1 shows what the current situation is due to the facts mentioned above:

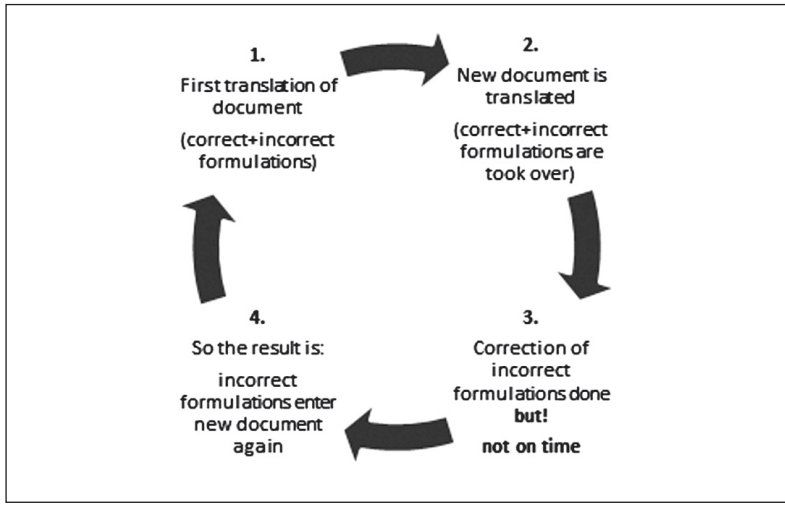

Figure 1 Corrigendum in the translation process.

4. THE CONTRIBUTION OF FREELANCE TRANSLATORS

The EU supports the democratic right of every citizen to use their mother tongue both actively and passively at the EU ground. However, that kind of support put a significant workload on ´inhouse´ translation services. Thus, the EU decided to make use of the services of freelance translators to ease the burden. This cooperative policy has changed several times over the last decade, for political and organisational reasons. Freelance translation is now an integral part of the way in which the EU institutions organise their work. It is no doubt that there are some excellent freelance translators able to survive for many years in an increasingly competitive market. The strict standards concerning quality, integrity, price, structure, coordination and availability are an essential part of invitations to tenders. Thus, the high-quality freelance translator can help the EU institutions notably regarding the linguistic impact which derives

directly from their position as a bridge between the institutions for which they work and their country they come from. They have a great advantage, over translators working in the EU institutions, of living in their country of origin. Freelance translators provide an additional dimension to the work of translation services in EU institutions as they are in direct contact with ´the living language and culture´ of their country. Thus, they are in a very close contact with national or even regional reality and the creative and evolutionary development of their language. The intensification of intercultural contact has many advantages, but also some disadvantages – it creates but also destroys languages. In the case of the Slovak language, the influence of the English language through translation of the EU texts is widely documented. However, it is not the number of borrowings or neologisms which is important. The tendency towards acceptance of the so-called ´Eurospeak´ or ´Eurojargon´ influences and threatens the purity of the Slovak language since the Slovak Republic accession to the EU (See Figure 2) which took place in 2004. Each of the pointing arrows represents one phenomenon (e.g. borrowing, neologisms, etc.) and its frequency in selected EU texts. However, this Figure is very illustrative as it is not important how many neologisms or borrowings entered the national lexicon. The Figure demonstrates that these phenomena, however, complex issues, do exist at the national level and affect the language of the particular Member States as it is in a case of the Slovak Republic. Thus, the natural need to protect national languages arises.

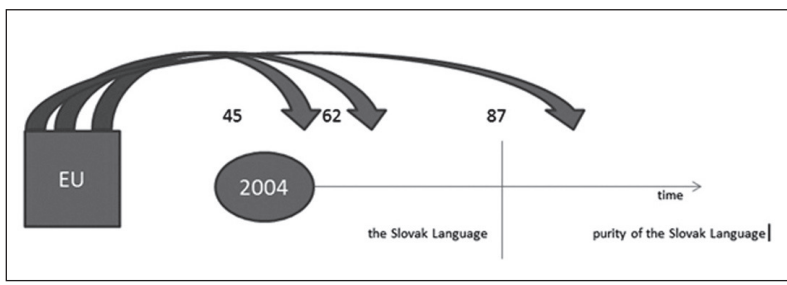

Figure 2 Influence of ´Eurospeak´/´Eurojargon´ on the Slovak language

Freelance translators are the ones who can help to protect individual national languages from abusive language borrowing. Borrowing is a natural consequence of languages being in contact, what changes is the frequency and their number, especially from the English language. English penetrates every single language used in the EU environment. Borrowing serves to fill a lexical gap, it enriches the language, but in the Slovak Republic, there is a bit indifferent attitude which stops to search for the indigenous term or turn of phrase but merely repeats the work used in the English source text. Also, many neologisms have enriched the vocabulary of the Member States´ languages, e.g. *directive, comitology, Socrates, Erasmus, community, etc.* Thus, the contamination of this kind leads to the impoverishment of the national languages. Although freelance translators contribute to the renewal of the various national languages and as such, they can help to improve also the readability of texts produced by the EU institutions.

5. COMPUTERISATION AND TRANSLATION IN THE EU CONTEXT

In the EU context, there are basically two types of texts that are amenable to translation with a translation memory system: repetitive texts and evolutive texts. The repetitive texts contain sentences and phrases which re-appear within the same text and are drafted in frequent intervals within the standard models. This category includes a number of routine administrative texts produced on a daily basis. This situation caused an unbearable workload for the translators. As a consequence, the use of computer-assisted translation tools (hereinafter referred to as ´CAT´) was required within the EU institutions. One consequence of this has been that some routine documents can now be ´translated´ almost entirely by administrative staff (usually secretaries) using the translation memory system, leaving translators free to deal with the more challenging translation tasks, e.g. translation of the evolutive texts. The category of evolutive

texts comprises of those texts which evolve and go through several stages of drafting and translation before a final version is published in the Official Journal of the European Union. These texts are the ones produced by the EU institutions and usually deals with the proposals for EU legislation. Because of the sensitivity of these texts and the complexity of the drafting and revision procedures involved in their evolution, the use of translation memory (hereinafter referred to as ´TM´) of the particular EU institution is recommended. TM are computer aids to the EU translators. TM is simply a translation database built for a given text or a group of texts. TM records what the translator is translating linking syntactic units of the source language to the corresponding ones in the target language. When the translator comes across the syntactic unit that has been previously translated, the software immediately displays the existing translation. Thanks to this function CAT can be used as machine translation (hereinafter referred to as ´MT´) by using a function known as *pre-translation.* When translating a new document, the translator first lets the computer find all syntactic units that have been previously translated from the other texts. In some cases, large portions of text are translated automatically by the computer thanks to this function. Then all the translator needs to do is translate those passages of a document that have not yet been translated. In the translation process, TM is further expanded, and the next translation on a new text will require even less new translation. CAT is still a human translation, but the quality of the first draft is much closer to the final translation output than anything that can be produced by MT software. Moreover, the work of the translators using CAT software is far more productive, and their work has greater consistency than translators who are not using this aid.

6. IMPLICATIONS FOR TRANSLATION

It is important to point out that translation is always a decision-making process. Thus, translating means choosing and the translator

is obliged to choose well. When translating legislative documents, the translators are expected: „to take linguistic decisions with a legislative impact, to translate political texts, they must take linguistic decisions with a political impact.“ (Tosi 2003: 41) Traditionally, problems of legal translation arise from the need to transpose concepts from one language into another with the aim of finding divergences and convergences in legal concepts.

Legal concepts – within a particular legal system – are the result of the stratification of different meanings which have been developed over the course of time. Identifying these meanings is the condition precedent to any translating operation. At EU level, there is no uniform legal terminology, created and shaped by a common European legal culture that pre-exists the EU legal document. Consequently, when EU directives use legal terms without defining their content, the legal terminology used to transpose directives into national law will be interpreted according to the respective national background, creating difficulties in achieving harmonised results. Similar problems arise in cases where EU drafters deliberately opt for a technical definition. An example is easily supplied by the Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability concerning the prevention and remedying of environmental damage. According to the definition in Article 2 of the Directive, *damage* means a ‚measurable adverse change in natural resource or measurable impairment of a natural resource service which may occur directly or indirectly‘. In this case, the definition fails to provide translator with unambiguous wording that would prevent diverse interpretations in different national contexts. In case, the translator opts for the formulation, which can later be the subject of the corrigenda, the vicious circle of correcting already corrected formulations can be triggered. Thus, the translator should consult other language versions as this may help significantly in finding and choosing the correct formulation. Comparing the language versions can also lead to greater confusion and uncertainty. However, the translator is more likely to detect, with the reference to various language versions, the inconsistency

in wording and thus reformulate given formulation. The reference to other language versions can be used as a confirming argument in support of translator´s choice. However, the search for suitable equivalent can be influenced also by ‚knowledge limits' regarding interference between EU legal system and national legal system, in particular, while considering the non-application of EU law. Here we refer to ‚indirect effects' of the EU legal system. The Member States are obliged to assign the harmonious interpretation of the national law with EU law. Thus, the translator has to be aware of the changes related to the matter. For example, in the Slovak legal system we recognise ‚*small, larger, considerable or substantial damage'* but in French or British legal systems, which formed a base for the EU legal system, damage in this context has no equivalent. Thus, the definition of the relevant financial compensation in the particular legal system may be a solution.

CONCLUSION

As a result of the negotiations and interactions among speakers of different languages in the EU context, the translation of EU texts dismisses from the very beginning the traditional concepts of a source text and target text. Their collective production in a common lingua franca and a large number of authors from different cultural and linguistic backgrounds may prevent even professional translators from identifying the author´s clear intention. Text intention is rather influenced by the intercultural communication process among the Member States, and texts will inevitably reflect the dynamics of the intergovernmental cooperation resulting from a situation of languages and legal systems in contact. Even though European legislation is increasingly drafted in English, the pseudo-source text is the product of multilingual discussions and amendments, often shaped by the individual politics and legal background of the Member States. As noted by Dollerup (2004: 197), the source text becomes, a fluid and changeable mass of text, composed of recycled translation,

new linguistic material from both the core or tool languages as well as national languages incorporated in the core languages‘. In this way, the source texts can be seen as an unstable textual net of relations shaped by the unique institutional environment of the EU. This unique original serves as the source text of other translations, but once the final versions are authenticated, any fundamental distinction between source and target texts diminishes.

Thanks to the fact that the EU is a multilingual and multicultural body, translation plays an important role in its´ intercultural and multilingual or multicultural communication settings and consequently influences translation processes and translation products. Usually, people are unaware of the fact that they are reading a text that is the result of translation. If they are aware of the fact that they are reading a translation, it is often the result of mistranslation or an explicit reference presented in the text. In such cases, a translation is perceived as involving, in some way, change or transformation of target culture language. Thus, a translation as a form of regulated transformation, has to be faithful to a ST and at the same time it has to be focused on social, cultural and communicative practices, and within the EU environment, also on the cultural and ideological significance. „Every citizen of the Union has the right ‘[to] write to any of the institutions or bodies referred to in this Article (24 TFEU) or in Article 13 of the TEU in one of the languages mentioned in Article 55(1) of the TEU and have an answer in the same language‘ (Article 24 TFEU).“[3] Thanks to this policy, translation services have expanded widely.

Thus, the use of TMs and other supportive tools for translators are the ones of the crucial importance as they help translators to achieve the best possible results. Despite the fact that MT is particularly beneficial, the human intervention in the translation process remains of crucial importance.

[3] http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.6.html

The growth of the number of official languages of the European Union and the corresponding translation difficulties have caused growth in the number of corrigenda published in the Official Journal. Despite their label, meaning-changing corrigenda are, in practice, „no mere rectifications of obvious typing or typesetting mistakes, but ex- post alterations of the content of the published Community legal norm." (Bobek 2009: 39) Thus, the translator has to tackle both legal and linguistic implications that result from the process of corrigenda. Considering the EU policy on multilingualism, the search for equivalence and the most suitable formulations acceptable for both the source culture as well as target culture can be accompanied by many difficulties. To avoid the obstacles that prevent translator from finding the most suitable linguistic equivalent with the appropriate legal implications, the translator should: a) compare similar language versions and b) compare the legal systems. However, there are several reasons why the translators do not always engage in the comparative exercise, in particular, there are practical constraints: time pressure, limited resources, accessibility of materials, limited utility of the documents provided as the framework material, etc.

It is also important to consider some aspects of the different approaches of translation practice by linguists and lawyers. Within the EU contexts, there are some guidelines and manuals to follow to get harmonised and unified results when translating legal documents. The work of translator meets certain standards. The linguistic choices of translators are usually backed up by the use of above-mentioned guidelines, manuals and decisions made by national representatives of involved Member States within the working parties and during the negotiations. The reasoning behind particular decisions remains unclear for translators as they are not directly involved in the process of negotiations. Lawyers, on the other hand, i.e. lawyer-linguists are responsible for drafting the documents, and they are obliged to verify their opinions. They are moving within the area of the law, where they are required to justify what they do. The law has its own rules which can be described as not very hostile to the linguistic viewpoint. It is necessary for

linguists to adapt to the law. There are some issues which linguists do interact with when interacting with the legal system. It is now seen as imperative among linguists that both they and legal professionals work towards a better understanding of each other´s perspective. If linguists claim that lawyers are ignorant to the linguistics, then it is up to linguists to ensure that this situation does not continue. Lawyers can equally claim that linguists are ignorant of the law and again it is certainly up to linguists to ensure that this certain gap in their knowledge is addressed as a matter of some priority. There is already the European Masters in Conference Interpreting available for interpreters aimed at their practical training, and the focus is also laid on familiarisation of students with their future working environment within the EU institutions. There is also the European Masters in Translation established with the main goal „... to improve the quality of translator training and to get highly skilled people to work as translators in the EU. The translator competence profile**,** drawn up by European experts, details the competences translators need to work successfully in today‘s market. More and more universities use it as a model for designing their programmes.“ [4]The European Commission recognises the need to raise the level of thematic knowledge of translators in the domains of law. In 2016, DGT supported the series of full-day-classroom-based courses at MA level in chemistry, technology (electronics) and Ecology/ Geology. This kind of cooperation could be a solution to lawyers-linguists relationship in the future as their perspectives on the issues regarding legislative documents in the EU contexts should blend as they follow the same aim – harmonised, coherent and precise wording in the documents and avoidance of misinterpretations and the use of corrigenda. As legal translation is a field expanding widely and labour market demands high-quality translators in this field, it is of particular importance to establish cooperation between professionals also at the university level. By doing so, students can

[4] https://ec.europa.eu/info/education/european-masters-translation-emt/european-masters-translation-emt-explained_en

gain an education in linguistics as well as in the discipline of law and engage in practical training that will be commented on by both sides.

BIBLIOGRAPHY

BLOOMFIELD, L. (1933) Language, London, Allen and Unwin.

BOBEK, M. (2009) The Multilingualism of the European Union Law in the National Courts: Beyond the Textbooks. In: A. L. Kajer/S. Adamo (ed.): Linguistic Diversity and European Democracy.

BOBEK, M. (2009) Corrigenda in the Official Journal of the European Union: Community Law as Quicksand. In: European Law Review, Vol. 34, 2009. At: http://ssrn.com/abstract=1498063

DOLLERUP, C. (2004) English in the European Union. In: Reinhard Hartmann (ed) The English Language in Europe, EUROPA 2.3. Oxford.

FENYÖ, S. S. (2003) The Function of the English Language in the European Union. In: European Integration Studies, Miskolc, Volume 2, Number 2. At http://www.uni-miskolc.hu/uni/res/kozlemenyek/2003-2/pdf/sarolta.pdf

JAKOBSON, R. (1959/2004) On Linguistic Aspects of Translation. In: Venuti, L. (ed.) The Translation Studies Reader, 2nd edition, New York, Routledge.

KJAER, A. L. (2007) Legal Translation in the European Union: A Research Field in Need of a New Approach. In Language and the Law: International Outlooks. Frankfurt am Main: Peter Lang.

KJÆR, A.L. (2008) Language as barrier and carrier of European legal integration. In Paradoxes of European Legal Integration, Aldershot: Ashgate.

NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. (2012) Kontakt ako konflikt, Zborník z 3. Medzinárodnej translatologickej konferencie doktorandov: Tradícia a inovácia v translatologickom výskume III., Nitra, p. 199-206, ISBN 978-80-558-0123-0.

NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. (2015) The Concept of Hybrid Texts in the EU: An Overview, Linguistic, Literary and Didactic Colloquium XXXIII, Bratislava, str. 90-98, ISBN 978-80-8177-017-3.

NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. (2016) Podoba angličtiny v dokumentoch Európskej únie a preklad do slovenčiny, Linguistic, Literary and Didactic Colloquium XXXIV, Bratislava, p.65-73, ISBN 978-80-8177-020-3.

NIKOLAJOVÁ KUPFERSCHMIDTOVÁ, E. (2016) Specific Text Type in EU context, Linguistic, Literary and Didactic Colloquium XXXV, Bratislava, p.46-55, ISBN 978-80-8177-021-0.

ŠKRLANTOVÁ, M. (2005a) Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni. Bratislava: Anapress.

ŠTEFKOVÁ, M. (2005) Ekvivalencia a interpretácia – kľúčové aspekty v procese prekladu právnych textov. In: Rakšányiová, J. (ed.): Preklad ako interkultúrna komunikácia. Bratislava.

ŠTUBŇA, P. (2016) Kognitívny prístup k čítaniu odborných a beletristických textov, Linguistic, Literary and Didactic Colloquium XXXVI., Bratislava, p 73-80, ISBN 978-80-8177-022-7.

TOMÁŠEK, M. (1998) *Překlad v právní praxi*. Praha: Linde Praha.

TOSI, A. (2003) Crossing Barriers and Bridging Cultures. The Challenges of Multilingual Translation for the European Union. Clevedon: Multilingual Matters.

TRIM, J. (2001) The Translation of Languages in Contact, In: Tosi, A.: Crossing Barriers and Bridging Cultures: The Challenges of Multilingual Translation for the European Union, Multilingual Matters Ltd., Clevedon. ISBN 1-85359-603-5.

TROSBORG, A. (1995) Interlanguage Pragmatics: Requests, Complaints and Apologies. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

TROSBORG, A. (1997) Rhetorical Strategies in Legal Language. Discourse Analysis of Statutes and Contracts. Tübingen: Gunter Narr.

TROSBORG, A. (1997) Translating Hybrid Political Texts. In Trosborg, A. (eds) Text Typology and Translation. Amsterdam: Benjamins.

WAGNER, E. (2003) Why international organisations need translation theory. In: Speaking in Tongues: Language across Contexts and Users, Luis Peréz González (ed.). Universitat de Valéncia: GUADA Impressors, SL.

WAGNER, E./SVEND, B./MARTÍNEZ, M. J. (2002) Translating for the European Union Institutions. London and New York: Routledge.

DYNAMIKA NORIEM (NIELEN) SÚDNEHO PREKLADU

Jarmila Opalková

Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta,
Inštitút rusistiky
jarmilaopalkova@yandex.ru

Abstract

This paper focuses on the dynamics of translation norms in the context of the dictate of social stereotypes. The role of the historiographic sketch of the dynamics of social consciousness on the level of normative anchoring the practice of translation studies is to point to the roots and meaning of the practice in a wider than a confined space of professional translation. The historiographic sketch reflects the diversity of applied translation strategies, translation procedures and techniques of the two basic types of translation, namely translation in its own meaning and interpretation as an oral mediation of intercommunication; the historiographic sketch also marginally deals with the issue of continuity of both community and official ("court") interpreting on the vertical level of the time axis. A significant part of the analysis is devoted to the notions of genre and stylistic norms, equivalence norm, pragmatic norm, norm of the convention dictate of the source environment, the language and the speech norm.

Motto: *Jazyky sa líšia najmä tým, čo v nich musí byť vyjadrené, a nie tým, čo vyjadrené byť môže.*

(R. Jakobson)

Analýza problematiky prekladateľskej normy s ohľadom na právny diskurz v horizontálnej rovine vývoja jednotlivých kultúr európskeho kontinentu sa v istých, možno len hraničných, ale niekedy aj významne výpovedných líniách prekrýva s dimenziou identity špecifik historického kontextu fungovania, interpretácie, resp. aplikácie práva v širších súvislostiach, nadväzujúc na uplatňovanie istých všeobecných princípov translačného procesu. Okrem známych faktov, na ktoré upozorňujú najmä súčasné didaktické translatologické príručky (kto, kde, kedy a ako pristupoval k prekladu, resp. odporúčal postupovať pri preklade – napr. Marcus Tulius Cicero, Hieronymus Stridonský a iní), výnimočne sa objavujú aj informácie o historickom prototype dnešného úradného prekladateľa/tlmočníka, za ktorý možno považovať komunitného tlmočníka z čias presídľovania amerických Indiánov do Španielska. Dobové legislatívne dokumenty uchované v národných historických archívoch tejto krajiny deklarujú postavenie, pravidlá komunikácie tlmočníka s členmi cudzej komunity a španielskymi úradníkmi, dokonca rozsah odmeny i spôsob dopravy na miesto tlmočenia, čo v základných rysoch pripomína súčasný slovenský zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. Napriek tomu sa o normách, ktoré by vymedzovali postavenie tlmočníkov a prekladateľov ako sprostredkovateľov komunikácie na úrovni cudzí občan (poddaný – v prípade monarchie) vs. domáci úradník nielen v slovenskej, ale aj svetovej translatologickej literatúre objavujú zmienky len sporadicky a nesystémovo. Komunitné tlmočenie sa v novodobých dejinách opisuje zväčša ako bezodplatná práca pre spoločnosť, ktorá na svojom začiatku nemala žiadne pravidlá, a to napriek tomu, že v skutočnosti komunitný tlmočník zastával vždy v každom konkrétnom prípade tlmočníka prizvaného ad hoc na pomoc predstaviteľom úradnej moci – polícii, prokuratúre, súdu, resp. iným zástupcom verejno-spoločenských ustanovizní

(úrady práce, rodiny a sociálnych vecí, školské a zdravotnícke zariadenia), čo sa praktizuje na celom svete dodnes.

Tri svetové kongresy (bližšie Opalková, 2013), ktoré sa venovali komunitnému tlmočeniu, postupne upozornili na problém absencie noriem a stabilných legislatívnych ustanovení na úrovni nielen jednotlivých špecificky národne motivovaných predstáv a potrieb (Kanada, Austrália a Švédsko, rovnako ako Španielsko prijímajúce celé stáročia migrantov či azylantov), ale najmä na oblasti, ktoré bez takéhoto interkomunikátora vs. interkomunikanta nemôžu plniť vyššie funkcie. Aj v súvislosti s nárokmi na výkon, ktorý je od komunitných tlmočníkov požadovaný, niektoré, dokonca malé, krajiny postupne pristúpili k inštitucionalizácii a normatívnemu ukotveniu danej pozície ako profesie. Okrem tzv. prísažného tlmočníka, známeho z minulosti, objavuje sa pomenovanie súdny úradník (ako náhrada za prísažného tlmočníka; napr. v krajinách bývalého socialistického tábora, kde sa v istom časovom horizonte po zmene spoločensko-politického režimu prestalo pred tlmočením na súde prisahať na Bibliu). Pozícia súdneho tlmočníka sa postupne uplatňuje širšie a jeho služby sa už nevyužívajú len na tlmočenie, ale aj na prepis záznamu z konania na súde v podobe písomných komunikátov a ich translátov. Navyše, systém komunikácie s cudzincami, ktorých prítomnosť, resp. štatút musí prijímajúce kultúrne spoločenstvo nevyhnutne istým spôsobom ukotviť, vedie k potrebe konštituovania špecializovaného sprostredkovateľa, tzv. intermediátora. Inštitucionálne registrovanú pozíciu tlmočníka vymedzuje zväčša zákon, ktorý má ústavnú silu. Tento aspekt naznačuje, že ide o respektabilné postavenie s konvencializovanou predstavou o postavení, právach a povinnostiach tlmočníka chápaného počiatočne ako mediátora určeného na sprostredkovanie nielen ústneho, ale aj písomného komunikátu. Tak sa v odbornom prostredí otvára otázka, ktorej dilemou sa, od štátu k štátu, od jednej kultúry k druhej, na vertikálnej i horizontálnej osi času, stáva pojem normy. Čo je a čo bolo prekladateľskou normou, aké konvencie determinovali jej obsah, podstatu, očakávania, ako spoločnosť vníma, resp. vnímala v minulosti potrebu istých stereotypov a štandardov pri sprostredkovanej komunikácii a či

žánrová rôznorodosť textov viedla aj k diverzite noriem translácie, to sú aspekty, na ktoré sa síce translatológia už pokúša nájsť odpovede, avšak ani súčasná prax zatiaľ nedokázala sformulovať exaktné princípy a pravidlá prevodu nielen umeleckých textov, ale ani textov vecného, predmetného charakteru, k akým patria aj právne texty. Preto je potrebné zmapovať postupný vývoj konvencií a prístupov k prekladateľskej norme vo vzťahu k textu ako najdôležitejšieho východiskového média tak na osi času, ako aj v synchrónnom priereze, a to s prihliadnutím na teoretické postuláty modernej translatológie.

Ak hovoríme o prekladateľskej norme na osi diachrónie, rovnako ako z pohľadu konvencií a ultimatívnych ustanovení súčasnosti, aj tu je potrebné definovať žáner a charakter východiskového textu, okrem toho identifikovať jeho originalitu a pôvod, špecifiká východiskového i cieľového kultúrneho prostredia a nakoniec ozrejmiť chápanie prekladateľskej normy z pohľadu dobovej vedy, prednostne to, či ide o aplikáciu preskriptívneho alebo deskriptívneho postupu. Novodobé európske právo nadviazalo na tradície rímskeho práva a už koncom stredoveku nadobúda prekladateľská norma pragmatický charakter. Požiadavka doslovnosti či vernosti originálu, ekvivalentnosti a adekvátnosti sa priebežne ako konvencia, prekladateľský úzus mení a prispôsobuje dobovým špecifikám, pričom prekladateľ z vlastnej perspektívy hodnotí úlohu tak rýdzo jazykových, ako aj extrajazykových faktorov a ich vplyv na možnosť, resp. nevyhnutnosť akceptovať princípy a pravidlá translačného procesu. Dôležitú úlohu v dejinách vývoja myslenia o prekladateľskej norme zohral Martin Luther, ktorý akcentuje otázku invariantnosti prekladu, úlohu prekladateľa ako tvorcu textu (bez sprostredkovateľa), výber jazykových prostriedkov pre potreby docielenia ekvivalentnosti (adekvátny preklad je možný len s ohľadom na aktuálny stav rodného jazyka v jeho živej podobe a dobový úzus) a imperatívom pre prekladateľa sa stáva sprostredkovanie významu s dôrazom na pragmatický aspekt. M. Ja. Cvilling (2009) tento prístup nazýva sémanticko-pragmatickým. V období klasicizmu sa do popredia dostáva pragmatická adaptácia, ktorá predstavuje prekladateľskú normu najmä vo Francúzsku. Osvietenstvo považuje za dôležité venovať

pozornosť predovšetkým prijímajúcej kultúre, čo sa odrazilo aj na prekladateľskej norme, ktorá v súlade s duchom doby odráža tendenciu zbližovania jednotlivých etnických špecifík a z translátov cítiť značnú internacionalizáciu spoločenského vedomia.

Na východe Európy sa už v 18. storočí črtá tendencia diferencovať jednotlivé texty a k prekladu pristupovať z hľadiska štylistickej a žánrovej normy. Napr. Peter. I. vyžadoval, aby sa prekladateľ vyznal v samotnom predmete prekladu a nepoužíval tzv. „vysoký štýl", ktorým bola písaná poézia, ale aby sa vyjadroval jazykom špecializácie, teda odborným jazykom, čo zároveň stimulovalo rozvoj vedecko-technickej literatúry (Fiodorov, 1989). Už v tomto období má svoj vlastný vyhranený štýl, a to tak formálne, ako aj výrazovo, jazyk obchodnej a administratívno-právnej terminológie. Myšlienka o dôležitosti hodnoty východiskovej informácie, pochádzajúca z antiky, sa opäť objavuje v 19. st., a to v práci F. Schleiermachera *O rozličných spôsoboch prekladu* (1813), v ktorej sa preklad chápe ako hermeneutický proces a dôraz sa kladie na rezultatívnu a procesnú stránku translácie; translát má mať rovnakú pragmatickú hodnotu ako originál, pričom prekladateľ je povinný zachovať svojrázny charakter originálu. Tento aspekt je veľmi blízky aj súčasnej prekladateľskej norme ekvivalencie originálu a cieľového textu v právnej oblasti, ktorá vždy prirodzene kopíruje etnický naturel, spoločenské vedomie, kultúrne, ale najmä legislatívne a iné normatívne špecifiká východiskového komunikátu.

Z prehľadu diachrónie širokého spektra myslenia o preklade vyplýva, že názory na požiadavky, ktoré má plniť prekladateľská norma, ale tiež na identifikáciu a úlohu determinantov či ich miesto v tej-ktorej teórii sa dynamicky menili. Postupne sa však akcent dlhodobejšie presúva na deskriptívny prístup, ako invariant prekladu sa do popredia dostáva význam, ale prioritné postavenie má sústredenosť prekladateľa na analýzu extralingválnych aspektov (reálna komunikačná situácia, kultúra, zameranie na recipienta), ktoré sa stávajú prediktormi vlastného prekladateľského procesu. Z tohto pohľadu podstatou prekladateľskej normy je sprostredkovanie informácie rovnocennými prostriedkami cieľového jazyka, z čoho

vyplýva, že preklad má odovzdať to, čo je v origináli, a takým spôsobom, ako je to v ňom vyjadrené. Prevláda postulát, že optimálna súvzťažnosť obsahu a formy sa dá dosiahnuť reprodukciou ich špecifík alebo funkčnej zhody (Recker, 2007; Fiodorov, 1989). Táto teória je založená na denotačnom prístupe a odkazuje na jeden z najrozšírenejších modelov prekladu. V. N. Komissarov (1973) v súvislosti s tým hovorí, že je to preto, lebo obsah jazykových znakov odráža vzťahy, predmety, javy reálnej skutočnosti a proces prekladu podľa tohto modelu sa orientuje na denotatívnu funkciu rečového aktu, teda na deskripciu reálnej predmetnej situácie. V rámci kontextu sa tak v pozícii ekvivalentov ocitnú jazykové jednotky, ktoré odkazujú na tú istú situáciu reálnej skutočnosti, čo koreluje so sémantickým prístupom, ktorý napríklad v ruskej translatológii postuluje L. S. Barchudarov (2008). Vo svojej práci *Technológia prekladu* L. K. Latyšev (2010) predkladá klasifikáciu, v ktorej vydeľuje denotatívny (referenčný), signifikatívny (pragmatický) a vnútrojazykový (metalingválny) obsah, ktorý sa prekladateľ má snažiť recipientovi sprostredkovať. Už v tejto teórii je vidieť zameranie na adresáta a pragmatický aspekt prekladateľskej normy, ktoré zohľadňovala teória zákonitej zhody. Jej ústredné postavenie však nachádzame aj v komunikačnom modeli O. Kadeho (1968, 1980), K. Reissovej (1978), Reissovej – Vermeera (1984) a tiež v stratifikačnom modeli M. Snell-Hornbyovej (1995).

Málokedy sa teória translačnej normy explicitne polarizuje vo vzťahu k dvom formám sprostredkovania komunikácie – k jej písomnej a ústnej podobe. O. Kade (1980) však upozorňuje na akcentovaný prístup nielen k predmetnému charakteru originálneho textu, ale aj na spôsob jeho sprostredkovania, pretože, ako uvádza, ústny a písomný prevod toho istého textu nie je možné hodnotiť na základe rovnakých kritérií. To znamená, že aj prekladateľská a tlmočnícka norma sú dve odlišné kategórie, čo reálna prax potvrdzuje, a to aj vo vzťahu k prostrediu právneho diskurzu. Norma sa v danom kontexte môže chápať z hľadiska miery dosiahnutia cieľa translácie, teda ako optimálna aproximácia komunikačného efektu cieľového textu vo vzťahu ku komunikačnému efektu emitovanému východiskovým

textom. Komissarov (2009) považuje za vrchol komunikačného prístupu model skoposu podľa H. Vermeera (Reiss, 1984), v ktorom sa komunikačný model kríži s akcentovaním miesta a úlohy kulturologického naturelu prvkov vyčlenených na transláciu ako dominantných determinantov normy prekladu, postulovaným v dynamickom modeli V. A. Nidu (1975). Preklad sa chápe ako proces translácie informácie o texte z nového uhla pohľadu – funkčného, kultúrneho a lingvistického, v novej situácii, pričom formálne charakteristiky je potrebné čo najviac priblížiť k východiskovému textu. Podľa K. Reissovej (1984) je kritériom kvality a dodržania normy prekladu skopos, cieľ, ktorý je pri hodnotení dominantným ukazovateľom. V danom modeli je však cieľ zároveň veličinou premennou a závisí od potrieb recipienta, pričom aj ciele východiskového a cieľového textu sa môžu od seba vzájomne líšiť. Ako tvrdí Komissarov, teóriou skoposu sa v translatológii končí normatívny prístup (2009). Je preto potrebné vychádzať z reálnej praxe a prehodnotiť úlohu extralingválnych faktorov ad hoc, podľa typu textu, charakteru komunikačnej situácie, v ktorej je dôležitým prvkom recipient. Najvýraznejšie miesto pri analýze translátov má recipient aj podľa Nidu (1975), ktorý ho charakterizuje ako nositeľa inej kultúry, pričom jazyk v istom zmysle predstavuje model kultúry, a preto preklad je možné považovať za ich derivát. Ako sa uvádza v novších prácach, v praxi sa to prejavuje principiálne iným videním (napr. Cepkov, 2017), inými asociáciami ukotvenými na osi znak – referent, v odlišnosti segmentácie ontologických a fylogenetických skúseností nositeľov rôznych jazykov, teda aj v rôznych spôsoboch nominácie denotátov. Pri preklade tak prekladateľ nevyberá absolútny, ale prirodzený ekvivalent, jednotku, ktorá je najbližšie k norme cieľového jazyka z hľadiska významu, a potom aj štýlu.

Analýza problematiky prekladateľskej normy je možná aj z pohľadu deskriptívneho modelu, čo vidíme v teórii V. N. Komissarova a M. Snell-Hornbyovej. Snell-Hornbyová rozvinula Reissovej teóriu o klasifikácii textov z hľadiska potrieb translatológie, pričom sa oprela o teóriu prototypov, najmä o postuláty J. Lakoffa, a predstavila stratifikačný model šiestich úrovní. Z jej pohľadu prekladateľská

norma tiež predstavuje istý prototyp, konvenciu, dohodu a produkt konkrétneho jazykového kolektívu, odkazuje na jeho kultúru, ktorej neoddeliteľnou súčasťou je aj jazyk (1995).

Okrem uvedených modelov prekladateľskej normy v diachronickom priereze vývoja translatológie možno uviesť pojem sociálnej normy prekladu, na ktorú poukázal A. D. Švejcer (1973) ako na súhrn najvšeobecnejších pravidiel, ktoré určujú výber stratégií prekladu. Táto norma odráža požiadavky spoločnosti na prekladateľa v istej historickej dimenzii a môže sa obmieňať od kultúry ku kultúre, od žánra k žánru, čo sa najvýraznejšie prejavuje pri preklade jednotiek špecificky národného charakteru. Na problém statusu prekladateľa v súčasnej spoločnosti upozorňuje aj J. Rakšányiová v súvislosti s výskumom zameraným na analýzu právneho prostredia, interakciu účastníkov komunikácie v danom sociálnom a odbornom priestore, očakávania jedných aj druhých a v súvislosti s tým poukazuje na potrebu „sformulovať normatívne kritériá právneho prekladu“ so zreteľom na cieľ sprostredkovať komunikáciu, ktorý má v konečnom dôsledku splniť (2015, s. 28).

Preklad teda po stáročia plnil úlohu prostredníka medzi predstaviteľmi rôznych jazykov a kultúr, zohľadňoval dobové predstavy, opieral sa o konvencionalizované stereotypy, princípy a normy sprostredkovanej komunikácie. V súčasnosti sa profesia prekladateľa stáva čoraz masovejším javom a preklady vyhotovujú nielen profesionáli, univerzitne vzdelaní a filologicky zdatní jedinci. Často sú to jedinci s výsostne nelingválne zameranou profesijnou orientáciou (technická, prírodovedná, ekonomická a pod.), ktorí na istej úrovni disponujú aj jazykovými kompetenciami. Požiadavky na kvalitu prekladu pritom neustále rastú a ako konštanty na hodnotiacej škále kvality prenosu informácie vystupujú rovnocennosť či ekvivalentnosť východiskového a cieľového textu, vžitosť, vhodnosť, účelnosť či adekvátnosť použitých translatologických postupov, a teda i prekladateľská norma.

Prekladateľská norma vo všeobecnosti, bez ohľadu na konkrétnu translatologickú teóriu, predstavuje komplex požiadaviek vzťahujúcich sa na kvalitu prekladu, ktorá je najčastejšie definovaná stupňom

súladu s prekladateľskou normou a povahou nevyhnutných, neúmyselných, resp. úmyselných či účelových odchýlok od tejto normy.

Pojem prekladateľskej normy z pohľadu dvoch foriem translácie, ústnej a písomnej, najčastejšie zahŕňa požiadavku normatívneho používania cieľového jazyka zo strany prekladateľa alebo tlmočníka a potrebu súladu výsledkov prekladateľského alebo tlmočníckeho procesu so všeobecne uznávanými názormi na ciele a úlohy prekladateľskej, resp. tlmočníckej činnosti, na čo poukazujú, ako demonštruje predchádzajúci prehľad, početné translatologicky orientované práce. Normatívne regulačné požiadavky sú spravidla formulované v podobe zásad a pravidiel prekladu. Pravidlá môžu byť formulované vo forme jedného pravidla alebo tvoria pokyny k podmienkam, za ktorých sa toto pravidlo vo väčšej alebo menšej miere prípadov musí dodržať a reálne aplikovať. Normatívno-regulačné pravidlá zväčša platia pre určitý rozsah javov a vyznačujú sa rôznym stupňom univerzálnosti, a teda aj nevyhnutnosti, potreby, resp. účelnosti ich aplikovateľnosti v praxi.

V praxi sa prekladateľská norma etabluje interakciou viacerých druhov regulačných požiadaviek, ktoré sa odvíjajú od žánrovo-štylistickej ukotvenosti textu, pragmatických cieľov zadávateľa, kultúrnych konvencií východiskového prostredia, jazykových a rečových špecifík a spôsobu pertraktovania otázky ekvivalentnosti ako formy hodnotenia miery reflexie informačnej ponuky v smere od východiskového komunikátu k cieľovému produktu, teda translátu. Na základe charakteru uvedených determinantov napríklad V. Komissarov (2004) vyčleňuje päť druhov regulačných jednotiek, ktoré majú pre prekladateľa hodnotu štatútu ako komplexu istých všeobecných usmernení, resp. zásad vytýčených pre potreby optimálnej translácie informačných štruktúr, čiže produkcie nového komunikátu, ale v konečnom dôsledku i reflexie kvality hotového translátu. Sú známe pod pojmom žánrová a štylistická norma, norma ekvivalencie, pragmatická norma, norma diktátu konvencie východiskového prostredia, jazyková a rečová norma (v zmysle chápania jazyka ako systému znakov podľa semiotikov – langue a parole). V reálnej prekladateľskej praxi sa tieto druhy translačnej normy stá-

vajú zväčša intuitívne uplatňovanou kategóriou regulácie postupov, ktorých úlohou je sprostredkovať obsah východiskového textu na základe predbežnej identifikácie žánru, vymedzenia štýlu, konfrontácie stupňa zhody konvencionalizovaných štruktúr emitovanej informácie so zreteľom na recipientske auditórium.

Žánrová a štylistická norma je požiadavkou vo vzťahu k súladu prekladu so sprostredkovaním hlavnej, dominantnej funkcie a štylistických osobitostí daného druhu textu, ku ktorému predmetný preklad patrí. Táto norma do značnej miery určuje, ako má prekladateľ postupovať pri aproximácii nielen obsahu, ale aj formálnej stránky originálu. Pri preklade odborných textov musí niekedy napríklad dodržať formálnu normu cieľového prostredia a odkloniť sa od originálu, aby tak dosiahol nevyhnutný stupeň rovnocennosti informácie na úrovni konečnej recepcie textu ako štylémy.

Pragmatická norma reflektuje požiadavku zabezpečenia pragmatickej hodnoty prekladu. V snahe splniť istú špecificky pragmaticky definovanú úlohu, prekladateľ môže upustiť od maximálnej možnej ekvivalencie a vedome preloží originál len čiastočne, zmení žánrovú príslušnosť daného textu, zredukuje niektoré formálne znaky prekladu a podobne. Pragmatické podmienky prekladateľského aktu môžu teda za istých okolností viesť k vynútenému úplnému alebo čiastočnému upusteniu od dodržania takej prekladateľskej normy, ktorej podoba a rozsah boli definované univerzálne. Východiskovú informáciu je možné sprostredkovať parafrázou, prerozprávaním či iným druhom translácie pôvodného obsahu.

Norma diktátu konvencie východiskového prostredia postuluje požiadavku, aby sa preklad čo najviac, teda v maximálnej možnej miere približoval k pôvodnému komunikátu; deklaruje jeho schopnosť plnohodnotne nahradiť originál nielen ako celok, ale aj ako komplex čiastkových prvkov plnením úloh, pre ktoré bol preklad realizovaný.

Ekvivalenčná norma prekladu (požiadavka rovnocennosti, zhody) postuluje potrebu čo možno najväčšej zhody obsahu, výpovednej hodnoty, informačnej škály originálu a prekladu. Porušenie normy ekvivalencie môže byť absolútne, keď sa preklad/translát

vyhodnotí ako neekvivalentný, keďže nesprostredkoval obsah východiskového textu/komunikátu ani na najnižšej možnej či akceptovateľnej informačnej úrovni, alebo relatívne, ak sa pri hodnotení ukáže, že ďalšie požiadavky by vo vzťahu k norme mohli dosiahnuť vyšší stupeň ekvivalencie informačných jednotiek, než ktorý je reálne deklarovaný v danom preklade. Je potrebné odlíšiť normu ekvivalencie translátu a východiskového komunikátu od nižších jednotiek komunikácie, napr. ekvivalenciu len na úrovni lexém. Slová však v istej dimenzii môžu mať absolútnu výpovednú hodnotu, napríklad na úrovni onymických jednotiek, ktoré majú za úlohu sprostredkovať informáciu o identite komunikanta.

V praxi to teda znamená, že v dimenzii rôznych aspektov prekladateľskej normy existuje isté škálovanie, v rámci ktorého sú jednotlivé pravidlá determinované, podliehajú postupnosti, rigoróznosti ich uplatňovania v translačnom procese a v tomto zmysle sa pri hodnotení kvality translátu o vymedzenú hierarchiu opierajú. Uvedené všeobecné postuláty platia aj v rovine prekladu právnych textov, ktoré napriek rôznej podobe, úlohám, zadávateľom, účastníkom komunikácie, času, priestoru i rôznorodosti jazykov majú spoločné univerzum. Slúžia na komunikáciu.

Prekladateľ a recipient vedome či nevedome venujú hlavnú pozornosť **pragmatickej hodnote** translátu, a teda aj miere úspešnosti splnenia praktickej „hyperúlohy“ (Komissarov, 2009), ktorá zastrešuje komplex čiastkových cieľov. Tento aspekt sa dostal v translatológii do popredia najmä v súvislosti s teóriou skoposu, ktorá nad všetky ambície prekladateľa stavia práve dosiahnutie cieľa. Vo vzťahu k odborným textom sa prioritné postavenie danej normy skutočne reálne potvrdzuje, a preto novšie výskumy, najmä na úrovni dizertačných prác, v početnej miere reflektujú stratégie a taktiky spracovania materiálu dominantne so zreteľom na postuláty tejto funkčne pragmaticky orientovanej teórie. Vo vzťahu k právnym textom vystupuje ako najvyššia priorita, pretože ich úlohou je v dimenzii zákonných ustanovení sprostredkovať informáciu s hodnotou konečného a nemenného riešenia, resp. stimulovať ďalší procesný úkon potrebný na posun v ďalšom konaní.

To, čo pred prekladateľom stojí ako svojím spôsobom nemenná autorita, ktorej prediktabilita v istom zmysle predstavuje špecifický invariant, je forma, do ktorej je vtesnaná informácia. Žánrová a štylistická norma býva spravidla pri väčšine prekladov definovaná vopred a nevyžaduje zakaždým znovu analyzovať štylistické špecifiká originálu. Pri preklade odborných textov právneho zamerania to však neznamená, že táto norma je absolútne a v každom konkrétnom prípade uniformná. Formálne najkonzervatívnejšie sa správajú administratívno-právne komunikáty, a to tak v priestore, ako aj čase. Ako potvrdzujú výskumy, dynamika posunov ani po výrazných spoločensko-politických prevratoch v tomto smere nie je relevantná a prekladateľ tak stojí len pred úlohou dodržať šablónu (porov. matričné dokumenty, doklady o vzdelaní, identite, spoločenskom (pasy) a pracovnom (evidenčné listy) statuse, obchodné a iné zmluvy, splnomocnenia, výpisy z katastra, technické preukazy, poučenia, európske normatívy toho najrôznejšieho druhu a pod.). Ako však uvádza P. Gergel (2015), pri práci s dobovou odbornou, v danom prípade právnou literatúrou, stojí pred prekladateľom ako imperatív úloha „rozlišovať medzi štylistickou stránkou prekladu a výberom terminológie, ktorá je nosnou časťou právnych textov a ich prekladov...“, pričom relevantnou sa stáva „ ... kodifikácia jednotlivých termínov ako prekladových ekvivalentov“, resp. „ ... odstránenie synonymie, ktorá vznikla v minulosti“, pretože z pohľadu prekladateľskej normy „nejednotná terminológia ... môže byť zdrojom nedorozumení“ (s. 28 – 29).

Norma zachovania istej konvencie aj v súvislosti s predchádzajúcou požiadavkou zostáva dlhodobo nemenná a stimuluje celkový prístup k prekladu i ambíciu prekladateľa dosiahnuť maximálnu ekvivalenciu. Text sa riadi pragmatickou požiadavkou účelnosti, ktorú pomáha dosiahnuť formálny výraz, prenos informácie zaužívaným spôsobom, vžitou formou, podobou, a to podľa charakteru, resp. diktátu „hyperúlohy“. Norma konvencie má svoj vlastný naturel ako vo vzťahu k východiskovému, tak aj cieľovému textu. Prekladateľská norma v tomto prípade musí vydržať tenziu prípadnej diametrálne odlišnej praxe konfrontovaných entít a zabezpečiť optimálnu

aproximáciu kognitívnych štruktúr predurčených na transláciu do kolízneho priestoru. V prípade právnych textov je však napriek tomu niekedy ťažké rozhodnúť sa, nakoľko relevantná je norma konvencie východiskového textu pre sprostredkovanie komunikácie, najmä ak ide o špecifické právne dokumenty vyhotovené v časovej dimenzii, ktorá z hľadiska konfrontácie povahy nosných atribútov súčasnej komunikačnej situácie môže vytvoriť recipientskú bariéru. Ako príklad možno uviesť preklad dokumentov, ktoré majú za úlohu osvedčiť sociálny pôvod a status konštituovaný v dávnejšej minulosti vo vzťahu k príbuzným osoby, ktorá sa uchádza o prinavrátenie šľachtických titulov, resp. žiada v rámci reštitúcie previesť súčasné vlastnícke práva cudzieho štátu na fyzickú osobu (občan SR, ktorého príbuznému v priamom pokolení (v minulosti šľachticovi) boli začiatkom 20. rokov 20. st. v Moldavsku odňaté vlastnícke práva, žiada o preklad výpisu z katastra nehnuteľností). Takéto komunikáty môžu byť jedinečné nielen z extralingválneho hľadiska, ale podľa Gergela vyvolávajú úvahy aj o tom, „do akej miery má prekladateľ právnych textov ... rešpektovať jazykový úzus a štýl danej doby a či by text nemal skôr prispôsobiť súčasnému slovenskému právnemu jazyku“ (2015, s. 28).

Norma ekvivalencie v súlade s charakteristikou Komissarova (2004) predstavuje konečnú normatívnu požiadavku, ktorú musí prekladateľ splniť zároveň so zachovaním hodnoty všetkých ostatných aspektov prekladateľskej normy. Norma ekvivalencie sa pritom vzťahuje na konkrétne kognitívne zložky východiskového komunikátu, ktoré má translát sprostredkovať, otázne však je, či aj ostatné druhy prekladateľskej normy nemajú byť zahrnuté do tejto kategórie ako jej subkategórie. Ekvivalencia ako forma kvalifikácie stupňa zhody jednotlivých prvkov dvoch textov stojacich oproti sebe formálne v rôznom „habite“ (t. j. so špecifikami a vlastnými jazykovými zákonitosťami) sa totiž hodnotí nielen na úrovni základných jazykových znakov a ich sémantických štruktúr, ale aj formy. Úplnosť prevodu pôvodného obsahu v preklade predstavuje najdôležitejšiu hodnotu a je to najnormatívnejší, v skutočnosti vlastný prekladateľský determinant prekladu. Stupeň ekvivalencie prekladu

– translátu a východiskového textu je najobjektívnejším kritériom charakteristiky výsledkov činnosti prekladateľa (alebo tlmočníka), avšak norma ekvivalentnosti prekladu koreluje s požiadavkou maximálne možnej aproximácie nielen významu jazykových jednotiek, ale tiež sprostredkovania informačnej hodnoty extralingválnych aspektov (konvencia) prekladu a východiskového textu.

V konečnom dôsledku je teda možné zhrnúť, že vzhľadom na to, že preklad je vždy pragmaticky orientovaný (čo znamená, že má definovanú istú prioritne dominantnú úlohu, konkrétneho príjemcu a zadávateľa), ďalšie aspekty prekladateľskej normy sú podriadené plneniu konkrétnej pragmatickej úlohy, ktorá determinuje jednotlivé kroky algoritmu práce prekladateľa, v rámci ktorých sa zohľadňujú aspekty jazykovej i nejazykovej povahy prekladateľskej normy.

V závislosti od charakteru úloh a v súvislosti s potenciálnou kolíziou medzi predstavou zadávateľa a možnosťami prekladateľa môže tvorca translátu za istých okolností odmietnuť (nie však v prípade prekladu právneho textu) poskytnúť úplný, čiže ekvivalenčne maximálny prenos, a teda aj dosiahnutie čo najvyššej informačnej rovnocennosti (vo vzťahu k východiskovému komunikátu) a potenciálne navrhnúť isté zmeny tak vo vzťahu k rozsahu, ako aj žánrovému spracovaniu materiálu (tlak konvencie), prioritou je však výsledný translát, ktorý je plnohodnotným (tlak normy) zdrojom informácií zahrnutých vo východiskovom texte.

Princípy prekladu, ktoré vedú k uplatneniu normy zakotvenej v diktáte istej kultúrno-spoločenskej predstavy, v jednom konkrétnom pravidle, resp. komplexe pravidiel, umožňujú vytvoriť výsledný komunikát/translát, ktorý má výpovednú hodnotu organicky korelujúcu s ďalšími normami dotknutého kultúrneho prostredia, v ktorom cieľový recipient dokáže emitované informácie ľahko a prirodzene dešifrovať.

V odbornom komunikačnom prostredí, akým je aj oblasť legislatívnych ustanovení, právnych predpisov, administratívnych dokumentov či iných úradných textov, sa pravidlá prekladu sčasti pretransformovali do ustálených predpísaných noriem (nazvime ich kultúrne podmienenými) a uľahčujú tak medzijazykovú a medzi-

kultúrnu transláciu, niektoré informačné štruktúry však v jednom z kontaktných prostredí predstavujú špecifikum takej hodnoty, ktoré si zatiaľ na ceste k sprostredkovaniu zmysluplnej komunikácie ešte nenašli etablované postupy vhodné na dosiahnutie transferu kognitívnych zložiek s reflexiou v ich absolútnom rozsahu (špecifické reálie).

O norme ekvivalencie teda možno hovoriť aj v rámci ekvipolentných či hypo-hyperonymických vzťahov na úrovni normatívnych rovín žánru, pragmatiky, jazyka (reči) a konvencie.

Najexplicitnejšie normu prekladu vo všetkých jej rovinách demonštruje spôsob sprostredkovania informačných štruktúr o subjektoch ako účastníkoch komunikácie v akomkoľvek úradnom konaní (na polícii, prokuratúre, súde, pred orgánmi štátnej správy, resp. orgánmi, na ktoré prešli úlohy orgánov štátnej správy, na úrade práce, v škole, na matričnom úrade, v oficiálnej komunikácii vo firme a pod.). Napríklad pri preklade rodného listu z cudzieho jazyka sa z pohľadu zaužívanej tradície, teda na základe tlaku konvencie, prekladateľ riadi ústavnou normou, ktorá má v každom kultúrnom prostredí svoj vlastný výraz a tento sa spravidla opiera o požiadavku, aby pri komunikácii v bežnom kontakte s úradmi nevznikali informačné posuny. Preklad menných prvkov úradných dokumentov, napríklad z ruštiny, bulharčiny či srbčiny do slovenčiny, sa preto musí realizovať v súlade s normou, ktorú zabezpečujú pravidlá prepisu z cyriliky do latinky, a to selektovane vo vzťahu ku každému z uvedených jazykov. Avšak niektoré legislatívne a jazykovo-normatívne východiská platia v prekladateľskej praxi ako imperatív pre akýkoľvek jazyk, resp. jazykový pár. Napríklad prechyľovanie sa nevzťahuje len na vybrané prípady, aj keď isté výnimky podľa matričného zákona sú aplikovateľné. Sú teda aj platformy, kde sa prekladateľská norma dá konfrontovať v dimenzii univerzálnych záväzných pravidiel (porov. tiež Guldanová, 2015, s. 56 – 79). Na demonštráciu možno uviesť tvrdenie, o ktoré sa opierajú tak germanisti, ako rusisti, polonisti či prekladatelia z neeurópskych jazykov:

„Pri preklade administratívno-právnych dokumentov vychádzame z faktu, že prekladateľ je viazaný určitými predpismi štátoprá-

neho charakteru, tzn. prekladateľ ich nemôže svojvoľne porušovať ani meniť. Záväzný je predovšetkým zákon NR SR č. 270/1995 Z.z. o štátnom jazyku zo dňa 15. novembra 1995. V odseku 2) §1 zákona sa píše, že štátny jazyk má prednosť pred ostatnými jazykmi používanými na území SR. Za kodifikovanú podobu štátneho jazyka SR sa vyhlasujú všeobecne platné a záväzné normy spisovného jazyka, ktoré obsahujú tieto kodifikačné príručky: a) Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 3. vydanie 2000..." (Tomášiková, 2014, s. 41; porov. Opalková, 2012, s. 11 – 161; Guldanová, 2015, s. 58 – 60; Ďuricová, 2016, s. 91 – 97).

Translácia informácie o geotoponymách sa realizuje v súlade s usmernením dokumentu ústavu geodézie a kartografie SR, na čo poukazujú nielen *Pravidlá slovenského pravopisu* (2000), ale tiež príklady z konkrétnej praxe prepisu viacerých onymických zložiek dokumentov (mená, priezviská, otcovské mená a pod.) v prácach slovenských jazykovedcov a translatológov, z ktorých mnohí sa zároveň venujú analýze právnych textov v rôznych jazykových mutáciách (anglický jazyk – T. Hrehovčík, M. Ološtiak (jazykovedný pohľad na onomastické kategórie), E. Pavlíčková, francúzsky jazyk – K. Sekvent, nemecký jazyk – A. Ďuricová, P. Gergel, Z. Guldanová, S. Tomášiková, ruský jazyk – J. Opalková, ukrajinský jazyk – M. Čižmárová). Konkrétne exemplifikácie, ktoré predstavujú demonštratívnu zložku prevažnej väčšiny prác z oblasti prekladu textov právnej proveniencie, resp. s hodnotou či naturelom právneho diskurzu dokumentujú súčasný stav rozpracovanosti, resp. ukotvenosti legislatívnych ustanovení, noriem a predpisov vyššej než len konvenčnej hodnoty (bližšie Ďuricová, 2017; Opalková, 2012; 2013).

Záverom je možné konštatovať, že v súčasnosti je možné hovoriť o preferencii deskriptívneho chápania prekladateľskej normy, ktorá sa prezentuje svojím explicitným charakterom. Pre výskum je charakteristická analýza problematiky vzájomného pôsobenia jazykových a extrajazykových faktorov, ktoré determinujú výber z komplexu možných prekladateľských riešení, ale tiež ich vplyv na ap-

likovateľnosť konkrétneho druhu prekladateľskej normy v zmysle, ako ju pertraktuje všeobecná translatológia. Určiť hodnotu translátu sa možno pokúsiť analýzou úspešnosti, resp. splnenia pragmatickej účelnosti transmisie kognitívnych štruktúr v ich korektnej podobe na základe zvoleného riešenia čiastkových úloh vytyčovaných prekladateľom vždy ad hoc v závislosti od charakteru východiskového textu a evaluáciou pochopenia celkového posolstva cieľového komunikátu s kontrolou úrovne recipientskej komfortnosti.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ĎURICOVÁ, A. (2016): *Preklad právnych textov. Teória, prax, konvencie, normy*. Banská Bystrica: Vyd. Belianum. 148 s.

GERGEL, P. (2015): Všeobecná časť Uhorského trestného zákonníka o zločinoch a prečinoch v prekladoch do slovenčiny. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia IV*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2015, s. 17 – 30.

GULDANOVÁ, Z. (2015): Právny rámec úradného prekladu na Slovensku a v Česku. In: *Úradný prekladateľ v slovenskom a európskom sociálnom priestore.* Bratislava: UK, 2015, s. 56 – 79.

KADE, O. (1968): *Zufall und Gesetzmapigkeit in der Ubersetzung // Beitrage zur Zeitschrift Fremdsprachen*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1968, 128 s.

KADE, O. (1980): *Die Sprachmittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegen-stand wissenschaftlicher Untersuchung*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1980, 285 s.

NIDA, E. A. (1975): *Language structure and translation: essays by E. A. Nida*. Selected and introduced by Anwar S. Dil. Stanford, California: Stanford University Press, 1975, 284 s.

OPALKOVÁ, J. (2012): *Mediácia interkultúrnej komunikácie II. Súdny prekladateľ*. Prešov: AF PUP, 2012, 201 s.

OPALKOVÁ, J. (2013): *Komunitné tlmočenie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, 114 s.

Pravidlá slovenského pravopisu, 3. vydanie. Bratislava: Veda, 2000, 590 s.

RAKŠÁNYIOVÁ, J. (2015): Sociálny priestor súčasného právneho prekladu na Slovensku. In: *Úradný prekladateľ v slovenskom a európskom sociálnom priestore.* Bratislava: UK, 2015, s. 7 – 55.

REISS, K. (1978): *Moglichkeiten und Grenzen der Ubersetzungskritik (Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Ubersetzungen)*. Mníchov: Max Hueber Verlag, 1978, 124 s.

REISS, K. – VERMEER, J. (1984): *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tubingen: Niemeyer, 1984, 245 s.

SNELL-HORNBY, M. (1995): *Translation studies: An integrated approach*. Revised Edition. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995, 170 s.

TOMÁŠIKOVÁ, S. (2014): *Preklad právnych textov z nemeckého do slovenského jazyka*. Prešov: PUP, 2014, 103 s. [Cit. 20-05-2017]. Dostupné na: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Tomasikova2.

БАРХУДАРОВ Л. С. (2008): Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. 2-е изд. М.: ЛКИ, 240 с.

ЦЕПКОВ, И. В. (2011): Норма перевода в диахроническом аспекте и средства достижения его адекватности. In: Вестник Московского государственного лингвистического университета..

КОМИССАРОВ В. Н. (1973): Слово о переводе (Очерк лингвистического учения о переводе). М.: Международные отношения, 1973. 216 с.

КОМИССАРОВ, В. Н. (2004): Современное переводоведение. М.: ЭТС, 2004, 424 с.

КОМИССАРОВ, В. Н. (2009): Лингвистика перевода. 3-е изд. М.: Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2009, 176 с.

ЛАТЫШЕВ, Л. К. (2001): Технология перевода: учебное пос. по подготовке переводчиков (нем. яз.). М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001, 280 с.

РЕВЗИН, И. И. – РОЗЕНЦВЕЙГ, В. Ю. (1964): Основы общего и машинного перевода. М.: Высшая школа, 1964, 244 с.

РЕЦКЕР, Я. И. (2007): Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. 3-е изд. М.: Р. Валент, 2007, 244 с.

СТРЕЛКОВСКИЙ, Г. М. (1979): Теория и практика военного перевода: немецкий язык. М.: Воениздат, 1979, 272 с.

ФЁДОРОВ, А. В. (1983): Основы общей теории перевода (лингвистич. проблемы) для ин-тов и фак. иностр. яз. 4-е изд. М.: Высшая школа, 1983, 303 с.

ЦВИЛЛИНГ, М. Я. (2009): Мартин Лютер и его значение для переводоведения. In: О переводе и переводчиках. Сб. науч. ст. М.: Восточная книга, 2009, с. 70 – 72.

ШВЕЙЦЕР, А. Д. (1973): Перевод и лингвистика (газетно-информационный и военно-публицистический перевод). М.: Воениздат, 1973, 280 с. Eldoc: http://cyberleninka.ru/article/n/norma-perevoda-v-diahronicheskom-aspekte-i-sredstva-dostizheniya-ego-adekvatnosti #ixzz4i1g4vETd. [Cit. 25-05-2017].

SLOVNÍK USTÁLENÝCH SLOVNÝCH SPOJENÍ PRE SÚDNYCH TLMOČNÍKOV

Lenka Poľaková

Prešovská univerzita v Prešove,
Filozofická fakulta, Inštitút germanistiky
polakovaster@gmail.com

Abstract

In the following contribution, I present my work on a bilingual, Slovak – German dictionary of set phrases occurring in the course of court trials and used by everyone involved. The dictionary should represent a helpful tool primarily for legal interpreters, but also for legal translators and everybody who is dealing with legal translation and interpreting. To a large extent it would help to learn and to automatise the phrases typical for this kind of discourse. That could create a significantly more space for attention of an interpreter considering the flow of speech with more important information. Work on such dictionary would bring not only search for suitable equivalents in the foreign language, but also more detailed dealing with the topic of legal interpreting, including the process of court trials, legal language and last but not least, an emphasis on the approach towards interpreting as a process.

ÚVOD

Profesia súdneho tlmočenia je spojená s viacerými procesuálnymi a formálnymi požiadavkami. Tie okrem iného vyplývajú zo

špecifických situačných podmienok, ktoré súvisia s predmetom súdneho procesu (ktorý môže vyvolávať napätie, stres, neistotu a pod.), s realizáciou tlmočenia spojenou s formálnym, exaktným a odborným vyjadrovaním (mechanizmus súdneho procesu), či so zodpovednosťou súdneho tlmočníka vyplývajúcou z požiadaviek zadávateľa (nestrannosť, nezaujatosť, mlčanlivosť a pod.). Prirodzene, veľmi podstatnú úlohu tu zohrávajú aj úskalia neoddeliteľnej súčasti súdneho diskurzu – právneho jazyka.

Právny jazyk je pritom pojem zahrňujúci rôzne právne jazyky, resp. jeho úrovne (napr. jazyk právnych predpisov, jazyk súdneho rozhodovania, jazyk právneho zastupovania atď.).

Okrem neho existuje aj tzv. právnický jazyk, ktorý by mal byť správne chápaný ako jazyk právnikov, čiže jazyk spadajúci pod právnu prax, vrátane právnického slangu (Holländer, 1995).

1. PRÁVNY JAZYK V SÚDNEJ SIENI

Súdny tlmočník bezpochyby prichádza do styku so všetkými úrovňami (resp. formami) právneho jazyka (príp. aj právnického jazyka). Aby lepšie dokázal preniknúť do právneho jazyka ako významného prvku súdneho procesu, musí byť oboznámený s typickými úlohami jednotlivých zúčastnených strán. Každá z nich sa vyznačuje svojimi osobitosťami, ako aj zaužívaným konaním spojeným s určitou časťou súdneho procesu, ktorá sa odohráva za stenami súdnej siene.

Možno povedať, že pre zúčastnených právnikov/odborníkov majú súdne procesy až rituálny, zaužívaný charakter. Ba čo viac, ustálené časti súdneho procesu predpokladajú aj využívanie ustáleného jazyka v súdnej sieni. Jeho využívanie a povaha sa odvíjajú od zamýšľaného cieľa, ako aj cesty k dosiahnutiu tohto cieľa. Komplexnosť právneho jazyka pritom závisí od oblasti pôsobnosti (o aký prípad ide a pod.) a aj od toho, kým je v súdnej sieni využívaný. Z toho bude vyplývať aj komunikačný prejav daných zúčastnených, a teda aj špecifiká nimi využívaného jazyka. Pre lepší prehľad priebehu danej situácie prezentuje Mira Kadrić vo svojej publikácii *Dolmetschen*

bei Gericht. Erwartungen – Anforderungen – Kompetenzen (2009, s. 26 – 29) translačný rámec konania v súdnej sieni. Ten je pre tlmočníkov dôležitý z hľadiska funkčnosti prenosu z východiskového do cieľového jazyka a naopak. Daný koncept zahŕňa strategické právne konanie, komunikatívne právne konanie, strategicko-komunikatívne individuálne konanie a komunikatívne transkultúrne konanie.

Strategickým právnym konaním sledujú jednotlivé zúčastnené strany vlastný cieľ, ide v prvom rade o monológ (napr. prejav prokurátora, záverečný plaidoyer, poučenie na začiatku pojednávania).

Komunikatívne právne konanie prebieha formou dialógu na účel koordinácie vlastných cieľov s cieľmi ostatných v súdnej sieni (napr. vypočúvanie svedkov – keď sudca kladie otázky obžalovanému).

Strategicko-komunikatívne individuálne konanie je jednostranne orientované na vlastný prospech zúčastnenej strany (napr. návrhy na vykonávanie dôkazných prostriedkov s cieľom odvrátiť hrozbu trestu).

Komunikatívne transkultúrne konanie je zamerané na transkultúrne porozumenie medzi zúčastnenými stranami, pri ktorom zohráva významnú úlohu práve tlmočník.

Uvedené druhy konaní sa tak spájajú s určitými časťami súdneho procesu (napr. strategické právne konanie – prednesenie návrhu na začatie trestného konania, komunikatívne právne konanie – vypočúvanie obvineného v danej veci) a to súvisí s charakteristikami využívaného jazyka v súdnej sieni. Napríklad pri strategickom právnom konaní siaha jazyk od formálneho jazyka plného floskúl až k štandardnému jazyku. V rámci komunikatívneho právneho konania sa stretávame so štandardným jazykom, dokonca s hovorovým jazykom či dialektom, ale opäť tu nájdeme aj formálny, odborný jazyk.

2. FRÁZY AKO NEODDELITEĽNÁ SÚČASŤ PRÁVNEHO JAZYKA

Každopádne sa však jazyk v súdnej sieni vyznačuje prevažne precíznosťou, objektivitou, uniformovanosťou a častokrát aj vysokou dávkou komplikovanosti, ktorá môže občas prekvapiť aj skúsenej-

ších tlmočníkov. To všetko nesúvisí len s komplikovanou syntaxou a zložitou terminológiou typickou pre právny jazyk, ale pri tlmočených súdnych procesoch, ktoré máme na mysli, aj s rozdielmi vyplývajúcimi z oboch jazykov (z povahy daného jazyka ako takého) a predovšetkým s rozdielmi medzi právnymi jazykmi daných jazykových oblastí. V našom prípade je to medzi právnou slovenčinou a právnou nemčinou (okrem toho existujú ešte aj v rámci právnej nemčiny rozdiely medzi nemeckou, rakúskou a švajčiarskou právnou oblasťou).

Tieto rozdiely sú založené napr. aj na odlišných metódach interpretácie zákonov, či na odlišnom zákonodarstve v jednotlivých krajinách. A napokon aj prejav každého zo zúčastnených má svoje špecifiká. Sudca a obhajca/prokurátor sa zvyknú vyjadrovať inak, pretože majú pred sebou aj iné druhy textov a plnia odlišné úlohy, prehovor právnika je napríklad apelatívnejší. Okrem toho jazyk jednotlivých zúčastnených strán môže mať aj rôzne emočné zafarbenie (strohejší, formálnejší prejav sudcu, emotívnejší prejav obžalovaného, ale aj právnikov a pod.). Tieto faktory sú ovplyvnené aj charakteristikami konkrétneho prípadu.

Do úvahy pritom neberieme len konkrétnu terminológiu, ale aj vyššie jazykové celky, ktorých je táto terminológia častokrát súčasťou. Týmito celkami máme na mysli frázy právneho jazyka, pri ktorých už dôležitú úlohu nezohrávajú len slová, ale aj štruktúra danej jazykovej jednotky, usporiadanie jej prvkov a jej rozsah. Práve to môže spôsobovať nemalé problémy pri nahrádzaní týchto jednotiek vhodnými jednotkami v cieľovom jazyku. Frázy, ktoré sú jadrom nášho príspevku, môžu vyzerať napríklad aj nasledovne:

Súd zistil nasledovné skutočnosti
Navrhovateľ je povinný svoj nárok skutkovo vymedziť
Žalobca na pojednávaní poukazoval predovšetkým na to, že vyhlásenie o ..., ktoré vystavil žalovaný, predstiera neexistujúci skutkový stav
Svedkovia nemali priamu vedomosť o existencii právneho úkonu medzi zmluvnými stranami
Zastávam názor, že v žiadnom prípade nebola môjmu klientovi vina preukázaná dostatočným spôsobom, môj klient vypovedal, že ...

Pri daných frázach ide o ustálené slovné spojenia a frázy typické výlučne pre tento druh diskurzu, ktoré môžu pri hľadaní ich vhodných ekvivalentov v cieľovom jazyku spôsobiť pri tlmočení nemalé problémy. Tie okrem iného súvisia aj s nedostatočným osvojením si týchto fráz tlmočníkom počas tlmočníckej prípravy na vykonávanie súdneho tlmočenia.

3. SLOVNÍK A PODNET(Y) NA JEHO ZOSTAVENIE

Majúc na mysli všetky vyššie uvedené skutočnosti, považujem za dôležité zostavenie dvojjazyčného, slovensko-nemeckého slovníka fráz charakteristických pre súdny diskurz na účely súdneho tlmočenia. Jeho jadro by tvorili dané frázy v slovenskom jazyku spolu s ich adekvátnymi ekvivalentmi v nemčine, príp. doplnené o vysvetlenie neznámych termínov a ďalších lexikálnych jednotiek.

Hlavným podnetom na jeho vznik je skutočnosť, že takáto pomoc pre tlmočníkov špecializujúcich sa na súdne tlmočenie na Slovensku doteraz chýba. Pritom v dôsledku globalizácie nadobúda potreba súdneho tlmočenia čoraz väčšie rozmery. To sa vo vysokej miere týka tlmočníkov s oprávnením tlmočiť z/do nemčiny, ktorá má v tomto smere na Slovensku dominantné postavenie. Zároveň súdni tlmočníci pociťujú potrebu špecializovaného vzdelávania tlmočníkov zameraného na stratégie, pričom za jednu z podstatných stratégií považujú automatické používanie právnych formulácií (Štefčík, 2010). Dôležitosť frazeológie v právnom diskurze vyzdvihuje aj Milošovičová, ktorá zdôrazňuje potrebu ich trénovania, nacvičovania (2013, s. 78). Automatizácia týchto frazém ako tlmočnícka stratégia zároveň súvisí so skúmaním tlmočenia ako procesu, a to predovšetkým jeho kognitívnych aspektov (Fedorko, 2012). Problematikou kognitívnych procesov a potreby ich skúmania pri tlmočení som sa zaoberala už počas svojho štúdia, pričom som vyzdvihovala možný prínos stratégie automatizácie frazeológie v rámci tlmočníckej prípravy. Tvrdenie, že by jej vo vzdelávaní tlmočníkov mala byť venovaná väčšia pozornosť, je založené na skúsenostiach pedagó-

gov z tlmočníckych seminárov. To, prečo by automatizácia súdnych frazém bola v procese tlmočenia nesmierne prínosnou, vysvetľuje aj nasledujúca schéma:

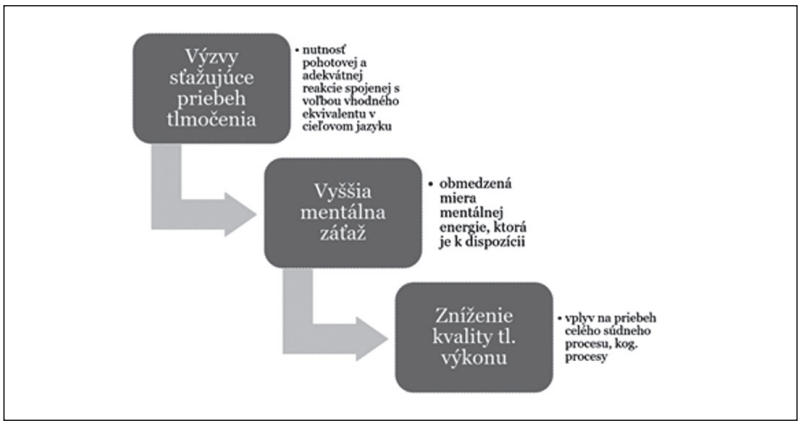

4. PRÁCA NA SLOVNÍKU – TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Pri myšlienke zostavenia bilingválneho slovníka vychádzam z teoretických podkladov dvojjazyčnej lexikografie, zo skúmania osobitostí právneho jazyka a súdneho diskurzu, ako aj procesného prístupu k tlmočeniu.

V rámci lexikografického prístupu si kladiem za cieľ nájsť čo najvhodnejšiu metódu na zostavenie slovníka, pričom sa zaujímam tak o jeho potenciálneho recipienta, ako aj o skutočnosť, že jeho obsah budú tvoriť frazémy s pomerne špecifickými termínmi, doplnenými o ich vysvetlenie, príp. používateľský kontext. Vychádzam tu z poznatkov funkčnej lexikografie zameranej na používateľa slovníka (súdny tlmočník, príprava na súdne tlmočenie, študent tlmočenia, súdni prekladatelia), pretože „čo najpresnejšie určenie cieľovej skupiny používateľov slovníka a ich podmienok, ako aj cieľ ich odôvodnených potrieb je nutnou súčasťou lexikografickej prípravnej práce pre projekt slovníka“ (Baunebjerg Hansen, 1990, s. 98).

Dôležité je, akí používatelia, v akej situácii a s akým cieľom budú slovník využívať. Ďalším rozhodujúcim kritériom pri výbere frazém je aj frekvencia ich výskytu. Štruktúra slovníka by sa mala vykryštalizovať na základe korpusu fráz, na ktorom sa momentálne pracuje. Je viacero možností, ako usporiadať dané frázy v slovníku – napr. podľa kľúčového slova (napr. frázy zahrňujúce slovo Tatbestand – skutková podstata), podľa prehovoru jednotlivých zúčastnených, podľa časti – oblasti súdneho procesu, podľa prípadu a pod.

Ako už bolo v príspevku naznačené, typickými pre tieto súdne frázy sú črty ako formálnosť, ustálenosť a podmienenosť daným situačným kontextom. Ten je podľa Kjærovej charakterizovaný ako „právom podmienený odborný a odborno-jazykový používateľský kontext, vyznačujúci sa určitým stupňom normovania“ (1992, s. 62).

Čo sa týka terminológie, „od súdneho tlmočníka sa očakáva, že ovláda elementárnu právnu terminológiu východiskového a cieľového jazyka na úrovni zodpovedajúcej adekvátnemu transferu z východiskového do cieľového jazyka“ (Štefčík, 2010, s. 56). Ekvivalent v cieľovom jazyku by mal tak spĺňať svoju funkciu s ohľadom na terminologickú náplň a na štruktúrne rozdiely medzi slovenským a nemeckým jazykom.

Vzhľadom na tretie, teoretické východisko, ktorým sú kognitívne aspekty tlmočenia, je nevyhnutné aj v prípade súdneho tlmočenia zohľadniť skutočnosť, že pri ňom musí viacero kognitívnych procesov prebiehať takmer súčasne – počúvanie, analyzovanie východiskového prejavu, hovorenie a pod. Súdne tlmočenie prebieha väčšinou konzekutívne, prípadne formou šušotáže. Preto je dôležité pochopiť aj mentálne fungovanie tlmočníka, na ktorého sú počas tlmočenia kladené viaceré požiadavky s cieľom dosiahnuť presnosť a kompletnosť výpovede. Za pomoci modelu úsilia od Daniela Gila, ktorý nám objasňuje proces tlmočenia práve z hľadiska pri ňom prebiehajúcich procesov, a na základe pochopenia princípu fungovania pamäti sa tak dostávame k dôležitosti vytvorenia automatizmov počas tlmočníckej prípravy.

Rovnako sa chcem venovať aj formálnej stránke súdneho tlmočenia, priebehu súdnych procesov, profesionálnemu vystupovaniu

tlmočníka, jeho pozícii voči zúčastneným a pod. Dôraz kladiem aj na skúmanie vhodnej rétoriky tlmočníka, ktorú charakterizujú aj rečnícke prostriedky ako rečnícke otázky, parentézy či rektifikácie, ktoré tiež zahŕňajú frazémy – jadro môjho výskumu.

Pri práci na slovníku sa budem snažiť objasniť všetky súvislosti týkajúce sa vzniku slovníka, a teda súvislosti medzi všetkými teoretickými hľadiskami, ktoré pri jeho vzniku budem brať do úvahy. Prevažovať bude skôr kvalitatívny výskum, jeho samozrejmou súčasťou by mala byť aj účasť na súdnych konaniach a podobných situáciách za prítomnosti tlmočníka tlmočiaceho medzi slovenčinou a nemčinou (resp. právnou slovenčinou a nemčinou – vezmúc pri tom do úvahy predovšetkým oblasť Nemecka a Rakúska), aby som mala možnosť dozvedieť sa o skúmanej problematike čo najviac, zostaviť korpus fráz skúmaním hovoreného prejavu pri súdnom tlmočení na Slovensku, overiť si stanovené hypotézy, prípadne doplniť potrebné, chýbajúce informácie.

5. PRAKTICKÝ PRÍNOS SLOVNÍKA

Dvojjazyčný, slovensko-nemecký slovník fráz a charakteristických slovných spojení pre súdnych tlmočníkov možno vnímať ako prínos nielen pre samotný slovník, ale aj pre dôkladnejšie zaoberanie sa problematikou súdneho tlmočenia, ktorá je spojená so skúmaním procesu súdnych konaní a právneho jazyka, ale v neposlednom rade aj pre zdôraznenie procesného prístupu k tlmočeniu prostredníctvom pochopenia jeho fungovania. Vo výraznej miere by dopomohol k osvojeniu si frazém typických pre tento druh diskurzu, čo by vytvorilo priestor pre pozornosť tlmočníka vzhľadom na prílev informačne nasýtenejších častí výpovede. Táto prehľadná pomôcka pre tlmočníkov, resp. aj pre prekladateľov by našla svoje využitie pri tlmočníckej príprave či už na konkrétnu situáciu, alebo počas dlhodobého profesijného vzdelávania. Čo sa týka aspektu vzdelávania tlmočníkov, pozornosť by mala byť venovaná procesnému prístupu k tlmočeniu, predovšetkým s ohľadom na efektívne využitie men-

tálnej energie tlmočníka a stratégiu automatizácie prostredníctvom dlhodobej pamäti. Slovník v konečnom dôsledku umožní lepšie pochopiť právny diskurz v oboch jazykoch (SK, NJ), zamerať sa na vyššie jazykové celky ako samotná terminológia a v neposlednom rade zdôrazniť význam ustálených jazykových spojení pri najčastejších tlmočníckych situáciách.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BAUNEBJERG HANSEN, G. (1990): Artikelstruktur im zweisprachigen Wörterbuch: Überlegungen zur Darbietung von Übersetzungsäquivalenten im Wörterbuchartikel. Lexicographica, Series Maior, 35. Tübingen: Niemeyer, 1990.

BURGER, H. (ed.) (2007): *Phraseologie. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung, 2. Halbband*, Vyd. 2. Berlin: Walter de Gruyter, 2007.

FEDORKO, M. (2012): Výučba prekladu a tlmočenia – stav, výzvy a vízie. In: *Jazyk a kultúra*, č. 12, 2012. Dostupný na: www.ff.unipo.sk/jak/12_2012/fedorko.pdf.

GILE, D. (2009): *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. New York: John Benjamins Publishing, 2009.

GULDANOVÁ, Z. (ed.) (2013): *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia II*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013.

HOLLÄNDER, P. (1995/6): Paradox právneho jazyka. In: *Kultúra slova*, č. 6, r. 1995.

KADRIĆ, M. (2009): *Dolmetschen bei Gericht. Erwartungen – Anforderungen – Kompetenzen*. Wien: Facultas AG, 2009, 260 s.

KJÆR, A.L. (1992): Normbedingte Wortverbindungen in der juristischen Fachsprache (Deutsch als Fremdsprache). In: *Fremndsprachen Lehren und Lernen*, č. 21, 1992, s. 46 – 64.

MILOŠOVIČOVÁ, P. (2013): Lexikálno-sémantické prieniky do právneho textu. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia II*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, s. 70 –– 85. Dostupný na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kgn/transius/na_

stiahnutie/Zbornik_KONTEXTY_sudneho_prekladu_a_tlmocenia_II..pdf
POĽAKOVÁ, L. (2016): Slovník fráz a ustálených slovných spojení pre tlmočenie firemných prezentácií. Diplomová práca. Prešov: FF PU, 2016.
ŠTEFČÍK, J. (2010): *Súdne tlmočenie*. Nitra: FF Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2010.
WIESMANN, E. (2004): *Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation: wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2004.

ŠPECIFIKÁ PRÁVNEHO PREKLADU PRÁVNEHO TEXTU ZO STAROSLOVIENČINY

Anna Schneiderová, Róbert Jáger

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
anna.schneiderova@umb.sk; robert.jager@umb.sk

Abstract
The article deals with the most frequent problems that can be encountered in the translation of the Great Moravian legal texts written in the Great Moravian form of the Old Slavic language. The article highlights the specifics of the given language form as well as the specifics of legal expression in Great Moravia during the given period. Consequently, the possibilities of translating into the current legal language are presented, pointing to the insufficient state of development of the terminology of legal expression in Great Moravia.

Poznanie dejín vlastného národa je elementárnou nevyhnutnosťou umožňujúcou jednotlivcovi identifikáciu v spoločnosti, a to v interakcii k ostatným príslušníkom svojho národa, ale aj v interakcii s príslušníkmi národov ostatných. Jedným z hlavných identifikátorov príslušnosti k národu je aj jazyk (v staroslovienčine termín *jezykъ* znamenal nielen „jazyk“, ale aj „národ“). Jazyk berieme ako samozrejmú vec, ktorá je nám akoby daná. Naším jazykom hovoria naši rodičia, starí rodičia a rovnako tak hovorili aj ich predkovia.

Avšak kedy náš jazyk vznikol, kedy sa začal používať? Akú formu mal náš (rodný) jazyk v minulosti, akými zmenami prešla slovná zásoba jazyka alebo jeho gramatika? Používali naši prapredkovia tú istú formu jazyka, akou hovoríme my? Odpovede aj na tieto otázky nám môže poskytnúť jazykoveda. Jazykoveda má pomerne blízky vzťah k časti práva nazývanej teória štátu a práva, ktorá (okrem iného) podrobne skúma terminológiu práva.

Poznanie terminológie práva je nevyhnutným nielen pre právnikov a profesionálov priamo alebo nepriamo používajúcich pri svojej práci aj právne normy, ale takmer pre každého jednotlivca spoločnosti. (Hoci sa mnohí odvolávajú na „svoje práva“, väčšinou nemajú hlbšie vedomosti o tom, čo je obsahom toho, na čo sa odvolávajú, o používanej terminológii nehovoriac). Práve štúdium a následné praktizovanie práva je charakteristické (ak nie priam najcharakteristickejšie) v potrebe exaktného používania správnej terminológie. Termíny, ktoré sa môžu nie právnikovi zdať ako identické, sú pre právnika diametrálne odlišné svojím významom. Hoci právnici sa snažia o pomerne exaktné vyjadrovanie, častým problémom právnej praxe je práve preklad právneho textu.

Preklad právneho textu z a do súčasných jazykov je pomerne špecifický. Preklad právneho textu[1] písaného staroslovienčinou veľkomoravského obdobia **(**ktorý je starý viac ako tisícročie) v sebe spája navyše niekoľko špecifík, ktoré pri prekladoch normatívnych textoch zo súčasných jazykov už z väčšej miery neexistujú. Pre lepšie pochopenie týchto špecifík je nutné najskôr objasniť samotný pojem staroslovienčina, slovienčina a praslovančina (a ich vzájomný vzťah). Pozornosť pritom budeme venovať aj stručnému popisu a charakteristike samotných normatívnych textov, ktoré sú s daným jazykovým prostredím späté.

[1] Pre právny text v tomto diele budeme používať slovné spojenie „*normatívne texty*“, keďže toto spojenie najviac vystihuje ich podstatu a ich špecifiká. Základnú charakteristiku jednotlivých normatívnych textov, ktorých pôvod sa predpokladá na Veľkej Morave, uvádzame nižšie v texte.

Slovania žili na územiach, ktoré neskôr tvorili teritórium Veľkej Moravy pravdepodobne už od 4.-6. storočia, od obdobia tzv. sťahovania národov. Hoci archeológia ani história nedokázali hodnoverne preukázať, kde sa pravlasť Slovanov nachádzala (čo na účely tejto práce v zásade ani nie je podstatné), dôležité je, že z jazykovedného pohľadu je považované za fakt, že Slovania v najstarších časoch svojej existencie hovorili praslovančinou[2] – jazykom, z ktorého neskôr vznikali všetky slovanské jazyky[3]. Na rozdiel od problematiky situovania pravlasti je praslovančina v sfére jazykovedného bádania slavistiky považovaná za dokázanú „reálnu lingvistickú jednotku" (Pukanec, 2008, s. 78) a v jazykovede neexistujú vážnejšie názory pochybujúce o jej existencii a používaní. Praslovančina bola živým mnohonárečovým jazykom početných slovanských kmeňov[4]. (Hoci je praslovančina považovaná za reálnu – dokázanú, nezachovala sa nám v písomnej podobe, jej slovná zásoba musela byť rekonštruovaná[5], a preto sú jej slová v slovníkoch označované hviezdičkou *. Takéto označovanie rekonštruovaných slov praslovančiny používame aj v tejto práci).

[2] Porov. Krupa – Genzor (1996, s. 78)

[3] Pritom však podľa nášho názoru nie je nevyhnutné predpokladať existenciu praslovanského etnika, praslovanského národa. Práve spájanie praslovančiny s praslovanským etnikom je v súčasnosti pomerne bežným aspektom kritiky. Etnogenéze Praslovanov a Slovanov v tejto práci nebudeme bližšie venovať pozornosť, táto problematika nemá priamy vplyv na nami skúmanú problematiku.

[4] Aj praslovančina prešla samostatným vývojom: jazykovedci rozdeľujú tento vývoj na tri vývojové obdobia: *paleopraslovanské obdobie* praslovančiny je datované od druhého tisícročia pred naším letopočtom do niekoľkých storočí pred naším letopočtom. *Mezopraslovanské obdobie* praslovančiny je datované od obdobia posledných storočí pred naším letopočtom do zhruba polovice prvého tisícročia nášho letopočtu. Obdobie používania praslovančiny po sťahovaní národov, teda zhruba obdobie od 5. do 9. storočia sa nazýva *neopraslovanské obdobie* praslovančiny a možno konštatovať, že v tomto období už bola praslovančina nárečovo členená. Pozri bližšie Popowska-Taborska (1997, s. 91); Ondruš (2004, s. 25).

[5] Pozri bližšie Dudášová-Kriššáková (2014, s. 181)

Praslovančina v druhej polovici prvého tisícročia, označovaná ako neopraslovančina alebo neskorá forma praslovančiny, mala už vytvorené tri základné dialekty: západopraslovanský, južnopraslovanský a východopraslovanský[6] (Krajčovič, 1974, s. 112) (hovoríme o období rozpadu praslovančiny, resp. o období rozpadu praslovanskej jazykovej jednoty, pričom je nutné podotknúť, že išlo o dlhý proces, ktorý trval celú druhú polovicu prvého tisícročia n. l.). Z týchto dialektov sa neskôr vytvorili tri hlavné skupiny slovanských jazykov: východoslovanské, západoslovanské a južnoslovanské jazyky[7]. Tieto dialekty praslovančiny ešte neboli od seba natoľko vzdialené, aby si Slovania hovoriaci inými dialektmi v zásade nerozumeli (Krupa – Genzor, 1996, s. 83). Na tomto mieste je nutné podotknúť, že označenie jazyka termínom praslovančina je neologizmus, v danom období neexistovalo takéto označenie. Nie sme si úplne istí, ako nositelia tohto jazyka svoj jazyk označovali, môžeme sa to len domnievať na základe Rastislavovho posolstva, kde jazyk okolia Solúna bol označovaný ako *językъ slověnьskъi*[8].

Slovania obývajúci územia neskoršie tvoriace Veľkú Moravu hovorili teda neskorou formou praslovančiny, konkrétne západopraslovanským nárečím. Tento jazyk, respektíve dialekt praslovančiny, postupne prechádza vlastným vývojom, nadobúda vlastné gramatické a terminologické špecifiká, odrážajú sa v ňom kultúrne a spoločenské špecifiká ľudí obývajúcich územia, kde sa tento jazyk používa. Slovania obývajúci územia neskoršej Veľkej Moravy však nežili izolovane[9]. Na územia západných Slovanov prichádzali

[6] Uvedenej problematike sa autor podrobne venuje aj v nasledovných dielach: Krajčovič (1988, s. 259 – 269); Krajčovič (1988, s. 321 – 328); Krajčovič (1989, s. 3 – 9).

[7] Nie je známy jazyk, ktorý by nevykazoval teritoriálne, nárečové rozdiely. Pozri bližšie Boryś (1998, s. 29). Rovnako tak aj Lehr-Splawiński (1932, s. 577). Porov. Kurz (1969, s. 9).

[8] K označeniu samotného obyvateľstva pozri bližšie napr. Lysý (2014, s. 121); Lysý (2014, s. 270 – 271); Steinhübel (2013, s. 24); Kurz (1969, s. 14).

[9] Pozri bližšie Stanislav (1978, s. 87).

jednak cudzí misionári (medzi prvými boli írsko-škótski misionári, neskôr aj misionári z „Vlách, Nemiec a Grécka“[10], ktorých spomína aj Rastislavovo posolstvo), ale aj cudzí obchodníci, či „diplomati“[11]. Rovnako aj Slovania z územia neskoršej Veľkej Moravy určite cestovali na územia mimo slovanský svet, dokazujú to jednak zápisy mien pútnikov v severoitalických kláštoroch[12], ako aj archeologické nálezy z územia Veľkej Moravy potvrdzujúce čulý obchodný ruch (Dvořák, 2004, s. 111). Kontakt s predstaviteľmi neslovanských krajín sa odrazil aj v kultúrnej forme domáceho jazyka. Do tohto prenikali jazykové prvky neslovanského jazykového prostredia: do domáceho slovanského jazykového prostredia vnikali črty nemeckého, latinského (aj talianskeho) a neskôr aj gréckeho jazykového prostredia.

Nemecké črty prechádzali do domáceho jazyka jednak nepreložené (*opatъ*, *papežь*) a jednak preložené (*nepri(j)*äznь, „diabol“). Severotalianskym prostredím k nám prešli slová latinského pôvodu (*mьšä, kružь, križь, Ježušь* a iné)[13]. Z gréčtiny dodnes v slovenčine existuje slovo *sotona/satan* – diabol (Stanislav, 1978, s. 87). Jazyk používaný na Veľkej Morave tak nadobudol plynutím niekoľkých

[10] Takto boli označení misionári v Rastislavovom posolstve do Konštantínopola, ako sa nám zachovalo v Živote Metodovom. Pozri bližšie napr. Beňko (1998, s. 71).

[11] Slovo „diplomati“ sme dali do úvodzoviek preto, že v danom období medzi vtedajšími štátmi neexistovala klasická diplomacia a diplomatické styky. Vhodnejším by bolo skôr hovoriť o „vyjednávačoch“ medzi panovníkmi jednotlivých krajín. Jedným z prvých takýchto vyjednávačov, ktorého meno a činnosť máme aj písomne zdokumentovanú z územia západných Slovanov, je Sycharius, vyslaný Dagobertom k Samovi. Pozri bližšie napr. MMFH I, 2008, s. 17.

[12] Ako dôkaz môžeme považovať napríklad zápisy mien pútnikov zo severoitalických kláštorov po ceste do Ríma v Cividadskom evanjeliári. Evanjeliár obsahujúci mená (aj) osobností z Veľkej Moravy je k dispozícii napríklad in: Beňko (1998, s. 80). Hoci v tejto časti práce konštatujeme existenciu čulých stykov Slovienov už pred vznikom Veľkej Moravy, domnievame sa, že podobné cesty sa realizovali aj po roku 833.

[13] Porov. Kulbakin (1948, s. 3); Kurz (1969, s. 19).

storočí od počiatku procesu rozpadu praslovanskej jazykovej jednoty s vplyvmi cudzieho jazykového prostredia špecifickú formu[14]. Táto forma jazyka je dnes označovaná ako sloviencina[15]. Slovienčina bola jazykom obyvateľstva Veľkej Moravy[16]. Ján Stanislav poukazuje na to, že už v druhej polovici 8. storočia mala slovienčina aj odbornú terminológiu (latinského, nemeckého a gréckeho pôvodu)

[14] Rovnako si dovoľujeme konštatovať, že už pred rokom 863 je znalosť cudzích jazykov, ako aj písma aspoň u niekoľkých ľudí žijúcich na území Veľkej Moravy nanajvýš pravdepodobná. Osobitne sa tejto problematike venujeme v samostatných prácach. Pozri bližšie napr. Jáger (2017, s. 206 – 219). K otázke používania písma už pred 9. st. na našom území porov. Krupa – Genzor (1996, s. 81): „*Slovania nemali vlastné písmo pred Konštantínom-Cyrilom a Metodom. Písmo začali preberať od susedov, najmä v dôsledku kontaktov s kresťanstvom. V západných oblastiach prebrali latinku, v balkánskej oblasti grécku abecedu. Bolo to pravdepodobne už v 7.-8.storočí, ale celkom isto v 9. storočí. Prvé slovanské písmo – hlaholiku – zostavil Konštantín-Cyril. Toto značne originálne a dômyselne zostavené písmo dobre vyhovovalo fonológii staroslovienčiny.“* Konštatovanie o používaní písma na území Veľkej Moravy potvrdzujú aj najnovšie výskumy v Bojnej: „Bojná nepochybne patrila ku starým christianizačným centrám. Podľa nápisov v latinke i výtvarného štýlu plakiet odborníci špecialisti usudzujú, že vznikali na rozhraní 8. a 9. storočia.“ (Pieta, 2011, s. 45).

[15] „*Na starej Morave samej, keď jej hranice siahali až po Dunaj, muselo sa v 9. storočí hovoriť nárečím, ktoré v podstatných črtách bolo identické s dnešnou slovenčinou (na Morave a hornom Uhorsku). Táto slovenčina mohla asi vtedy byť rozšírenejšia na Morave ako dnes, tak isto smerom k Dunaju v Uhorsku, lež so staroslovienčinou nebola identická.*“ (Jagić, 1913, cit. podľa Stanislav, 1978, s. 26). Jagić v tomto diele poukazuje na slovenské jazykové črty v staroslovienskych textoch..

[16] Existujú snahy tento jazyk označovať aj ako slovenčina alebo stará slovenčina. Pozri bližšie Marsina (2012); Žigo – Kučera a kol. (2012); Marek (2011, s. 105); Krupa – Ondrejovič (2013, s. 68). Na účely tejto práce však budeme používať pre označenie jazyka obyvateľov Veľkej Moravy „slovienčina“ a jazyk obyvateľov územia dnešného Slovenska od jeho začlenenia do Uhorska budeme označovať ako „archaická slovenčina“. Na účely tejto práce je potrebné rozlišovanie slovienčiny a slovenčiny, preto nie je pre nás vhodné používať zjednodušené univerzálnejšie označenie „stará slovenčina“. Rozlišovanie slovienčiny a slovenčiny však má len pragmatický význam rozlišovania rôznych vývojových období jazyka používaného na našom území. Tomuto rozlišovaniu nedávame hlbší význam etnogenézy.

(Stanislav, 1978, s. 87), mala teda kultivovanú podobu[17]. Týmto jazykom sa na Veľkej Morave hovorilo aj v čase príchodu Konštantína a Metoda.

Konštantín a Metod pochádzali zo Solúna, v okolí ktorého žilo početné slovanské obyvateľstvo. Solún bol bilingválnym mestom. Slovanský jazyk tu používaný mal formu južnoslovanskej praslovančiny[18], konkrétne to bol starobulharsko-južnomacedónsky dialekt. Túto formu slovanského jazyka ovládali aj Konštantín a Metod. Úvahy o tom, či ich matka bola slovanského pôvodu, a teda či ich rodným jazykom bola uvedená forma slovanského jazyka, nie sú na účely tejto práce relevantné; je však nespornou skutočnosťou, že Konštantín a Metod slovanský jazyk používaný v okolí Solúna veľmi dobre ovládali, o čom svedčí aj svedectvo cisára Michala v odpovedi na Rastislavovo posolstvo[19], a nie je podstatné, či bol ich rodným jazykom alebo nie. Po príchode Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu sa konfrontovali dve jazykové prostredia – domáca slovienčina a slovanský jazyk z okolia Solúna. Od začatia procesu rozpadu praslovanskej jazykovej jednoty ubehlo už niekoľko storočí. Slovienčina aj slovanský jazyk okolia Solúna už mali vlastné gramatické aj terminologické špecifiká, ktoré ich síce oddeľovali, ale aj napriek tomu si boli stále vzájomne zrozumiteľné[20].

Konfrontáciou, resp. vzájomnou koexistenciou a používaním týchto dvoch jazykov na Veľkej Morave vzniká nový jazyk, ktorý bol neskôr nazvaný staroslovienčina[21] (aj v prípade označenia sta-

[17] Porov. Krajčovič (1992, s. 15 – 21).

[18] Niektorí autori označujú tento jazyk ako prastaroslovienčina, resp. solúnska staroslovienčina (Dudášová-Krišššáková, 2014, s. 181).

[19] Pozri bližšie kap. V Života Metoda.

[20] Pozri bližšie Vepřek (2014, s. 9); Krupa – Genzor (1996, s. 78); Krupa – Ondrejovič (2013, s. 68).

[21] Je nutné uviesť, že jazyk, ktorý dnes označujeme ako staroslovienčina, nebol takto označovaný už vo veľkomoravskom období. Toto označenie sa začalo používať až v druhej polovici 19. storočia, avšak do súčasnosti sa tento termín aj v odbornej verejnosti vžil a zovšeobecnel natoľko, že aj v jazykovede je považovaný za *terminus technicus*.

rosloviencčiny ide o neologizmus). Staroslovienčina je teda slovanským jazykom so starobulharsko-južnomacedónskym základom s prvkami slovienčiny[22]. Staroslovienčina sa stala jazykom liturgickým, ale aj jazykom práva a verejnej správy Veľkej Moravy. Popri nej však kontinuálne existovala a používala sa aj slovienčina. Slovienčina býva označovaná aj ako „jazyk bežného obyvateľstva“, avšak nie je možné dokázať, že predstavitelia vyšších spoločenských vrstiev (oproti „bežnému obyvateľstvu“) používali aj v bežnom styku výhradne staroslovienčinu a upustili od používania slovienčiny. Rovnako tak nie je možné hodnoverne dokázať, či staroslovienčina bola „úradným jazykom na Veľkej Morave“ (Kurz, 1969, s. 9), teda

Aj staroslovienčina prešla vlastným vývojom. Po Metodovej smrti roku 885 a vyhnaní jeho učeníkov, títo odchádzajú k južným a východným Slovanom. Zakladajú tu nové učilištia a v nich sa šíri kultúrne, právne a jazykové dedičstvo Konštantína a Metoda. Staroslovienčina používaná u južných a východných Slovanov si ponechala jazykové prvky veľkomoravského jazykového prostredia. Niektoré slová majúce západoslovanský charakter, pre južných a východných Slovanov nezrozumiteľné, boli niekedy skomolené alebo v neskoršom období nahradené vlastnými termínmi. Keďže staroslovienčina bola u južných a východných Slovanov používaná ako kultúry jazyk takmer tisícročie, je prirodzené, že aj ona prešla osobitným jazykovým vývojom. Môžeme hovoriť o viacerých redakciách staroslovienčiny: staroslovienčina používaná na území Veľkej Moravy sa zvykne označovať ako klasická staroslovienčina alebo staroslovienčina veľkomoravskej proveniencie. Forma staroslovienčiny používaná u južných a východných Slovanov sa zvykne označovať aj ako cirkevno-slovanský jazyk. K cirkevno-slovanskému jazyku pozri bližšie napr. Slaninka (2013, s. 18); Kulbakin (1948, s. 4); Vepřek (2014, s. 9); Žeňuch (2007, s. 21 – 39); Gabčová (2007, s. 21 – 39).

[22] Hoci v dnešnej dobe sa väčšinou vedeckej komunity južnoslovanský pôvod staroslovienčiny považuje za fakt, aj v najnovšej slovenskej spisbe sa objavujú názory snažiace sa situovať pôvod staroslovienčiny na Veľkú Moravu: „*Ako ukázali viaceré štúdie textu, jazyk Kyjevských listov nie je jazykom mesta Solún a jeho okolia, je to domáci jazyk moravských Slovenov a Pribinovej Panónie“* (Slaninka, 2013, s. 18). Porov. Stanislav (1978, s. 119). Problematike južnoslovanského pôvodu staroslovienčiny je venovaná pozornosť aj v Žeňuch (2013, s. 40); Kulbakin (1948, s. 3); Krupa – Ondrejovič (2013, s. 68).

či bola rokovacím jazykom súdov, snemov, či panovníci vydávali svoje rozhodnutia v staroslovienčine[23].

Skôr sa prikláňame k názoru, že staroslovienčina bola jazykom, ktorý používali najmä Konštantín a Metod (a ostatní členovia ich sprievodu, ktorí prišli z Byzancie) a ich učeníci v oblasti jednak liturgickej, ale aj v oblasti normotvornej. Ak sa však aplikovali normy zapísané v staroslovienčine, či už na súdoch, alebo ak sa o nich diskutovalo napríklad na snemoch, predpokladáme, že bol používaný jazyk sloviensky. Rovnako sa domnievame, že v myslení obyvateľov Veľkej Moravy neexistovalo striktné rozdelenie týchto jazykov a že dobové obyvateľstvo Veľkej Moravy tieto dva, až v novodobej jazykovede odlíšené a pomenované jazyky, považovali skôr za „dialekty" jedného (slovanského) jazyka. Uvedenému môže nasvedčovať aj to, že v dobových textoch sa nedochovali termíny odlišujúce tieto dva jazyky, dokonca ani termíny, ktoré by odlišovali rôzne dialekty či formy slovanského jazyka používané u západných, južných, či východných Slovanov[24].

Na účely tejto práce budeme teda používať termín slovienčina ako označenie „všeobecného jazyka obyvateľstva Veľkej Moravy" a termín staroslovienčina ako označenie jazyka liturgického a jazyka právnych noriem. V staroslovienčine boli napísané najvýznamnejšie

[23] Ak popisujeme konfrontáciu staroslovienčiny ako jazyka predstaviteľov „vyššej vrstvy" a slovienčiny ako jazyka „bežného obyvateľstva" na Veľkej Morave, Stanislav poukazuje na veľký podiel predstaviteľov veľkomoravského pôvodu na spolupráci s Konštantínom a Metodom. Práve od nich sa mohli solúnski bratia naučiť špecifické termíny domáceho jazyka a tieto následne prebrať, ako slová lepšie zrozumiteľné domácemu obyvateľstvu (Stanislav, 1978, s. 87).S konfrontovaním domáceho a južnoslovanského jazykového prostredia spoluprácou predstaviteľov vyšších domácich vrstiev s Konštantínom a Metodom úplne súhlasíme, len nie sme presvedčení aj o tom, že po styku predstaviteľov domácich „vyšších vrstiev" títo výhradne používali staroslovienčinu.

[24] Vzťah používania slovienčiny a staroslovienčiny na Veľkej Morave by sme prirovnali k súčasnej situácii vo Vatikáne, kde je komunikačným jazykom najmä taliančina, hoci úradným jazykom a jazykom právnych predpisov je latinčina.

normatívne texty[25] veľkomoravského obdobia: Súdny zákonník pre ľud, Ustanovenia svätých otcov, Napomenutie k vladárom, ale aj Nomokánon. Vzhľadom na to, že staroslovienčina ešte nemala „kodifikovanú podobu“, terminológia práva používaná v jednotlivých normatívnych textoch vykazuje určité odlišnosti. Z tohto uhla pohľadu je jedným z najvhodnejších normatívnych textov práve Nomokánon. Jednak je svojím rozsahom najrozsiahlejší a jednak termíny práva v ňom obsiahnuté sú relatívne ustálené.

Úmyselne používame slovné spojenie „relatívne ustálené“, keďže nižšie v texte poukazujeme aj na prípady, keď použité termíny ustálené nie sú. Ak používame slovné spojenie „relatívna ustálenosť“ termínov obsiahnutých v Nomokánone (ako aj v iných normatívnych textoch veľkomoravského obdobia), je nutné podotknúť, že týmto slovným spojením reflektujeme primárne dlhodobosť používania daných slov v konkrétnom jazykovom prostredí (v jazykovede sa používa označenie – tzv. teória jazykovej stability). Pre slová (nielen právne termíny) daného obdobia vývoja jazyka používaného na našom území je však charakteristická značná významová rôznorodosť: jedno slovo má mnoho významov (omnoho viac, ako je tomu v súčasnom jazyku práva, ktorý sa snaží o čo najväčšiu významovú exaktnosť). Ide o prirodzený jav jazykov daného vývojového obdobia. Až postupným (niekoľko storočí trvajúcim) vývojom slovienskeho, staroslovienskeho a slovenského jazyka dochádza

[25] Tzv. juridiká. Slovné spojenie *normatívne texty veľkomoravského obdobia* budeme na účely tejto práce používať na súborné označenie Súdneho zákonníka pre ľud (v texte aj Zákonník, ZS), Ustanovení svätých otcov (v texte aj Ustanovenia), Napomenutí vladárom (v texte aj Napomenutia), ale aj Nomokánona. Namiesto slovných spojení „právne predpisy“ a „právne normy“ zámerne v tejto práci používame pojmy „normatívny text“, resp. „juridiká“. Tým reflektujeme pochybnosti o reálnom význame týchto textov ako právnych predpisov či noriem – a to najmä s poukazom na nedostatok dôkazov o ich právnej záväznosti, osobitne o ich prijatí (schválení) zákonodarným orgánom, a o ich reálnom vynucovaní v praxi.

k zužovaniu významového rozsahu jednotlivých slov[26]. Nie je preto vhodné porovnávať situáciu v súčasnom slovenskom jazyku (ktorý je kodifikovaný a ktorého termíny práva sú pomerne jednoznačné a významovo výrazne užšie, ako tomu bolo v minulosti) s jazykmi používanými na našom území pred viac ako tisícročím a tieto jazyky z titulu ich terminologickej mnohovýznamovosti považovať za neexaktné pre právne vyjadrovanie (hoci sa takto súčasnému právnikovi javiť môžu).

Najdôležitejším prameňom poznania práva na Veľkej Morave sú tzv. normatívne texty, ktoré sú primárne prispôsobené byzantskému právu. Namiesto termínu „právne predpisy" a „právne normy" budeme používať všeobecnejší pojem „normatívne texty"[27].

NORMATÍVNE TEXTY VEĽKOMORAVSKÉHO OBDOBIA

Súdny zákonník pre ľud. Najdôležitejším cyrilometodským normatívnym textom je Súdny zákonník pre ľud (*Zakon sudnyj ljudem*, ďalej tiež len *Zákonník* alebo skr. ZS)[28]. Tento dokázateľne cyrilometodský veľkomoravský normatívny text sa nám zachoval v neskoršom odpise z konca 13. storočia (Vašica, 1966, s. 74 a nasl.). Hoci existovali aj iné hypotézy o pôvode tohto diela (hypotéza macedónska, srbská, bulhar-

[26] K problematike zužovania (či naopak rozširovania) významov slov v našom jazykovom prostredí pozri bližšie napr. Pukanec (2010, s. 60 – 61); Krupa – Genzor (1996, s. 15). Porov. Pokorný (2010, s. 113).

[27] Používaním tohto termínu reflektujeme pochybnosti o reálnom význame týchto textov ako právnych noriem s poukázaním na nedostatok dôkazov o ich právnej záväznosti, osobitne o ich promulgovaní zákonodarným orgánom a o ich reálnom vynucovaní v praxi. Ich reformačná a kristianizačná funkcia je aj napriek tejto pochybnosti nespochybniteľná, no na druhej strane však samotnou reformnou povahou poukazuje na dovtedy možno odlišné štandardy správania, ktoré mali byť týmito textami nahradené.

[28] Súdny zákonník pre ľud je publikovaný v MMFH IV, s. 147 a nasl., vlastný text sa začína od s. 178.

ská a panónska, ruská[29]), na základe lingvistickej analýzy použitých termínov naznačujúcich prvky jazyka západných Slovanov Vašica hodnoverne dokázal veľkomoravský pôvod tejto pamiatky.

Obsahovým základom Zákonníka je prepracovaná byzantská Ekloga, najmä jej sedemnásty titul. Iba niekoľko článkov vychádza z iných kapitol Eklogy – článok tri pochádza z osemnásteho titulu, články dvadsať a dvadsaťdva zo štrnásteho titulu a článok dvadsaťjeden z ôsmeho titulu[30]. Zákonník ako taký má 33 článkov (niektoré edície používajú rozdielne číslovanie; existuje tiež rozšírená verzia Zákonníka, avšak táto nemá pôvod na Veľkej Morave) a upravuje najmä otázky trestného práva (delikty proti viere, delikty proti mravnosti, majetkové delikty, inštitút azylu, inštitút svedkov) a súkromného práva (náhrada škody, monogamia, prekážky uzavretia manželstva, rozluka manželstva).

Je evidentné, že aj vo veľkomoravskom Zákonníku, podobne ako aj v kódexoch iných archaických spoločností, prevažuje regulácia trestného práva. V prípade Zákonníka však navyše do popredia vystupuje skutočnosť, že do veľkej miery šlo o trestnoprávnu reguláciu pohlavného správania, ktoré bolo kresťanskými autormi Zákonníka vnímané ako „problematické“, resp. „pohanské“. Obsah Zákonníka taktiež dokazuje, že súkromné právo, osobitne záväzkové právo, bolo v archaických spoločenstvách v úzadí, a to aj kvôli nedostatočnosti rozvinutia zodpovedajúcich sociálnych a ekonomických vzťahov.

Vo všeobecnosti sa predpokladá, že autorom Súdneho zákonníka pre ľud a jeho úprav je Metod. V súvislosti s Metodovým autorstvom Zákonníka sa však vyskytujú aj určité pochybnosti. Napríklad Kizlink poukázal na to, že autorom musel byť nevyhnutne niekto

[29] Za najpravdepodobnejšie sa považovali tri z týchto hypotéz – bulharská, macedónska a veľkomoravská.

[30] O Ekloge sa niekedy predpokladalo, že by mohla obsahovať aj slovanské právne prvky. Podobné, a ešte intenzívnejšie, sa tvrdilo o byzantskom roľníckom zákone. Nomos Georgikos však vychádza zo staršieho byzantského, resp. rímskeho práva, nie slovanského, nevieme v ňom ani identifikovať žiadne slovanské prvky (Waldmüller, 1976, s. 422).

menej vzdelaný ako Metod, ktorý bol právnikom. Autor Zákonníka vraj pri preklade nepochopil rímskoprávny inštitút litiskrescencie a danú pasáž Eklogy preložil chybne (Kizlink, 1969, s. 471). Podobne trestanie svojpomoci a jeho zmiešanie s krádežou chápe Kizlink ako nepochopenie inštitútu svojpomoci (tamže, s. 471). Naopak, iné články Zákonníka však podľa neho boli preložené dobre a tie mohli pochádzať od Metoda (tamže, s. 471 – 473). Kizlink zastával teda názor, že Zákonník musel pochádzať minimálne od dvoch rôznych autorov. Názory o „dvojitom" pôvode Zákonníka však nenašli v širšej odbornej verejnosti väčšinovú akceptáciu.

V odbornej literatúre sa tiež môžeme stretnúť s myšlienkou, že Zákonník, ak aj bol oficiálne promulgovaný, pravdepodobne nebol v praxi používaný, a nešlo teda o právne záväzný „právny predpis". Tento záver je vyvodzovaný z toho, že jeho obsah nemal podstatnejší vplyv na vývoj neskoršieho práva[31], ale aj z toho, že sám Metod v homílii musel apelovať na jeho dodržiavanie veľmožmi[32], na ktorých životy mal mať na Svätoplukovom dvore priamy vplyv. Iní autori však práve z tohto apelovania vyvodzujú, že Zákonník musel byť nevyhnutne používaný[33]. Autori snažiaci sa dokázať nepoužívanie Zákonníka navyše upozorňujú na to, že textu chýbajú ustanovenia o niektorých dôležitých skutkových podstatách trestných činov, ako napríklad vražda, ublíženie na tele, vyhnanie plodu a pod., ktoré v štruktúre platného Zákonníka nesmú chýbať (Kizlink, 1969, s. 443).

Ustanovenia svätých otcov. Druhým najvýznamnejším normatívnym textom veľkomoravského obdobia sú *Ustanovenia (zapovedi) svätých otcov*. K zaradeniu do skupiny normatívnych textov neodporuje ani ich prevažne „cirkevnoprávny"[34] charakter. Toto dielo

[31] Porov. Kizlink (1969, s. 433 – 486).

[32] Bližšie napr. v Kučera (2010, s. 102).

[33] MMFH IV, s. 204.

[34] Pamiatkou výlučne cirkevného práva je *Collectio canonum*, resp. Dionysio-Hadriana, ktorú dostal Metod od pápeža v Ríme. Táto sa však nezachovala v dobovom preklade, a preto jej nebudeme venovať samostatnú pozornosť. MMFH IV, s. 113. V roku 774 ju od pápeža dostal aj Karol Veľký.

(zachované v sinajskom euchologiu) predstavuje penitenciál, teda súhrn „skutkových podstát hriechov“ a sankcií za ne ukladaných duchovnými osobami – klerikmi. Tieto sankcie však zahŕňajú ako cirkevné, tak aj svetské tresty.

Na rozdiel od Zákonníka (ktorý vychádza z byzantských vzorov) vychádzajú Ustanovenia zo západoeurópskych vzorov. Podľa Vašicu sú Ustanovenia preložené z latinského penitenciálu, ktorý je blízky kódexu č. 103 Merseburskej katedrálnej knižnice z polovice 9. storočia (Vašica, 1966, s. 81). Avšak na rozdiel od merseburského textu sa v Ustanoveniach hovorí o zväzovaní páchateľov, nie o ich udretí (resp. udieraní). Vašica na základe toho usudzuje, že zväzovanie páchateľov trestných činov bolo miestnou praxou na Veľkej Morave a text Ustanovení teda aspoň čiastočne reflektoval veľkomoravskú realitu. Prax zväzovania sa totiž okrem iných zmienok z obdobia Veľkej Moravy[35] spomína ešte aj v staročeskom penitenciáli z 11. storočia (Kizlink, 1969, s. 444).

V odbornej verejnosti sa objavili aj snahy o vysvetlenie vzájomného vzťahu medzi Ustanoveniami a Zákonníkom. Existuje teória, ktorá tvrdí, že Ustanovenia a Zákonník tvorili pôvodne jeden celok cirkevného a svetského práva. Ako odôvodnenie tejto teórie sa zväčša uvádza to, že hoci Zákonník zarážajúco neobsahuje skutkovú podstatu trestného činu vraždy, Ustanovenia vraždu osobitne sankcionujú. Z toho niektorí vyvodzovali možnosť delenej súdnej právomoci a príslušnosti cirkevných a svetských súdov (čo sa však pre Veľkú Moravu zväčša odmieta[36], keďže cirkevná organizácia v danom období nebola rozvinutá a nie je možné predpokladať existenciu rozvinutej sústavy cirkevných súdov), pričom vražda ako skutok ohrozujúci spoločnosť a verejný poriadok z dôvodu možnej krvnej pomsty mal byť sankcionovaný pod nadprirodzenou autoritou cirkvi. Pravdepodobnejšie však bude, že Ustanovenia predpokladali za

[35] MMFH I., s. 102, 103. Fuldské anály informujú, že Rastislav bol Svätoplukom spútaný (*ligatur*).

[36] K polemike o možnosti zmiešaných súdov a odmietnutiu tejto teórie pozri Kizlink (1969, s. 469).

vraždu iba dodatočný trest (kajanie sa), popri treste, ktorý bol ukladaný tradične podľa predcyrilometodského práva.

Pokiaľ ide o používanie a vykonateľnosť Ustanovení v praxi, keďže ide o penitenciál (zbierku primárne cirkevných deliktov a trestov), nemožno vylúčiť, že poučení kňazi túto zbierku v praxi využívali aspoň v rozsahu ukladania cirkevných sankcií. Ak by im bola zverená aj svetská súdna moc, mohli by ukladať popri cirkevnej sankcii aj tú svetskú.

Anonymná homília. Posledným významným prameňom zaradeným medzi normatívne texty je *Anonymná homília* (*Adhortácia* k *sudcom-kniežatám*, tiež označovaná aj ako *Napomenutie vladárom*, ďalej v texte *Napomenutie*). Jeho zaradenie medzi normatívne texty môže byť spochybnené, pretože z formálneho hľadiska Napomenutie predstavuje liturgický text – kázeň (homíliu). Avšak v danom období neexistovalo v myslení ľudí striktné oddelenie svetských a náboženských (cirkevných) noriem, preto si na účely tejto práce dovoľujeme zaradiť Napomenutie medzi normatívne texty. Keďže Napomenutie obsahuje termíny staroslovienskeho jazyka veľkomoravského obdobia majúce aj právny význam, budeme mu venovať pozornosť.

Napomenutie sa zachovalo v hlaholskej pamiatke Glagolita Clozianus z konca 11. storočia (Slaninka, 2013, s. 7). Zjavne pritom nadväzuje na Zákonník, vykladá ho a dovoláva sa jeho dodržiavania, osobitne v rovine manželských vzťahov (Vašica, 1966, s. 70). Jeho špecifické postavenie sa ešte zvýrazňuje tým, že na rozdiel od vyššie uvedených normatívnych textov ide naozaj o pôvodné dielo, nie o preklad byzantského či latinského vzoru.

Nomokánon. Tretím normatívnym textom veľkomoravského obdobia je Nomokánon, ktorý má podobne ako Ustanovenia prevažne cirkevnoprávny charakter. Zachoval sa v odpise nazývanom *Usťužskaja kormčaja* a nachádza sa v dnešnom Rusku, pričom jeho najstarší rukopis pochádza až z 13. storočia (Stanislav, 1978, s. 208).

O Nomokánone sa predpokladá, že ho spracoval Metod, ktorý pri jeho spracovaní vychádzal z diela Jána Scholastika, konštantinopolského patriarchu (v rokoch 565 – 577) (tamže). V byzantskej cir-

kvi sa pritom v danom období používali dve „konkurenčné“ zbierky kánonov – Synagoga, pozostávajúca z 50 titulov Jána Scholastika, a druhá, tzv. Syntagma, pozostávajúca zo 14 titulov[37]. Metod si zvolil za základ práve takúto upravenú verziu Scholastikovej Synagogy (v neskoršej anonymnej zlúčenej verzii) (Vašica, 1966, s. 63). Vypustil však približne tretinu (tamže, s. 74) ustanovení a zrejme zachoval iba tie, ktoré považoval za najpodstatnejšie na účely misie na Veľkej Morave[38].

Metod pri spracovaní Nomokánona teda spravil vlastný výber zo Synagogy, pričom sa riadil praktickými zreteľmi. Tam, kde bola tá istá vec upravená viacerými kánonmi rôznych synod, vybral iba jeden kánon (tit. XXII), a tam, kde išlo o otázky menej použiteľné na Veľkú Moravu, napr. o chorepiskopoch (tit. XXI), zlúčil päť kánonov do jedného stručnejšieho. Tým vznikol samostatný typ nomokánonu, odlišný od byzantských nomokánonov aj iných neskorších nomokánonov[39].

Jazyková stránka Metodovho Nomokánona bola už v minulosti opakovane skúmaná a porovnávaná aj s ostatnými textami veľkomoravského pôvodu, najviac so Životom Metodovým (Stanislav, 1957, s. 260): lexikálny materiál obsiahnutý v Nomokánone je na mnohých miestach zhodný alebo veľmi podobný so slovným materiálom obsiahnutým v Živote Metodovom (Sobolevskij, 1910, s. 140 – 153). Slová spoločné obom textom sú napríklad: *kafolikija* (katolícka), *kazatelь* (kazateľ, ale aj učiteľ), *pravověrьnъ* (pravoverný, zbožný), *služьba* (omšová liturgia), *strižьnikъ* (klerik), *sъnьmъ* (snem)[40]. Hoci je zrejmá jazyková blízkosť Metodovho Nomoká-

[37] Nomokánon Jána Scholastika sa pritom pôvodne skladal z dvoch častí – zo zbierky kánonickej – to bola vlastná „Synagoga o 50 tituloch“ a k nej pripojených 12 Justiniánových noviel („*Collectio 87 capitolorum*“). Neznámy autor však tieto dve časti zlúčil a niektoré zákony (novely) zaradil do príslušných titulov Synagogy, pričom zvyšok zaradil do osobitného dodatku. Pozri bližšie MMFH IV, s. 205.

[38] Konkrétne z 377 kánonov Synagogy chýba 142. MMFH IV, s. 211.

[39] MMFH IV, s. 211.

[40] MMFH IV, s. 222.

nona a Života Metodovho, nie je možné predpokladať toho istého autora. Zatiaľ čo autorom prekladu Nomokánona je Metod, autorom jeho životopisu je niektorý z jeho študentov. Tento študent však dôverne poznal jazyk, ktorý používal Metod a používal ho aj pri písaní Života Metodovho.

Je nesmierne zaujímavým a pre ďalšie bádanie v oblasti dejín Veľkej Moravy dôležitým zistením, že v Nomokánone sa nachádzajú slová veľkomoravského jazykového prostredia, ktoré sa v neskoršej cirkevnej slovančine nenachádzajú[41]: *uvarovati* (vo význame „ošetrenie novorodeného dieťaťa" je zrozumiteľné aj v dnešnej slovenčine či češtine), *vъzdъšenije ot zlъ* (odvrátenie sa od zlých skutkov), *obrokъ* (plat), *tęža* (súdny spor), *kleveta* (žaloba), *klevetьnikъ* (žalobca) (Stanislav, 1978, s. 208). Podľa Vašicu je naviac pozoruhodné, že autor prekladu taktiež používal pri práci aj veľkomoravské právne termíny, s ktorými sa zoznámil až pri kontakte s domácim obyvateľstvom (Vašica, 1966, s. 66; Vašica, 1951, s. 154 – 174). Práve poznanie o veľkomoravskom pôvode niektorých slov Nomokánona pomohlo vyvrátiť staršie názory na neskorší (južnoslovanský) pôvod tohto textu.

Osobitná pozornosť bola venovaná slovu *istina*. Titul XLVI stanovuje, že ak niektorý klerik alebo laik vezme z chrámu vosk alebo olej, nech je vylúčený a vráti päťnásobne s „istinou" to, čo vzal[42]. Slovo *istina* ma v staroslovienčine význam „pravda", na tomto mieste však znamená „vec vzatá, kradnutá", a má teda význam ako staročeské slovo *jistina*. V žiadnom inom slovanskom jazyku nie je slovo istina, ktoré by bolo používané v špecificky právnom význame (Mańczak, 2004, s. 120), a je vylúčené, že by toto slovo mohlo byť do textu dosadené pri prepise na Rusi, keďže ruská právna dikcia ho nepozná[43]. Špecifický právny význam malo slovo *istina* už pred prí-

[41] Vašica poukazuje na moravizmy v Metodovom preklade Nomokánona. Pozri bližšie Vašica (1955, s. 9 – 41).

[42] *Ašte kotoryi klirikъ li ljudinъ ot s(vę)tyja c(ь)rk(ъ)ve vъzemletь li svěštju, li maslo, da otlučajetь s(ę) i pętericeju da vъzratitь sъ istinoju.*

[43] MMFH IV, s. 225.

chodom Konštantína a Metoda: „*nie je možné uvažovať, že by slovu* istina *dal právny význam arcibiskup Metod a z jeho Nomokánonu že by preniklo do jazyka na Morave a všeobecne sa ujalo. K tomu bola príliš krátka doba a s vypudením jeho učeníkov mizne akákoľvek stopa vplyvu jeho cirkevného diela*“[44]. Ak Nomokánon obsahuje slová dokázateľne veľkomoravského pôvodu, ktoré sa v neskoršej cirkevnej slovančine nevyskytovali, nie je vhodné klásť pôvod Nomokánona do čias post-veľkomoravských[45].

Vývoj textu Nomokánona po zániku Veľkej Moravy. Vzhľadom na to, že medzi zápisom pôvodného Metodovho Nomokánona a jeho najstarším prepisom zachovaným v Usťužskom rukopise ubehlo viac ako štyri storočia, je zachovaná podoba oproti pôvodnému textu značne pozmenená. Najčastejšie nešlo o zmeny úmyselné, ale o chyby, ktoré vznikli pri prepisovaní. Odhaľovanie pôvodnej podoby Metodovho Nomokánona možno prirovnať k archeologickej práci, s odkrývaním jednotlivých vrstiev nánosov a rekonštruovaním zachovaného materiálu.

Nomokánon bol zapísaný v hlaholike a prvé poruchy pôvodného textu nastali pri transkripte do cyriliky. Nedostatočná znalosť buď hlaholského, alebo cyrilského písma u toho, kto realizoval transkript, mohla spôsobiť prvé zmeny v texte[46]. Častou chybou pri prepise je prepis veľmi podobných hlaholských písmen „*glagoľ*“ a „*cher*“, takže z pôvodného *goitijǫ* vzniklo *chotijǫ*, ktorým sa zmysel ustanovenia[47] mení z “*kto bude robiť kúzla a čary*“ na “*kto z manželov bude robiť kúzla a čary*“. Nie zriedkavou chybou sú tzv. haplografie, situácie, keď autor pri písaní konkrétneho slova preskočí za ním nasledujúci text a pokračuje až pri ďalšom výskyte rovnakého slova v nasledujúcej vete. Tieto chyby nemali účel úmyselne skrátiť text, boli spôsobené z nepozornosti.

---

[44] MMFH IV, s. 226.

[45] Termínu *istina* sa venujeme bližšie v poslednej kapitole tejto práce.

[46] Pozri bližšie napr. Kralčák (2014, s. 99); Kulbakin (1948, s. 5 – 15).

[47] *Iže chotiju čary budetь dějalъ, ispovědavъ sę, ubiica lěta da pokajetь s(ę), tako stroimъ, jako vъ onogo grěšě sebe obličivъ.*

Ďalšie textové zmeny nastali po tom, čo bol text glosovaný a pri ďalšom prepise boli tieto glosy priamo vložené do textu Nomokánona. Najviac textových chýb však bolo spôsobených nepozornosťou pisárov: *eteri* (niektorý) bolo zmenené na *eretik* (heretik), namiesto *beštiniju* (neviazanosť) je *obьšteniju* (spoločenstvo). Pre južných a východných Slovanov neznáme, a teda nezrozumiteľné veľkomoravské slovo *mьša* (omša) bolo „dôsledne" nahrádzané slovom *mьnši* (menší), takže slovné spojenie *mьnšьnuju službu* (omšovú službu) pozmenili na *mьnьšjuju službu*[48] (menšiu službu).

Na základe poukázania na tento stručný výpočet chýb, ktoré text Nomokánona obsahuje, možno konštatovať, že zachovaný text je značne porušený. Pre poznanie pôvodnej podoby (alebo aspoň podoby výrazne bližšej k pôvodnej podobe) je dôležité, že podoba Metodovho Nomokánona bola použitá aj pri preklade Syntagmy zachovanej v Jefremovskej kormčej knihe.

Porovnaním obidvoch týchto textov jazykovedci získali cenný materiál vhodný na objasnenie niektorých pôvodných častí textov Metodovho Nomokánona, ako aj jeho jazykového základu. Po porovnaní týchto textov bolo konštatované, že Metod prekladal grécku predlohu verne a dbal pritom aj na štruktúru slovanského jazyka, na jeho zvláštnosti, úslovia. Naproti tomu prekladateľ Syntagmy zachovanej v Jefremovskej kormčej knihe dbal najmä na doslovnú zhodu s gréckym originálom, a to v slovoslede aj vo väzbách. Autor Jefremovskej verzie Syntagmy nerobil doslovný preklad gréckej predlohy ako svoj vlastný prejav, ale bola to metóda inej literárnej školy. Týmto dôsledným prekladom však zanikli zdarné pokusy prvotného prekladateľa o voľnejší (a zrozumiteľnejší) spôsob pretlmočenia gréckej predlohy. Práve týmto posunom od prekladu voľnejšieho (zachovávajúceho špecifiká slovanského jazyka) k prekladu doslovnému môžeme zmerať výšku literárneho jazyka počas jeho používania na Veľkej Morave[49].

[48] MMFH IV, s. 213.
[49] MMFH IV, s. 218. Porov. Vašica (1966, s. 66).

ŠPECIFIKÁ PREKLADU TEXTU NOMOKÁNONA

Na základe vyššie uvedených špecifík jazykového prostredia Veľkej Moravy, ako aj stručného popisu vývoja textov normatívnych textov veľkomoravského obdobia môžeme konštatovať, že právny preklad normatívnych textov veľkomoravskej proveniencie sa vyznačuje nasledovnými špecifikami:

a) pomerne veľká významová variabilita termínov staroslovienskeho jazyka,
b) významová neustálenosť termínov staroslovienskeho jazyka,
c) významové posuny jednotlivých termínov (*dobrъ*),
d) používanie opisu pri použití pojmu práva, ktorý staroslovienský jazyk nepoznal,
e) deformácie a zamieňanie pôvodných veľkomoravských termínov v neskoršom vývojovom období používania staroslovienčiny,
f) nezachovanie pôvodného veľkomoravského prvopisu normatívnych textov a z toho vyplývajúca nutná rekonštrukcia zachovaného textu, ktorý je o niekoľko storočí mladší,
g) nemožnosť vytvárať kategorické závery o pôvodnom texte normatívnych textov veľkomoravského obdobia.

S cieľom poukázať na *významovú variabilitu a významovú neustálenosť niektorých termínov* staroslovienskeho jazyka zachovaných v normatívnych textoch si dovoľujeme uviesť niekoľko ukážok: Nomokánon používal slovo *ustrojenije* vo význame poriadok, ustanovenie (pričom tieto významy môžeme považovať za synonymické) a termín *ustrojenije* dvakrát s významom rozsúdiť, dvakrát s významom rozhodovať a dvakrát s významom navrátiť (uspôsobiť). V celom kontexte predmetných ustanovení boli slovné spojenia pomerne dobre zrozumiteľné.

Hoci použitia slov *ustrojenije* a *ustroiti* sú v Nomokánone pomerne jednoznačné, ich použitia v iných staroslovienskych textoch neskoršieho obdobia pripúšťajú omnoho väčšiu alternáciu významov. Nasvedčuje tomu aj výpočet významov pri hesle *ustrojenije*: 1. ustanovenie, 2. usporiadanie, poriadok, 3. napravenie, opravenie,

riadenie, vedenie. Slovo *ustroiti* má tieto významy: 1. vybudovať, zriadiť, vytvoriť, zhotoviť, 2. postaviť, umiestniť, 3. ustanoviť, určiť, 4. usporiadať, zariadiť, 5. pripraviť, prichystať, 6. znovuzriadiť, napraviť, obnoviť, vrátiť, navrátiť, 7. riadiť, viesť, vychovať, vzdelať, 8. rozlúčiť sa, 9. uspôsobiť, učiniť primeraným, 10. ukľudniť, umierniť"[50]. Presne tieto isté významy mu dáva aj *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* (Janyšková, 2010, s. 891). Je až zarážajúce, že jedno slovo má tak mnoho významov.

Na poukázanie na eventuálne *významové posuny* jednotlivých slov v našom jazykovom prostredím upriamime pozornosť na vývoj a významy (a zmeny vo význame) slova *pravъ*. Praslovanské adjektívum *pravъ* malo prvotný význam fyzickej rovnosti, znamenalo teda „priamy, rovný"[51] (Kurz, 1975, s. 240; Janyšková, 2006. s. 699 – 700). Význam slova *pravъ* mal vo vývoji slovanských jazykov rozdielny vývoj. V južných slovanských jazykoch, v ktorých nezaniklo používanie slova *desnъ*[52] (Mańczak, 2004, s. 176) vo význame „pravá strana" – vo význame „opozitum k ľavý", zostal význam slova *pravъ* len vo svojej pôvodnej podobe „rovný, priamy"[53]. O uvedenej skutočnosti svedčí aj význam termínu *pravъ* v staroslovienčine. Staroslovienčina, ktorá má južnoslovanský pôvod, nepoužívala termín *pravъ* vo význame „pravý, opozitum k ľavý", ale len vo význame správny (Kurz, 1975, s. 244).

V západných a východných slovanských jazykoch (v ktorých zaniklo používanie termínu *desnъ* vo význame „pravá strana") prešiel termín *pravъ* od pôvodného významu fyzickej rovnosti vo význame „rovný, priamy" k druhotnému významu „pravý, pravá strana", teda opozitum k ľavý. Teóriu, na základe ktorej sa význam termínov prá-

[50] SJStsl. IV.s. 693.

[51] Porov. Mańczak (2004, s. 76); Mosyzński (1957).

[52] Porov. Schuster-Šewc (1978).

[53] *Desnъ*: pravý, ale aj šťastný, priaznivý, vhodný. Etymologický slovník jazyka staroslovienskeho považuje za základ tohto slova staroindické slovo *dákšina* – pravý, južný, schopný, zručný, jeho derivát *dašina* – vpravo. Praslovanský tvar bol v podobe *desnъ*. Pozri bližšie Janyšková (1990, s. 127).

vo a pravda odvádza od pôvodného termínu označujúceho fyzickú rovnosť či priamosť, možno deklarovať aj na vývoji príbuzných párových slov. Opakom termínu označujúceho fyzickú rovnosť *pravъ* bol termín *levъ* (ľavý), ale aj termín *krivъ* (zakrivený, nerovný). Keďže sa postupným vývojom termín *pravъ* pozmenil aj na svoj derivát pravda, aj termín *krivъ* sa zmenil rovnakým vývojom na termín krivda[54] (Machek, 1968, s. 481), zjednodušene *pravь-pravьda* (Kurz, 1975, s. 240), *krivъ-krivьda*. Teóriu sémantickej motivácie, na základe ktorej sa význam termínov právo a pravda odvádza od pôvodného termínu označujúceho fyzickú rovnosť či priamosť, je v súčasnosti všeobecne akceptovaná (Schuster-Šewc, 1978, s. 1152; Machek, 1968, s. 481).

Pôvodné praslovanské *pravъ* nadobudlo už počas používania staroslovienčiny mnoho derivátov (Mosyński, 1957, s. 136). Uvádzame len najznámejšie a tie, ktoré mohli mať priamy či nepriamy vplyv na používanie termínov *právo* a *pravda*: *pravostь* (priamosť, správnosť), *pravota* (správnosť, spravodlivosť), *pravilьnъ* (správny), *praviti* (riadiť, spravovať), *pravljenije* (pravidlo/norma správania, spravodlivosť), *pravitel´ъ* (vodca, predstavený), *ispraviti* (urobiť priamym, napraviť, napriamiť), *ispravljenije* (narovnanie, napriamenie, v prenesenom význame aj náprava), *ispravitel´ъ* (opravca, usmerňovateľ), *napravljati* (riadiť, viesť, usmerňovať), *napravljenije* (návod), *opraviti* (zamerať, dať smer), *upraviti* (zamerať, prispôsobiť), *upravljenъ vъ čьto* (spôsobilý), upravljenije (riadenie, vedenie), *upraviteľь* (zriaďovateľ).

V neposlednom rade patrí do skupiny vyššie uvedených derivátov praslovanského *pravъ* aj samotný termín *pravda*, ktorý mal však v staroslovienčine význam 1. „spravodlivosť“, 2. „ustanovenie, zásada“, 3. dnešný význam „pravda“[55] (Janyšková, 2006, s. 699 – 700). V *Etymologickom slovníku staroslovien*činy možno nájsť aj

[54] Porov. Machek (1957).

[55] K významu termínov „pravda“, „prav“, „pravilo“ pozri bližšie Kurz (1975, s. 238, s. 240, s. 244).

význam „konanie podľa božích prikázaní“. Doruľa pri výpočte významov termínu *pravda* zachádza ďalej a tvrdí, že pravda mala nielen u južných Slovanov, ale aj východných Slovanov význam „právo“, „právny spor“, „zákon“, „súd“ (Doruľa, 1972, s. 352 – 357) (o prenesenom význame termínu pravda na označenie súdu nasvedčuje dodnes existujúca fráza „je na pravde božej“ vo význame „je na božom súde“). Rovnako aj v staršej slovenčine mal termín *pravo* nielen význam 1. ius, iustitia, ale aj významy 2. súdny proces, spor, 3. súdna inštancia, súd, 4. právny národ, 5. rozhodnutie súdu, rozsudok (Kuchár, 1975, s. 238 – 257). Termín *pravda* má aj v dnešnej slovinčine význam súd, proces, právo (Stanislav, 1978, s. 157).

ZÁVER

Preklad právneho textu z a do súčasných jazykov je pomerne špecifický. Preklad právneho textu písaného staroslovienčinou veľkomoravského obdobia (ktorý je starý viac ako tisícročie) v sebe spája navyše niekoľko špecifík, ktoré pri prekladoch normatívnych textov zo súčasných jazykov už z väčšej miery neexistujú. Pre lepšie pochopenie týchto špecifík sme sa v článku snažili o ich časové vymedzenie, následne o objasnenie pojmov staroslovienčina, slovienčina a praslovančina (a ich vzájomného vzťahu). Pozornosť sme tiež venovali aj stručnému popisu a charakteristike samotných normatívnych textov, ktoré sú s daným jazykovým prostredím späté.

Pri preklade právnych textov veľkomoravského obdobia narazíme na tri hlavné problémy, z ktorých jedným je jazyk, ktorým sú písané, druhým je to, že pamiatky veľkomoravského obdobia nie sú autentické, a treťou je skutočnosť, že dochádza k posunom vo význame slov, čo je dokumentované aj vyššie uvedenými príkladmi mnohovýznamovosti staroslovienskeho jazyka. Ďalšími problémami je neexistencia exaktnej terminológie, s ktorou súvisí používanie viet popisného charakteru (formy zavinenia) a fakt, že pre jeden pojem sa používalo viac termínov. Problém spôsobuje aj skutočnosť, že identické minulé slovo nemusí mať identický význam a ako dô-

sledok dochádza k posunu na osi hodnotenia, k tomu, že slovo nadobúda iný význam a s existenciou polysémie súvisí jednak zužovanie významu a jednak jeho rozširovanie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BEŇKO, J. a kol. (1998): *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998.

BORYŚ, W. (1998): Praslowiański – popraslowiański. Na granicy dwóch epok. In: *Praslowańszczyna i jej rozpad*. Warszawa: Wydawnictvo Energia, 1998.

DORUĽA, J. (1972): O slovách pravda a vina. In: *Kultúra slova*. č. 6, 1972, s. 352—357.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2014): *Fonologický systém slovanských jazykov z typologického hľadiska*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2014.

DVOŘÁK, P. (2004): *Stopy dávnej minulosti 3. Zrod národa*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2004, 111 s.

GABČOVÁ, H. (2007): K prekladu niektorých termínov. In: *Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007, s. 21 – 39.

JÁGER, R. (2017): Metod – zakladateľ (právnického) vzdelávania na Veľkej Morave? (Niekoľko úvah o vzdelávaní na Veľkej Morave). In: GÁBRIŠ, T. – HORÁK, O. – TAUCHEN, J. (eds.): *Školy, osobnosti, polemiky. Pocta Ladislavovi Vojáčkovi k 65. narozeninám*. Brno: The Euroepan Society for History of Law, 2017, s. 206 – 219.

JAGIĆ, V. (1913): *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*. 2. vydanie. Berlín: Weidmann, 1913.

JANYŠKOVÁ, I. a kol. (2010): *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. diel 15. Praha: Tribun EU, 2010, 891 s.

KIZLINK, K. (1969): Právo Veľkej Moravy. In: *Právnické štúdie*, XVII, 1969, 3.

KRAJČOVIČ, R. (1974): *Slovenčina a slovanské jazyky. Praslovanská*

genéza slovenčiny. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1974.
KRAJČOVIČ, R. (1988a): O kontinuite starej slovenskej a praslovanskej lexiky I. In: *Slovenská reč,* roč. 53, 1988, s. 259 – 269.
KRAJČOVIČ, R. (1988b): O kontinuite starej slovenskej a praslovanskej lexiky II. In: *Slovenská reč,* roč. 53, 1988, s. 321 – 328.
KRAJČOVIČ, R. (1989): O kontinuite starej slovenskej a praslovanskej lexiky III. In: *Slovenská reč,* roč. 54, 1989, s. 3 – 9.
KRAJČOVIČ, R. (1992): Kultúrny jazyk na Veľkej Morave. In: *Slavica Slovaca,* roč. 27, 1992, s. 15 – 21.
KRALČÁK, Ľ. (2014): *Pôvod hlaholiky a Konštantínov kód*. Martin: Matica slovenská, 2014.
KRUPA, V. – GENZOR, J. (1996): *Jazyky sveta v priestore a čase*. Bratislava: Veda, 1996.
KRUPA, V. – ONDREJOVIČ, S. (2013): Jazykové mýty. In: *Mýty naše slovenské*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2013.
KUČERA, M. (2010): *Kráľ Svätopluk*. Martin: Matica slovenská, 2010.
KULBAKIN, Š. (1948): *Mluvnice jazyka staroslověnského.* Praha: Jednota českých filologů, 1948.
KUCHÁR, R. (1975): Slovo právo v slovnej zásobe slovenčiny predspisovného obdobia. (Postavenie a významová stavba.) In: Právny obzor, č. 58, 1975, s. 238 – 257.
KURZ, J. (1969): *Učebnice jazyka staroslověnského*. Praha: SPN, 1969.
KURZ, J. et al. (1975): *Slovník jazyka staroslověnského. zv. 28*. Praha: Academia, 1975.
LEHR-SPLAWIŃSKI, T. (1932): O dialektoch praslowiańskich. In: *Sborník prací k I. Sjezdu slovanských filologů v Praze*. Praha, 1932.
LYSÝ, M. (2014a): Koľko Gentes tvorilo základ politického zriadenia na Morave v 9. storočí? In: *Právo v priestore a čase. Zborník venovaný jubileu prof. JUDr. Jozefa Beňu, CSc.* Bratislava: Atticum, 2014.
LYSÝ, M. (2014b): „Veľkomoravský štát.“ In: *Quid leges sine moribus? Medzinárodná online vedecká konferencia venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr.h.c. Petra Mosného, CSc.* Trnava: TRUNI, 2014, s. 270 – 271.
MACHEK, V. (1968): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1968.

MAŃCZAK, W. (2004): *Przedhistorycne migracje slowian pochodzenie jezyka staro-cerkiewno-slowiańskiego.* Krakov: Poľská akadémia vied, 2004.
MAREK, M. (2011): Kto žil v 9. storočí na území Slovenska? In: MARSINA,R. – MULÍK, P. (eds.): *Etnogenéza Slovákov. Kto sme a odkiaľ pochádzame*. Martin: Matica slovenská, 2011.
MARSINA, R. (2012): *Metodov boj*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2012.
MOSYZŃSKI, K. (1957): *Pierwotny zasiag jezyka praslowianskiego*. Wroclaw: Polska akademia nauk, 1957.
ONDRUŠ, Š. (2004): *Odtajnené trezory slov/III*. Martin: Matica slovenská, 2004, s. 25.
POPOWSKA-TABORSKA, H. (1997): The Slavs in the Early Middle Ages from the Viewpoint of Contemporary Linguistic. In URBAŃCZYK, P. (ed.).: *Origins of Central Europe.* Warsaw: Scientific Society of Polish Archaeologists, 1997.
PIETA, K. (2011): Bojná-fenomén národnej histórie. In: *Historická revue*, 8/2011.
POKORNÝ, J. (2010): *Lingvistická antropologie. Jazyk mysl* a *kultura*. Praha: Grada, 2010.
PUKANEC, M. (2008): *Praslovanská lexika v Nárečiach slovenských kmeňov*. Brno: Tribun EU, 2008.
PUKANEC, M. (2010): *Od indoeurópčiny k praslovančine*. Brno: Tribun EU, 2010, s. 60 – 61;
SCHUSTER-ŠEWC, H. (1978): Historisch-etymologisches Woerterbuch der ober- und nidersorbischen Sprache. Bautzen, 1978. 1152 s.
SLANINKA M. (ed.) (2013): *Assemanov evanjeliár a kalendár. Kódex 3. Vatikánsky slovanský. Prepis*. Martin: Matica slovenská, 2013.
SOBOLEVSKIJ, A. I. (1910): *Materialy* i *izsledovanija* v oblasti *slavianskoj filologii* i *archeologii*. Petrohrad, 1910.
STANISLAV, J. (1957): *Dejiny slovenského jazyka 1*. Bratislava: SAV, 1957.
STANISLAV, J. (1978): *Starosloviensky jazyk 1*. Bratislava: SPN, 1978.
STEINHÜBEL, J. (2013): Odkedy môžeme hovoriť o Slovensku a Slovákoch. In: *Mýty naše slovenské*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2013, s. 24;

VAŠICA, J. (1951): Origine cyrillomethodienne du plus ancien code slave dit „Zakon sudnyj ljudem“. In: *Byzantinoslavica* XII, 1951.
VAŠICA, J. (1955): *Metodejuv překlad nomokanonu.* In: Slavia XXIV, Praha, 1955, s. 9 – 41.
VAŠICA, J. (1966): *Literární památky epochy velkomoravské 863 – 885*. Praha: Lidová demokracie, 1966.
VEPŘEK, M. (ed.) (2014): *Velká Morava a velkomoravská staroslověnština*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
WALDMÜLLER, L. (1976): *Die ersten Begegnungen der Slawen mit dem Christentum und den christlichen Voelkern vom VI. bis VIII. Jahrhundert*. Amsterdam: Verlag Adolf M. Hakkert, 1976.
ŽEŇUCH, P. (2007): Cyrilské a latinské písomnosti byzantskej tradície v kontexte kultúrneho i náboženského pluralizmu v regióne pod Karpatmi. In: *Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007, s. 21 – 39.
ŽIGO, P. – KUČERA, M. a kol. (2012): *Na písme zostalo (dokumenty Veľkej Moravy)*. Bratislava: Perfekt, 2012.

BESTEHT EIN UNTERSCHIED ZWISCHEN DER PRAXEOLOGIE DES GERICHTSDOLMETSCHENS UND KONFERENZDOLMETSCHENS?

Tomáš Sovinec

Comenius Universität Bratislava, Philosophische Fakultät,
Institut für Germanistik, Niederlandistik und Skandinavistik
Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Katedra germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky
tomas.sovinec@uniba.sk

Abstrakt

If we look to the future we can assume, that the challenges for the interpreters in Europe and probably worldwide will constantly grow. Therefore it is essential to collect permanently new information to keep up with the trend. The matter of my contribution will be a description of relevant challenges, which occur today on the interpreting market in Slovakia. But I will also focus on the important features and requirements which represents a conference/court interpreter. In a period of the refugee crisis it is possible that especially the demand for court interpreters will be extraordinary high. That can also affect the conference interpreters.

EINLEITUNG

Die Idee für diesen Beitrag entstand während der in Europa vorherrschenden Flüchtlingswelle und meiner Arbeit als freiberuflicher Dolmetscher. Ich bin seit 2007 auch beeidigter Gerichtsübersetzer für die deutsche Sprache in der Slowakei und arbeite auch als beeidigter Dolmetscher. Die Arbeit des beeidigten Dolmetschers scheint manchmal ein bisschen im Schatten des Übersetzens zu stehen. Auch im Rahmen der Translatologie wird viel mehr das Übersetzen in den Vordergrund gestellt. Gerade aus diesem Grunde ist es meiner Meinung nach wichtig, über das Gerichtsdolmetschen zu schreiben und auch Forschung auf diesem Feld zu betreiben. In einer Zeit wo in Europa die Nachfrage nach dem „Community Interpreting" also einem Bestandteil des Gerichtsdolmetschens offensichtlich steigen wird. Außerdem wird sehr oft der Beruf des Dolmetschers auf die Tätigkeit eines helfenden Instrumentes degradiert. Nur selten wird der Dolmetscher als ein gleich- berechtigter Partner im Rahmen von Veranstaltungen angesehen. Der Beruf wird eher oftmals auch seitens der Richterinnen und Richter verpönt, als ein Beruf der nur eine ergänzende Funktion hat.

1. VORBEREITUNG DES GERICHTSDOLMETSCHERS (KONFERENZDOLMETSCHERS) AUF DIE LEISTUNG

Die Vorbereitung auf die Dolmetschleistung stellt einen bedeutenden Teil der erfolgreichen Dolmetscharbeit dar. Dieser Teil wird bei der Entlohnung der Konferenzdolmetscher sehr oft gar nicht berücksichtigt, sie werden nämlich immer nur nach einem Stundenssatz bezahlt. Wie viele Stundenssätze aber die Vorbereitung dauerte, das interessiert keinen. Wobei bei den Gerichtsdolmetschern und –übersetzern über sog. Pauschalausgaben auch der Ersatz dieses Aufwandes möglich ist. Ich bin der Meinung, dass der Dolmetscher gerade bei der Vorbereitung viel Vokabular gewinnt und sowohl sein Selbstbewusstsein als auch Sachwissen aufbaut und erweitert. Es gibt aber

Untersuchungen, die sich dem Vergleich einer gründlichen Bearbeitung eines Manuskripts und einer vorlagenlosen und stärker semantisch orientierten Verarbeitung widmen. „Das strategische Verhalten beginnt nicht erst im Dolmetschprozess, sondern bereits mit der Vorbereitung (vgl. Kalina 1986:174). Die Fähigkeit der effizienten, den Erfolg stützenden Vorarbeit ist Teil der Dolmetschkompetenz. Die professionelle Vorbereitung auf Themen und unterschiedliche Präsentationstypen einer Konferenz ist integraler Bestandteil einer Dolmetschleistung. Hierzu muss der Dolmetscher Wissen um die Ziele und Methoden einer solchen Vorbereitung besitzen. Er muss auch Wissen darüber haben, wie er das erworbene Sach- und Sprachwissen organisiert, um es auch bei späteren Einsätzen wieder nutzen zu können (Bedeutung der retrospektiven Aufarbeitung)“ Kalina (1998, S. 202). Bei diesem Satz ist zu erwähnen, dass es nicht immer leicht ist, die Informationen retrospektiv aufzuarbeiten. Es folgen nämlich nächste Aufträge, Informationen und Vorbereitungen. Die Wortschätze sollten deswegen bereits bei der ersten Aufbereitung sorgfältig nach Themen und von A bis Z geordnet sein. Die Einordnung je nach Kunden oder Branche ist sehr hilfreich. Man kann dann nämlich auf die bereits fertigen Glossare zurückgreifen, ohne diese suchen zu müssen. Der Austausch von Glossaren mit Kollegen vor einem Auftrag ist auch von großer Wichtigkeit. Es hat nämlich jede/r Kollegin/Kollege ihre/seine eigene Art und Weise, wie sie/er die Glossare zusammenstellt. Solch eine Abstimmung vor dem Auftrag verkürzt das „Einführungsgespräch“ kurz vor dem Beginn der Veranstaltung, wo es sicher auch einige andere wichtige Dinge noch zu regeln gibt. Beim Dolmetschen vorm Gericht ist auch der Kontakt mit dem Richter oder Ermittler im Fall von Vernehmungen sehr wichtig. Man kann dadurch wertvolle Informationen erwerben, die einem Gerichtsdolmetscher bei der Verhandlung wo der Stress viel größer ist helfen können.

2. ENTSCHEIDENDE MERKMALE EINES GERICHTSDOLMETSCHERS (KONFERENZDOLMETSCHERS)

Es ist nicht leicht, die entscheidenden Merkmale oder ein erfolgversprechendes Profil zu schildern. Es gibt nämlich auch Menschen in diesem Beruf, die ihn nie erlernt haben und trotzdem alle Fertigkeiten besitzen, um ausgezeichnete Dolmetscher und Übersetzer zu sein. Ich widmete mich im Rahmen meiner weitgehenden Forschung innerhalb einer Umfrage unter den Studenten und den professionellen Dolmetschern auch der Frage nach der Definition eines Dolmetschers und den Voraussetzungen, die ihn zu einem richtigen Dolmetscher machen können. Dies ist jedoch zurzeit nicht Gegenstand dieses Beitrags.

Zuerst aber ein Einblick in die Theorie. „Die Dolmetscher haben nur dann eine Chance auf dem Markt und vorm Gericht als Verhandlungsdolmetscher, wenn sie tatsächlich als qualifizierte Experten für die Beziehungen zwischen verschiedenen Sprachen und Kulturen ihren Wert nachweisen können. Sie müssen jedoch im juristischen Milieu auch ein „juristisches Minimum“ beherrschen. Darunter versteht man ein Studium von Übersetzen und Dolmetschen an einer Universität, eine bestimmte Zahl an übersetzten Rechtstexten und Verdolmetschungen mit Schwerpunkt Rechtswissen. Wobei es nicht leicht ist, Erfahrungen auf diesem Feld zu sammeln. Deswegen sind die Voraussetzungen und Prüfungen in der Slowakei relativ streng festgelegt. Das Justizministerium der Slowakischen Republik, welches die Liste der eingetragenen Sachverständigen, Dolmetscher und Übersetzer führt, trägt nur jene natürliche Personen ein, die folgende Voraussetzungen erfüllen müssen:

Rechtsfähigkeit in vollem Umfang, nicht vorbestraft, Abschluss in jenem Fach in welchem Sie die Eintragung in die Liste beantragt, abgeschlossener Speziallehrgang(sog. Fachminimum), eine fachliche Erfahrung von mindestens fünf Jahren, erfolgreich bestandene Fachprüfung usw.

Daraus ist ersichtlich, dass die Vorschriften die Fachlichkeit der eventuellen Bewerber ausreichend überprüfen. In vergange-

nem Jahr hat das Justizministerium eine neue Form der Abwicklung der fachlichen Prüfungen in Dolmetschen und Übersetzen erprobt. "Odborná skúška tlmočníka (odborná komunikácia, konzekutívne tlmočenie) bola vykonaná v reálnej pojednávacej miestnosti súdu v priestoroch Justičnej akadémie Slovenskej Republiky. Z tlmočníckych skúšok bol vyhotovovaný zvukový záznam na zariadení aké dnes využívajú súdy. Záznam bol vyhotovovaný so súhlasom skúšaných. Úloha tlmočiť reálne texty zo skutočných situácií na súdoch alebo iných orgánov štátnej správy si vyžadovala maximálnu koncentráciu ako u skúšajúcich tak aj skúšaných, ktorí v mnohých prípadoch nemali žiadne alebo len nepatrné skúsenosti z praktického tlmočenia. Úspešnosť uchádzačov sa pohybovala asi na úrovni 35 % z 200 uchádzačov" (Ďuricová 2015, S. 28) Diese Form der Prüfungen wurde jedoch von der fachlichen Öffentlichkeit relativ skeptisch betrachtet und schließlich nach der Beendigung der Prüfungen auch überwiegend negativ beurteilt. Trotzdem finde ich, dass es ein Beitrag gewesen ist dazu, dass man es auch „anders" machen kann. Der positive Beitrag war die Verwendung von Computern bei der Übersetzung und die Aufnahme des Dolmetschens während der Dolmetschprüfung. Meiner Ansicht nach trug, dass zu einer höheren Objektivität der Prüfungen bei. Eines der Ergebnisse dieses Pilotprojektes waren personelle Änderungen im Ministerium und die Rückkehr zur altbewährten Form der Prüfungen.

3. AUSBILDUNG VON GERICHTSDOLMETSCHERN (KONFERENZDOLMETSCHERN)

Es gibt keinen spezialisierten Studiengang an einer der slowakischen Universitäten, der Gerichtsdolmetscher vorbereiten würde. Speziallehrgänge werden jedoch von mehreren slowakischen Universitäten die Dolmetschen und Übersetzen unterrichten angeboten. „Dazu wiederum ist es notwendig, dass die nachstehend genannten speziellen Fähigkeiten und Fertigkeiten in der Ausbildung von Übersetzern und Dolmetschern optimal entwickelt bzw. weiterentwickelt

werden. Ausgehend vom Wesen der Tätigkeit(en), die Übersetzer und Dolmetscher ausüben, lassen sich die dafür erforderlichen speziellen Fähigkeiten und Fertigkeiten auflisten: breitgefächertes Allgemeinwissen („Weltwissen"), einschl. eines Grundwissens in für die Berufspraxis wichtigen Fachbereichen („Sachwissen") – vor allem allgemeine Grundlagen der Technik (da ca. 70 % des Bedarfs an Sprachmittlungsleistungen in diesem Bereich anfallen) – daneben Volks- und Betriebswirtschaft, Recht, Literatur und Kunst; sich ständig veränderndes und erweiterndes muttersprachliches Sprach- und Kulturwissen („grundsprachliche Kompetenz"); sich ständig veränderndes und erweiterndes fremdsprachliches Sprach- und Kulturwissen („fremdsprachliche Kompetenz") übersetzungswissenschaftliche Theorie – und Methodenwissen; Fertigkeiten in Bezug auf Auftrags- und Ausgangstextanalyse, Übersetzungsstrategien, Zieltextproduktion, Zieltextgestaltung (bis hin zum Layout) und Recherche einschl. selbstständige Terminologiearbeit („translatorische Kompetenz"); Kenntnisse über die Berufspraxis des Dolmetschers. Die wichtigsten intellektuellen Eigenschaften: Den Dolmetscher zeichnet logisches und vorausschauendes Denken sowie Urteils- und Analysefähigkeit aus. Diese Fähigkeiten des Dolmetschers sind natürlich bei der Ausgangstext-Analyse gefragt, aber z. B. auch bei der Recherche, also in der Vorbereitungsphase des Übersetzungsprozesses. Ebenso stellen die Notizen des Konsekutivdolmetschers bzw. überhaupt das Erfassen des Sinns einer Äußerung das Ergebnis einer Analyse des Ausgangstextes dar. Die Analysefähigkeit des Dolmetschers befähigt ihn ferner, Übersetzungs- bzw. Dolmetschstrategien bewusst zur Erhöhung seiner Kompetenz zu nutzen, indem er sie in vergleichbaren Situationen wiederholt einsetzt. Dass ein Dolmetscher ein hohes Pflicht- und Verantwortungsbewusstsein aufweisen muss, ist im Grunde eine Binsenweisheit; dennoch zeigt sich spätestens bei schludrigen Übersetzungen, dass dieser Punkt nicht für jeden Dolmetscher gar so selbstverständlich ist. Verantwortungsbewusstsein bedeutet auch Disziplin und Zuverlässigkeit (z. B. Einhalten des Abgabetermins einer Übersetzung) und Pünktlichkeit (nichts ist unprofessioneller als ein verspätet zum Einsatz erscheinender Dolmetscher.). Und ein weiteres

Beispiel für verantwortungsbewusstes Handeln (hier: „Mitdenken“) des Übersetzers und des Dolmetschers: die stillschweigende Korrektur offensichtlicher Fehler, Versprecher u.a. Unzulänglichkeiten des Ausgangstextes bei der zielsprachlichen Neuvertextung bzw. – in weniger „offensichtlichen“ Fällen – eine vergewissernde Rückfrage beim Textverfasser“ (Kautz 2002, S.19 - 24). Da stimme ich eher der vergewissernden Rückfrage zu als stillschweigender Korrektur. Es kommt nämlich in solchen Fällen immer wieder zu einer enormen Spannung beim Dolmetscher. In einer Situation, wo der Textproduzent einen Fehler begeht, z. B. eine geographische Fehlanzeige, d. h. anstatt Slowakei sagt er Tschechoslowakei. Das Auditorium hört bei einer konsekutiven Verdolmetschung natürlich das Wort Tschechoslowakei und wenn man dann in der Verdolmetschung Slowakei sagt, sind manche Zuhörer überrascht und hinterfragen. Vor einem Gericht kann es logischerweise noch fatalere Folgen haben. Ich habe z.B. ein Verhandlungsdolmetschen in einer slowakischen Justizvollzugsanstalt erlebt wo ein Schwerverbrecher verdolmetscht wurde. Dabei war der Vernehmungsraum mit Wachen dicht besetzt und der Inhaftierte sprach Ungarisch und man hatte Ihn aus dem Ungarischen ins Slowakische und anschließend ins Deutsche für die deutschen Ermittler verdolmetscht. Es ist vorstellbar, dass bei so einem „langen Weg“ etwas verloren gehen kann. Es waren nämlich zwei Gerichtsdolmetscher beteiligt. Einer hat den „mutmaßlichen“ Täter aus dem Ungarischen ins Slowakische gedolmetscht und der andere Dolmetscher aus dem Slowakischen ins Deutsche. Die sowohl physische als auch psychische Spannung war bei allen beteiligten sehr hoch. Es endete schließlich mit einem Erfolg, obwohl der Rechtsanwalt des Täters nicht erschienen ist und somit eine nächste Vernehmung notwendig war.

4. KONZENTRATION ALS ENTSCHEIDENDER ERFOLGSFAKTOR BEIM DOLMETSCHEN VORM GERICHT

Die Konzentration spielt meiner Meinung nach eine wichtige Rolle beim Dolmetschen und ganz speziell auch beim Gerichtsdol-

metschen. Die Erkenntnisse der Forscher unterscheiden sich allerdings. Ingrid Kurz beschreibt in ihrem Buch die Problematik wie folgt: "Verschiedentlich ist in der Dolmetschliteratur von der erforderlichen Konzentration beim Dolmetschen die Rede: "Interpreting, because of the intensity of brain activity it requires, necessitates total concentration". (Coughlin 1988:359)

Auch Seleskovitch (1978:41) verweist auf das hohe Maß an Konzentration, das der Dolmetscher aufbringen muss: "(…) a degree of concentration rarely seen". Die Dolmetscher schnitten im Konzentrations-Leistungs-Test [K-L-T] von Düker-Lienert (1959) vergleichsweise nicht signifikant besser ab als die anderen Versuchsgruppen" (Kurz 1996a, S. 138). Dieser Behauptung kann ich nicht ganz zustimmen, denn aus eigener Berufserfahrung und der einiger langjährig tätiger Kollegen ergibt sich, dass sich speziell beim Gerichtsdolmetschen der Lärm oder sonstige Störungen sehr negativ in der Leistung des Dolmetschers widerspiegeln. Wenn Dolmetschkabinen verwendet werden, gibt es noch weitere „Spezialitäten". Speziell wird dies ganz konkret auf dem slowakischen Markt bei den sog. offenen Dolmetschkabinen spürbar. Man diskutiert sehr oft unter den Kollegen Simultandolmetschern darüber, ob der Kollege, der gerade nicht dolmetscht, die Kabine für eine längere Zeit verlassen darf. Es wird natürlich gestattet sein, die Toilette zu nutzen oder kurz durchzuatmen, aber längere Abwesenheit halte ich für unprofessionell oder auch für eine Gefahr bezüglich der Konzentration. Ein weiteres Problem aus der Dolmetschkabine ist das Lesen von Zeitschriften oder sogar Büchern, während der andere Kollege dolmetscht. Meiner Meinung nach bedeutet dies einen weiteren Verlust an Konzentration bei jenem Kollegen, der gerade nicht arbeitet. Er sollte einfach mithören, um dann nach dem Wechsel mit dem Kollegen auf mögliche Anspielungen oder Zusammenhänge reagieren zu können. Beim Thema Konzentration erlaube ich mir noch eine Anleitung zur Vorbereitung für einen Dolmetscheinsatz zu schildern. Sowohl beim Simultandolmetschen als auch beim Konsekutivdolmetschen beginnt man ein oder zwei Tage vor der Veranstaltung mit der Vorbereitung auf den Einsatz. Meiner

Meinung nach gehört dies in den weiteren Zusammenhang der Konzentration. Je nach Umfang der Veranstaltung arbeitet man mit dem Wortschatz der Verhandlungsunterlagen, Beiträge einer Konferenz oder eines Gipfeltreffens. Für wichtig halte ich auch besonders beim Verhandlungsdolmetschen vorm Gericht die Vorbereitungen auf einen konkreten Täter. Am besten schaut man sich den Werdegang der Persönlichkeit an. Man recherchiert in den Unterlagen (ideal ist der Fall wenn der Gerichtsdolmetscher zuvor auch die Gerichtsübersetzung gemacht hat). Bei solch einer detaillierten Vorbereitung, sprich Konzentration auf den Redner, fällt es später dem Dolmetscher viel leichter, sich in die Persönlichkeit des Redners hineinzuversetzen und als sein „Mund" zu sprechen. Die Konzentration unmittelbar vor dem Einsatz ist dann nur noch beschränkt auf den Gedanken, dass man sämtlichen Stress von sich fernhält, d.h. versucht, nicht unnötig mit „unwichtigen" Personen zu streiten oder auch z.B. die physiologische Notdurft vor dem Einsatz erledigt. Hier muss ich auf ein interessantes Phänomen hinweisen, das vor allem beim Konsekutivdolmetschen auftritt. Es geht um die heikle Frage der Benutzung der Toilette während solch eines Einsatzes. Eine einfache Antwort darauf ist, dass es nicht möglich ist, weil man ohne offizielle Pause nicht einfach verschwinden kann. Natürlich kann man im Extremfall um eine Ausnahme bitten, aber es wird immer ein bisschen schräg beurteilt. Somit komme ich zum Schluss, dass man beim Dolmetschen und vor dem Dolmetschen mit voller Konzentration arbeiten muss und nicht zuletzt wie bei Spitzensportlern auch auf eine entsprechende „Diät" vor der Leistung achten muss.

5. BESTEHT EIN UNTERSCHIED ZWISCHEN DER PRAXEOLOGIE DES GERICHTSDOLMETSCHENS UND KONFERENZDOLMETSCHENS?

Bei der Suche nach der Antwort auf diese Frage stoßen wir auf mehrere Punkte, die wahrscheinlich eine tiefere Forschung erfordern würden. Wenn wir die Ausbildung für den Beruf eines Kon-

ferenzdolmetschers mit der Ausbildung eines Gerichtsdolmetschers vergleichen, stellen wir zumindest in der Slowakei fest, dass da eigentlich kein Unterschied besteht. Das Konferenzdolmetschen wird auf mehreren Universitäten in der Slowakei unterrichtet. „Der Studiengang Übersetzen und Dolmetschen ist zwar eine junge, aber ziemlich beliebte und sich dynamisch entwickelnde Studiendisziplin, was auch die folgenden Nummern bezeugen: im folgenden akademischen Jahr 2012/2013 bieten die einzelnen universitären Ausbildungseinrichtungen den Studenten, die sich für ein Vollzeitstudium im erwähnten Studiengang auf Bachelorstufe interessieren, insgesamt 11 Studiensprachen und 634 Studienplätze an. Bei einem Rückblick in die Vergangenheit kommen wir zu der Erkenntnis, dass sich der Studiengang im Laufe der vergangenen 41 Jahre in vieler Hinsicht verändert hat. Zu den schwerwiegendsten Veränderungen gehört sicherlich die Teilung des ursprünglich fünfjährigen Studiums auf ein dreijähriges Bachelorstudium und ein anschließendes zweijähriges Masterstudium und auch die Einführung des Kreditpunktesystems. Dramatisch verändert hat sich auch der Stellenwert der literarischen Übersetzung – während sie zu der Zeit der Geburt dieses Studienganges eine eigenständige Studienrichtung darstellte, wird sie heute als Wahlpflichtfach unterrichtet. Zu den weiteren Veränderungen zählen die Anwendung der Informationstechnologien im Übersetzungsunterricht und obligatorisches Praktikum in Übersetzungs- und Dolmetschagenturen.“ (Bittnerová 2013, S. 181). Die Universität Wien, konkret das Zentrum für Translationswissenschaft bietet neulich die Möglichkeit eines Studiums für werdende Gerichtsdolmetscher an, was ich als eine Inspiration auch für unsere Universitäten betrachte. Nichtsdestotrotz denke ich dass, es keinen deutlichen Unterschied zwischen der Praxeologie des Gerichts- und Konferenzdolmetschens gibt. Es gibt lediglich verschiedene unbestätigte „Gerüchte“, dass jene Dolmetscher die einen sog. runden Stempel besitzen also beeidigt sind, eigentlich besser sind als die „normalen“ Konferenzdolmetscher. Ob diese Behauptung auf einer rationalen Hypothese beruht, überlasse ich jedem der diesen Beitrag liest.

6. SCHLUSSWORT

Die Wichtigkeit sowohl der Gerichtsdolmetscher und -übersetzer als auch der Konferenzdolmetscher in der heutigen Zeit ist zweifellos. Die Einsatzquote der Gerichtsdolmetscher bei den Verfahren vor einem Gericht oder den Organen der öffentlichen Gewalt hat eine unbestreitbar steigende Tendenz. Eines der Gründe ist nicht nur die zunehmende Anzahl der Ausländer, aber auch die heute immer heiklere Frage der legalen und leider auch illegalen Migration, bzw. Flüchtlingswelle. Diese Phänomene zeigen, dass künftig auf die Fachlichkeit Gerichtsdolmetscher immer höhere Anforderungen gelegt werden. Vor allem in den Grenzregionen der Slowakei leben und arbeiten viele slowakische Staatsbürger in Österreich, Ungarn, Tschechien und Polen. Einige davon pendeln auch zwischen den Ländern. Diese Aktivität der „legalen" Migration bringt auch eine Nachfrage nach dem Übersetzen und Dolmetschen mit sich. Deswegen sehe ich einen großen Raum für künftige Forschung bezüglich des Gerichtsdolmetschens in unserem Land. Selbstverständlich ist bei meinen Ausführungen, wenn die männliche Form, z.B. der Dolmetscher, verwendet wird, die weibliche Form impliziert.

LITERATURVERZEICHNIS

ALBERT, M. L. & OBLER, L. K. (1978), The Bilingual Brain, New York: Academic Press.

BITTNEROVÁ, Z. (2013): Translatorenausbildung in der Slowakei.
Versuch einer Bestandsaufnahme, Germanistische Studien in der Slowakei – Beiträge zur Doktorandenkonferenz in Bratislava 2011, Peter Lang Edition, Frankfurt am Main 2013.

ĎURICOVÁ, A. (2015): Od textu k prekladu X, Jednota tlumočníku a překladatelu, Praha 2015.

FLEISCHMANN E. - KUTZ W. - SCHMITT P. A. (1997): Translationsdidaktik. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Günter Narr Verlag Tübingen 1997.

GULDANOVÁ, Z. (2013): Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia II. Univerzita Komenského Bratislava, 2013.
KALINA, S. (1998): Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1998.
KAUTZ, U. (2002): Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens. München: Iudicium 2002.
Keníž, A. (1986): Úvod do komunikačnej teórie tlmočenia. UK Bratislava 1986.
Krings, H. P (1986).: Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. Tübingen: Gunter Narr Verlag 1986.
KURZ, I. (1986): Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung. Wien: WUV Universitätsverlag 1996.
SNELL-HORNBY, M. (2006): Handbuch Translation. Stauffenburg Verlag Tübingen 2006.
PÖCHHACKER, F. (1994): Simultandolmetschen als komplexes Handeln. Tübingen: Gunter Narr Verlag 1994.
RAKŠÁNYIOVÁ, J. (2015): Úradný prekladateľ v slovenskom a európskom sociálnom priestore Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave 2015.
STAHL, J. (2009): *Tlmočenie a preklad piatimi pohľadmi.* Bratislava: Ofprint: 2009.

Práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

VERBALE GEWALT BEIM ÜBERSETZEN UND DOLMETSCHEN

Jaroslav Stahl

Comenius Universität Bratislava, Philosophische Fakultät,
Institut für Germanistik, Niederlandistik und Skandinavistik
Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Katedra germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky
jaroslav.stahl@uniba.sk

Abstract

In doing her job, the interpreter and translator faces many delicate and painful situations, such as settling conflicts. This does not by far include only sworn interpreters who are in contact with convicts or prisoners, but also other persons, such as asylum seekers, migrants or members of minorities.

The paper deals with possible ways of solutions without a loss of equivalence, or rather adequacy while the power of the interpreter or the power imposed on the interpreter, respectively shall be taken into account. In the article, we describe verbal violence in German in translation and interpreting into other languages, including some didactic suggestions.

1. THEORETISCHE EINLEITUNG

Der menschlichen Sprache wohnt die Idee der Verständigung, als auch jene der Überzeugungskraft oder des Aufzwingens des eigenen

Willens, Überzeugung oder Macht inne. Ohne Sprache als komplexem Kommunikationscode gibt es keine Übereinkunft, inwieweit Gewalt in der Sprache Mittel zu dieser Übereinkunft ist, bzw. mit welchen Mitteln der Zweck der Macht erreicht wird, ist Ziel dieses Beitrags. Aber Sprache „is not only an instrument of communication or even knowledge, but also an instrument of power" (1 Bourdieu 1977, S. 648) Hierzu wäre u.a. auch eine Definition der Gewalt von Nutzen, die aus Laiensicht wie folgt klingen könnte: „Gewalt ist in ihrer körperlichen oder mentalen Form ein Zeichen, eine Äußerung menschlichen Handelns, dessen Ziel es ist, das eigene Überleben, die eigene Position, bzw. eigene Vorteile zu wahren. Die fachliche Betrachtung geht jedoch um Einiges weiter.

Der Sozialtheoretiker Jan Philipp Reemtsma unterscheidet beispielsweise 3 Arten der Gewalt:

1. Instrumentale, die zur Beseitigung von etwas oder jemandem wegen eigener Interessen dient.
2. Raptive Gewalt, deren Ziel die Beherrschung eines anderen Subjektes ist, und
3. Autotelische Gewalt – bei Lust an Gewalt.

Aus diesen Gewalttypen können wir schließen, dass die erst- und die zweitgenannte Art häufig auch in Form verbaler Gewalt Anwendung findet. Entscheidend ist dann die konkrete Instrumentalisierung der Sprache als konkreter Sprechakt, als Illokution des Redners und des Verständnisses, der Funktion der konkreten Äußerung und seiner Aufnahme durch den Rezipienten (2. Searle, 1969).

In diesem Zusammenhang ist auch die folgende Feststellung von Relevanz: „…Und durch Sprache kann der Kommunikationspartner nicht nur ausgegrenzt, sondern mundtot' gemacht werden. Sprache ist dann nicht ein Mittel zur Verständigung, sondern mutiert zu ihrem Gegenteil: Sprache wird zum Mittel, den Sprecher am Sprechen zu hindern. Hier wird besonders die ‚konversationelle Gewalt' augenscheinlich" (3. Burger.,1995).

Hier ist auch die Definition von Gewalt aus juristischer Sicht von Bedeutung, da Dolmetscher und Übersetzer oft auch vereidig-

te Translatoren sind und mit Situationen verbaler Gewaltausübung konfrontiert sind: Die juristische Definition von Gewalt ist zu definieren als körperlich wirkender Zwang durch die Entfaltung von Kraft oder durch sonstige physische Einwirkung, die nach ihrer Intensität dazu geeignet ist, die freie Willensentschließung oder Willensbetätigung eines anderen zu beeinträchtigen (Bundesgerichtshof 1995).

Ebenso wie in jeder anderen Kommunikationssituation sieht sich hier auch der Dolmetscher, bzw. der Übersetzer mit diversen Formen verbaler Gewalt konfrontiert und muss, gemäß des jeweiligen Kommunikationskontextes auch reagieren können. Hier werden dem Translator durch ethische Prinzipien (bzw. die Stärke ihrer Ausstrahlung in der gegebenen Situation) mehr oder wenige klare Grenzen gesetzt. Die Einflussnahme auf den oben genannten Sprachmittler kann diverse Formen annehmen, angefangen mit ideologischer Einflussnahme auf das Werden eines Zieltextes bei Übersetzungen von künstlerischen Texten in Gesellschaften mit vorherrschender Ideologie, bis zum Mittragen ideologischer Werte bei Dolmetschern und der sog. Autozensur. Diese Formen der äußeren sowie inneren Einflussnahme seien nur der Vollständigkeit halber genannt, stehen sie doch nicht im Mittelpunkt unserer Untersuchung, welche pragmatisch ausgerichtet ist und die wichtigsten linguistischen Ebenen und situativen Aspekte verbaler Gewalt beim Dolmetschen und Übersetzung beleuchten soll. Zunächst befassen wir uns mit verbaler Gewalt bei der Arbeit des Dolmetschers, danach beleuchten wir einige Besonderheiten des Übersetzens von Texten, in denen sprachliche Gewalt Verwendung findet. Hierbei werden die Kategorien einzelner Phänomene nach Relevanz, nicht nach linguistischer Systematik aufgelistet.

2. VERBALE GEWALT BEIM DOLMETSCHEN IN DER PRAXIS

Die Arbeit des Dolmetschers zeichnet sich im Unterschied zu jener des Übersetzers durch einige distinktive Merkmale aus. Vor

allem ist es der Aspekt der Situationalität und die Einmaligkeit der Translationshandlung, mit welcher sich der Dolmetscher auseinandersetzen und auf die er eingehen muss. Daraus ergibt sich ein hohes Risiko einer Fehlhandlung des Dolmetschers, jedoch auch die Chance, diese zu korrigieren und die Kommunikationssituation positiv zu beeinflussen, ohne Partei zu ergreifen.

Das Prinzip, nach dem der Dolmetscher arbeiten sollte, findet sich reichlich in vielerlei Fachliteratur (Makarová, Kenížˇ, Pöchhacker). Trotzdem muss man die wichtigste Frage, ob man sich auf einen bestimmten Dolmetschauftrag einlässt, im Voraus für sich beantworten. Der eigentliche Dolmetschauftrag zwingt den Translator zu einer gewissen Loyalität, ohne Rücksicht auf Neutralität gegenüber den einzelnen Gesprächsparteien. Die ethische Grenze der akzeptablen verbalen Gewalt gleicht dann der Grenze der obigen Loyalität, welche dann auch situativ außer Kraft gesetzt werden kann. Hier hängt Vieles von der bisherigen sozialen Interaktion zwischen Translator-Dolmetscher und Auftraggeber ab, eine allgemein zu empfehlende Haltung des Dolmetschers kann sicher hier nicht vorgeschlagen werden. Es muss jedoch eingeräumt werden, dass ein Dolmetscher, welcher die verbale Gewalt seines Auftraggebers auf diversen Sprachebenen wiedergibt, in den Augen des anderen Gesprächspartners die Neutralität weitgehend verliert.

Im nachfolgenden Teil betrachten wir verbale Gewalt auf den einzelnen linguistischen Ebenen in Bezug auf das Konferenz- als auch das Kommunaldolmetschen, das angesichts des Millieus, in dem es ausgeübt wird, eher in die Nähe verbaler Gewalt rückt.

2.1 Lexikalische Ebene

Das Verwenden von pejorativer Lexik gehört zu den üblichsten Formen verbaler Gewalt, mit dem Ziel, den anderen Partner, oder eine dritte, nicht am Gespräch teilnehmende Person ganz allgemein zu kritisieren, seine Arbeit, Leistung, Verhalten anzuprangern und zusätzlich durch pejorative Lexik (meistens mit Einschaltung von

Emotionen) zusätzlich abzuwerten, da objektive Kritik auch ohne pejorative Lexik möglich ist. Einige wichtige Gruppen dieser Lexik sind die Folgenden:

a) In erster Linie handelt es sich um übliche Schimpfwörter ohne besonderen Bezug zum der solcherart bezeichneten Person (*Arsch, u.ä.)* sowie Neologismen, die dem Wandel unterliegen, inklusive Schimpfwörter, die von den niedrigsten sozialen Schichten verwendet werden. Diese Lexeme können noch durch Affixe, vor allem Präfixe verstärkt werden (*Erztrottel*). Eine Bedeutungssteigerung ist auch durch Attribute möglich (*fette Sau, mieser Hund*).
b) Metaphern, die größte Gruppe der Pejorativa, Bezeichnungen von Tieren, die bereits ein äußeres Merkmal oder innere Eigenschaft der angeprangerten Person enthalten können, jedoch nicht zwingend: (*Rindvieh, Ziege, Kröte, Hahn, Vogel Strauß),* auch als Kompositum: *(Finanz-* oder *Immobilienhai*). Auch Komposita mit zwei neutralen Bestandteilen können zur Verunglimpfung der jeweiligen Person verwendet werden: (*Bergaufbremser, Erbsenzähler, Paragraphenreiter, Sesselkleber,* usw.)
c) Bezeichnungen von Berufen (*Bauer*), Personen (*du Hitler!*), Gegenständen (*alte Schuhschachtel*), Nationalitätenschelten: (*Polacke, Kanacke, Kebab*), sozialer und politischer Zugehörigkeit (*Intellektueller, Kommunist, ..*), Altersgruppe (*alter Knacker, Gruftie..)*.
d) Auch neutrale Lexik kann pejorativ sein, und zwar durch die Einbettung dieser neutralen Lexik in einen pejorativ wirkenden kommunikativen Kontext (*Sie Politiker, Sie!*)

Die erwähnten Beispiele gehören zwar an den Rand des gesamten deutschen Wortschatzes, sind jedoch ein lebendiger Teil nahezu im Rahmen des gesamten deutschen Sprachraumes, also zumindest überregional verwendet. Es gibt aber auch Wörter und Wortverbindungen auf regionaler Ebene.

2.2 Regionalismen und Dialekte auf diversen Sprachebenen

Darunter sind nicht nur Ausdrücke, die als sogenannte Austriazismen bzw. Helvetismen zu bezeichnen, sondern auch Lexik einzelner Dialekte, die für den Dolmetscher unverständlich sein können. Vielmehr kann die Partei des gedolmetschten Gesprächs durch die Verwendung von Dialekt beabsichtigen, die jeweils andere Partei abwertend zu behandeln. Wie bereits gesagt, muss hierbei der Dolmetscher, der diese Lexik nicht beherrscht, sofort eingreifen und eine Erläuterung verlangen, bzw. wie bereits vorher erwähnt, die ethischen Grenzen seiner Translatorenrolle auswerten. Andererseits muss er zugleich sofort die Intentionalität der Verwendung von Dialekten und Regionalismen beim Auftraggeber, bzw. den jeweiligen anderen Kommunikationspartnern erkennen. Auf konkrete Beispiele werden wir im gegebenen Kontext hier verzichten.

2.3 Suprasegmentale Eigenschaften gesprochener Sprache

Suprasegmentale Eigenschaften der Sprache betreffen den Wortakzent, die Intonation, also den Melodieverlauf in der zeitlichen Abfolge der sprachlichen Äußerung, Tempo sowie die Pausengestaltung. Besonders abschätzig wirkt ein unnatürlicher Akzent, die Verwendung des im jeweiligen Satz falschen Intonationsverlaufs. Der Gesprächspartner erkennt diese Veränderungen häufig auch ohne Verdolmetschung, da diese auch durch veränderte Mimik begleitet werden. Der Dolmetscher befindet sich hier nahezu auf verlorenem Posten, seine einzige Möglichkeit ist eine Art Neutralisierung, falls der Auftraggeber dies zulässt.

2.4 Häftlingssprache

Dieser besondere Jargon kommt natürlicherweise bei der Arbeit von beeideten Dolmetschern am häufigsten vor, seine Hauptfunk-

tion ist das Verdecken des Inhalts der Kommunikation von Inhaftierten. Auch diese kann als Instrument verbaler Gewalt verwendet werden, der Dolmetscher kann sich darauf einlassen, sofern er diese versteht, ansonsten sehen wir in einer ernstzunehmenden Tätigkeit des Dolmetschers keinen Sinn. Diese Kommunikationssituationen kommen aber eher selten vor, da die Inhaftierten an einer Verständigung, vor allem mit ihren Anwälten, Interesse haben. Aus rechtlicher Sicht geht es hier um kein Verschulden des Dolmetschers, da die Häftlingssprache nicht zur Standardsprache gehört und auch vom vereidigten (Gerichts-)Dolmetscher nicht beherrscht werden muss. Das gilt auch für einmalig vereidigte Dolmetscher.

Die obige kurze Aufzählung einiger ausgewählter Ausprägungen verbaler Gewalt ist ein Beleg für die Komplexität der Entscheidungsprozesse in der „black box" des Dolmetschers (4 Rakšányiová, J., Štefková, M, S. 139), die der Dolmetscher während der realen Translationshandlung treffen muss, um die Kommunikation aufrecht erhalten zu können. Meistens kommen mehrere Ebenen, bzw. Phänomene verbaler Gewalt zugleich bei einer Dolmetschhandlung vor und der Translator muss situativ entscheiden, wie die Aussage in der Zielsprache „ausbalanciert" zu sein hat. Im abschließenden Kapitel werden einige Tipps für den Unterricht im Dolmetsch- und Übersetzungsstudium in puncto verbale Gewalt genannt.

3. VERBALE GEWALT IN DER ARBEIT DES ÜBERSETZERS

Da der Dolmetscher unmittelbar der Interaktion einzelner Gesprächsparteien beiwohnt, sind die situativen und pragmatischen Auswirkungen auf seine Arbeit am offensichtlichsten. Nichtdestotrotz ist auch der Übersetzer mit Äußerungen sprachlicher Gewalt konfrontiert und ist ebenso gezwungen, eine dem jeweiligen Text entsprechende adäquate Lösung zu finden, wobei wir den Terminus „äquivalent" bewusst auslassen. Die Beziehung, bzw. das Spannungsfeld zwischen äquivalent und adäquat wurde mithilfe der Skopos-Theorie bereits ausführlich beschrieben. Sofern die zu übersetzenden Texte

autoritativen Charakters sind, haben sie das Kriterium der juristisch-funktionalen Äquivalenz zu erfüllen, die elementare lexikalische Entsprechung in der Zielsprache erfüllt diese Funktion häufig nicht.

Ein weiteres Problem bei der Arbeit des Übersetzers, bzw. des beeideten Übersetzers ist die funktionale Übertragung z.B. von Zeugen- oder anderen Aussagen, die womöglich authentisch zu sein haben und bei denen die funktionale, ja kulturell-pragmatische Adäquatheit wünschenswert ist. In diesem Fall sind nahezu künstlerisch-kreative Fertigkeiten des Übersetzers verlangt. Dies betrifft die bereits oben besprochenen Schimpfwörter und Pejorativa als auch andere Formen verbaler Gewalt, beispielsweise bei neu entstandenen Komposita.

4. VERBALE GEWALT ALS THEMA BEI TRANSLATORENAUSBILDUNG

Das Thema sprachliche Gewalt wurde bisher beim Übersetzer- und Dolmetscherstudium an den meisten Ausbildungsstätten übergangen und der Praxis überlassen. Da dieses Phänomen insbesondere beim Kommunaldolmetschen vorkommt, während dessen der Sprachmittler verschiedenen, auch nicht ungefährlichen Situationen im Kontakt mit Ausländern, Migranten, Asylanten oder anderen Minderheiten ausgesetzt ist, muss es logischerweise die Aufgabe der jeweiligen Bildungsinstitutionen sein, die angehenden Dolmetscher darauf vorzubereiten. Angesichts der obigen Tatsachen sollten die Auszubildenden mehrere, auf psychologische Aspekte ausgerichtete Seminare absolvieren. Hierbei sollte es vor allem um Modellsituationen gehen, durch Rollenspiele unter Aufsicht von Psychologen sollten Vorurteile abgebaut, aber auch falsche Vorgehensweisen beim Kontakt mit den oben erwähnten Gruppen vermieden werden.

Auch der Dolmetschlehrer hat hier eine zentrale Rolle. Seine Möglichkeiten sind wie folgt:

a) Weitergabe eigener Erfahrungen als Dolmetscher (sofern er als solcher tätig war)

b) Verfassen eigener Texte mit den gegenständlichen Merkmalen
c) Einübung möglicher Textinterpretation und Dolmetschstrategie (Neutralisierung, Paraphrasierung, falls nötig, Intentionalisierung im Sinne des Auftraggebers, falls unabdingbar als Konfliktlösungsmethode, u. ä.)
d) Aktueller Überblick über problematische Bereiche des Kommunaldolmetschens und flexible Reflexion im Unterricht
e) Erarbeitung von Rollenspielen und möglichen Konfliktsituationen
f) Aufbau von Textdatenbanken zum Dolmetschen im Digitalformat, über Web downloadbar.
g) Anlegen von Glossaren durch Studenten.

Konkrete Ergebnisse können jedoch erst mittelfristig erwarten werden, wichtig ist auch die Einbindung dieser Themen in ein stabiles Curriculum, eine eher administrative Verwaltungsaufgabe. Da das Kommunaldolmetschen und die damit verbundene Forschung im slowakischen Translatologiediskurs noch in den Kinderschuhen stecken, sollten elementare Schritte hinsichtlich der Einführung dieses Bereiches in den Dolmetscherunterricht gesetzt werden, damit die Theorie und Didaktik nicht von der Praxis überholt werden.

5. SCHLUSSWORT

Im slowakischen theoretischen Translatologiediskurs ist das Thema verbale Gewalt beim Dolmetschen und Übersetzen eindeutiges Neuland. Die Praxis des Kommunal-, jedoch auch einiger Bereiche des Konferenzdolmetschens (hier insbesondere bilaterales Verhandlungsdolmetschen) zeigt, dass sich dieser Bereich der Sprache im Rahmen der mündlichen und schriftlichen Sprachmittlung rasch entwickelt, praktizierende Dolmetscher und Übersetzer könnten wertvolle Erfahrungen vermitteln. Hier bietet sich genug Gelegenheit für Fallstudien und Befragungen, welche weitere Rückschlüsse für Theorie und Ausbildung bringen könnten.

LITERATURVERZEICHNIS

AMMAN, U. (1995): Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten. Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1995, 579pp.

BOURDIEU, P. (1977). The economics of linguistic exchanges. Social Science Information 16 (6), 645-668.

BURGER, H. (1995). „Konversationelle Gewalt in Fernsehgesprächen." In: Gewalt. Kulturelle Formen in Geschichte und Gegenwart. Hg. von Paul Hugger & Ulrich Stadler. Zürich, S. 100-125.

HAVRYLIV, O. (2009): Verbale Aggression. Schriften zur deutschen Sprache in Österreich. Peter Lang, Frankfurt a. Main, 2009.

HERRMANN S., KUCH, H. (2007): Verletzende Worte. Eine Einleitung, in: S. Herrmann u.a., eds., Verletzende Worte, transcript Verlag 2007.

POPELKOVÁ, I. (2016): Interkulturalität und Recht. In: Interkulturelle Kommunikation im Wandel der Zeit: Stellungnahmen zu gegenwärtigen Problemen Europas aus Sicht unterschiedlicher wissenschaftlicher Disziplinen / Danuša Lišková, Radoslav Štefančík (Hrsg.), Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2016, S. 143-150.

POPELKOVÁ I. (2015): K niektorým otázkam tvorby slovníkov slovensko-nemeckej právnej terminológie. In: FORLANG [elektronický zdroj]: cudzie jazyky v akademickom prostredí : periodický zborník vedeckých príspevkov a odborných článkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 18.-19. júna 2015, Košice / editori: Eva Kaščáková, Kristína Mihoková. Košice : Technická univerzita v Košiciach, 2015. S. 156-161 CD-ROM.

RAKŠÁNYIOVÁ, J., ŠTEFKOVÁ, M. (2016): Die Suchmaschine im Kopf des Übersetzers. In: Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia. Univerzita Komenského v Bratislave, 2016, s. 135 – 146.

SEARLE, J. (1969). Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge University Press, Cambridge NY 1969).

Práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

DER TERMINUS *LĪGUMS* (DEUTSCH: VERTRAG) UND SEINE ABLEITUNGEN: VERGLEICHENDE ANALYSE IM LETTISCHEN UND IN DEN GRÖSSTEN KONTAKTSPRACHEN DES LETTISCHEN

Silga Sviķe, Solvita Štekerhofa

Ventspils Augstskola, Vysoká škola Ventspils
silga.svike@gmail.com, solvitai@venta.lv

EINLEITUNG

Das Übersetzen von Rechtstexten ist eine der kompliziertesten Übersetzungsaufgaben überhaupt, weil dafür nicht nur sehr gute Fremdsprachenkenntnisse notwendig sind, sondern auch eine sehr gute Orientierung im Bereich der Rechtsterminologie. Anders als Übersetzer von Belletristik müssen sich Übersetzer von Rechtstexten in ihrer Übersetzung möglichst eng an den Originaltext halten. Manchmal wird diese Vorgehensweise jedoch irrtümlich als wörtliche Übersetzung verstanden; eine wörtliche Übersetzung ist allerdings nicht immer angemessen, da bei der Übersetzung von Rechtstermini die Bedeutung des Terminus in der Ausgangssprache zu überprüfen und ein entsprechender Terminus mit entsprechender oder maximal ähnlicher Definition in der Zielsprache zu finden ist (Groot, 1999, S. 14).

Um die Beziehungen zwischen den verschiedenen Mitgliedern einer Gesellschaft zu regeln, werden schon seit sehr langer Zeit ver-

schiedene Vereinbarungen getroffen und Verträge geschlossen. Der Vertrag ist auch heute einer der Grundbegriffe der Rechtsgeschäfte und bezeichnet eine öffentliche Vereinbarung, eine Verpflichtung, ein Geschäft (z. B. zwischen Organisationen, Staaten, Unternehmen, Personen) für eine bestimmte Zeitdauer (s. auch LLVV, 1980, S. 693). Der lettische Terminus *līgums* (Vertrag) wird im Wörterbuch der juristischen Termini „Juridisko terminu vārdnīca" (JTV) als „eine Vereinbarung zwischen mehreren Personen zur Begründung, Aufhebung oder Änderung eines Verhältnisses"[1] (JTV, 1998, S. 147) definiert.

Die Ursprünge der lettischen Schriftsprache gehen auf das 16. Jh. zurück. Obwohl schon in lettischen Volksliedern das traditionelle lettische Gesellschaftssystem und die Beziehungen zwischen den Gesellschaftsmitgliedern widergespiegelt wurden (Sinaiskis, 1938, S. 119), kann man erst ab dem 17. Jh. von einem bewussten Gebrauch der lettischen juristischen Termini sprechen, als 1625/1640 die *Leinweberschragen* oder *Leinwebersatzung* (Lettisch: *Linaudēju šrāgas*) aus dem Deutschen ins Lettische übersetzt wurde. Von den ersten Texten bis ins 19. Jh. hinein wurden fast alle lettischen Texte von Autoren deutscher Herkunft geschrieben (Vanags, 2008, S. 62), woran der große Einfluss des Deutschen auf die lettische Sprache abzulesen ist.

Um die Bedeutung des Terminus besser zu verstehen, ist eine diachronische Betrachtung notwendig. In dieser Arbeit wird der Terminus *līgums* analysiert, da er sowie seine Ableitungen und Synonyme die meistgebrauchten Termini nicht nur in Rechtstexten, sondern auch im Kanzlei-Schriftverkehr und in der Gesch*ä*ftst*ä*tigkeit sind. Das Ziel besteht in der Analyse der Etymologie und des Gebrauchs des Terminus *līgums* in lexikographischen Quellen. Besondere Aufmerksamkeit wird den Übersetzungen in und aus den größeren Kontaktsprachen des Lettischen (z. B. Englisch, Russisch und Deutsch) gewidmet. Die Arbeit gibt einen Einblick in die Interpretation des genannten Terminus und deren Ableitungen anhand

[1] Hier und im weiteren Text Übersetzung von Silga Sviķe

der allgemeinsprachlichen und fachsprachlichen, einsprachigen und mehrsprachigen Wörterbücher. Somit werden die Entsprechungen (Übersetzungen) dieses Terminus und deren Ableitungen in den größten Kontaktsprachen des Lettischen analysiert.

1. ETYMOLOGIE UND AUFFASSUNG DES TERMINUS *LĪGUMS*

Die Entstehung des Terminus (des Substantivs) *līgums* als linguistische Einheit geht auf das litauische *lygti – ausgleichen, ähnlich sein, dingen* (Lettisch: *‚izlīdzināties, būt līdzīgam, līgt‘*) und preußische *ligint, liginton – schiedsrichtern* (Lettisch: *‚tiesāt‘*) zurück, aus welchen in der lettischen Sprache die Bedeutung *handeln (sprechen, feilschen), um die Steuern auszugleichen, um eine Vereinbarung zu treffen* (lettisch: *‚darboties (runāt, kaulēties), lai izlīdzinātu nodokļus, lai vienotos‘*) entstanden ist. Das Wort ist auch mit den Ableitungen des lettischen Zivilgesetzes *līgot* (*schwanken, sich schaukeln, jubeln, singen*) und *līgt* (*dingen*) sowie mit der Semantik dieser Verben verbunden (Karulis 2001, S. 532).

Analysiert man das Verb *līgt* als eigenes Stichwort, so wird man auf Begriffe wie *līdzīgums* (*Ähnlichkeit*), *izlīdzināšanās* (*Ausgleichung*), *būšana līdzīgam* (*Gleichsein*), *augums* (*Körper*), *miesa* (*Leib*), *līķis* (*Leiche*), *izskats* (*Aussehen*), *vienāds* (*gleich*), *vienlīdzīgs* (*einheitlich*) (Karulis, 2001, S. 533) verwiesen. Bei der genaueren Betrachtung dieser Begriffsreihe lässt sich eine Korrelation bestimmter Art feststellen. Man kann zwei Gruppen (semantische Felder) unterscheiden: Eine Gruppe umfasst abstrakte Begriffe – *līdzīgums (Ähnlichkeit), būšana līdzīgam (gleich sein), vienāds (gleich), vienlīdzīgs (einheitlich), izlīdzināšanās (Ausgleichnung)* – und die andere beinhaltet Wörter, welche sich auf den Körper des Menschen beziehen oder den menschlichen Körper bezeichnen – *augums (Körper), miesa (Leib), līķis (Leiche), izskats (Aussehen)*.

Bei der Analyse des Verbs *līgt* lässt sich in einer bestimmten Phase der Etymologie die Verschmelzung der beiden semantischen Felder feststellen, aus der die Bedeutung ähnlich, in gleicher Körpergröße

(Lettisch: *‚līdzīgs, vienāds augumā‘*) hervorgeht und die später zur Herausbildung des Verbs mit der Bedeutung ähnlich, gleich, eben machen (Lettisch: *‚padarīt līdzīgu, vienādu, līdzenu‘*) führt, woraus dann entsprechend die Bedeutung des Verbs *līgt – handeln (sprechen, feilschen), um die Meinungen auszugleichen, um eine Vereinbarung zu treffen* entstanden ist. Diachronisch hat das Verb *līgt* eine verallgemeinerte Bedeutung *vienoties* (*vereinbaren*) bekommen. Somit ist die Tätigkeit *līgšana* (*Vereinbaren*) auch auf den Prozess der Vereinbarung zurückzuführen (Karulis, 2001, S. 533–534).

Betrachtet man das Substantiv *līgums* derivativ, so ist zu erkennen, dass ihm das vorstehend analysierte Verb *līgt* zugrunde liegt. Das Wort *līgums* ist also eine Ableitung, die im Lettischen seit den siebziger Jahren des 19. Jh. in der Bedeutung eines juristischen Terminus gebraucht wird. Bis dahin wurden anstatt dieses Terminus Wörter wie *saderība* (*Verträglichkeit*), *saderināšana* (*Verlobung*), *salīgšana* (*Dingen*), *nolīgums* (*Abkommen*), *norunājums* (*Absprechen*) verwendet (Karulis, 2001, S. 534). Hervorzuheben ist in diesem Zusammenhang, dass die erste Niederlegung der lettischen Rechtstermini in den lexikographischen Quellen auf das 17. Jh. zurückgeht. Das Wörterbuch „*Lettus das ist Wortbuch Sampt angehengtem* täglichem Gebrauch der Lettischen Sprache“ von Georg Mancelius gilt als die größte und bekannteste lexikographische Quelle von Rechtstermini, die sich in der Praxis in Gerichtsverfahren gegen Magier, Hexen und Werwölfe u. a. herausbildeten. In diesem Wörterbuch ist diachronisch eine der ältesten Formen des Terminus *līgums* aufgeführt: *līdzība* (*Gleichheit*) (Zemzare, 1961, S. 58–59).

Wenngleich man heute von einem synonymischen Gebrauch der Termini *līgums* (*Vertrag*) und *kontrakts* (*Kontrakt*) sprechen kann (wie das im Folgenden analysierte exzerpierte Material aus den lexikographischen Quellen zeigt), so ist in den Fachzeitschriften, die in den 20er-Jahren des 20. Jh. erschienen, eine Trennung der Termini *līgums* (*Vertrag*), *nolīgums* (*Abkommen*), *kontrakts* (*Kontrakt*) zu beobachten: z. B. „[…] Verträge, Abkommen, Kauf- und Verkaufskontrakte von Immobilien, Akte der Immobilien […]“ (Lettisch:

„[...]līgumus, nolīgumus, imobiļu pirkšanas un pārdošanas kontraktus, aktus par imobiļu […]") (Ekonomists Nr. 5, 1923, S. 5).

Ein Terminus wird durch eine Reihe von Merkmalen charakterisiert. Im Idealfall sind es die Folgenden: „Systemhaftigkeit (Terminus – als Einheit eines das Begriffssystem widerspiegelnden Terminsystems), Eindeutigkeit, Bedeutungsgenauigkeit und Kürze der Form, mononymische Beschaffenheit (dem Terminus sind keine Synonyme charakteristisch), Kontextunabhängigkeit, emotionelle Neutralität u. a." (LPE9, 1987, 606; s. auch *Mattila,* 2006; Skujiņa, 2002; Baltiņš, 2013, S. 415–433). Bei der Analyse des lexikographischen Materials ist die Entwicklungsdynamik des Terminus *līgums* gut zu sehen. Neben dem Terminus *līgums* wird auch der Terminus *kontrakts* analysiert, welcher im Wörterbuch der lettischen Schriftsprache „Latviešu literārās valodas vārdnīcā" (LLVV) folgendermaßen definiert wird: „schriftlicher Vertrag, Vereinbarung (zwischen zwei oder mehreren Parteien), welcher die Rechte und Pflichten (dieser Parteien) bestimmt und welcher eine bestimmte Laufzeit hat" (LLVV, 1980, S. 312). Gemäß dieser Definition wird unter *kontrakts* im Unterschied zu *līgums* eine schriftlich geschlossene Vereinbarung verstanden. Im Wörterbuch der juristischen Termini wird der Terminus *kontrakts* dagegen als Synonym von *līgums* definiert. Die Erläuterung von *kontrakts* in diesem Wörterbuch lautet: „aus dem Englischen übernommene Bezeichnung von Vertrag" (JTV, 1998, S. 117). Die Beispiele zeigen, dass in den analysierten Quellen keine eindeutige und konsequente Betrachtungsweise der beiden Termini zu erkennen ist.

2. EINBLICK IN DIE ETYMOLOGIE DER ENTSPRECHUNGEN DES TERMINUS *LĪGUMS* IM ENGLISCHEN, RUSSISCHEN UND DEUTSCHEN – *AGREEMENT, ДОГОВОР* UND *VERTRAG*.

Auch um Rechtsgeschäfte zwischen Sprechenden verschiedener Sprachen zu ermöglichen, werden Verträge abgeschlossen, weshalb Übersetzungen von Verträgen benötigt werden. Dabei dienen Wör-

terbücher als Hilfsmittel für die Übersetzer. Allerdings sind die darin vorgeschlagenen Übersetzungen der Stichwörter oft uneinheitlich und verwirrend. Manchmal kann das Wörterbuch dem Übersetzer nicht helfen, sondern ihm sogar eine „falsche Waffe" an die Hand geben, wenn ohne eingehende Betrachtung der Definition die im Wörterbuch vorgeschlagenen Entsprechungen in die Übersetzung übernommen werden. Die im Wörterbuch angegebenen Entsprechungen (Übersetzungen) sollte man als mögliche Übersetzungsvarianten betrachten. Vom Übersetzer sind sie als Vorschläge zu behandeln, die im Kontext des betreffenden Textes benutzt werden können. Übersetzer von Rechtstexten sehen sich in der Praxis immer wieder mit der Frage nach dem entsprechenden zielsprachigen Äquivalent konfrontiert, und dieses zu finden ist ein zeitaufwendiger Prozess (Cao, 2007, S. 53).

In Tabelle 1 (s. Tabelle 1) sind die Angaben zur Etymologie der Entsprechungen von *līgums* im Englischen, Russischen und Deutschen – *agreement, договор* und *Vertrag* – in den lexikographischen Quellen zusammengefasst. Dabei wurden nur die in den lexikographischen Quellen am häufigsten vorgeschlagenen Entsprechungen berücksichtigt. Als analysierte Quelle wurde die akademische Terminologiedatenbank *AkadTerm* ausgewählt. Dabei handelt es sich um eine Zusammenfassung der durch die Terminologische Kommission der lettischen Akademie der Wissenschaften ausgearbeiteten und bestätigten Termini, die um andere Terminologiesammlungen ergänzt wird. Die Datenbank beinhaltet insgesamt 1 098 210 Termini in 6 Sprachen aus 78 terminologischen Quellen (s. http://termini.lza.lv/term.php).

Laut *AkadTerm* (Stand 23.05.2017) wird als englische Entsprechung von *līgums* in 10 von 30 verschiedenen englisch-lettischen Quellen als erste Bedeutung *agreement* und in 9 von 30 Quellen *contract* angegeben. Als russische Entsprechung von *līgums* wird in 9 von insgesamt 14 Quellen als erste und einzige Bedeutung *договор*, in 4 von 14 Quellen jedoch *контракт* angeboten. In den deutsch-lettischen Quellen wird für *līgums* in 10 von 14 Quellen die deutsche Entsprechung *Vertrag* (auch als Zusammensetzungen mit

Vertrag) angeboten, aber neben anderen Varianten (wie z. B. *Abkommen, Vereinbarung*) nur in 1 von 14 Quellen das Wort *Kontrakt*. Im Folgenden werden deshalb die Wörter *agreement, договор* und *Vertrag* analysiert.

Aus den Informationen der englischen und deutschen etymologischen Beschreibungen geht hervor, dass im Deutschen das Wort *Vertrag* am frühesten fixiert wurde: schon im Jahr 1366 in St. Truiden. In den darauffolgenden Jahrhunderten wurde das Wort durch *Traktat, Pakt* und *Kontrakt* zurückgedrängt, aber seit dem 19. Jh. tritt es zunehmend an die Stelle von *Kontrakt*. Der englische Terminus *agreement* wurde bereits um 1400 fixiert. Die Daten für den russischen Terminus *договор* sind im Etymologischen Wörterbuch der russischen Sprache (s. EWRS II, 2004) leider nicht enthalten.

Tabelle 1. *Agreement, договор* und *Vertrag:* Einblick in die Etymologie

agreement (n.) c. 1400, "mutual understanding" (among person), also (of things) "mutual conformity", from Old French *agrement, agreement*, noun of action from *agreer* "to please" (see *agree*). Early 15c. as "formal or documentary agreement, terms of settlement." (s. OED, Stand 23.05.2017)
договор < *договориться (einen Vertrag abschließen, eine Vereinbarung treffen); договориться* und *говорить*. (EWBSS, 1980, S. 76)
Vertrag, M., zweiseitiges Rechtsgeschäft das grundsätzlich durch zwei sich deckende bzw. einander wechselseitig entsprechende Willenserklärungen (Antrag und Annahme) zustandekommt, spätmhd. (14. Jh. bzw. 1366 St. Truiden) *vertrac*, M., „Vertrag, Verträglichkeit, Dauer, Bestand, Zeitvertreib, Eintrag, Gewinn", wird im 17. Jh. durch *Traktat, Pakt, Kontrakt* zurückgedrängt, löst im 19. Jh. *Kontrakt* ab, vgl. Geschichtliche Grundbegriffe. (Köbler, 1995, Stand 23.05.2017)
Vertrag (<14. Jh.) Spmhd. *vertrac* zu sich vertragen als ‚gegenseitige *Ü*bereinkunft'. Im 17. Jh. als Ersatzwort für *Kontrakt* durchgesetzt. (Kluge, 1999, S. 862)

Nach Beratung mit dem Sprachwissenschaftler I. Koškins wurde die im Folgenden beschriebene Etymologie von *договор* geklärt. Die Analyse des russischen Terminus *договор* ist unter zwei verschiedenen Aspekten zu betrachten – aus der Sicht der Wortbildung in der modernen russischen Sprache und aus der historischen (etymologischen) Sicht. In der modernen russischen Sprache ist das Substantiv *договор* ein Deverbativum von *договориться – einen Vertrag abschließen, eine Vereinbarung (in jeglicher Form) treffen*. Somit: *договор* < *договориться*. Aus der Sicht der modernen Sprache haben die Wörter *договориться* und *говорить – sagen, mitteilen* einen gemeinsamen Wortstamm, unterscheiden sich aber in ihrer Semantik.

Eine andere Frage ist die nach der Etymologie, d. h. nach der Herkunft der russischen Wörter *договориться* > *договор*, welche mit der Etymologie des russischen Verbs *говорить* zusammenhängt. Daher sind die Wörter *договориться, договор* im Etymologischen Wörterbuch der russischen Sprache nicht als eigene Lemmata aufgeführt, denn alle Wörter mit diesem Wortstamm sind genauso zu deuten wie das Grundwort. Es ist also zu beachten, dass bei der etymologischen Deutung nur das etymologische Urwort (der Urstamm des Wortes) in der ursprünglichen Sprache zu bestimmen ist. Die etymologische Deutung legt nicht die historische Entwicklung der Bedeutung des konkreten Wortes offen (das ist ein separater Aspekt der Forschung; in der Regel werden die historischen Bedeutungen in den sog. historischen Wörterbüchern dargestellt).

Die Betrachtung des Wortes *договориться, договор* unter diesem Aspekt ergibt Folgendes: Etymologisch handelt es sich um das urslawische Verb **govoriti* < **govorъ – Sprechen; ein Gespräch führen; Lärm*, d. h. das Verb ist eine Ableitung aus dem Substantiv **govorъ* (in der modernen russischen Sprache hat das Wort *говор* hauptsächlich die Bedeutung *Mundart*). Das urslawische Wort **govorъ* hat den indoeuropäischen Wortstamm **g(u)ou-* + urslawisches Suffix *-*(o)r*; die Bedeutung des indoeuropäischen Wortstammes ist mit der Tonnachahmung verbunden, vgl. das Wort mit dem gleichen Wortstamm im Altgriechischen *βοη – Schrei*. Auch das

lettische *gaurāt, gaura* (mit der gleichen Suffixkomponente -*r-), *gavilēt* (*jubeln*) hängt mit dem slawischen Wort (**govorъ*) zusammen (s. EWBSS, 1980, S. 76).

Die Entstehung der Bedeutung *Vertrag* des Wortes *договориться, договор* ist als Erweiterung der historischen Bedeutung zu sehen: Ursprünglich waren alle Gespräche und das Ergebnis der Gespräche (eine Vereinbarung, ein Vertrag) in mündlicher Form. Eine schriftliche Niederlegung der vereinbarten Ergebnisse gab es entweder überhaupt nicht (sie wurden durch Rituale oder durch verschiedene spezielle Sprachformeln rechtssprachlichen Charakters ersetzt), oder sie folgte nach dem Gespräch: dadurch, dass der Inhalte einer anderen Person erzählt wurde.

Im folgenden Kapitel werden die Definitionen von *agreement*, *договор* und *Vertrag* sowie ihre Übersetzungen ins Lettische analysiert.

3. DEFINITIONEN UND ERLÄUTERUNGEN VON *AGREEMENT, ДОГОВОР* UND *VERTRAG*

In Tabelle 2 sind die Definitionen der englischen, russischen und deutschen Entsprechungen von *līgums* zusammengefasst. Diese Übersicht (s. Tabelle 2) zeigt, dass der englische Terminus *agreement*, ähnlich wie in der Erläuterung des Terminus *līgums* in der lettischen Sprache, als verbindliche Vereinbarung definiert ist, als erstes Synonym wird *contract* angegeben. In der russischen Sprache wird unter dem Terminus *договор* sowohl eine mündliche als auch eine schriftliche Vereinbarung verstanden. Im Synonymwörterbuch wird das Wort *контракт* nur als siebtes mögliches Synonym von *договор* aufgeführt. In der Erläuterung des deutschen Terminus *Vertrag* ist in eckigen Klammern angegeben, dass darunter eine schriftliche Vereinbarung verstanden wird. Obwohl im Synonymteil des Wörterbuches das Wort *Kontrakt* nur als achtes mögliches Synonym von *Vertrag* aufgeführt ist, erscheint es schon in der Definition von *Vertrag*.

Tabelle 2. Definitionen von *agreement, договор* und *Vertrag* in einsprachigen Bedeutungswörterbüchern.

agreement	1. Harmony or accordance in opinion or feeling. 1.1. *count noun* A negotiated and typically legally binding arrangement between parties as to a course of action. Synonyme: contract, compact, treaty, covenant, pact, accord, deal, bargain, settlement, concordat, protocol, entente, arrangement, understanding, pledge, promise, bond. (EOLD, Stand 23.05.2017)
договор	Письменное или устное соглашение, условие о взаимных обязательствах (GBWRS, 2014, Stand 23.05.2017) Synonyme: договор, уговор, условие, соглашение, сделка, стачка, контракт, конвенция, трактат, обязательство (взаимное). (WRS 2002, Stand 23.05.2017)
Vertrag	1. [schriftliche] rechtsgültige Abmachung zwischen zwei oder mehreren Partnern; Kontrakt. 2. Schriftstück, in dem ein Vertrag niedergelegt ist. Synonyme: Abkommen, Abmachung, Abschluss, Absprache, Beschluss, Einigung, Einvernehmen, Kontrakt, Pakt, Übereinkommen, Übereinkunft, Vereinbarung; (bildungssprachlich) Arrangement; (umgangssprachlich) Deal; (Rechtssprache, Kaufmannssprache) Stipulation (DUW, Stand 23.05.2017)

In der folgenden Tabelle (s. Tabelle 3) sind die Übersetzungen (Entsprechungen) von *līgums* und deren Ableitungen in den in Lettland herausgegebenen Wörterbüchern des 19. bis 21. Jh. zusammengefasst. Das Material in der Tabelle zeigt, dass nicht nur *līgums* sondern auch Komposita, z. B. *līgumsods* (*Vertragsstrafe*), *līgumteorija* (*Vertragstheorie*), *priekšlīgums* (*Vorvertrag*), sowie Ableitungen wie *salīgums* (*Verdingen*), *nolīgums* (*Abkommen*) als Stichwörter in den Wörterbüchern enthalten sind. Für die Benutzer der Wörterbücher wäre eine genaue Abgrenzung aller aufgenommenen Termini nützlich und notwendig, da die Suche nach der entsprechenden Übersetzung des Terminus die zeitaufwendigste Phase der Übersetzung ist.

Tabelle 3. *Līgums* und seine Ableitungen in Wörterbüchern

Valdemārs, 1872, S. 120	*договоръ* nolihgums, norunajums, kontrakts, Unterhandlung, f, Vertrag, m
Ulmann, 1872, 174	*nolihkums* Vertrag, Kok. *nolikums* (Bestimmung, Deewa nolikums)
Ulmann, Brasche, 1880, S. 738	*Vertrag*, m. *-es*, pl. *-träge* noruna, kuntrakts, salihgums, deriba, einen - schließen, deribu zelt, kuntraktu taisiht, ko norunaht, par ko salihgt
Alunāns, 1907, S. 78	*договорить* izrunat, lihdz galam runat, salihgt; *договорный* notaisits, norunats, salihgts, no=; *договоръ nolihgums, norunajums, kontrakts.*
Dravnieks, 1910, S. 1201	*Vertrag* lihgums
Dravnieks, 1923, S. 146	*lihgums* договоръ, конракт
Keußler, 1923, S. 110	*Vertrag* līgums
ME II, 1925, S. 484	*līgums* die Abmachung, der Vertrag, der Kontrakt: *līgumu līgt*, einen Vertrag schliessen; līgumu turēt, einen Vertrag halten; l. iznīcināt, annullieren. in Kand. u. auch sonst dafür līkums Etn. III, 103
Dravnieks, 1927, S. 220	*līgums* Vertrag
JTV, 1942, S. 89 JTV, 1942, S. 322	*līgums* Vertrag, Kontrakt, *договор* Vertrag *līgums*
JTV, 1970, S. 116	*līgums* договор
ETVU, 1997, S. 50 ETVU, 1997, S. 81	*līgums* agreement, contract; *līgumsabiedrība* partnership; *līgumsabiedrība ar pilnu atbildību* unlimited liability partnership; *līgumslēdzējs* contracting party; *līgumsods* penalty, forfeit *priekšlīgums* pre-agreement

Schaffert, Niedre 2001, S. 238, S. 263 Schaffert, Niedre 2001, S. 191	*līgums* Vertrag *priekšlīgums* Vorvertrag
LAALJTV, 2002, S. 104 LAALJTV, 2002, S. 147	*līgums* treaty, contract, pact, agreement *līgumsabiedrība* partnership; *līgumsods* penalty, forfeit, fine; *līgumteorija* theory of contract; *priekšlīgums* pre-contract, pre-agreement
LTV, 2004	*līgums* nicht enthalten
Daugavvanags, Kļimoviča, 2008, S. 40	*agreement* 1. piekrišana; 2. līgums; vienošanās; 3. atbilstība

In den ältesten analysierten Wörterbüchern (Valdemārs, 1872; Ulmann, 1872) ist *līgums* noch nicht aufgenommen, dagegen sind *nolīgums* (*Abkommen*)*, norunājums, kontrakts* (*Kontrakt*) als Stichwörter aufgeführt. Ähnlich ist es in den Wörterbüchern von Ulmann, Brasche (1880) und Alunāns (1907), wo als lettische Entsprechung von *Vertrag* und *договор* das lateinischstämmige Wort *kontrakts* angegeben ist. In den seit 1910 (Wörterbuch von Dravnieks) und in den darauf folgenden Jahren herausgegebenen Wörterbüchern wird neben *kontrakts* auch der lettische Terminus *līgums* aufgeführt, der sich in den späteren analysierten Quellen allmählich durchsetzt.

Das Ergebnis der Analyse der aufgeführten Materialien lässt sich folgendermaßen zusammenfassen: Als Stichwörter mit der Bedeutung *līgums* finden sich in den Wörterbüchern anfangs verschiedene Ableitungen wie z. B. *nolīgums* (*Abkommen*)*, norunājums* (*Verabredung*) sowie *kontrakts* (*Kontrakt*). Seit 1910 wird *līgums* in die Wörterbücher aufgenommen und als erste lettische Entsprechung der englischen, russischen und deutschen Termini *agreement, договор* und *Vertrag* angeboten. Es ist dabei anzumerken, dass im englisch-lettischen Wörterbuch der juristischen Termini als erste Übersetzung des englischen *agreement* das lettische *piekrišana* (*Zustimmung*)

aufgeführt wird und nur als zweite mögliche Entsprechungen die fachsprachenspezifischen Termini *līgums* (*Vertrag*) und *vienošanās* (*Vereinbarung*). An diesem Beispiel wird deutlich, dass es unter Lexikographen bei der Auswahl des entsprechenden terminologischen Äquivalentes in der lettischen Sprache keine konsequente Vorgehensweise gibt. Da das Wörterbüch dem Übersetzer möglichst viel helfen sollte, ist jedoch ein konsequentes und präzises System der Äquivalentenauswahl notwendig.

Im folgenden Kapitel wird der Terminus *kontrakts* und seine Entsprechungen in Englisch, Russisch und Deutsch analysiert.

4. EINBLICK IN DIE ETYMOLOGIE VON *KONTRAKTS*

Wie aus dem oben analysierten Material hervorgeht, wird in den lexikographischen Quellen neben *līgums* auch der Terminus lateinischer Herkunft *kontrakts* aufgeführt. Deshalb wird auch dieser Terminus in ähnlicher Weise wie *līgums* analysiert. Der Terminus *kontrakts* geht auf das lateinische *contractus* „zivilrechtliche Verträge der Römer als besonderes formales System der Herausbildung von Vertragsverpflichtungen […]“ (LKV, 1928 – 1929, S. 3971–3972) zurück und wird aus dem Präfix *con* (zusammen) und *tractus* (zusammenziehen) gebildet.

Aus den etymologischen Erklärungen (s. Tabelle 4) geht hervor, dass das englische Wort *contract* bereits im 14. Jh. schriftlich niederlegt wurde, als nächstes der entsprechende deutsche Terminus *Kontrakt* in Quellen des 15. Jh. fixiert wurde und das russische *конракт* erst seit 1638 verwendet wird. Im lettischen Konversationswörterbuch werden keine Angaben über die erste Niederlegung von *kontrakts* im Lettischen gemacht.

Tabelle 4. *Kontrakts, contract, контракт, Kontrakt:* Einblick in die Etymologie.

kontrakts Aus dem Lateinischen *contractus* „Römische Zivilrechtliche Verträge als ein besonderes formales System der Entstehung der vertraglichen Verhältnisse […]“. (LKV, 1928–1929, S. 3971–3972)
contract (n) early 14c., from Old French contract (Modern French *contrat*), from Latin *contractus* “a contract, agreement,” from past participle of contrahere “to draw together,” metaphorically, “to make a bargain,” from *com-* “together” (see com-) + *trahere* “to draw” (see *tract* (n.1)). U.S. underworld sense of „arrangement to kill someone“ first recorded 1940 (s. OED, Stand 23.05.2017)
Конракт «договор», начиная с 1638 г. Через нем. *Kontrakt* (уже в XVI см; Шульц-Баслер 1, 387) или польск. *Kontrakt* из лат. *Contractus*. (EWRS II, 2004, S. 314)
Kontrakt, M., „Kontrakt, Vertrag“, 15. Jh. (1465 Sachsen bzw. Riederer 1493) Lw. mlat. contractus, M., Vertrag‹, subst. PPP. von lat. contrahere, V., zusammenziehen‹, s. kontrahieren. (Köbler, 1995, Stand 23.05.2017)

5. DER TERMINUS *KONTRAKTS* UND SEINE ENGLISCHEN, RUSSISCHEN UND DEUTSCHEN ENTSPRECHUNGEN IN LEXIKOGRAPHISCHEN QUELLEN

In Tabelle 5 sind die Ergebnisse der Suche nach dem Stichwort *kontrakts* in den untersuchten Wörterbüchern zusammengefasst. Hier ist zu sehen (s. Tabelle 5), dass *kontrakts* in dem im Jahre 1872 herausgegebenen Wörterbuch von Valdemārs als eine Entsprechung des Russischen *конрактъ* aufgeführt wird. Auch im Wörterbuch von Stender (1789) gibt es einen Eintrag *Contract*, wobei als lettische Entsprechung *salīgšana* (eine Ableitung des Wortes *līgšana* (*Dingen*)) angegeben ist und nicht *kontrakts*. Im Wörterbuch von Ulmann und Brasche sind folgende Varianten von *kontrakts* zu finden: *kuntrakts* und *kuntrakte*. Das deutet darauf hin, dass sich die Form *kontrakts* in dieser Zeit wahrscheinlich noch nicht etabliert

hatte. Es ist auch darauf hinzuweisen, dass der Terminus *kontrakts* in mehreren der analysierten Wörterbücher nicht enthalten ist, vor allem in fachsprachlichen Wörterbüchern wie im Wörterbuch der Gesetzestermini (s. LTV, 2004) oder im Wörterbuch der Rechtstermini (s. JTV, 1970), was wiederum zu der bereits vorgestellten Schlussfolgerung führt, dass auf bestehende ältere Wörterbücher oft keine Rücksicht genommen wird.

Tabelle 5. Der Terminus *kontrakts* und seine Übersetzungen in lexikographischen Quellen.

Stender, 1789, S. 167 (181)	*Contract, Vergleich*, salīgšana, salihgtees – machen, un skaidri norunnaht
Valdemārs, 1872, S. 210	*конракть, m kontrakts, m (rakstits nolihgums) Contract, m*
Ulmann, 1872	nicht enthalten
Ulmann, Brasche, 1880, S. 178	*Contract*, m., -es, pl. -e kuntrakts, auch kuntrakte, noruna, notaisijums
Alunāns, 1907, S. 138	*Конракть* kontrakts
Dravnieks, 1923, S. 146	*Kontrakts* контрактъ, договоръ
ME II, 1925	nicht enthalten
Dravnieks, 1927	nicht enthalten
JTV, 1942, S. 76	*kontrakts* s. līgums
JTV, 1942, S. 89 JTV, 1942, S. 260	*līgums* Vertrag, Kontrakt договор Kontrakt *līgums*
JTV, 1970	nicht enthalten
ETVU, 1997, S. 44	*Kontrakts* contract, agreement
LAALJTV, 2002, S. 88	*Kontrakts* indenture, contract
LTV, 2004	nicht enthalten
Daugavvanags, Kļimoviča, 2008, S. 151	*contract* 1. līgums; darījums // noslēgt līgumu [..]

Zusammenfassung und Schlussfolgerungen

Der Terminus *līgums* wird in den meisten allgemein- und fachsprachlichen Wörterbüchern aufgeführt. Auch Ableitungen von *līgums*, z. B. *nolīgums* (*Abkommen*), sowie Zusammensetzungen, wie z. B. *līgumsaistības* (*Vertragsverpflichtungen*), *priekšlīgums* (*Vorvertrag*), sind in den analysierten lexikographischen Quellen enthalten. Eine genaue Analyse der Ableitungen und Zusammensetzungen und deren Entsprechungen in den größten Kontaktsprachen des Lettischen wäre ein Thema für zukünftige Forschungsarbeiten. In ähnlicher Weise wie *līgums* wurde in der vorliegenden Arbeit auch der aus dem Lateinischen stammende Terminus *kontrakts* analysiert.

Anhand der Analyse des zusammengetragenen Materials aus den verschiedenen lexikographischen Quellen lässt sich schlussfolgern, dass es bei der Auswahl der angebotenen lettischen Entsprechungen für *agreement, договор* und *Vertrag* seitens der Lexikographen keine konsequente Vorgehensweise gibt. Es wird sowohl die lettische Entsprechung *līgums*, worunter sowohl ein mündlich abgeschlossenes als auch ein schriftliches Rechtsgeschäft verstanden wird, als auch *kontrakts* (wofür die Schriftform kennzeichnend ist) angegeben. Wenn in einem Wörterbuch mehrere zielsprachliche Entsprechungen angeboten werden, führt das häufig dazu, dass „Benutzer ohne Vorkenntnisse in der Regel gerade die erste im Wörterbuch angebotene Entsprechung wählen“ (Veisbergs, 2004, S. 172–173). Eine solche Vorgehensweise ist allerdings nicht immer angeraten. Maßgeblich sind der Kontext des zu übersetzenden Textes, Traditionen und Entwicklungstendenzen der Sprache.

Nicht selten ist die dem Übersetzer für seine Arbeit zugestandene Zeit begrenzt, gleichzeitig muss er oft noch das sog. „erforschende Übersetzen“ leisten und die Definitionen der Termini vergleichen. Folglich werden detaillierte und gut ausgearbeitete Fachwörterbücher mit genauen Definitionen und Entsprechungen gebraucht, die auch und besonders für die Übersetzung juristischer Texte sehr nützlich wären.

Da die verschiedenen Rechtsgeschäfte nicht nur mit den lettischen Termini *līgums* und *kontrakts* bezeichnet werden, ist es notwendig, in weiteren Forschungsarbeiten auch die anderen Bezeichnungen für Rechtsgeschäfte wie z. B. *konvencija* (*Konvention*) oder *pakts* (*Pakt*) sowie die Ableitungen von *līgums* zu analysieren.

LITERATURVERZEICHNIS

AKADTERM – *Akademische Terminologiedatenbank der Terminologischen Kommission der lettischen Akademie der Wissenschaften*. [Online]. Verfügbar unter: http://termini.lza.lv/term.php.

ALUNĀNS, H. (1907): *Русско-латышский словарь. Krievu-latviešu vārdnīca*. Jelgava: Apgādājis H. Alunāns, 1907. 454 lpp.

BALTIŅŠ, M. (2013): Terminrades process un principi. No: *Latviešu valoda*. Red. A. Veisbergs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 415. – 433. lpp.

CAO, D. (2007): *Translating Law*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters, 2007. 189 p.

DAUGAVVANAGS, A., KĻIMOVIČA, N. (2008): *Angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Avots, 2008. 510 lpp.

DRAVNIEKS, J. (1910): *Deutsch-lettisches Wörterbuch bearbeitet von J. Dravniek. Vācu-latviešu vārdnīca*. Riga: E. I. Sichmann, 1910. Vii. 1352 lpp.

DRAVNIEKS, J. (1923): *Latwju-kreewu vahrdniza*. Rīga: Waltera un Rapas akciju sabeedribas apgahdiba, 1923. [4]. 353 lpp.

DRAVNIEKS, J. (1927): *J. Dravnieka latvju-vācu vārdnīca*. Rīga: Valters un Rapa, 1927. 503 lpp.

DUW – *Duden Universalwörterbuch*. [Online]. Verfügbar unter: www.duden.de.

EKONOMISTS Nr. 5, (1923): Akciju sabiedrības Sabiles sērkociņu fabrika "Stars" statūti. No: *Ekonomists*. Nr. 5, 1923. 191 lpp.

EOLD – *English Oxford Living Dictionaries*. [online]. Available at: https://en.oxforddictionaries.com.

ETVU, (1997) – *Ekonomisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai. Latviešu-*

angļu. Sast. darba gr. N. Grostiņa, A. Pudula vad. Rīga: Ekonomisko reformu institūts, 1997. 111 lpp.

EWRS II, (2004) – ФАСМЕР, М. (2004): *Этимологический словарь русского языка: в четырех томах.* 1. том. Москва: Астрель – АСТ, 2004. 671 с.

EWBSS, (1980) – *Этимологический словарь славянских языков.* Ред. О. Н. Трубачев. 7. том. Москва: Наука, 1980. 224 с.

GBWRS, (2014) – *Большой толковый словарь русского языка.* Гл. ред. С. А. Кузнецов. В авт. ред. с 2014. г. в Грамота. ру [онлайн]. 2014. Доступно по адресу: http://www.gramota.ru

GROOT, de, G.-R. (1999): Das Übersetzen juristischer Terminologie. In: *Recht und Übersetzen*. Hrsg. G.-R. de Groot, R. Schulze. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 1999, S. 11 – 47.

JTV, (1942) – *Juridiskās terminoloģijas vārdnīca.* Wörterbuch der juristischen Terminologie. Sast. J. Lauva, H. Blēse. Rīga: Latvju grāmata, 1942. 336 lpp.

JTV, (1970) – *Juridisko terminu vārdnīca.* Словарь юридических терминов. Sast. aut. kol. O. Grīnberga red. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1970. 498 lpp.

JTV, (1998) – *Juridisko terminu vārdnīca.* 2. pap. izd. V. Dubure, A. Fogels, I. Fridrihsons u.c., Rīga: Nordik, 1998. 302 lpp.

KARULIS, K. (2001): *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots, 2001. 1303 lpp.

KEUSSLER, P. (1923): *Handbuch zur Erlernung und Handhabung der lettischen Sprache und deutsch-lettisches Vokabularium für juristische Terminologie nebst einem deutsch-lettischen Verzeichnisse der Güter, Städte, einiger Ortschaften, Flüsse und Seen Lettlands.* Heidelberg: Karl Winters Universitätsbuchhandlung, 1923. 135 S.

KLUGE, F. (1999): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bearb. von E. Seebold. 23., erw. Aufl. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1999. 921 S.

KÖBLER, G. (1995): *Deutsches Etymologisches Wörterbuch*. [Online]. 1995. Verfügbar unter: http://www.koeblergerhard.de/derwbhin.html

LAALJTV, (2002) – *Latviešu-angļu, angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca*. Red. M. Apinis. Rīga: Kamene, 2002. 265 lpp.

LKV, (1928–1929) – *Latviešu Konversācijas vārdnīca*. Galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlērs. Rīga: [b.i.], 199x – V-XVI, 2051. – 4095. lpp.
LLVV, (1980) – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, 4. sēj. Rīga: Zinātne, 1980. 759 lpp.
LPE9, (1987) – *Latvijas padomju enciklopēdija,* 9. sēj. Atb. red. P. Jērāns. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987. 731 lpp.
LTV, (2004) – *Likumu terminu vārdnīca*. Sast. I. Amona, I. Bārenīte, R. Dindune u. c. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004. 368 lpp.
MATTILA, H. E. S. (2006): *Comparative Legal Linguistics*. Aldershot: Ashgate, 2006. 347 p.
ME II, (1925) – *K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca*. 2. sēj. J. Endzelīns (red.). Rīga: Kultūras fonda izdevums, 1925. 484 lpp.
OED – *Online Etymological Dictionary*. [online]. Available at: http://www.etymonline.com
SCHAFFERT, I., NIEDRE, L. (red.) (2001): *Latviešu-vācu juridiskā vārdnīca. Rechtswörterbuch Deutsch-Lettisch*. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2001. 286 S.
SINAISKIS, V. (1938): Latviešu senā sabiedriskā iekārta tautas dziesmu spogulī. No: *Tautas vēsturei.* Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1938, 115. – 131. lpp.
SKUJIŅA, V. (2002): *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. 2. lab. un pap. izd. Rīga: Latviešu valodas institūts, 2002. 223 lpp.
STENDER, G. F. (1789): *Lettisches Lexikon: in zween Theilen abgefasste, und den Liebhabern der lettischen Litteratur gewidmet*. Mitau: Steffenhagen, 1789.
ULMANN, C. C. (1872): *Lettisches Wörterbuch. Erster Theil. Lettisch-deutsches Wörterbuch*. Riga: H. Brutzer & Co, 1872.
ULMANN, C. C., BRASCHE, G. (1880): *Lettisches Wörterbuch von Ulmann und Brasche. Zweiter Theil. Deutsch-lettisches Wörterbuch*. Riga, Leipzig: H. Brutzer & Co, 1880.
VALDEMĀRS, K. (1872): *Русско-латышско-нъмецкій словарь. Kreewu-latweeschu-wahzu wardnize. Russisch-Lettisch-Deutsches Wörterbuch.* Москва: Министерство народного просвещения, 1872 viii. 687 c.
VANAGS, P. (2008): Latviešu valodas standartizācijas problēma

19.gadsimtā: valodas kopēju maiņa. No: *Literatūrzinātne, folkloristika, māksla*, 2008, [62.] – 71. lpp.

VEISBERGS, A. (2004): Reversal as Means of Building a New Dictionary. In: *Contrastive and Applied Linguistics*. Research papers, XII. Ed. A. Veisbergs. Riga: Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļa, 2004, 171. – 179. lpp.

ZEMZARE, D. (1961): *Latviešu vārdnīcas*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija, 1961. 560 lpp.

WRS, (2002) – *Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений.* Н. Абрамов. Грамота.ру [онлайн]. 2002. Доступно по адресу: http://www.gramota.ru.

AZYLOVÉ KONANIE A VYBRANÉ POJMY AZYLOVÉHO PRÁVA V NEMECKY HOVORIACICH KRAJINÁCH A NA SLOVENSKU V KOMPARÁCII

Jana Štefaňáková

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici,
Filozofická fakulta, Katedra germanistiky
jana.stefanakova@umb.sk

Abstract
The article compares asylum application procedures in Slovakia and German speaking countries and implicitly shows terminology used in the procedures according to legislatures of the respective countries. Attention is given to selected terms and their specific use according to the respective legislatures.

ÚVOD

Jednou z hlavných výziev pre súčasnú Európu je stúpajúci príliv migrantov, ktorý je motivovaný rôznymi faktormi. Patria k nim predovšetkým politická nestabilita, nízka životná úroveň, chudoba, choroby, ozbrojené alebo iné konflikty a pod. Utečenci, ktorí zo svojich domovov utekajú, majú podľa medzinárodných zmlúv právo na ochranu v krajinách, do ktorých prídu. Dôležitým aspektom zjednotenej Európy sa preto stala otvorená a jednotná azylová politika pri-

jatá v rámci súčasných členských štátov. Všetky opatrenia smerujú k tomu, aby sa migrácia stala kontrolovaným javom. Právo na azyl definuje niekoľko medzinárodných zákonov, medzi ktoré patrí napríklad Ženevský dohovor o právach utečencov ako významný právny nástroj súčasnej medzinárodnej ochrany utečencov. Tieto zákony sú transportované aj do legislatívy členských štátov EÚ. Výnimkou nie je ani Slovensko, ktoré sa pod vplyvom narastajúcej migrácie tomuto fenoménu postupne prispôsobuje (porov. Štefaňáková, 2016, s. 93). Keďže od vstupu Slovenska do Európskej únie (2004) a do Schengenského priestoru (2007) podľa štatistík počet prichádzajúcich migrantov z rôznych tretích krajín neustále narastá, dostáva sa problematika azylovej politiky a práva čoraz viac do centra pozornosti odbornej aj laickej verejnosti. So zreteľom na skutočnosť, že tomuto javu bola na Slovensku venovaná okrajová pozornosť, je predkladaná štúdia príspevkom do tejto oblasti, pričom jej cieľom je poukázať na oblasť azylového práva na Slovensku a v nemecky hovoriacich krajinách, ako aj na špecifické použitie relevantných pojmov v komparácii. Pri skúmaní vychádzame z právno-porovnávacej metódy, najskôr analyzujeme relevantné zákony a proces azylového konania v príslušných právnych poriadkoch a následne aj terminológiu v jazykovom páre slovenčina – nemčina v komparácii. Je zrejmé, že nemecky hovoriace krajiny Rakúsko, Nemecko a Švajčiarsko sa vyznačujú bohatou históriou prisťahovalectva, pričom v súčasnosti patrí otázka migrácie a azylu k dôležitým aspektom ich národných politík. Na Slovensku ide o pomerne nový fenomén, s ktorým súvisia aj legislatívne zmeny.

1 LEGISLATÍVNY RÁMEC PROBLEMATIKY AZYLU NA SLOVENSKU A V NEMECKY HOVORIACICH KRAJINÁCH

V **slovenskej legislatíve** upravuje oblasť azylu ***Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.*** Zákon o azyle ustanovuje práva a povinnosti žiadateľov o azyl a azylantov a podmienky poskytovania doplnkovej ochrany a dočasného útočiska cudzincom. Žiadatelia o azyl,

azylanti, osoby, ktorým sa poskytlo dočasné útočisko alebo doplnková ochrana, sa zároveň spravujú Zákonom o pobyte cudzincov, pretože na základe neho sú automaticky oprávnení zdržiavať sa na území Slovenskej republiky, a to aj bez predchádzajúceho posudzovania žiadosti o udelenie pobytu a splnenia zákonných podmienok. Najvýraznejšou zmenou, ktorá nastala v dôsledku legislatívy EÚ v oblasti azylu v slovenskej legislatíve, bola transpozícia smernice Rady 2005/85/ES z 1. decembra 2005 o minimálnych štandardoch pre konanie v členských štátoch o priznávaní a odnímaní postavenia utečenca (tzv. procedurálna smernica). Tá sa transponovala do právneho poriadku SR novelou zákona o azyle (zákon č. 643/2007 Z. z.), ktorá nadobudla účinnosť 1. januára 2008. Ďalšou zmenou bola transpozícia čl. 15 („Právo na právnu pomoc a zastúpenie“) tejto smernice, ktorej výsledkom je od 1. 12. 2008 platný nový zákon č. 451/2008 Z. z. prinášajúci viaceré zmeny. Zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov je základný predpis, ktorý upravuje oblasť pobytu cudzincov. Ten bol novelizovaný s účinnosťou od 1. januára 2007 v súvislosti s transpozíciou troch smerníc EÚ a v roku 2011 upravený Zákonom č. 404/2011 Z. z., ktorý špecifikuje podmienky vstupu cudzincov na územie Slovenskej republiky.

Migračná a azylová legislatíva v **Nemecku** je upravovaná na federálnej úrovni tzv. ***Imigračným zákonom* (*Das Zuwanderungsgesetz – Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern)***, ktorý vstúpil do platnosti v roku 2005 a pozostáva z balíka viacerých zákonov regulujúcich určité aspekty migrácie a azylu. Jeho súčasťou je aj ***Zákon o pobyte*** upravujúci vstup, pobyt a zamestnanie občanov tretích krajín a ***Zákon o voľnom pohybe osôb***. Získanie azylu a uznanie statusu utečenca je zastrešené ***Zákonom o azyle.*** Tieto zákony sa pravidelne novelizujú väčšinou s cieľom transponovať smernice EÚ. V Nemecku bol novelizovaný Zákon o pobyte z r. 2005 a ďalšie zákony a vyhlášky prostredníctvom ***Zákona o implementácii smerníc EÚ***, ktorým sa do nemeckého práva transponovalo 11 smerníc EÚ. Všeobecne sa

teda v členských krajinách EÚ, a teda aj v Nemecku, rozlišuje medzi medzinárodnou a národnou azylovou právnou ochranou. Medzinárodná ochrana vyplýva zo smernice EÚ pre uznávanie azylu (smernice 2011/95/EU) a obsahuje status riadenej ochrany utečenca v zmysle Ženevskej dohody o utečencoch (GFK) a medzinárodnej doplnkovej ochrany. Obidve tieto kategórie boli v SRN začlenené do ***Zákona o azyle*** (das ***Asylgesetz***). Do národnej ochrany patrí ústavná ochrana osôb, ktoré majú nárok na azyl (*das Grundgesetz*) a ochranu pred deportáciou (*das Aufenthaltsgesetz*). Od azylovej právnej ochrany sa líši právny status tzv. tolerovaných cudzích štátnych príslušníkov, ktorých deportácia bola podľa § 60a zákona o pobyte dočasne odložená (Migrace v zemích střední a východní Evropy, 2017). V januári 2016 v dôsledku narastajúcej utečeneckej krízy koaličná vláda v Berlíne schválila návrh zákona, ktorý okrem iného obmedzuje zlučovanie rodín utečencov a urýchli rozhodovanie o žiadostiach niektorých azylantov. Hlavným bodom uznesenia je vytvorenie osobitných prijímacích stredísk, kde budú žiadosti o azyl osôb z tzv. bezpečných krajín pôvodu spracovávať v zrýchlenom konaní. Týchto ľudí môžu hneď vrátiť do krajín svojho pôvodu. Prijatý návrh zákona, známy v Nemecku ako *Azylový balík II.*, je súčasťou úsilia vlády o zníženie prílevu migrantov do krajiny. Podľa agentúry DPA prišlo v roku 2015 do Nemecka takmer 1,1 milióna migrantov a utečencov (porov. Nemecká vláda schválila nové opatrenia týkajúce sa integrácie migrantov, 2017).

V **Rakúsku** tvorí súčasnú legislatívu pre migračné otázky ***Zákon o základnom zabezpečení azylantov – Das Grundversorgungsgesetz – Bund 2005***, ktorý je súborom viacerých zákonov. Tento zákon nahradil pôvodný zákon z roku 1991 (Bundesbetreuungsgesetz) a ustanovuje základné práva a zabezpečenie azylantov v azylovom konaní. Jeho základným pilierom sú ***Azylový zákon (das Asylgesetz)*** a ***Zákon o usadení a pobyte (das Niederlassungs- und Aufenthaltsgesetz – NAG)***, ktoré okrem iného zakotvujú bezplatnú právnu pomoc v procese získavania azylu a novú úpravu imigrácie kvalifikovaných pracovníkov s názvom *Red-White-Red Card*. Zákon z roku 2005 bol novelizovaný naposledy v roku 2017 ako tzv. ***Fremden-***

rechtsänderungsgesetz. S cieľom zjednodušiť inštitucionálnu podobu systému vytvorila rakúska vláda v roku 2014 jednotný ***Federálny úrad pre záležitosti cudzincov a azyl***, ktorý patrí pod rakúske ministerstvo vnútra. V roku 2011 došlo k schváleniu *Národného akčného plánu pre integráciu,* ktorý sa zameriava predovšetkým na pomoc utečencom a azylantom pri osvojovaní si znalostí nemčiny s cieľom umožniť občanom tretích krajín participáciu na spoločenskom, ekonomickom a kultúrnom živote v Rakúsku. Stále častejšie dochádza k prenosu integračnej zodpovednosti na lokálnu úroveň. Rakúsko sa preto snaží budovať štruktúry v jednotlivých obciach a podporovať iniciatívy a projekty na tejto úrovni. Ako opatrenie na riešenie utečeneckej krízy schválil rakúsky parlament na začiatku roku 2016 jeden z najprísnejších balíkov azylových zákonov v Európe. Vláde umožňuje vyhlásiť „stav núdze" vtedy, ak pre vysoké počty utečencov nebude viac možné zaistiť verejný poriadok a ochranu vnútornej bezpečnosti. Žiadateľov o azyl – vrátane azylantov z vojnou zmietaných krajín, ako je Sýria – bude v takom prípade možné už na hraniciach odmietnuť a vrátiť do tzv. bezpečných krajín. Výnimka sa bude vzťahovať iba na utečencov, ktorí majú už v Rakúsku blízkych príbuzných, maloletých bez sprievodu, ženy s malými deťmi alebo osoby, ktorým hrozí vrátenie do krajiny, kde by sa mohli stať obeťami mučenia či iného neľudského zaobchádzania. Prípustná dĺžka azylového konania sa však zmení zo šiestich na 15 mesiacov. Rakúsko v roku 2015 prijalo rekordných 90000 žiadateľov o azyl. Je to druhý najvyšší počet na obyvateľa v EÚ. Vláda neskôr rozhodla, že v roku 2016 prijme maximálne 37500 žiadateľov o azyl. Novinkou je aj povinnosť migranta alebo osoby s nárokom na doplnkovú ochranu zaregistrovať sa v integračnom fonde. Pri rozhodovaní o prípadnom vyhostení môže zavážiť absolvovanie jazykových a integračných kurzov (porov. Rakúsky parlament schválil sprísnenie azylových zákonov, 2016).

Švajčiarsko nie je členskou krajinou EÚ, ale pre poskytnutie azylu a ochrany iného druhu tu v súčasnosti platia nielen národné, ale aj medzinárodné zákony a dohody. Ustanovenia týkajúce sa poskytnutia azylu boli dlhú dobu súčasťou všeobecného cudzineckého

práva (***das allgemeine Ausländerrecht***). 1. januára 1981 vstúpil do platnosti ***Švajčiarsky zákon o azyle*** (***das Schweizerische Asylgesetz***), ktorý bol už niekoľkokrát revidovaný. Tento zákon definuje, ktoré osoby môžu byť uznané za utečencov a ktorým môže byť poskytnutý azyl, pričom pojem utečenec zodpovedá definícii podľa Ženevského dohovoru. Taktiež zohľadňuje zásadu non refoulement, teda to, že žiadny zmluvný štát nevyhostí utečenca akýmkoľvek spôsobom alebo ho nevráti na hranice území, na ktorých by jeho život alebo jeho osobná sloboda boli ohrozené z dôvodov jeho rasy, náboženstva, národnosti, príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo zastávania určitých politických názorov. Okrem toho Zákon o azyle stanovuje postup azylového konania, ako aj ďalšie aspekty pobytu osôb, ktoré vo Švajčiarsku hľadajú ochranu. Patria k nim napr. podmienky, za ktorých môže byť cudzincom povolený pobyt v krajine, príchod a pobyt rodinných príslušníkov, získanie zamestnania, nárok na sociálne dávky, zdravotné poistenie, ako aj opatrenia na integráciu. Pokiaľ sa v zákone o azyle nevyskytujú špecifické ustanovenia, je pre osoby hľadajúce ochranu vo Švajčiarsku záväzný ***Zákon o cudzincoch*** (***das Ausländergesetz***). Pre otázky týkajúce sa poskytnutia ochrany a azylu je okrem toho pre Švajčiarsko záväzný Ženevský dohovor o utečencoch, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Dohoda OSN proti všetkým formám násilia, Dohoda OSN o právach dieťaťa a Asociačná dohoda. Zvlášť dôležité je nariadenie Európskej únie známe ako Dublin III platné od 1. januára 2014, ktoré špecifikuje podmienky posudzovania žiadostí o azyl (Asylgesetz, 2017).

2 PRIEBEH AZYLOVÉHO KONANIA NA SLOVENSKU A V NEMECKY HOVORIACICH KRAJINÁCH A SÚVISIACA TERMINOLÓGIA

V nasledujúcej kapitole priblížime postup azylového konania na Slovensku a v nemecky hovoriacich krajinách a implicitne poukážeme aj na terminológiu používanú v azylovom konaní v súlade s le-

gislatívou príslušných krajín. Pri pojmoch a názvoch inštitúcií, ktoré považujeme za relevantné v procese azylového konania, uvádzame zátvorke nemecké ekvivalenty používané v príslušnej nemecky hovoriacej krajine. Tento spôsob sme zvolili z priestorových dôvodov a v snahe čo najexplicitnejšie poukázať na vybrané pojmy komparatívne priamo v kontexte. Uvedené pojmy súčasne odporúčame ako možné formy prekladu pre príslušnú krajinu v jazykovom páre slovenčina – nemčina. Tretia kapitola je venovaná zhrnutiu a komparácii azylového konania a pojmov.

2.1 Konanie o udelenie azylu na území Spolkovej republiky Nemecka

Azylové konanie (*Asylverfahren*) **v Nemecku** je proces, ktorý prebieha v súlade s medzinárodným právom. Osoby prichádzajúce do Nemecka s cieľom požiadať o azyl môžu podať *vyhlásenie o tom, že žiadajú o azyl* (*Asylbegehren vorbringen*) na jednej zo štátom stanovených inštitúcií, a to na *pohraničnom colnom úrade* (*Grenzbehörde*)*, na polícii* (*Polizei*)*, na cudzineckom úrade* (*Ausländerbehörde*)*, na Federálnom úrade pre migráciu a utečencov* (*das Bundesamt für Migration und Flüchtlinge BAMF*) alebo *v prijímacom zariadení* (*Aufnahmeeinrichtung*). Odtiaľ sú umiestnené do prvého najbližšieho prijímacieho zariadenia (*Erstaufnahmeeinrichtung*). Keď sa žiadatelia o azyl (*der Asylsuchende, der Asylbewerber*) na uvedených úradoch alebo inštitúciách zaregistrujú, zaznamenajú sa v centrálnom registri cudzincov (*Ausländerzentralregister – AZR*) vedenom na federálnom úrade BAMF ich základné osobné údaje (*Stammdaten*) a odtlačky prstov (*Fingerabdrücke*), ku ktorým majú prístup všetky verejné úrady. Bezpečnostné úrady zároveň preverujú, či tieto osoby nepožiadali o azyl aj v inej krajine. Po prvom zaregistrovaní vystavia žiadateľom na príslušnom úrade doklad, tzv. *Ankunftsnachweis*, s osobnými údajmi a informáciou o prvom prijímacom zariadení (*Erstaufnahmeeinrichtung*). Ten platí ako prvý oficiálny dokument, ktorý ich oprávňuje na pobyt v Nemecku

a využívanie rôznych vymožeností, napr. ubytovania, zdravotného zabezpečenia, stravovania a pod. Pridelenie osôb žiadajúcich o azyl do príslušného zariadenia závisí od aktuálnej kapacity miest, pričom zohráva dôležitú úlohu aj fakt, v ktorej spolkovej krajine uchádzač žiada o azyl. V Nemecku platí systém stanovenia kvót EASY na prvé prerozdelenie žiadateľov o azyl (*Erstverteilung von Asylbegehrenden*), ktorý sa riadi podľa pevného kľúča nazývaného ako *Königsteiner Schlüssel*. Ten stanovuje, koľko utečencov príjmu jednotlivé spolkové krajiny Nemecka. V závislosti od tohto kľúča môžu byť uchádzači o azyl ubytovaní v príslušnom prijímacom zariadení až počas šiestich mesiacov, kým sa vybaví ich žiadosť. V prípade zlúčenia rodín sa môžu premiestniť aj do iného zariadenia. V prijímacom, ako aj inom ďalšom ubytovacom zariadení, sa uchádzačom o azyl poskytuje strava, ubytovanie, oblečenie, zdravotná pomoc v prípadne ochorenia, základný domáci spotrebný tovar a príspevok na krytie bežných osobných výdavkov podľa *Zákona o poskytnutí pomoci a dávok uchádzačom o azyl* (*Asylbewerberleistungsgesetz*). Žiadosť o azyl sa podáva osobne na príslušnom úrade za prítomnosti tlmočníka, ktorý oboznámi uchádzačov o právach a povinnostiach počas azylového konania. Uchádzači o azyl musia pritom predložiť všetky potrebné osobné dokumenty, ktoré úrady preveria. Za priebeh azylového konania zodpovedá *Federálny úrad pre migráciu a utečencov – BAMF* (*das Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*), ktorý má okrem svojho centrálneho úradu v Norimbergu viac ako 40 pracovísk na celom území Nemecka. Po podaní žiadosti dostanú žiadatelia povolenie na pobyt (*Aufenthaltsgestattung*) oprávňujúci k pobytu na území Nemecka. Toto povolenie sa ale obmedzuje na príslušný kraj a uchádzači sa musia zdržiavať len v príslušnom prijímacom zariadení (tzv. *Residenzpflicht*) až do vybavenia svojej žiadosti (v prípade zamietnutia žiadosti až do odcestovania). Počas tohto obdobia nesmú pracovať a opustiť toto zariadenie, až kým nedostanú oficiálne povolenie federálneho úradu BAMF. Povinnosť zdržiavať sa výlučne v stanovenom prijímacom zariadení trvá pri uchádzačoch s perspektívou schválenia žiadosti o azyl tri mesiace, po tomto čase sa možnosť ich pobytu rozšíri na celé územie Nemecka. Dôležitým krokom

azylového konania je *osobné vypočúvanie* (*persönliche Anhörung*) na federálnom úrade BAMF, za priebeh ktorého zodpovedajú osoby nazývané *Entscheiderinnen und Entscheider.* Tie prizývajú uchádzačov na výsluch a zabezpečujú tlmočníkov, ako aj právnych zástupcov, prípadne zástupcov najvyššieho komisára OSN pre riešenie otázok týkajúcich sa utečencov. Výsluch (*Anhörung*) nie je verejný, jeho cieľom je preskúmať dôvody a opodstatnenosť žiadosti o azyl. Federálny úrad BAMF po prešetrení žiadosti a všetkých relevantných dokumentov vydá rozhodnutie o udelení azylu. Rozhodnutie je odôvodnené písomne a doručené žiadateľom o azyl, ako aj splnomocneným osobám a príslušným cudzineckým úradom. Pri posudzovaní žiadosti Federálny úrad prešetruje, či sa na utečenca nevzťahuje okrem iného aj povinnosť priznania jednej zo štyroch zákonných foriem ochrany: t. j. *oprávnené udelenie azylu* (*Asylberechtigung*), *ochrana utečenca* (*Flüchtlingsschutz*), *subsidárna ochrana utečenca* (*subsidiärer Schutz*) a *zákaz vyhostenia* (*Abschiebungsverbot*). Až keď sú vylúčené všetky tieto formy ochrany, môže sa žiadosť o azyl zamietnuť. V prípade, že sa žiadosť o azyl schváli, žiadateľ o azyl získa podľa čl. 16a ods. 1GG povolenie na pobyt na tri roky (*Aufenthalserlaubnis*) s možnosťou získania *trvalého pobytu* (*Niederlassungsaufenthalt*) po troch až piatich rokoch, ak sú splnené ďalšie podmienky (napr. zabezpečenie živobytia, zodpovedajúce znalosti nemčiny), okrem toho získa neobmedzené povolenie a prístup na pracovný trh, ako aj privilegovaný nárok na pricestovanie rodinných príslušníkov. Ak je žiadosť o azyl a inú formu ochrany zamietnutá, dostane žiadateľ o azyl zamietacie rozhodnutie (*ablehnender Bescheid*) s povinnosťou opustiť územie Nemecka (*Abschiebungsandrohung*). Proti tomuto rozhodnutiu sa môže odvolať (Brunner, 2015).

2.2 Konanie o udelenie azylu na území Rakúska

Pokiaľ ide o azylové konanie v **Rakúsku**, žiadosť o tzv. medzinárodnú ochranu (*Antrag auf internationalen Schutz, resp. Asylantrag*) môžu spravidla podať osoby na každom *policajnom útvare* (bei

jeder *Polizeibehörde*) alebo každému *príslušníkovi polície* (bei jeder *Polizeibediensteten/*jedem *Polizeibediensteten*). Pokiaľ osoba podá žiadosť o azyl, podlieha spravidla *ochrane pred vyhostením* (*Abschiebeschutz*), to znamená, že má povolený pobyt na území Rakúska, až kým sa nerozhodne o jej žiadosti. Osoby, ktoré sa obrátili na policajný útvar alebo príslušníkov polície so žiadosťou o azyl, musia absolvovať *prvé vypočúvanie* (*Erstbefragung*). Po tom nasleduje *vypočúvanie* (*Befragung*) na *Federálnom úrade pre záležitosti cudzincov a azyl* (*Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl – BFA*), ktorý rozhoduje o ďalšom postupe. Na základe prvého vypočúvania pracovníci BFA vydajú predbežné rozhodnutie (*Prognoseentscheidung*). Po vydaní tohto rozhodnutia nasleduje *postup, v ktorom sa rozhoduje o prijatí žiadosti o azyl* (*Zulassungsverfahren*). Ak je žiadosť uznaná ako oprávnená, nasleduje samotné azylové konanie. Ak sa aj po vydaní predbežného rozhodnutia posudzuje oprávnenosť podania žiadosti o azyl, je žiadateľ o azyl (*der Asylwerber*) umiestnený na prvé záchytné miesto (tzv. *Erstaufnahmestelle*). V ostatných prípadoch sú žiadatelia o azyl bezplatne dopravení do príslušného azylového, resp. pobytového zariadenia nazývaného *das Verteilerquartier*. V záchytných miestach a pobytových táboroch sú uchádzači o azyl oboznámení so svojimi právami a s postupom azylového konania, štát im pritom poskytne aj právnych poradcov. Na ďalšie posúdenie žiadosti vypočúvajú referenti *Federálneho úradu BFA* uchádzačov o azyl v prítomnosti tlmočníka v ich materinskom jazyku. V prípade, že Rakúsko nie je oprávnené prijať žiadosť o azyl, zamietne úrad BFA žiadosť ako neopodstatnenú už v procese posudzovania žiadosti o azyl (*Zurückweisung des Antrags*). Ak je žiadosť opodstatnená, azylové konanie pokračuje ďalej zisťovaním a objasňovaním dôvodov. Dôležitou súčasťou azylového konania je *výsluch* uchádzačov o azyl (*Einvernahme*) za prítomnosti tlmočníka. Podľa nových predpisov môže azylové konanie prebiehať aj v zrýchlenom konaní (tzv. *Fast Track Verfahren*), pokiaľ osoba pochádza z tzv. bezpečnej krajiny (Kosovo, Čierna Hora, Srbsko, Maroko, Alžírsko, Tunisko a všetky členské štáty EÚ). Výsledné posúdenie žiadosti o azyl sa žiadateľovi o azyl sprostredkuje prostredníctvom rozhodnutia (*Bescheid*). Kaž-

dé takéto rozhodnutie Federálneho úradu BFA obsahuje rozsudok (*Spruch*), výsledok vyšetrovania a poučenie o opravnom prostriedku (*Rechtsmittelbelehrung*) v jazyku zrozumiteľnom uchádzačovi o azyl. Výsledným rozhodnutím môže byť schválenie žiadosti o azyl s predbežným povolením pobytu na 3 roky, zamietnutie žiadosti o azyl s poskytnutím subsidárnej ochrany a predbežným povolením pobytu na 1 rok, prípadne zamietnutie žiadosti o azyl a subsidárnej ochrany, pričom uchádzač o azyl musí v stanovenej lehote z krajiny odcestovať, inak je vyhostený (*Asylwerber wird abgeschoben*). Proti rozhodnutiu môže v stanovenej lehote podať sťažnosť (*Beschwerde erheben*) na Federálnom *administratívnom* súde (das *Bundesverwaltungsgericht* – BVwG) (Asylverfahren, 2017).

2.3 Konanie o udelenie azylu na území Švajčiarska

Osoba, ktorá hľadá ochranu vo **Švajčiarsku** (*asylsuchende Person*), môže podať žiadosť o azyl (*das Asylgesuch stellen*) v prijímacom centre nazývanom *Empfangs- und Verfahrenszentrum* (*EVZ*) na mieste hraničnej kontroly (*Grenzkontrollstelle*) alebo na mieste letiskovej pohraničnej kontroly na jednom z letísk vo Švajčiarsku (*Grenzkontrolle eines Schweizer Flughafens*). Od roku 2012 už nie je možné požiadať o azyl na švajčiarskych veľvyslanectvách v zahraničí, ale len na území Švajčiarska. Žiadosť nepodlieha žiadnym formálnym kritériám a uchádzač ju môže podať písomne alebo ústne. Žiadosti sa väčšinou podávajú na jednom z piatich švajčiarskych prijímacích centier *EVZ* podliehajúcich *Štátnemu migračnému úradu SEM* (*Staatssekretariats für Migration*). Tie sa nachádzajú v mestách Basel (kantón Basel-Stadt), Chiasso (kantón Tessin), Vallorbe (kantón Waadt), Altstätten (kantón St. Gallen) a Kreuzlingen (kantón Thurgau). Ak je žiadosť o azyl podaná v tranzitnej zóne na jednom zo švajčiarskych letísk žiadateľom z krajiny mimo Šengenského priestoru, platia pre azylové konanie osobitné pravidlá, pričom štátny úrad pre migráciu SEM rozhoduje o povolení alebo zamietnutí vstupu do Švajčiarska priamo na letisku. Inak je za posú-

denie žiadostí zodpovedný *Štátny migračný úrad SEM*, ktorý individuálne preveruje každú žiadosť. Po podaní žiadosti sa začína tzv. *prípravná fáza* (*die Vorbereitungsphase*), ktorá trvá maximálne tri týždne, pričom pred preskúmaním žiadosti sa osoba žiadajúca o azyl musí oboznámiť s podmienkami azylového konania a oficiálne zaregistrovať na Štátnom migračnom úrade SEM. Tu sa zaznamenajú osobné údaje, odtlačky prstov a iné biometrické údaje, preveria sa cestovné doklady a ďalšie dokumenty, ako aj to, či azylové konanie nepodlieha inému štátu. V prípravnej fáze sa uskutočňuje prvé krátke *vypočúvanie osoby* (*Befragung zur Person*), v ktorom sa zisťuje totožnosť osoby a dôvody žiadania o azyl. Po ňom úrad SEM rozhodne, či žiadosť príjme na ďalšie preskúmanie (*Entscheid, ob auf das Gesuch eingetreten wird*) alebo prijatie žiadosti zamietne *vydaním rozhodnutia* tzv. *Nichteintretensentscheid – NEE*. Ak je Švajčiarsko zodpovedné za preverenie žiadosti, zahájí migračný úrad SEM *riadne azylové konanie (ordentliches Asylverfahren),* v ktorom môžu žiadatelia pri vypočúvaní detailne uviesť dôvody úteku z vlastnej krajiny. *Vypočúvanie (Anhörung)* je základom pre *rozhodnutie o udelení azylu* (*Asylentscheid*). V prípade, že osoba spĺňa podmienky na udelenie azylu, rozhodne SEM o udelení azylu (*positiver Asylentschei*), v opačnom prípade sa *žiadosť zamietne* (*negativer Asylentscheid*). Žiadatelia, ktorých žiadosť nie je možné spracovať rýchlo, sú pridelení jednému z kantónov, kde im je poskytnuté ubytovanie a získajú *preukaz N* (*Ausweis N*) platný ako preukaz identity. Pritom sa ďalej posudzuje ich žiadosť. K neuznaniu žiadosti dochádza v prípade, že žiadateľ vo Švajčiarsku nehľadá ochranu, ale jeho potreby sú výhradne ekonomického alebo zdravotného charakteru, prípadne ak je podľa Dublinského systému za azylové konanie zodpovedný iný štát alebo sa žiadateľ môže vrátiť do zeme, v ktorej má zaručenú ochranu, alebo do zeme, v ktorej mu už bolo udelené vízum. Osoba, ktorej bol poskytnutý azyl, získa *preukaz B* (*B-Ausweis*) a *cestovný preukaz pre utečencov podľa predpisov Ženevského dohovoru* (*Reiseausweis für Flüchtlinge nach der Genfer Konvention, nazývaný aj Flüchtlingspass*). Vtedy môžu do Švajčiarska pricestovať aj rodinní príslušníci. V niekto-

rých prípadoch sú žiadatelia o azyl uznaní ako utečenci a získajú len *status predbežného prijatia* (*vorläufige Aufnahme*) s *pridelením preukazu F* (*F-Ausweis*) a cestovného preukazu pre utečencov podľa Ženevského dohovoru (*Reiseausweis für Flüchtlinge nach der Genfer Konvention*). Obvykle je žiadateľovi o azyl udelené miesto v kolektívnom zariadení, teda v azylovom alebo tranzitnom centre (*das Asylzentrum, das Transitzentrum*), kde musia za 8-9 CHF na deň pokryť výdavky na jedlo, hygienu, telefón, oblečenie a dopravu. Ak žijú žiadatelia v centre, ktoré poskytuje jedlo, dostanú vreckové okolo 3 CHF denne. Osoby, ktorým bol priznaný azyl, poberajú rovnaké sociálne dávky ako občania Švajčiarska. Prvé 3 až 6 mesiacov je žiadateľom o azyl zakázané vykonávať pracovnú činnosť. Mimo toho môžu pracovať len v oblastiach s nedostatkom pracovných síl. Žiadatelia o azyl sú zaviazaní splácať späť výdavky spojené s azylovým konaním a dávky sociálnej pomoci (tzv. *Sonderabgabepflicht*). Zo zákona si môžu ponechať len majetok do výšky tisíc frankov (*Merkblatt über die Sonderabgabepflicht von asylsuchenden, vorläufigaufgenommenen sowie schützbedürftigen Personen*). Keď získajú prácu, štát im strháva desať percent z platu. Zrážky trvajú maximálne desať rokov, môžu byť aj kratšie, ak odvody dosiahnu sumu 15-tisíc frankov (Asylverfahren kurz erklärt, 2017).

3.4 Konanie o udelenie azylu na území Slovenskej republiky

Azylové konanie na území Slovenskej republiky sa začína *vyhlásením cudzinca o tom, že žiada o udelenie azylu* alebo *poskytnutie doplnkovej ochrany* na území Slovenska. Vyhlásenie môže cudzinec podať na príslušnom policajnom útvare v mieste hraničného prechodu, na policajnom útvare zriadenom pri azylovom zariadení, policajnom útvare v tranzitnom priestore medzinárodného letiska (Košice, Bratislava, Poprad), prípadne policajnom útvare podľa miesta ústavného zdravotníckeho zariadenia alebo miesta ústavu na výkon väzby alebo trestu odňatia slobody, ak ide o cudzinca, ktorý sa nachádza v zdravotníckom zariadení alebo je vo výkone väzby, alebo trestu

odňatia slobody. Policajný útvar vyhlásenie zaznamená na úradnom tlačive, zadrží žiadateľovi cestovný alebo iný doklad a ich kópiu spolu s vyhlásením zašle *Migračnému úradu Ministerstva vnútra SR*, ktorý rozhoduje o žiadosti. Okrem toho zabezpečí odňatie daktyloskopických odtlačkov žiadateľovi. Počas azylového konania vydá ministerstvo žiadateľovi *preukaz žiadateľa o azyl*, ktorým sa preukazuje. Poverený zamestnanec ministerstva (migračného úradu) vykoná po podaní vyhlásenia so žiadateľom *vstupný pohovor*. Tento sa spravidla uskutoční počas pobytu v *záchytnom tábore*, do ktorého sa žiadateľ musí dostaviť do 24 hodín po podaní vyhlásenia. Záchytný tábor sa nachádza v Humennom. Žiadateľ je povinný počas vstupného pohovoru poskytnúť všetky požadované (pravdivé) údaje, ktoré sa zaznamenajú v úradnom tlačive. Ak sa žiadateľ nedostaví do záchytného tábora do troch dní, migračný úrad jeho konanie o udelenie azylu zastaví. V záchytnom tábore, ktorý má režim s obmedzenou slobodou pohybu, sa žiadateľovi vykonajú potrebné lekárske vyšetrenia. Ak žiadateľ netrpí žiadnym infekčným ochorením, je umiestnený v *pobytovom tábore*. Na Slovensku sú *dva pobytové tábory* – tábor v Opatovskej Novej Vsi je určený primárne pre rodiny s deťmi a zraniteľné osoby a tábor v Rohovciach je určený pre ostatných žiadateľov o azyl. V tomto tábore je žiadateľ ubytovaný počas celého azylového konania. V prípade, že má dostatok finančných prostriedkov a zabezpečí si ubytovanie mimo tábora, musí požiadať migračný úrad o *povolenie pobytu mimo pobytového tábora* (dostane tzv. dlhodobú priepustku). Žiadateľ môže absolvovať aj *doplňujúci pohovor* v mieste a čase, ktoré určí ministerstvo. Správny orgán je povinný rozhodnúť v konaní o azyle do 90 dní od začatia konania. Ministerstvo udelí azyl *na dobu neurčitú* žiadateľovi, ktorý má v *krajine pôvodu* opodstatnené obavy z prenasledovania z rasových, národnostných či náboženských dôvodov, z dôvodov zastávania určitých politických názorov alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine. Existuje však aj azyl z humanitných dôvodov alebo na účel zlúčenia rodiny. V prípade, že migračný úrad v konaní o udelení azylu dospeje k záveru, že nie sú v prípade žiadateľa splnené podmienky na poskytnutie azylu, musí následne vy-

hodnotiť aj to, či žiadateľ nemá právo na poskytnutie doplnkovej ochrany. Zatiaľ čo udelením azylu utečenec – *azylant* – získava trvalý pobyt, doplnková ochrana sa udeľuje na dobu určitú (na 1 rok) s možnosťou predĺženia vždy na dva roky, ak dôvody jej poskytnutia naďalej pretrvávajú. Proti rozhodnutiu o neudelení azylu možno do 30 dní od jeho doručenia podať na súd správnu žalobu (Azyl, 2017).

4 KONANIE O AZYLE V RAKÚSKU, NEMECKU, ŠVAJČIARSKU A NA SLOVENSKU A RELEVANTNÉ POJMY V KOMPARÁCII

V tejto kapitole zhrnieme priebeh azylového konania v príslušných krajinách a poukážeme na spoločné znaky a rozdiely v komparácii.

Na podklade analýzy procesu azylového konania v Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku a na Slovensku možno konštatovať, že azylové konanie v týchto krajinách prebieha na báze legislatívy EÚ podobným spôsobom, keďže vo všetkých krajinách EÚ (aj vo Švajčiarsku, hoci nie je členským štátom EÚ) platia ako záväzné Ženevský dohovor o utečencoch, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Dohoda OSN proti všetkým formám násilia, Dohoda OSN o právach dieťaťa a Asociačná dohoda. Dôležité je aj nariadenie Európskej únie známe ako Dublin III, platné od 1. januára 2014, ktoré špecifikuje podmienky posudzovania žiadostí o azyl. V prípade azylového práva ide teda o náročný proces aproximácie legislatívy, resp. práva Európskej únie do právnych poriadkov príslušných krajín, na čo poukázala aj Ďuricová (porov. Ďuricová, 2012, s. 7). Napriek spoločným znakom existujú však v konkrétnych krajinách aj rozdiely vyplývajúce z ich legislatívy. Fenoménu nekompatibility právnych systémov a jej vplyvu na právny jazyk venuje pozornosť aj Tuhárska (2013, s. 172).

Žiadatelia môžu v každej krajine požiadať o azyl alebo vydať vyhlásenie o tom, že sa uchádzajú o poskytnutie azylu na príslušných úradoch alebo štátom stanovených inštitúciách. Môže to byť záchytné miesto na letisku, pohraničný colný úrad alebo príslušné úrady

vo vnútrozemí (cudzinecké, azylové alebo policajné). V Nemecku to môže byť pohraničný colný úrad – *Grenzbehörde*, policajný úrad – *Polizei*, cudzinecký úrad – *Ausländerbehörde*, Federálny úrad pre migráciu a utečencov – *das Bundesamt für Migration und Flüchtlinge BAMF* alebo prijímacie zariadenie – *Aufnahmeeinrichtung*; v Rakúsku každý policajný útvar – *Polizeibehörde* alebo každý príslušník polície – *Polizeibediensteter*; vo Švajčiarsku jedno z piatich prijímacích federálnych centier – *Empfangs- und Verfahrenszentren* (EVZ) des Bundes v mestách Basel, Chiasso, Kreuzlingen, Vallorbe a Altstätten; a na Slovensku príslušný policajný útvar v mieste hraničného prechodu, policajný útvar zriadený pri azylovom zariadení alebo policajný útvar v tranzitnom priestore medzinárodného letiska (Košice, Bratislava, Poprad).

Potom ako žiadateľ požiada o azyl, vo všetkých krajinách nasleduje jeho prvé vypočúvanie. V Rakúsku a Švajčiarsku sa prvé vypočúvanie nazýva *die Erstbefragung*, pre ďalšie vypočúvanie, resp. výsluch už počas azylového konania sa v Rakúsku používa výraz *die Einvernahme*. Na základe prvého vypočúvania pracovníci BFA v Rakúsku vydajú predbežné rozhodnutie – *die Prognoseentscheidung*, po ktorom nasleduje rozhodovanie o prijatí žiadosti o azyl. – *die Zulassungsverfahren*. Ak je žiadosť uznaná ako oprávnená, nasleduje samotné azylové konanie. Na rozdiel od Rakúska sa v Nemecku používa pre vypočúvanie, resp. výsluch výraz *die Anhörung*, a to pri prvom aj ďalšom vypočúvaní, za priebeh ktorého zodpovedajú osoby nazývané *die Entscheiderinnen und Entscheider.* Vo Švajčiarsku sa používa tiež výraz *die Anhörung*, väčšinou ale pre ďalšie vypočúvanie. Na Slovensku musia žiadatelia rovnako absolvovať vypočúvanie. V každej z týchto krajín sa žiadateľ o azyl musí súčasne podrobiť procesu prešetrenia identity prostredníctvom systému EURODAC a musí byť u neho zabezpečené odňatie daktyloskopických odtlačkov. Potom smeruje do prijímacieho zariadenia. Na Slovensku a vo Švajčiarsku musí žiadateľ podať žiadosť o azyl ešte pred umiestnením v pobytovom zariadení, v Rakúsku a Nemecku žiadosť podáva individuálne počas pobytu v prijímajúcom zariadení, kam je umiestnený po vyslovení požiadavky, že sa chce uchádzať o azyl.

V jednotlivých krajinách zodpovedajú za priebeh azylového konania nasledovné inštitúcie: v Nemecku je to *Federálny úrad pre migráciu a utečencov – BAMF das Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*, v Rakúsku *Federálny úrad pre záležitosti cudzincov a azyl – das Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl – BFA*, vo Švajčiarsku *Štátny migračný úrad SEM – Staatssekretariats für Migration* a na Slovensku *Migračný úrad Ministerstva vnútra SR*.

Prijímacie zariadenia, resp. azylové zariadenia majú v každej krajine špecifické pomenovania. V Nemecku sa takéto zariadenie volá *die Erstaufnahmeeinrichtung* alebo všeobecne aj *die Aufnahmeeinrichtung*. Pokiaľ sa v Rakúsku posudzuje opodstatnenosť prijatia žiadosti o azyl, je uchádzač umiestnený v prvom záchytnom zariadení – *die Erstaufnahmestelle*. Ak sa žiadosť uzná ako opodstatnená, sú žiadatelia o azyl bezplatne dopravení do príslušného azylového zariadenia nazývaného *das Verteilerquartier*. Vo *Švajčiarsku* sú žiadatelia o azyl umiestnení v azylovom alebo tranzitnom centre (*das Asylzentrum* alebo *Transitzentrum*). Na Slovensku existuje niekoľko azylových zariadení. Patrí k nim *prijímacie centrum*, *záchytný tábor*, *pobytový tábor* a *humanitné centrum*. V Nemecku, Rakúsku a Švajčiarsku sa žiadatelia o azyl musia od začiatku až do konca azylového konania zdržiavať v príslušných prijímacích a pobytových zariadeniach, zariadenie môžu opustiť len s povolením príslušného úradu a pracovať môžu len za určitých podmienok. Vo Švajčiarsku platia špecifické podmienky, pričom žiadatelia o azyl sú zaviazaní splácať výdavky spojené s azylovým konaním a dávky sociálnej pomoci – tzv. *Sonderabgabepflicht*. Vo všetkých krajinách sú v príslušných zariadeniach/táboroch azylantom zabezpečené základné podmienky na život, čo sa týka hygieny, ošetrenia alebo stravovania.

Žiadatelia po podaní žiadosti o azyl v každej krajine dostanú preukaz na overenie totožnosti, resp. dočasné povolenie na pobyt. V Nemecku sa takéto povolenie nazýva *Aufenthaltsgestattung* (viaže sa na príslušný kraj a uchádzači sa musia zdržiavať len v príslušnom prijímacom zariadení až do vybavenia ich žiadosti – tzv. *Residenzpflicht*). V Rakúsku získajú žiadatelia o azyl povolenie na prechodný pobyt – tzv. *Aufenthalstbewilligung* alebo *Aufenthalstitel* a vo Švajčiarsku

Preukaz N – *Ausweis N*. Na Slovensku vydá ministerstvo počas azylového konania žiadateľom o azyl *preukaz žiadateľa o azyl*, ktorým získa žiadateľ povolenie na dočasný pobyt. Udelením azylu získava žiadateľ povolenie zdržiavať sa na území príslušného štátu počas stanovenej doby. V Nemecku je to tzv. *temporäre Aufenthalsgenehmigung* s možnosťou získať po čase trvalý pobyt – *Niederlassungsaufenthalt*, v Rakúsku tzv. *Niederlassungsbewilligung* a vo Švajčiarsku *preukaz B – B-Ausweis* a *cestovný preukaz pre utečencov podľa predpisov Ženevského dohovoru – Reiseausweis für Flüchtlinge nach der Genfer Konvention*, *nazývaný aj Flüchtlingspass*. Ak je žiadosť o azyl zamietnutá, dostane žiadateľ o azyl zamietacie rozhodnutie – *ablehnender Bescheid* (vo všetkých nemecky hovoriacich krajinách). Proti tomuto rozhodnutiu sa môžu žiadatelia odvolať. Ak v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku príslušný úrad rozhodne, že žiadateľ nespĺňa podmienky na poskytnutie azylu, musí následne vyhodnotiť aj to, či nepodlieha právu na poskytnutie doplnkovej ochrany.

5 K POUŽITIU NIEKTORÝCH POJMOV AZYLOVÉHO PRÁVA V NEMECKY HOVORIACICH KRAJINÁCH A NA SLOVENSKU

Z predchádzajúceho výkladu problematiky konania o azyle je zrejmé, že v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku existuje špecifická terminológia, ktorá sa viaže na právny poriadok príslušnej krajiny. Pri porovnaní terminológie sa potvrdzuje, že aj v podobne vystavaných právnych poriadkoch existuje len zriedkavo terminologická ekvivalencia v zmysle funkčnej zhody existujúcich právnych pojmov. Príkladom je napr. špecifické použitie slova ***azylant*** v slovenskom a nemeckom jazykovom priestore. Nemecké slovo ***Asylant*** vzniklo počas kampane v rokoch 1979-82, keď sa ním v nemeckom jazykovom priestore označovali neželaní utečenci (Link, 1988, s. 15). Preto sa s ním viažu skôr negatívne konotácie, pričom na jeho negatívne vnímanie poukazuje aj článok s názvom *Asylrecht in Österreich und seine Auswirkungen* (Contraplus, Titel: Asylrecht in Österreich und seine Auswirkungen, 29.11.2005). Keďže presná de-

finícia slova *Asylant* v azylovom práve v Rakúsku, Nemecku a Švajčiarsku neexistuje, možno toto slovo síce v nemeckom jazykovom priestore pomerne často nájsť v rôznych článkoch aj v slovníkoch, oficiálne sa ale ako odborný právny pojem v azylovom konaní nepoužíva. V Rakúsku sa používa pojem ***Asylwerber/Asylwerberin***, v Nemecku ***Asylbewerber/Asylbewerberin*** a vo Švajčiarsku ***Asylsuchende/Asylsuchender*** ako žiadateľ o azyl. Na rozdiel od nemecky hovoriacich krajín však na Slovensku pojem ***azylant*** nie je zaťažený negatívnymi konotáciami, preto sa používa aj v legislatíve. V slovenskom právnom poriadku sa rozlišuje medzi pojmami ***azylant, odídenec*** a ***žiadateľ o azyl***. ***Azylantom*** je v zmysle zákona cudzinec, ktorému Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky udelilo azyl. Od tohto pojmu sa odlišuje pojem ***odídenec*** ako cudzinec, ktorému ministerstvo na základe rozhodnutia vlády Slovenskej republiky poskytlo dočasné útočisko. ***Žiadateľom o azyl*** je cudzinec, ktorý na útvare Policajného zboru podľa § 3 ods. 2 vyhlási, že žiada o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej ochrany na území Slovenskej republiky, alebo iná osoba, o ktorej to ustanovuje tento zákon.

So zreteľom na hore uvedené skutočnosti by sa mal slovenský pojem ***azylant*** prekladať do nemeckého jazyka neutrálne ako *Asylberechtigter*, prípadne v cieľových textoch rakúskej proveniencie ako *Asylwerber*, nemeckej proveniencie ako *Asylbewerber* a švajčiarskej ako *Asylsuchender.*

V súvislosti s problematikou azylu sa v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku často stretávame aj s pojmom ***utečenec – der Flüchtling***, ktorý sa najmä na Slovensku používa ako synonymum pojmu azylant. Treba ale upozorniť na to, že význam týchto dvoch pojmov je v medzinárodnom aj slovenskom práve odlišný. Pozrime sa na to, ako je tento pojem vymedzený z hľadiska medzinárodného práva. Pojem ***utečenec*** je definovaný na medzinárodnej úrovni v Dohovore o právnom postavení utečencov z roku 1951 (tzv. Ženevský dohovor). Čl. 1 tohto dohovoru sa skladá z troch častí, ktoré boli označené termínmi „inkluzívna“ (zahŕňajúca), „cesačná“ (ukončujúca) a „exkluzívna“ (vylučujúca) klauzula. Podľa inkluzívnej klauzuly sú štatutárni utečenci vnímaní ako prenasledované osoby, čo odráža

vznik Ženevského dohovoru v ranných obdobiach studenej vojny, keď na utečencov vtedy západné štáty prihliadali ako na produkt totalitných režimov. Rada Európskej únie prijala 4. 3. 1996 Spoločný postoj o harmonizovanom používaní definície pojmu „utečenec" v zmysle článku 1 Ženevského dohovoru. Významným krokom k zjednoteniu interpretácie pojmu utečenca v členských štátoch Európskej únie bolo 29. 4. 2004 prijatie *kvalifikačnej smernice Rady* 2004/83/ES, v ktorej sa nachádza definícia utečenca v čl. 2 písm. c). Utečencom podľa tohto ustanovenia môže byť iba štátny príslušník tretieho štátu, čiže štátu, ktorý nie je členským štátom Európskej únie. Na Slovensku bol v roku 1995 prijatý Zákon Národnej rady Slovenskej Republiky o utečencoch (Zákon 283/1995 Z.z.), ktorý vymedzoval pojmy utečenec a odídenec (pojem azylant sa v ňom nenachádzal). Tento predpis, ktorý upravoval postup štátnych orgánov v konaní o priznanie postavenia utečenca v Slovenskej republike však v roku 2002 nahradil Zákon 480/2002 Z.z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov z 20. júna 2002, v ktorom sa pojem utečenec už nevyskytuje. Vymedzujú sa v ňom ale už vyššie uvedené pojmy ***azylant***, ***odídenec***, ***žiadateľ o azyl,*** ako aj ďalšie špecifické pojmy azylového práva, napr. ***azyl***, ***doplnková ochrana***, ***konanie o azyle, azylové zariadenia***. V slovenskom práve sa rozlišujú dve formy medzinárodnej ochrany, ***azyl*** a ***doplnková ochrana***. Pod pojmom ***azyl*** sa rozumie ochrana cudzinca pred prenasledovaním z dôvodov uvedených v Dohovore o právnom postavení utečencov alebo v Ústave Slovenskej republiky. Podľa § 8 zákona o azyle Slovenská republika udelí azyl žiadateľovi, ktorý má v krajine pôvodu opodstatnené obavy z prenasledovania z rasových, národnostných alebo náboženských dôvodov, z dôvodov zastávania určitých politických názorov alebo príslušnosti k určitej sociálnej skupine a vzhľadom na tieto obavy sa nemôže alebo nechce vrátiť do tohto štátu, alebo je v krajine pôvodu prenasledovaný za uplatňovanie politických práv a slobôd. Azyl možno udeliť aj z humanitných dôvodov alebo na účel zlučovania rodín. Tiež možno azyl odoprieť tomu, kto konal v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami. Pokiaľ ide o ***doplnkovú ochranu***, podľa zákona o azyle môže Slovenská republika poskytnúť takúto ochranu v prípade, že sa

žiadateľovi neudelil azyl, ale existujú vážne dôvody domnievať sa, že by bol v prípade návratu do krajiny pôvodu vystavený reálnej hrozbe vážneho bezprávia. Na rozdiel od azylu sa doplnková ochrana udeľuje len na jeden rok, pričom ak zákonné dôvody trvajú, môže byť opakovane predĺžená na dva roky. V nemecky hovoriacich krajinách sa azyl definuje rovnakým spôsobom ako na Slovensku a používa sa v rôznych slovných spojeniach, napr. podať vyhlásenie o uchádzanie sa o azyl – *Asylbegehren vorbringen*, požiadať o azyl – *Asyl beantragen*, *das Asylgesuch stellen*, rozhodnutie o udelení azylu – *Asylentscheid.*

Príkladom, na ktorom možno demonštrovať len čiastočnú ekvivalenciu právnych pojmov v rôznych právnych systémoch, je pojem ***azylové konanie – Asylverfahren***. V nemecky hovoriacich krajinách sa pod azylovým konaním všeobecne rozumie postup, v ktorom sa overuje, či žiadateľ spĺňa podmienky na poskytnutie azylu a či nepredstavuje riziko pre príslušnú krajinu. Napr. v Rakúsku sa zákonom definuje ako „*postup na zistenie vlastností utečenca*" – *Verfahren zur Feststellung der Flüchtlingseigenschaft*. Definícia azylu v slovenskom práve ale obsahuje určité špecifiká. V slovenskom zákone o azyle (sk-zoa § 2 g) c. 480/2002 Z.z.) zahŕňa konanie o azyle *konanie o udelenie azylu*, *konanie o odňatie azylu*, *konanie o predĺženie doplnkovej ochrany* a *konanie o zrušenie doplnkovej ochrany*. Žiadateľom o azyl môže byť na Slovensku poskytnutý aj *tolerovaný pobyt* ako špecifický typ pobytu najviac na 180 dní za predpokladu, že platí niektorá z podmienok stanovená zákonom o pobyte cudzincov.

Na typy a názvy ***azylových zariadení*** už bolo poukázané v predchádzajúcej kapitole. V nemecky hovoriacich krajinách sa tieto zariadenia nazývajú všeobecne ako *Asyleinrichtungen*. Väčšinou tu existujú dva druhy zariadení, prijímacie a pobytové, ktoré majú v jednotlivých krajinách svoje špecifické pomenovanie. Sú to prvé prijímacie zariadenia nazývané *die Erstaufnahmeeinrichtungen* (Nemecko) alebo *die Erstaufnahmestellen* (Rakúsko). Počas azylového konania sú ale už žiadatelia umiestnení v pobytovom azylovom zariadení, ktoré sa v Rakúsku volá *das Verteilerquartier*, v Nemecku *die Aufnahmeeinrichtung* a vo Švajčiarsku *das Asylzentrum* alebo *Transitzentrum.* Na Slovensku existuje najviac druhov *azylových zariadení, ktoré vy-*

plývajú zo zákona. Na základe zákona 480/2002 Z.z. o azyle k nim patrí ***prijímacie centrum***, ***záchytný tábor***, ***pobytový tábor*** a ***humanitné centrum***. Existujú medzi nimi nasledovné rozdiely: pod *prijímacím centrom* sa rozumie miesto v tranzitnom priestore medzinárodného letiska alebo iný vymedzený priestor v inom azylovom zariadení, v ktorom sa umiestňuje žiadateľ, ak ho nie je možné umiestniť v tranzitnom priestore medzinárodného letiska. Umiestnenie v prijímacom centre sa nepovažuje za vstup a pobyt žiadateľa na území Slovenskej republiky. Pod *záchytným táborom* sa rozumie zariadenie ministerstva, v ktorom sa zabezpečuje pobyt žiadateľov o azyl pred ich umiestnením v pobytovom tábore, pobyt cudzincov, ktorí požiadali o poskytnutie dočasného útočiska, alebo pobyt odídencov pred ich umiestnením v humanitnom centre. *Pobytový tábor* je zariadenie ministerstva, v ktorom sa zabezpečuje pobyt žiadateľov o azyl. Žiadateľ je počas konania o udelenie azylu oprávnený zdržiavať sa na území Slovenskej republiky, ak zákon o azyle alebo iný osobitný predpis neustanovuje inak. Ministerstvo môže umiestniť žiadateľa na nevyhnutný čas aj v *integračnom stredisku.* Na Slovensku funguje asi 11 zariadení pre utečencov, ktoré sa nachádzajú predovšetkým na južnom a východnom Slovensku. Sú napríklad v obciach ako Medveďov, Opatovská Nová Ves, Sečovce, Medzilaborce či Sobrance. Centrá, v ktorých majú žiadatelia o azyl slobodu pohybu, sú len tri, a to v Opatovskej Novej Vsi, Humennom a Rohovciach. *Humanitné centrum* je zariadenie ministerstva, v ktorom sa zabezpečuje pobyt odídencov a cudzincov, ktorí požiadali o poskytnutie dočasného útočiska. Pod *integračným strediskom* sa rozumie zariadenie ministerstva, v ktorom sa zabezpečuje prechodné ubytovanie azylantov.

Pojem, ktorý nepatrí do azylového práva na Slovensku ani v nemecky hovoriacich krajinách, ale spomínané relevantné pojmy s ním úzko súvisia, je pojem ***migrant – der Migrant.*** V medzinárodnom práve sa pod ním rozumie osoba, ktorá dočasne alebo trvalo mení miesto svojho pobytu prechodom z jednej časti krajiny do inej (vnútroštátna migrácia) alebo z jednej krajiny do druhej (medzinárodná, resp. zahraničná migrácia). Podľa definície OSN ide o osobu, ktorá z akýchkoľvek dôvodov zmenila krajinu svojho trvalého, resp.

obvyklého pobytu a zo svojej domovskej krajiny sa presťahovala do inej krajiny na obdobie viac ako jeden rok.

ZÁVER

Hoci fenomén migrácie a azylu siaha až ku koreňom ľudskej civilizácie, v súčasnom rozmere sa stal všadeprítomným javom globalizovaného sveta a alarmujúcim aspektom 21. storočia. Na Slovensku ide o pomerne nový jav, ktorý bol ešte nedávno na periférii záujmu, ambíciou predkladanej štúdie bolo preto prispieť do výskumu tejto problematiky komparatívnym náhľadom. Naším zámerom bolo poukázať na legislatívny rámec v oblasti azylového práva v príslušných krajinách, ako aj na osobitosti procesu azylového konania a s ním súvisiacu špecifickú terminológiu používanú na Slovensku, v Nemecku, Rakúsku a vo Švajčiarsku. Analýza azylového konania v jednotlivých krajinách na báze právno-porovnávacej metódy preukázala nielen osobitosti tohto procesu, ale aj početné terminologické špecifiká vyplývajúce z legislatívy príslušných krajín. V Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku a na Slovensku tak aktuálne existuje špecifický systém azylového konania, s ktorým súvisia aj rozdiely v používaní terminológie. Špecifická terminológia a špecifické použitie pojmov, na ktoré sme poukázali v predchádzajúcich kapitolách na podklade analýzy procesu azylového konania v jednotlivých krajinách, tak potvrdili názor viacerých odborníkov na právo a právny preklad, že aj v podobne vystavaných právnych poriadkoch možno len zriedkavo hovoriť o terminologickej ekvivalencii v zmysle funkčnej zhody existujúcich právnych pojmov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Asylgesetz (2017). In: *Der Bundesrat. Das Portal der Schweizer Regierung*. [cit. 17.5. 2017] Dostupné na: https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995092/index.html

Asylverfahren (2017). [cit. 17.5. 2017] Dostupné na: https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/321/Seite.3210002.html

Asylverfahren kurz erklärt (2017). In: *Schweizerische Flüchtlingshilfe*. [cit. 18.5. 2017] Dostupné na: https://www.fluechtlingshilfe.ch/hilfe/asylverfahren-kurz-erklaert.html

Azyl (2017). In: *Slovensko.sk. Ústredný portál verejných služieb ľuďom*. [cit. 18.5. 2017] Dostupné na: https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_azyl1

BRUNNER, K. (2015): So funktioniert das Asylverfahren. In: *Süddeutsche Zeitung*, 2015. [cit. 17.5. 2017] Dostupné na: http://www.sueddeutsche.de/politik/fluechtlinge-so-funktioniert-das-asylverfahren-1.2622761

ĎURICOVÁ, A. (2012): Quo Vadis slovenský právny jazyk v procese globalizácie a internacionalizácie? In: ĎURICOVÁ, A. (ed.): *Od textu k prekladu VII*. Praha: JTP, 2012, s. 6 – 20.

LINK, J. (1988): Medien und „Asylanten“: Zur Geschichte eines Unworts. In: Thränhardt, D. – Wolken, S. (Eds.): Flucht und Asyl. Freiburg/Br: Lambertus, 1988, s. 41–60.

TUHÁRSKA, Z. (2013): Špecifiká odborného právneho textu na príklade korpusovej analýzy. In: Ďuricová, A. (ed.): Od textu k prekladu VIII. Praha : JTP, s. 170 – 181.

Migrace v zemích střední a východní Evropy (2017). In: *Migraceonline.cz. Portál pro kritickou diskuzi o migraci v České republice a v zemích střední a východní Evropy.* [cit. 17.5. 2017] Dostupné na: http://migraceonline.cz/cz/germany

Nemecká vláda schválila nové opatrenia týkajúce sa integrácie migrantov (2017). In: *Topky.sk*. [cit. 17.5. 2017] Dostupné na: http://www.topky.sk/cl/1000851/1549793/Nemecka-vlada-schvalila-nove-opatrenia-tykajuce-sa-integracie-migrantov

Rakúsky parlament schválil sprísnenie azylových zákonov (2016). In: *Pravda*, 2016. [cit. 17.5. 2017] Dostupné na: http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/391380-rakusky-parlament-schvalil-sprisnenie-azylovych-zakonov/

Práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

EINE DEUTSCH-SLOWAKISCHE RECHTSVERGLEICHUNG

Slavomíra Tomášiková

Philosophische Fakultät Prešover Universität in Prešov,
Institut für Germanistik
Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta,
Inštitút germanistiky
slavomira.tomasikova@unipo.sk

Abstract
Appropriate level of translator's knowledge related to the legal systems of the countries to which the languages compared belong is a prerequisite for adequate, comprehensible and functional translation of a legal text. Apart from the comparison of the systems, comparing on the insitutional level is necessary. In this case, what is meant by an institution is the entire system of knowledge about law through which a translator can come to a solution of a particular legal problem.

EINLEITUNG

Infolge der Globalisierung kommt es in den letzten Jahrzehnten zur Vereinheitlichung einzelner Rechtssysteme. Nach dem Beitritt der Slowakischen Republik zur Europäischen Union wird auf unser Rechtssystem das Europäische Recht angewandt, womit die Not-

wendigkeit professioneller Übersetzer ständig wächst. Diese werden sehr oft mit neuen Rechtsbegriffen konfrontiert, zu denen es keine adäquaten Begriffe in der Zielsprache gibt. Oftmals greifen sie deshalb nach Internationalismen und Neologismen.

Im vorliegenden Beitrag werde ich meine Aufmerksamkeit nicht den Übersetzungen der EU-Dokumente widmen, sondern den Übersetzungen der Verwaltungs- und Rechtsdokumente vereidigter Übersetzer, da sich diese in den meisten Fällen aufgrund mangelnder Literatur zu diesem Thema auf ihre eigene Übersetzungskompetenz und ihr eigenes Sprachgefühl verlassen müssen[1].

Die Stellung der Translatologie in der Slowakei (Ausnahme bilden die Namen wie Popovič, Vilikovský), ist mit der in Deutschland oder Österreich nicht zu vergleichen, wo diese Disziplin eine lange Tradition aufweist und von der auch translatologische Richtungen in anderen Ländern beeinflusst werden. Allmählich erscheint auch in der Slowakei theoretisch- und auch fachorientierte Literatur, die sich aber auf Übersetzungen von EU-Rechtstexten konzentriert. Diese kann sicher den Übersetzern bei der Übersetzung von Verwaltungs- und Rechtstexten große Hilfe leisten. Diese Texte bedürfen aber aufgrund unterschiedlicher Funktion und unterschiedlicher Textsorten der Ausarbeitung eines eigenen Begriffsapparats, formaler und inhaltlicher Struktur und anderer Besonderheiten.

In diesem Beitrag werde ich aufgrund theoretischer Ausführungen über Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung eine Analyse ausgewählter Textsorten durchführen, die den Übersetzern auf Grund mangelnder Literatur in der Slowakei bei der Übersetzung von deutschen Rechtstexten in die slowakische Sprache von Nutzen sein kann.

Was die Analyse konkreter Textsorten betrifft, habe ich mich für die Analyse der Texte einer Hauptverhandlung und eines Scheidungsurteils entschieden, die ich für die hiesigen Behörden ins Slowakische zu übersetzen hatte.

[1] Es muss noch hinzugefügt werden, dass die vereidigten Übersetzer in der Slowakei meist Selbstlerner sind.

1 RECHTSSPRACHE ALS FACHSPRACHE

Die Fachsprache dient üblicherweise der Kommunikation zwischen den Experten eines bestimmten Fachgebiets über eine fachbezogene Entität. Die Sicherstellung der Kommunikation zwischen den Experten ist ein gemeinsames Merkmal der Rechtssprache und der anderen, besonders naturwissenschaftlichen oder technischen Fachsprachen. Von diesen unterscheidet sich die Rechtssprache durch folgende Merkmale (Wiesmann, 2004, s. 14):

1. der Kommunikationsbereich ist bei der Rechtssprache nicht primär das Recht als Fach, sondern das Recht als institutioneller Rahmen,
2. ein Sprechen über das Recht als Fach ist zugleich ein rechtlich-fachliches Handeln,
3. Kommunikation ermöglichen, bedeutet ein rechtliches Handeln der Juristen möglich machen.

Was die Rechtssprache und Geisteswissenschaften gemeinsam haben, ist die grundsätzliche Interpretationsoffenheit (Wiesmann, 2004, s. 16), was das primäre Ziel der Rechtssprache ist.

Eine weitere Besonderheit der Rechtssprache liegt darin, dass die Empfänger nicht nur die Juristen sein müssen, sondern auch die Laien, die aber sowohl bei der Rezeption, als auch bei der Produktion rechtssprachlicher Texte eine fachliche Hilfe von Juristen zurate ziehen.

Die an das jeweilige Land gebundene Rechtsordnung stellt eines der größten Probleme des Verständnisses dar. Die Aufgabe eines Übersetzers der Rechtssprache besteht darin, eine einwandfreie Kommunikation zwischen den Fachleuten zu sichern.

Nicht nur die unterschiedlichen Rechtsordnungen, sondern auch die sprachlichen Eigenschaften der Rechtssprache wirken auf die Rezipienten diffizil. Es sind vor allem abstrakte Ausdrucksweise, unpersönlicher Stil, Häufung von Adjektivattributen, Passivformen (im Gegensatz dazu werden dem Passiv im Slowakischen Aktivformen oder Reflexivformen vorgezogen) und andere Besonderheiten

der Rechtssprache, mit denen nicht nur die muttersprachlichen Rezipienten, sondern auch die Übersetzer zu kämpfen haben.

Die Rechtssprache unterscheidet sich von den anderen Fachsprachen auch dadurch, dass sie ohne Sprache weder anzueignen noch zu vermitteln ist. Ein weiterer Unterschied besteht darin, dass die Rechtssprache viele Ausdrücke aus der Gemeinsprache enthält, die sich aber auf der inhaltlichen Ebene von denen der Gemeinsprache stark unterscheiden.

Zu den Besonderheiten der Rechtssprache zählt auch die beabsichtigte Orientierung an jedermann, da die „Rechtssprache die einzige Fachsprache ist, die auch für Nichtfachleute verständlich sein soll" (Hebenstreit, 1997, s. 11). Für einen Rechtsübersetzer und zugleich Rechtsvergleicher ist es eine große Herausforderung, sich mit den aufgezeigten Gegebenheiten auseinanderzusetzen.

2 FUNKTIONEN DER RECHTSSPRACHE

Holländer unterscheidet in seinem Artikel „Paradox der Rechtssprache" (1995, s. 329) eine regulative und eine Anwendungsfunktion der Rechtssprache. Während die regulative Funktion der Formulierung der Rechtsquellen dient (Rechtsvorschriften, Normen), orientiert sich die zweitgenannte Funktion an der Anwendung der Rechtsvorschriften auf die Texte von Staatsbehörden, z.B. Gerichtsentscheidungen und Urteile. Aus der regulativen Funktion geht die primäre Forderung der Rechtssprache hervor, u.z. die Eindeutigkeit und Genauigkeit. Außerdem wird noch eine informative Funktion unterschieden (Holländer, 1995, s. 329), die in der Vermittlung von Rechtsinformationen besteht. Um eine einwandfreie Übertragung von Informationen zu sichern, muss die Information verständlich, d.h. gemessen und exakt sein.

Holländer beschäftigt sich in dem genannten Artikel auch mit der Oppositionsbeziehung der Ausdrücke Rechtssprache (právny jazyk) und Juristensprache (právnický jazyk) im Slowakischen. Seiner Meinung nach, ist die Juristensprache eine Metasprache der Rechts-

sprache; es handelt sich dabei um die Sprache der Juristen, Anwälte, und der über das Recht Sprechenden (Holländer, 1995, s. 329). Im Gegensatz zu der Rechtssprache weist die Sprache der Juristen eine deskriptive Funktion aus.

Das Paradox der Rechtssprache besteht laut Holländer (Holländer, 1995, s. 329) in Bezug auf die Forderungen an Genauigkeit und Verständlichkeit. Die Erhöhung der Genauigkeit, Exaktheit verursacht die Minderung der Entropie und führt zur Unverständlichkeit und somit zur Erhöhung der Entropie und umgekehrt.

Laut Busse (1998, s. 29), ist die maximale Eindeutigkeit das primäre Ziel einer geläufigen Kommunikation unter geläufigen Umständen, während das strategische Ziel der Gesetzgeber darin besteht, möglichst viele Auslegungsmöglichkeiten zu bieten. In diesem Zusammenhang spricht Busse (1998, s. 29) über sog. „semantische Offenheit der Gesetzestexte".

3 ÜBERSETZUNGSTHEORIEN UND ÜBERSETZUNGSSTRATEGIEN BEI DER RECHTSÜBERSETZUNG

In der Übersetzung gibt es heutzutage eine Reihe von Übersetzungstheorien, die jeweils einen anderen Aspekt gewichten, es sei die Hermeneutik – Theorie, Relevanz – Theorie, Skopostheorie u.a. Für die Rechtsübersetzer ist die Frage von großer Wichtigkeit, welche von diesen Theorien auf das Recht adäquat anzuwenden ist, wenn es überhaupt möglich ist. Die Übersetzung des Rechts zeichnet sich durch eine ganze Menge spezifischer Probleme aus, die mit dem Fachbereich Recht zusammenhängen. Problematisch ist es vor allem bei der Bestimmung des Übersetzungszweckes, bei der Wahl des richtigen Terminus und seines Inhalts sowie bei der Textrezeption und Textproduktion. Pommer (2006, s. 63) schlägt als allgemeine Leitprinzipien für die Rechtsübersetzung die „Wahrung der Rechtssicherheit für den Zieltext und die Transparenz bzw. Nachvollziehbarkeit der translatorischen Entscheidungen", die meiner Meinung

nach auch die Antwort auf die vorstehende Frage ist. Wenn der Leser, Empfänger den Text einwandfrei versteht und die beabsichtigte Funktion erreicht wird, kann die Übersetzung für eine gelungene, erfolgreiche oder transparente Übersetzung gehalten werden. Die beschriebenen Faktoren beeinflussen die Wahl der adäquaten Übersetzungsstrategie, auf die im Nächsten kurz eingegangen wird.

Die theoretische Grundlage bei der Übersetzung von Rechtstexten bildet die funktional orientierte Übersetzung von Nord (1989, 1993). Laut dieser Theorie unterscheidet man eine dokumentarische und eine instrumentelle Übersetzung. Im Fokus meiner Untersuchung (Übersetzung ausgewählter Textsorten, die auf Anforderung der Auftraggeber dokumentarisch zu übersetzen waren) steht die dokumentarische Übersetzung, die „die Funktion hat, eine Kommunikationshandlung, die in der Kultur A unter bestimmten situationellen Bedingungen stattgefunden hat, zu dokumentieren und dem Zielempfänger bestimmte Aspekte dieser vergangenen Kommunikationshandlung nahezubringen“ (Nord, 1989, s. 102).

Bei der Übersetzung von Rechtstexten wird auch die Skopos-Theorie (Vermeer 1992) angewandt, was für den Übersetzer bedeutet, dass er im Rahmen des Übersetzungsauftrags über die Zielgruppe informiert werden muss. Eine funktional orientierte Übersetzung für Laien dient zur Informationsvermittlung im Gegensatz zur Zielgruppe der Anwälte, die eine detaillierte Übersetzung zur Prozessführung brauchen.

Laut Engberg (1999, s. 70) sowie der anderen Autoren ist bei der Übersetzung von Rechtstexten die Orientierung an der Ausgangssprache dominant, weil dem Empfänger in der Zielsprache die Einsicht in das System der Ausgangssprache gewährleistet werden sollte. Das Übersetzungsziel eines Urteils besteht darin, dem Empfänger zu ermöglichen, einen für ihn unverständlichen Text verständlich zu machen, wobei der Text in der Zielsprache keinen rechtskräftigen Charakter haben sollte. Bei der Übersetzung von Rechtstexten werden jeweils zwei unterschiedliche Rechtssysteme miteinander verglichen und aus diesem Grund ist es das Ziel der Übersetzung, dem Empfänger Hilfe bei der Einsicht in das andere Rechtssystem

zu leisten. Die Orientierung an der Ausgangssprache bedeutet, dass der Text auf der Makroebene unverändert bleiben soll, was für den Übersetzer unproblematisch ist. Das Problem entsteht erst bei der Übersetzung der Rechtsbegriffe.

Für die Übersetzung von Rechtstexten schlägt Arntz (1999, s. 145) die Kooperation der kontrastiven Terminologie mit dem Rechtsvergleich vor. Seiner Meinung nach ermöglicht die kontrastive Terminologie, Begriffszusammenhänge sowie Gleichwertigkeit von Begriffen zu schaffen. Die Rechtsvergleichsmethode hilft bei der Lösung eines bestimmten Problems in unterschiedlichen Rechtssystemen unter der Voraussetzung eines funktionalen Zugangs.

Die nachstehenden Übersetzungsstrategien, die Daum (2003, s. 41) bei der Übersetzung der Rechtstexte vorschlägt, betreffen die lexikalische Ebene:

1. verfremdende Übersetzung (an Ausgangssprache orientiert)
2. einbürgernde Übersetzung (an Zielsprache orientiert)
3. Verzicht auf die Übersetzung durch Wiedergabe des ausgangssprachlichen Terminus
4. explikative Übersetzung, Erläuterung des ausgangssprachlichen Terminus
5. Weglassen des sperrigen Begriffs

Die dritte Art der Strategie kann man laut Daum (2003, s. 41) dann verwenden, wenn der Terminus von einem anderen Übersetzer zurückübersetzt wird, z.B. bei der Bezeichnung der Gerichte oder Behörden, damit bei der Rücksendung der Dokumente der Empfänger identifiziert wird.

Die explikative Übersetzung wird dann verwendet, wenn es das entsprechende Rechtsinstitut oder die Behörde in der Zielsprache nicht gibt.

Das Weglassen eines sperrigen Begriffs kann man in Erwägung ziehen, wenn die Aussage ein Pleonasmus ist.

4 ÜBERSETZUNG ALS KONTRASTIVE TERMINOLOGIEARBEIT

Bei der Übersetzung von Rechtstexten aus der deutschen Sprache muss sich der Übersetzer der Tatsache bewusst sein, dass die deutsche Sprache als Rechtssprache in mehreren Rechtssystemen verwendet wird: in Deutschland, Österreich und in der Schweiz. Er muss sich also zuerst für die Rechtsordnung der Zielsprache entscheiden. Folglich muss er die Semantik der Begriffe, bzw. Termini in der Ausgangssprache genau erforschen und dann den Begriff in der Zielsprache mit möglichst nächstliegender Bedeutung aufsuchen. Praktisch bedeutet das, dass er nicht nur aus einer Sprache in die andere übersetzt, sondern dass er aus einer Sprache mit bestimmter Rechtsordnung in die andere Sprache mit anderer Rechtsordnung übersetzt, d.h. er vergleicht die Rechtssysteme beider Sprachen und aufgrund des Recherchierens sucht er nach dem Inhalt der Rechtsbegriffe in beiden Rechtssystemen.

Bei den Übersetzungsstrategien spricht man von der Rechtsvergleichung und kontrastiver Terminologie.

Für die kontrastive Terminologie im Bereich Recht sind die legalen Definitionen relevant (Frisch 1993 zit. in Sandrini, 1996, 91f), die von den Gesetzgebern geschaffen werden. Es werden zwei Arten der legalen Definitionen unterschieden (Frisch 1993 zit. in Sandrini, 1996, 91f):

1. Reine oder direkte legale Definition, bei der der Gesetzgeber explizit die einzelnen Merkmale des Begriffs angibt, z.B.: „ist der…". Beispiel: *der Angeklagte*[2]: jemand, gegen den die Eröffnung des Hauptverfahrens beschlossen ist. Im Slowakischen: *obžalovaný, predtým obvinený*. Po nariadení hlavného pojednávania sa obvinený stáva *obžalovaný*. (Angeklagter, vorher Verdächtiger, nach der Einberufung der Hauptverhadnlung wird der Verdächtige zum Angeklagten)[3]. *Der Angeschuldigte*[4]: ist der Beschuldigte, ge-

[2] *§ 157* Hs. 2 StPO
[3] Übersetzt von der Autorin
[4] *§ 157* Hs. 1 StPO

gen den die Anklage erhoben ist. Im Slowakischen: obvinený, proti ktorému podá prokurátor obžalobu príslušnému súdu. (Angeschuldigter, gegen den der Staatsanwalt eine Anklage erhebt)[5]. Problematisch ist es im Slowakische aus dem Grund, dass dem slowakischen Inhalt obvinený zwei Begriffe im Deutschen entsprechen: Beschuldigter und Angeschuldigter).

2. Indirekte oder versteckte legale Definition, die häufiger als die direkte legale Definition vorkommt, z.B.: *Verfahrenshilfe*[6]: „Wenn eine Verfahrenspartei die Kosten eines Verfahrens nicht ohne Beeinträchtigung des notwendigen Unterhalts für sich und ihre Familie bezahlen kann, wird auf Antrag vom zuständigen Gericht Verfahrenshilfe bewilligt, sofern die Prozessführung nicht mutwillig oder aussichtslos ist. Verfahrenshilfe umfasst: Befreiung von Gerichtsgebühren und Gebühren von Zeugen, Dolmetschern und Sachverständigen, unentgeltliche Beigebung des Rechtsanwalts usw."

Das Ziel einer derartig orientierten zweisprachigen kontrastiven Terminologie besteht laut Sandrini (1996, s.136) darin, die Begriffe und Bezeichnungen laut fachlichen Inhaltskriterien in beiden Sprachen zu entdecken und dem Empfänger möglichst viele Informationen über diese Begriffe und Bezeichnungen zu gewährleisten.

Für die praktische Terminologiearbeit sind drei Arten von Definitionen von großer Wichtigkeit (Mayer, 1998, s. 32-33):

1. Inhaltsdefinition: geht von einem schon bekannten oder definierten übergeordneten Begriff aus und bestimmt den Begriff aufgrund seiner Merkmale, z.B.: „Die Geburtsurkunde ist eine Personenstandsurkunde, in der der Name des Kindes und die familiäre Situation zur Zeit der Geburt festgehalten werden" (ibid.).
2. Umstandsdefinition: hier handelt es sich um die Definition eines Begriffs durch die Nennung seiner untergeordneten Begriffe, die im Rahmen eines bestimmten Begriffssystems auf gleicher Ebe-

[5] Übersetzt von der Autorin

[6] https://www.justiz.gv.at/web2013/home/buergerservice/verfahrenshilfe~8ab4a8a422985de30122a90ae1c461cc.de.html

ne der Abstraktion stehen, z.B.: Zu den Personenstandsurkunden gehören die Geburtsurkunde, die Heiratsurkunde und die Sterbeurkunde (ibid.).
3. Bestandsdefinition: besteht aus der Nennung einzelner Teile des Begriffs, z.B.: „Die Ehefähigkeit besteht aus der Geschäftsfähigkeit und der Ehemündigkeit“ (ibid.).

4.1 Übersetzen als Rechtsvergleichung

Unter der Rechtsvergleichung versteht Pommer (2006, s. 80) „… eine wissenschaftliche Methode, die Charakteristika verschiedener Rechtsordnungen oder Rechtskreise bzw. einzelne Rechtsregeln und Rechtsinstitute verschiedener Rechtsordnungen zueinander in Beziehung setzt“. Im Zusammenhang mit der Rechtsvergleichung ist es notwendig festzustellen, dass nicht die eigentlichen Rechtsnormen oder Begriffe miteinander verglichen werden, sondern der Gesamtzusammenhang dieser Normen (Sandrini, 1996, s. 149). Das bedeutet, dass es sich bei der Rechtsvergleichung nicht um die Suche nach zwei Begriffen und um deren Vergleich handelt, sondern um den Vergleich von allem, was der Text anbietet, also um den Vergleich der Inhalte von den Begriffen. Es kann nämlich passieren, dass ein bestimmter Begriff in einem bestimmten Rechtssystem überhaupt nicht vorkommt oder in einem anderen Kontext verwendet wird.

Was die Suche nach dem Inhalt der Begriffe betrifft, entspricht dieses Vorgehen meiner Ansicht nach der „Drei Phasen – Theorie“ zur Übertragung von Rechtsinstituten von Bocquet (zit. nach Pommer, 2006, s. 35), die in folgenden drei Phasen verläuft: in der ersten Phase, der sog. semasiologischen Phase, handelt es sich um die Entschlüsselung der Bedeutung eines Ausgangstextes. Die zweite Phase wird als juristisch-rechtsvergleichende Phase bezeichnet, in der die Rechtsinstitute der Ausgangsordnung mit der der Zielrechtsordnung miteinander verglichen werden. Die dritte Phase, onomasiologische Phase genannt, konzentriert sich auf die Übertragung des Inhalts an eine bestimmte Zielgruppe. Nach meinen Erfahrungen mit der Über-

setzung von Rechtstexten vollzieht sich der vorstehende Prozess im Kopf eines jeden Übersetzers, obwohl es vorwiegend intuitiv abläuft. Als erstes muss der Übersetzer die Semantik eines Begriffs erforschen, entschlüsseln, dann miteinander vergleichen, in dem Sinne, ob die zu intendierte Rechtsentität in den beiden Rechtsordnungen im gleichen Kontext verwendet wird, und schließlich muss er dem gefundenen Inhalt eine adäquate Bezeichnung zuordnen.

Bei der Rechtsvergleichung ist laut Sandrini (1996, s. 149) das tertium comparationis nicht die eigentliche Norm, sondern das Problem, das diese Norm löst. In diesem Fall spricht man von einer funktionalen Rechtsvergleichung (Sandrini, 1996, s. 149).

Wenn man das genannte tertium comparationis bei den zu vergleichenden Rechtselementen bestimmen möchte, schlägt Pommer (2006: 104) folgende methodologische Herangehensweisen vor:

1. Vergleich nach institutioneller Typologie,
2. Vergleich nach systematischen Kategorien.

Der erste Typ bedeutet die „Durchführung der Vergleichung nach den Rechtsinstituten[7]. Diese These betont die begrifflichen, und möglicherweise zufälligen, Ähnlichkeiten von Rechtsinstituten und kann nicht für die tatsächliche Lösung der Rechtsprobleme in einem bestimmten Rechtssystem weiter von Nutzen sein“ (Pommer, 2006, s. 104). Handelt es sich aber um unterschiedliche Rechtsordnungen, ist es sehr schwierig, die parallelen Elemente unter denen festzustellen.

Der zweitgenannte Typ des Vergleichs geht vor allem von der Unterscheidung des Rechts als von einem Rechtssystem aus. Gemeint sind das kontinentaleuropäische Rechtssystem (Code civil) und das angloamerikanische Rechtssystem (Common Law). Es handelt sich um zwei ganz unterschiedliche Rechtssysteme mit unterschiedlicher Entwicklung und unterschiedlicher Rechtstradition.

[7] In Anlehnung an Busse (1999: 1382) verstehe ich unter einem Rechtsinstitut ein ganzes System von Rechtswissen, das zur Lösung eines konkreten rechtlichen Problems benötigt wird.

Meiner Meinung nach, setzt eine systematische Vergleichung eine adäquate institutionelle Vergleichung voraus. Gemeint werden hier die primären systemhaften Kenntnisse über ein bestimmtes Rechtssystem, die dann zur Lösung konkreter Rechtsprobleme von Nutzen sein können.

Laut Pommer (2006, s. 107) liegt das Grundprinzip der Rechtsvergleichung in der Funktionalität, da man nur das miteinander vergleichen kann, was dieselbe Funktion, Aufgabe erfüllt. Die Rechtsprobleme sind nach dieser Auffassung nur in Bezug auf die Funktion zu lösen, frei von Systembegriffen der eigenen Rechtsordnung (Pommer, 2006, s. 107).

Der eigentliche Prozess der Rechtsvergleichung besteht laut Constantinsco (zit. nach Pommer, 2006, s. 109) aus drei aufeinanderfolgenden Phasen: Feststellen, Verstehen und Vergleichen (ibid.)[8]. Jede von diesen Phasen besteht wiederum aus mehreren Schritten. Hervorgehoben wird Wahrung der angegebenen Reihenfolge, da jede Phase eine Voraussetzung für die nächste bildet.

In der ersten Phase erfolgt die Interpretation des zu vergleichenden Elements, die zweite Phase konzentriert sich auf den Prozess des Verstehens. In der letzten Phase kommt es zum eigentlichen Vergleich des zu vergleichenden Elements im Rahmen der betreffenden Rechtsordnung.

Im Folgenden versuche ich zuerst das deutsche und slowakische Recht systembezogen miteinander zu vergleichen (siehe Tabelle 1 und 2). Dem systematischen Vergleich folgt eine translatologische Analyse zweier ausgewählter Textsorten, die auf die Vergleichung nach institutioneller Typologie ausgerichtet ist.

[8] Sandrini unterscheidet in diesem Zusammenhang noch die vierte Phase, das Festhalten (vgl. Sandrini, 2009)

Tabelle 1: Deutsches Rechtssystem[9]

Verejné právo: Nemecko (öffentliches Recht)	**Súkromné právo: Nemecko (Privatrecht)**
Völkerrecht (medzinárodné právo) **Verfassungsrecht** (ústavné právo) **Kirchenrecht (**cirkevné právo) **Verwaltungsrecht** (administratívne, správne právo) **Polizei-und Ordnungsrecht** (policajné a poriadkové právo) **Baurecht** (stavebné právo) **Kommunalrecht** (právo miestnej samosprávy) **Gewerberecht** (podnikateľské právo) **Subventionsrecht** (subvenčné právo) **Steuer- und Abgaberecht** (daňové právo) **Prozessrecht** (procesné právo (priraďuje sa k hmotnému právu, na rozdiel od Verfahrensrecht, ktoré sa priraďuje k verejnému právu) **Sozialrecht** (sociálne právo) **Strafrecht (**trestné právo)	**Bürgerliches Recht** (občianske právo) **Schuldrecht** (záväzkové právo) **Sachenrecht (**vecné právo) **Familienrecht** (rodinné právo) **Erbrecht** (dedičské právo) **Handelsrecht** (obchodné právo) **Gesellschaftsrecht** (právo obchodných spoločností, spoločenské právo) **Arbeitsrecht** (pracovné právo) **Nebengesetze zum BGB** WEG (Wohnungseigentumsgesetz) (zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov) Beurkundungsgesetz (zákon o osvedčovaní dokumentov) Produkthaftungsgesetz (zákon o zodpovednosti za škodu spôsobenú vadným výrobkom) Unterlassungsklagengesetz (právo spotrebiteľa na podávanie negatórnych *žalôb* a v súvislosti s inými priestupkami) Umwelthaftungsgesetz (zákon o prevencii a náprave enviromentálnych škôd) **Sonderprivatrechte** **Wettbewerbsrecht** (právo hospodárskej súťaže) **Gewerblicher Rechtsschutz** (ochrana priemyselného a obchodného vlastníctva)

[9] (Zerres, 2000, S. 6)

Tabelle 2: Slowakisches Rechtssystem (Havránek, 2008, s. 337)

Öffentliches Recht: Slowakei	**Privatrecht: Slowakei**
Verfassungsrecht (ústavné právo) **Strafrecht** (trestné právo) **Verwaltungsrecht** (správne právo) **Arbeitsrecht** (pracovné právo) **Finanzrecht** (finančné právo) öffentliches Völkerrecht (medzinárodné verejné právo)	**Materielles bürgerliches Recht (občianske právo hmotné)** (patrí tu rodinné právo, vecné právo, záväzkové právo, dedičské právo, právo duševného vlastníctva) **Zivilprozessrecht (občianske právo procesné)** základné (nachádzacie) a vykonávacie (exekučné) **Handelsrecht (obchodné právo)** (tu patrí právo obchodných spoločností) **Arbeitsrecht (pracovné právo)** (v niektorých štátoch sčasti) **Völkerprivatrecht (medzinárodné súkromné právo)**

Wenn man diese Rechtssysteme miteinander vergleicht, stellt man auf den ersten Blick fest, dass es im deutschen Rechtssystem mehrere selbständige Rechtsbereiche gibt, die im slowakischen Rechtssystem nur die Bestandteile von diesen bilden.

Was die konkreten Unterschiede zwischen dem deutschen und slowakischen Rechtssystem betrifft, existiert im slowakischen Rechtssystem z.B. kein Sozialrecht; in der Slowakei handelt es sich um das Recht der Sozialsicherung. Das Kirchenrecht ist kein Bestandteil des slowakischen Rechtssystems, sondern das der Kirche. In der Slowakei gehören die registrierten Kirchen zum Konfessionsrecht, obwohl dieses keinen selbständigen Rechtsbereich bildet. Dessen Normen bilden den Bestandteil mehrerer Rechtsbereiche, z.B. des Verfassungsrechts, Verwaltungsrechts, eventuell des Strafrechts. Das Steuerrecht gehört in der Slowakei zum Finanzrecht.

Heutzutage bezeichnet das Slowakische Recht mit dem Begriff Gesetzbuch drei Rechtsvorschriften: Bürgerliches Gesetzbuch, Handelsgesetzbuch und Arbeitsgesetzbuch. Eine Besonderheit in diesem

Sinne ist der Begriff Strafgesetzbuch, das seit 1951 als Strafgesetz verwendet wird.

Im Prozessrecht wird statt Gesetzbuch der Begriff Ordnung (auf Deutsch Prozessordnung) verwendet. Das Slowakische Recht bezeichnet damit die Strafordnung, die Verwaltungsordnung oder die bürgerliche Gerichtsordnung.

Ein praxisorientierter Übersetzer kann nach der vorgenommenen deutsch-slowakischen Rechtsvergleichung eine berechtigte Frage stellen, inwiefern oder ob überhaupt diese Rechtsvergleichung ihm bei seinen Übersetzungen behilflich sein kann. Es wird auch bei uns eine rege Diskussion geführt, wieviel Rechtswissen ein guter Übersetzer braucht. Die Antwort auf diese Frage ist in dem Sinne, besonders in der Slowakei, kompliziert, da wie oben erwähnt, die meisten Übersetzer Selbstlerner sind und die Mehrheit von ihnen die Meinung vertritt, dass die Übersetzungskompetenz mit der Sprachkompetenz identisch sei und dass die Übersetzung einer Ersetzung eines Wortes aus der Ausgangssprache durch ein anderes, wortgetreues Wort in der Zielsprache gleiche. Jeder Übersetzer sollte von der Übersetzung der Rechtstexte so viel wissen, dass die Zielgruppe einen Text bekommt, durch den eine problemlose Kommunikation gewährleistet wird. Diese kann zum Beispiel nicht dann erreicht werden, wenn ein Opfer ins Slowakische als Ofer und nicht als Geschädigter übersetzt wird, da das slowakische Rechtsystem den Begriff Opfer nicht einschließt. Dies ist meiner Ansicht nach ohne theoretische Kenntnisse leider nicht zu erreichen.

5 KLASSIFIZIERUNGEN VON RECHTSTEXTEN

Die Klassifizierung von Rechtstexten aus funktionaler Sicht ist für die Wahl der Übersetzungsstrategie relevant, weil man bei der Übersetzung eines Gesetzes eine andere Strategie als bei einem Urteil anwendet.

Bei der Klassifizierung von Rechtstexten gehe ich von der ursprünglichen Typologie von Katharina Reiß aus (vgl. Reiß, 1971,

s. 34), die in Anlehnung an das Bühlersche Organon-Modell drei Texttypen, den informativen, den expressiven und den appellativen Texttyp, erarbeitete. Die angegebene Typologie wurde später von Christiane Nord (1988) um den vierten Texttyp, den phatischen Typ, erweitert.

Die Texttypologie von Reiss wurde heftiger Kritik unterzogen. Zu den Kritikern gehörte auch J. Albrecht (2005, s. 259). Seiner Meinung nach, ist unter einem Texttyp die Gruppe von Texten zu verstehen, bei denen eine allgemeine Absicht des Autors überwiegt: erzählen, beschreiben usw. Bei einer Textsorte handelt es sich laut Albrecht (ibid.) um die Technik einer sprachlichen Gemeinschaft, bestimmte Zweckformen der Äußerung laut konventionellen Mustern zu schaffen.

Eine von der Texttypologie von Reiß ausgehende und in Bezug auf die Rechtstexte erarbeitete Texttypologie finden wir bei Daum (2003, s. 35). Er unterscheidet nach typischen Funktionen und wesentlichen Inhalten vier Typen von Rechtstexten:

1. normative Texte,
2. rechtsanwendende Entscheidungen,
3. Formulartexte,
4. informative Texte.

Nach dem Grad der Abstraktion und Konkretheit, nach Generalisierung und Individualisierung des Empfängers unterscheidet Daum (ibid.) folgende Texte:

1. generell-abstrakte,
2. generell-konkrete,
3. individuell-konkrete,
4. individuell-abstrakte.

6 ÜBERSETZUNG AUSGEWÄHLTER TEXTSORTEN AUS DER DEUTSCHEN IN DIE SLOWAKISCHE SPRACHE

6.1. Text 1 / Textsorte: Hauptverhandlung

Bezirksgericht (Stadt) AZ
(Bitte in allen Eingaben anführen)
Straße 2
0000 Stadt
Tel.: 000000000
Fax: 000000000

HAUPTVERHANDLUNG

Gericht	Bezirksgericht (Stadt)
Tag und Stunde des Beginns	00.00.2000, 00.00 Uhr
Ende	17.00 Uhr
Strafsache	gegen XY
wegen § 127 StGB	

Anwesende:

Richterin	Mag. XY
Sachverständiger	—
Schriftführer(in):	–- (Tonträger)
Öffentliche Anklägerin:	BA XY
Dolmetscher:	—
Opfervertreterin:	—
Privatbeteiligte(r):	—
Privatbeteiligtenvertreter(in):	----
Angeklagte(r):	XY – nicht erschienen
Verteidiger(in):	—
gesetzliche Vertreter:	—
Bewährungshelferin:	—
Zeugen:	XY

Translatologische Analyse des Textes a)

Laut vorstehender Definition der Rechtstexte kann man den ersten Text (Textsorte: Hauptverhandlung) nach typischen Funktionen und nach Inhalt unter die rechtsanwendenden Entscheidungen und aus der Sicht der Abstraktion und Konkretheit unter die individuell-konkreten Texte einordnen.

Bei der Wahl der adäquaten Übersetzungsstrategie müssen einige wichtige Tatsachen berücksichtigt werden. Was den Übersetzungsauftrag betrifft, handelt es sich um den Text eines Bezirksamtes aus Österreich, auf dessen Grundlage bei dortiger Polizeibehörde das Strafverfahren in diesem Fall gegen eine slowakische Bürgerin wegen Verdacht des Diebstahls geführt wird. Die Hauptverhandlung fand in Abwesenheit der Angeklagten statt, trotzdem stellte der öffentliche Kläger den Antrag auf Einleitung des Strafverfahrens. Das komplette Material wurde an die slowakische Staatsanwaltschaft geschickt mit dem Ziel, strafrechtliche Folgen nach sich zu ziehen. Die Aufgabe des Übersetzers bestand in diesem Fall im Transfer wichtiger Informationen aus einem Rechtssystem (dem österreichischen) in das andere (das slowakische). Es handelt sich um die dokumentarische Übersetzung, bei der die Orientierung an der Ausgangssprache maßgebend ist. Die Funktion (Skopos) der Übersetzung war die Vermittlung der Informationen an die hiesigen Behörden.

Da der Text aus Österreich geschickt wurde, muss der Übersetzer vom österreichischen Rechtssystem ausgehen. Gleich das erste Wort, die Gerichtsbezeichnung, ist ein Signal dafür, dass man zwischen einem Bezirksgericht in Österreich und Deutschland (Amtsgericht) unterscheiden muss, weil diesen zwei Bezeichnungen eine Bezeichnung im Slowakischen entspricht, und zwar *okresný súd*. Die Gerichtsbezeichnungen werden wegen möglicher späterer Identifizierung nicht übersetzt. Bei den geographischen Namen geht man ähnlich vor: Man kann die ursprüngliche Bezeichnung angeben und wenn es sich um einen standardisierten geographischen Namen handelt, kann man dessen Äquivalent verwenden (Wien - Viedeň).

Zu der deutschen Wortgruppe in der Strafsache wegen wird im

Slowakischen die kausale Präposition *pre* verwendet (vergleiche finale Präposition *kvôli* im Slowakischen).

Bei der Übersetzung akademischer Grade richtet man sich nach den Richtlinien der Europäischen Union, laut denen die ursprüngliche Form beibehalten wird.

Der nächste wichtige Begriff im Text ist der Opfervertreter, zu dem ich einen adäquaten Ausdruck im Slowakischen zu finden versuchen werde. Die Inhaltsdefinition dieses Begriffs im Deutschen lautet: „Vertreter stehen Haftungsbeteiligten, Opfern, Privatbeteiligten, Privatanklägern und Subsidiaranklägern beratend und unterstützend zur Seite. Sie üben, soweit in diesem Gesetz nichts anders bestimmt wird, die Verfahrensrechte aus, die den Vertretern zustehen. Als Vertreter kann eine zur Ausübung der Rechtsanwaltschaft berechtigte, eine nach § 25 Abs. 3 SPG anerkannte Opferschutzeinrichtung oder eine sonst geeignete Person bevollmächtigt werden[10]“. Die slowakische Strafprozessordnung unterscheidet den Begriff Opfer nicht, jedes Opfer wird im Slowakischen als Geschädigter bezeichnet. Die Hilfe, die laut slowakischer Strafprozessordnung den Geschädigten geleistet wird, wird als „*splnomocnenec poškodeného*“ (Bevollmächtigter des Geschädigten) bezeichnet. Es handelt sich in diesem Fall um eine einbürgernde Übersetzung.

Der Privatbeteiligte wird wie folgt definiert: „Jede durch ein Offizialdelikt betroffene Person (Opfer) kann sich – bis zum Ende der Hauptverhandlung – dem Strafverfahren aufgrund von privatrechtlichen Ansprüchen (z.B. Schadenersatz) anschließen und damit zum Privatbeteiligten werden…[11]“

In slowakischer Strafprozessordnung gibt es keinen adäquaten Ausdruck, weil es hier keinen Ankläger als Privatperson gibt. Die Anklage kann nur von einem Staatsanwalt eingereicht werden. Aus diesem Grund ist die slowakische Übersetzung nur eine verfremdende Übersetzung: *obeť ako súkromný* účastník *konania*.

[10] https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326

[11] https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/246/Seite.2460208.html

Beim Terminus Bewährungshelfer bin ich ursprünglich von einem zweisprachigen Fachwörterbuch für Recht und Wirtschaft ausgegangen, wo ich unter einem Bewährungshelfer die Bedeutung eines Kurators (oder Sachwalters) gefunden habe. Laut Inhaltsdefinition konnte ich aber feststellen, dass es sich beim Bewährungshelfer um eine „Hilfestellung eines verurteilten Straftäters zur Aufsicht handelt, die von Amts wegen zur Seite gestellt wird, wenn die Vollstreckung der Freiheitsstrafe zur Bewährung ausgesetzt wird“[12]. Der Inhalt dieser Definition hat dem Inhalt des Begriffs Bewährungshelfer im Wörterbuch nicht entsprochen. Bei der Suche nach dem richtigen Ausdruck im Slowakischen ging ich so vor, dass ich nach jeglicher Hilfe für die Straftäter nach ihrer Entlassung gesucht habe. In der slowakischen Strafprozessordnung fand ich den Begriff *probačný* úradník. Hier wurde eine einbürgernde Übersetzungsstrategie verwendet.

Laut vorstehenden Strategien übersetzte ich den Text wie folgt ins Slowakische:

Text 1 b)

(Rakúsko) (uveďte pri všetkých podaniach)
Straße
00000 Stadt
Tel.: 000000
Fax: 000000

HLAVNÉ POJEDNÁVANIE

Súd:	Okresný súd
Deň a hodina začiatku:	05.09.2000, 00.00 hod.
Koniec:	00.00 hod.
V trestnej veci: proti	
pre § 127 trestného zákonníka	

[12] http://www.juraforum.de/lexikon/bewaehrungshelfer

Prítomní:

Sudkyňa:	Mag. xy
Znalec:	—
Zapisovateľ:	–- (zvukový nosič)
Verejná žalobkyňa:	BA xy
Tlmočník:	—
Splnomocnenec poškodeného:	—
Súkromné zúčastnené osoby:	—
Zástupca súkromných zúčastnených osôb:	—
Obžalovaná:	xy – nedostavila sa
Obhajca:	—
Zákonní zástupcovia:	—
Probačný úradník:	—
Svedkovia:	xy

Text 2 a) Textsorte: Scheidungsurteil

Amtsgericht: Stadt

Verkündet: am

Es wird gebeten, bei allen Eingaben die nachstehende Geschäftsnummer anzugeben.

als Urkundsbeamter der Geschäftsstelle

Geschäftsnummer: xxxxxxx

Im Namen des Volkes!

In dem Rechtsstreit der Frau XY
Straße, PLZ, Stadt

Die Rechtskraft dieses Urteils
ist eingetragen am: 00.00.000 -Antragstellerin-
Stadt, am

- Prozessbevollmächtigte: RA XY, Stadt

gegen den XY,
Straße, PLZ, Stadt

-Antragsgegner-

- Prozessbevollmächtigte: ./.

wegen Ehescheidung

hat das Amtsgericht Stadt –Familiengericht-
auf die mündliche Verhandlung vom 0.0.0000
durch Richterin (Nachname)

für Recht erkannt:
I. Die Ehe der Parteien wird geschieden.
II. Die Kosten des Verfahrens werden gegeneinander aufgehoben.

Tatbestand

Die Parteien, deutsche Staatsangehörige, haben am 0.0.0000 vor dem Standesbeamten in Baden die Ehe geschlossen.

Aus der Ehe der Parteien sind keine gemeinsamen Kinder hervorgegangen.

Die Ehefrau begehrt Scheidung der Ehe der Parteien gemäß § 1565 Abs. 1 BGB; dazu trägt sie vor:

Die Parteien würden seit Mai 0000 voneinander getrennt leben. Die Ehe der Parteien sei gescheitert; eine Wiederherstellung der ehelichen Lebensgemeinschaft sei nicht zu erwarten.

Die Ehefrau beantragt, die am 0.0.0000 vor dem Standesbeamten in Baden geschlossene Ehe der Parteien zu scheiden.

Die Gegenpartei hat sich nicht durch einen bei dem Familiengericht in Baden zugelassenen Rechtsanwalt vertreten lassen und sich nicht am Verfahren beteiligt. Das Familiengericht hat die Antragstellerin zur Scheidungssache gemäß § 613 ZPO vernommen, im Übrigen gemäß § 141 ZPO angehört. Wegen des Ergebnisses dieser Vernehmung wird auf die Sitzungsniederschrift vom 0.0.0000 Bezug genommen.

Entscheidungsgründe

Scheidungssache

Der Scheidungsantrag der Ehefrau ist gemäß § 1565 Abs. 1 BGB begründet. Nach dieser Vorschrift kann eine Ehe geschieden werden, wenn sie gescheitert ist (§ 1565 Abs. 1 Satz 1 BGB); die Ehe ist gescheitert, wenn die Lebensgemeinschaft der Ehegatten nicht mehr besteht und nicht erwartet werden kann, dass die Ehegatten die wiederherstellen (§ 1565 Abs. 1 Satz 2 BGB). Diese Voraussetzungen sind erfüllt.

Eine Lebensgemeinschaft der Ehegatten besteht nicht mehr.

Nachname
Richterin

Ausgefertigt: am 0.0.0000

Translatologische Analyse des Textes 2 a)

Den ersten Schritt, den der Übersetzer zu unternehmen hat, ist die Suche nach einem Paralleltext in der Zielsprache, womit der Übersetzer den für die jeweilige Textsorte typischen Begriffsapparat bekommen kann. Zu achten ist sicher auf die Makroebene in der Ausgangssprache, die auch in der Zielsprache beizubehalten ist.

Einen flüchtigen Überblick kann man auch auf folgender Webseite bekommen:

http://www.vzory-zmluv-zadarmo.sk/rodina-domace-nasilie-zdravie/rozvod/navrh-na-rozvod-bezdetneho-manzelstva/

Auch bei diesem Text handelt es sich um eine dokumentarische Übersetzung, die nur zur Information über einen bestimmten Stand dient. Das Scheidungsurteil ist in der Zielsprache kein Original und hat daher keinen rechtskräftigen Charakter (im Gegensatz zu einem Vertrag). Erst auf der Grundlage des übersetzten Textes können die Behörden dem Empfänger ein rechtskräftiges Dokument ausstellen.

Laut der Klassifizierung von Daum kann man den analysierten Text unter die rechtsanwendenden Entscheidungen und unter die individuell-konkreten Texte einordnen.

Das deutsche Scheidungsurteil besteht aus folgenden Teilen[13]: Kopf des Urteils (Rubrum), Tatbestand, Entscheidungsgründe und Tenor (Spruchteil des Urteils).

Im analysierten Text befindet sich der Tenor gleich nach dem Rubrum, was der Übersetzer im übersetzten Text zu berücksichtigen hat.

Der Kopf beinhaltet relevante Informationen, die Zeit, Raum, Ort, Gericht und Parteien betreffen. Die Formel „Im Namen des Volkes" ist für Übersetzer von großer Wichtigkeit, da die Formel im Slowakischen anders lautet: „Im Namen der Slowakischen Republik". In Bezug auf den Skopos der Übersetzung schlage ich vor, die ursprüngliche Formel im Zieltext zu wahren.

Der Hinweis darauf, dass es sich um die deutsche (und nicht die österreichische) Ausgangssprache handelt, ist der Begriff Amtsgericht, den ich im vorigen Text analysierte.

Dem deutschen Lexem Antragsteller entsprechen im Slowakischen zwei Ausdrücke: žiadateľ (o dôchodok, o investíciu a pod.) und *navrhovateľ* (kto podáva návrhy, žalobca). Die Beispiele zeigen die unterschiedliche Verwendung in Abhängigkeit von der jeweiligen Textsorte auf.

Mittels Inhaltsdefinition stellte ich den Inhalt des Begriffs „Prozessbevollmächtigter" fest, unter dem Folgendes verstanden wird:

[13] http://www.juraindividuell.de/artikel/zivilurteil-entscheidungsgruende/

Person, der durch eine Partei Prozessvollmacht erteilt worden ist[14]. Im Slowakischen entspricht dem Begriff der Ausdruck: *právny zástupca* (*navrhovateľa, odporcu,* žalovaného*, obžalovaného*).

Es folgt der Spruchteil des Urteils, in dem das Ergebnis des Urteils verlautbart wird. Der Spruchteil beinhaltet zwei Informationen. Die erste betrifft das eigentliche Urteil (geschieden oder nicht), die zweite betrifft die Kosten des Verfahrens. Ich widme meine Aufmerksamkeit der zweiten Information, denn zu der ersten gibt es genügend Paralleltexte im Slowakischen. Der Satz „Die Kosten des Verfahrens werden gegeneinander aufgehoben" betrifft im deutschen Prozessrecht die Bezahlung der Verfahrenskosten. In diesem Fall bezahlt jede Partei die Hälfte der Kosten, d.h. die Kosten werden gegeneinander aufgehoben.

Im Tatbestand wird der Scheidungsgrund angegeben. In diesem Teil kommt auch folgender Satz vor: „Aus der Ehe der Parteien sind keine gemeinsamen Kinder hervorgegangen". Die adäquate Entsprechung im Slowakischen kann man mittels Paralleltexte finden: Počas manželstva sa nenarodili žiadne deti (alebo z manželstva nepochádzajú žiadne deti).

Im letzten Teil – Entscheidungsgründe – wird festgestellt, ob der Scheidungsantrag begründet ist oder nicht mit gleichzeitigem Zitieren von Paragraphen.

Gemäß durchgeführter Analyse habe ich den Text eines Scheidungsurteils wie folgt ins Slowakische übersetzt:

Text 2 b)

Okresný súd:	Vyhlásené dňa:
Uveďte prosím pri všetkých žiadostiach	ako súdny zapisovateľ:
	nečitateľný
nižšie uvedené spisové číslo	podpis
Číslo spisu: 0000	

[14] http://wirtschaftslexikon.gabler.de/Definition/prozessbevollmaechtigter.html

V MENE ĽUDU!

v právnom spore pani XY

navrhovateľky

odtlačok pečiatky: rozsudok nadobudol právoplatnosť dňa: 0.0.0000
v Badene, dňa 0.0.0000

súdny zapisovateľ: nečitateľný podpis
- splnomocnený právny zástupca: právnik XY

proti pánovi XY

odporcovi

- splnomocnený právny zástupca: ./.

v právnej veci: rozvodu
okresný súd v Badene – oddelenie súdu pre rodinné záležitosti
po pojednávaní zo dňa 0.0.0000
sudkyňou XY
rozhodol nasledovne:
I. Manželstvo účastníkov konania sa rozvádza.
II. Náklady na konanie sa navzájom započítavajú.

Skutková podstata

Účastníci konania, nemeckí štátni príslušníci, uzavreli manželstvo dňa 0.0.0000 pred matričným úradníkom v Badene. Z manželstva sa nenarodili žiadne deti (Z manželstva nepochádzajú žiadne deti).

Manželka navrhuje rozvod manželstva podľa § 1565 ods. 1 Z.z., k tomuto dodáva:

Účastníci konania žijú údajne oddelene od mája 0000. Manželstvo sa rozpadlo. Obnovenie manželského spolužitia sa nedá očakávať.

Manželka navrhuje rozviesť manželstvo uzatvorené dňa 0.0.0000 pred matričným úradníkom v Badene.

Odporca sa nenechal zastupovať žiadnym právnikom z oddelenia súdu pre rodinné veci v Badene a nezúčastnil sa ani konania. Oddelenie súdu pre rodinné veci vypočulo navrhovateľku vo veci rozvodu podľa § 613 občianskeho súdneho poriadku ako aj podľa § 141 občianskeho súdneho poriadku. Na základe výsledkov vypočúvania bola zhotovená zápisnica zo dňa 0.0.0000.

Odôvodnenie rozhodnutia

Rozvod

Žiadosť o rozvod manželky je podľa § 1565 ods. 1 Občianskeho zákonníka odôvodnený. Podľa tohto predpisu môže byť manželstvo rozvedené, ak sa rozpadlo (§ 1565 ods. 1 veta 1 Občianskeho zákonníka), manželstvo sa rozpadá, ak neexistuje manželské spolužitie a ani sa neočakáva, že ho manželia obnovia (§ 1565 ods. 1 veta 2 Občianskeho zákonníka).
Tieto podmienky sú splnené.
Manželské spolužitie už neexistuje.
XY
sudkyňa
Vyhotovené dňa:

Zusammenfassung

Die Attribute wie Verständlichkeit, Exaktheit, Angemessenheit etc. zeugen von der Einordnung der Rechtssprache zu den Fachtexten. Die Rechtssprache unterscheidet sich von den anderen Fachtexten vor allem dadurch, dass diese zwar von der Gemeinsprache ausgeht, bei der Semantik aber gravierende Unterschiede festgestellt werden können (Besitz und Eigentum).

Zu den wichtigen Methoden der Übersetzung der Rechtstexte gehört die Methode der Rechtsvergleichung, nach der nicht die

eigentlichen Rechtsnormen, sondern deren Zusammenhang verglichen wird. Es wird alles verglichen, was der Text anbietet, was ihn beeinflusst und was bei dessen Interpretation zu berücksichtigen ist (Sandrini, 1996, s. 149). Die nächste relevante Methode der Übersetzung der Rechtstexte bildet die kontrastive Terminologiearbeit, deren Ziel darin besteht, die Begriffe und Bezeichnungen laut fachlichen Inhaltskriterien in beiden Sprachen zu entdecken und dem Empfänger möglichst viele Informationen über diese Begriffe und Bezeichnungen zu gewährleisten.

Was der Übersetzer der Rechtstexte zu berücksichtigen hat, ist die Tatsache, dass das deutsche Rechtssystem über ein Sondermerkmal verfügt, das auf der Nutzung der deutschen Sprache als Rechtssprache in mehreren Rechtsystemen beruht (Deutschland, Schweiz, Österreich).

LITERATURVERZEICHNIS

ALBRECHT, J. (2005): *Übersetzung und Linguistik*. Grundlagen der Übersetzungsforschung. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 2005.

ARNTZ, R. (1999): Sprache und Recht. In: Sandrini, Peter (Hrsg.): Übersetzen von Rechtstexten –Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache, Tübingen: Narr (= Forum für FachsprachenForschung Nr. 52). 1999.

BUSSE, D. (1999): Die juristische Fachsprache als Institutionensprache am Beispiel von Gesetzen und ihrer Auslegung. In: Hoffmann, L. et al (Hrsg.), Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachеforschung und Terminologiewissenschaft, Berlin: De Gruyter 1999. s. 1382-1391.

CONSTANTINESCO, L.-J. (1971-1983): Rechtsvergleichung, Band I: Einführung in die Rechtsvergleichung, Band II: Die rechtsvergleichende Methode, Band III: Die rechtsvergleichende Wissenschaft, Köln: Carl Heymanns Verlag. 1971.

DAUM, U, (2003): Übersetzen von Rechtstexten. In: Übersetzen und Dol

metschen. Modelle, Methoden, Technologie. Herausgegeben von Klaus Schubert, Tübingen: Gunter Narr Verlag. 2003.
ENGBERG, J. (1999): Übersetzen von Gerichtsurteilen – der Einfluss der Perspektive. In: Sandrini, Peter (Hrsg.): Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache, Tübingen: Narr (= Forum für FachsprachenForschung Nr. 52). 1999.
HAVRÁNEK, J. a kol. (2008): Teorie práva. Plzeň. 2008.
HEBENSTREIT, G. (1997): Terminus – Weltbild – Intertextualität: Translatologische Überlegungen zu juristischen Fachtexten. In: Grbic, N./ Wolf, M. (Hrsg.), Text – Kultur – Kommunikation Translation als Forschungsaufgabe, Studien zur Translation Band, 4, Tübingen: Stauffenburg. s. 97-116.
MAYER, F.: Eintragsmodelle für terminologische Datenbanken. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 1998.
NORD, Ch. (1988): Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse. Heidelberg: GroosVerlag. 1988.
NORD, Ch. (1989): „Loyalität statt Treue. Vorschläge zu einer funktionalen Übersetzungstypologie“. In: Lebende Sprachen, 1989, 3, s. 100–105.
NORD, Ch. (1993): Einführung in das funktionale Übersetzen. Tübingen: Francke. 1993.
POMMER, S. (2006): Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung. Translatorische Fragen zur Interdisziplinarität. Frankfurt am Main: Peter Lang. 2006.
REISS, K. (1971): Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen. München: Hueber. 1971.
SANDRINI, P. (1996): Terminologiearbeit im Recht. Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers. IITF Series 8. Wien: TermNet. 1996.
SANDRINI, P. (2009): Der transkulturelle Vergleich von Rechtsbegriffen. In: Susan Šarčevič (Hrsg.): Legal Language in Action: Translation, Terminilogy, Drafting and Procedural Issues. Zagreb: Globus. 2009. s. 151-165.

VERMEER, H. (1992): Skopos und Übersetzungsauftrag. Frankfurt: Verlag für interkulturelle Kommunikation. 1992.
WIESMANN, E. (2004): Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation. Wissenschaftlich Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 2004.
ZERRES, T.: Bürgerliches Recht. Ein einführendes Lehrbuch in das Zivil- und Zivilprozessrecht. Berlin – Heidelberg: Springer – Verlag. 2000. S. 6.

Zuzana Guldanová (ed.)

KONTEXTY SÚDNEHO PREKLADU A TLMOČENIA VI.

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK

Zodpovedný redaktor: Mgr. Marek Mikušiak, PhD.
Technická redaktorka, návrh obálky: Kristína Vozáková

Za jazykovú správnosť cudzojazyčných textov zodpovedajú autori.

Rozsah 278 strán, 13,79 AH, 14,21 VH, prvé vydanie,
náklad 150 výtlačkov,
vytlačilo Polygrafické stredisko UK v Bratislave

ISBN 978-80-223-4399-2